UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

ŞCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ALE EDUCAȚIEI

CONSORŢIU: Universitatea de Stat din Moldova (USM), Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți (USARB), Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul (USC)

Cu titlu de manuscris:

CZU: 271.2-726.3(498=1.478)"19"(043.3)

BUȚCU MARIA

PREOȚI BASARABENI ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ

SPECIALITATEA

611.2 Istoria românilor (pe perioade)

Teză de doctor în istorie

Conducător științific **Dr. hab., conf. univ., GUMENÂI Ion**

Autor **BUȚCU Maria**

CHIȘINĂU, 2024

© Buțcu Maria, 2024

CUPRINS

ADNOTARE 5
ADNOTATION 6
АННОТАЦИЯ 7
LISTA ABREVIERILOR 8
INTRODUCERE 9
I. ISTORIOGRAFIA ȘI SURSELE ISTORICE PRIVIND FENOMENUL PREOȚILOR BASARABENI REFUGIAȚI ÎN ROMÂNIA 18
I.1. Lucrări și studii istoriografice 18
I.2. Documente inedite și editate, memorii și jurnale, presa epocii 28
I.3. Concluzii la Capitolul I 36
II. BASARABIA SUB OCUPAȚIE SOVIETICĂ (1940-1941) ȘI DETERMINAREA PRIMULUI REFUGIU AL PREOȚILOR BASARABENI ÎN ROMÂNIA 39
II.1. Ocupația sovietică și acțiunile anti-bisericești în Basarabia 39
II.2. Refugiul preoților basarabeni în România, 1940: dimensiunea socio-administrativă 42
II.3. Persecuția preoților ortodocși (1940-1941) 48
II.4. Concluzii la Capitolul II 57
III. BISERICA ORTODOXĂ ÎN BASARABIA ÎN PERIOADA GUVERNĂRII ANTONESCU ȘI CONTEXTUL CELUI DE-AL DOILEA REFUGIU DIN 1944 58
III.1. Eliberarea Basarabiei și criza infrastructurii bisericești 58
III.2. Noile măsuri luate de administrația românească 63
III.3. Planul de evacuare stabilit de autoritățile române. Refugiul preoților 70
III.4. Pierderea Basarabiei și a Nordului Bucovinei. Trecerea României de partea Națiunilor Unite. Repatrierea cetățenilor sovietici 76
III.5. Biserica Ortodoxă din Basarabia sub administrație sovietică, anii 40-50 82
III.6. Concluzii la Capitolul III 88
IV. BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN RAPORT CU REGIMUL POLITIC DIN ROMÂNIA (1944-1965) 90
IV. 1. Aspecte ale relației Biserică-Stat în România 90
IV.2. Patriarhul Justinian Marina și redefinirea raportului Biserică-Stat: *Apostolatul social* 98
IV.3. Concluzii la Capitolul IV 104
V. DESTINE ALE PREOȚILOR ORTODOCȘI BASARABENI ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ: STUDII DE CAZ 106
V.1. Antonie Plămădeală în dosarele Securității 113
V.2. Controversele rezistenței anticomuniste ale preotului basarabean Vasile Țepordei 130
V.3. *Manifestul* ca formă de rezistență împotriva colaborării dintre BOR și regimul comunist. Cazul Mina Dobzeu 143

V.4. Concluzii la Capitolul V 154
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI 156
BIBLIOGRAFIE 161
ANEXE 172
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII 185
CURRICULUM VITAE 186

ADNOTARE

Autor: Buțcu Maria
Tema: Preoți basarabeni în România comunistă
Domeniul de studiu: specialitatea 611.02 – Istoria Românilor (pe perioade)
Cuvinte-cheie: refugiu, preoți, regim, bolșevism, biserică, stat, Basarabia, Ion Antonescu, exod, apostolat social, colaborare, compromis, Justinian Marina, Antonie Plămădeală, Vasile Țepordei, Mina Dobzeu.
Structura tezei: Adnotare în lima română, engleză și rusă, lista abrevierilor, introducere, 5 capitole, concluzii generale, recomandări, bibliografie: 222 titluri, 9 anexe, 151 pagini de text de bază (până la Bibliografie).
Scopul studiului vizează destinul preoților basarabeni a căror parcurs social și duhovnicesc a fost marcat de cele două exoduri în România, încercările prin care au trecut aceștia pentru a supraviețui politicii antireligioase, fie prin inteligența de a se adapta condițiilor, fie prin a se manifesta subversiv.
Obiectivele tezei: analiza evenimentelor politice care au precedat și succedat cele două refugii (1940 și 1944): cauze și consecințe; anexarea Basarabiei și politica regimului sovietic față de cultele religioase; guvernarea Antonescu și opera de refacere instituțională în teritoriul românesc eliberat; parcursul preoților basarabeni refugiați în România, încadrarea acestora în viața socială și duhovnicească; persecuția religioasă și metodele de reeducare practicate de regimul comunist; „repatrierea" forțată a preoților basarabeni; formele de protest și rezistență a clerului basarabean împotriva regimului pro-sovietic, văzute din perspectiva studiilor de caz propuse analizei.
Noutatea şi originalitatea ştiinţifică rezultă chiar din titlul demersului științific: *Preoții basarabeni în România comunistă*, ca urmare a raptului sovietic din 28 iunie 1940 și reocupării Basarabiei din 1944. Dramatismul acestor destine decurge din însăși drama României, care este lăsată, după război, pradă Uniunii Sovietice, fiind transformată într-un stat-satelit. Sunt aduse în discuție și puse în circuitul științific un șir de documente de arhivă (laice și bisericești), jurnale și memorii ale supraviețuitorilor, care vin cu o percepție personală asupra evenimentelor istorice trăite, raportate la scară individuală, din perspectiva studiilor de caz prezentate. Este pentru prima dată când se realizează o analiză complexă privind încadrarea preoților basarabeni în societatea românească, contextualizată la raportul Biserică-Stat din perioada comunistă. Un aspect aparte este rezervat relației dintre Securitate și culte, întregului arsenal de metode represive aplicate, care constituie subiecte pe care am încercat să le valorificăm într-o abordare sistemică, fundamentată științific.
Rezultatele obţinute. Reconstituirea unui fenomen, cel al refugiului preoților basarabeni, privit din perspectiva celor două istorii: micro și macro; analiza comparativă a politicii antireligioasă din Basarabia în timpul ocupației sovietice (1940-1941,1944) și România comunistă: asemănări și deosebiri. Rezultatele științifice obținute reprezintă un aport considerabil la înțelegerea fenomenului religios în anii comunismului, cu nuanțarea contextelor și a metodelor de represiune și rezistență.
Valoarea teoretică. Prin concentrarea pe aspectele teoretice și analitice, teza de doctor dezvoltă și consolidează o mai bună înțelegere a politicii antireligioase specifică statului comunist, cu implicații adânci la nivelul psiho-social și/sau modul în care persecuțiile religioase și represiunea au afectat psihologia individuală și colectivă.
Valoarea aplicativă. În urma analizei și elucidării diverselor aspecte din ceea ce a însemnat raport Biserică-Stat, a cărui evoluție a fost condiționată de o situație de război, regimuri de ocupație și administrație violentă, refugiu, parcurs uman și profesional al preoților refugiați, considerăm că ne-a reușit să trasăm câteva direcții clare de cercetare a temei, care, la rândul lor, deschid perspectiva unor alte investigații științifice.
Implimentarea rezultatelor ştiinţifice. Rezultatele documentărilor efectuate în arhive și biblioteci au fost materializate în publicarea, în calitate de co-editor, a unui volum de 333 de documente inedite: *Părintele Mina Dobzeu-Duhovnicul Huşilor. Documente (1946-2011),* precum și alte publicații științifice în reviste și studii, dar și prezentările sub formă de comunicări la conferințe naționale și internaționale, fapt care demonstrează aplicabilitatea și relevanța lor în mediul comunității academice.

ADNOTATION

Author: Buțcu Maria
Subject: Bessarabian priests in the Communist Romania
Research area: specialty 611.02 – History of Romanians (by periods).
Keywords: refuge, priests, political regime, Bolshevism, terror, church, state, Bessarabia, Ion Antonescu, exodus, social apostolate, collaboration, compromise, Justinian Marina, Antonie Plămădeală, Vasile Țepordei, Mina Dobzeu.
Thesis structure: Annotation in Romanian, English and Russian, list of abbreviations, introduction, 5 chapters, general conclusions, recommendations, bibliography: 222 titles, 9 appendices, 151 basic text pages (up to the Bibliography).
The goal of the study concerns the destiny of the Bessarabian priests whose social and spiritual path was affected directly by the two exodus in Romania, the trials they went through to survive the anti-religious policy, either through the intelligence to adapt to the new political environment, or by being subversive.
Objectives of the thesis: analysis of the political events that preceded and succeeded two refugee episodes (1940 and 1944): causes and consequences; the annexation of Bessarabia and the policy of the Soviet regime towards religious cults; Antonescu's governance and the work of institutional restoration in the liberated Romanian territory; the activity of Bessarabian priests refugees in Romania, their inclusion in the social and spiritual life; Religious persecution and re-education methods practiced by the communist regime; Forced "repatriation" of Bessarabian priests; the forms of protest and resistance of the Bessarabian clergy against the pro-Soviet regime, seen from the perspective of the case studies proposed for analysis.
The scientific novelty and originality are emphasized in the title of the research: *Bessarabian priests refugees in Communist Romania*, as a result of the Soviet abduction on the 28th of June, 1940, and the reoccupation of Bessarabia in 1944. The drama of these destinies reflects the drama of Romania, which became after the war, an object of the foreign policy of the Soviet Union, being transformed into a satellite state. Various archival documents, memoirs of survivors are discussed and included in Academia, which comes with a personal perception of the lived historical events, described on an individual level. For the first time, a complex analysis is carried out regarding the inclusion of Bessarabian priests in Romanian society, contextualized to the Church-State relationship from the communist period. A special approach is reserved for the relationship between Intelligence services (Security) and cults, the entire arsenal of applied repressive methods, which constitute subjects of maximum sensitivity, which we tried to capitalize on in a systemic, scientifically based perspective.
Obtained results. The reconstruction of a phenomenon, that of the refuge of the Bessarabian priests, viewed from the personal and general perspective; comparative analysis of the anti-religious policy in Bessarabia during the Soviet occupation (1940-1941,1944) and Communist Romania: similarities and differences. The scientific results represent a considerable contribution to understanding the religious phenomenon during the years of communism, emphasizing contexts and methods of repression and resistance.
Theoretical value. By focusing on theoretical and analytical aspects, the doctoral thesis develops and consolidates a better understanding of the anti-religious policy specific to the communist state, with deep implications at the psycho-social level, which shook the foundations of the world.
Applicative value. Following the analysis and elucidation of the various facets of the Church-State relationship, whose evolution was influenced by a war situation, regimes of occupation and violent administration, refuge, and the personal and professional inclusion of refugee priests, we believe that we have successfully identified distinct research directions for the topic, thereby providing a framework for future scientific investigations.
Implementation of scientific results. The results of documentation carried out in archives and libraries were materialized in the publication, as co-editor, of a volume of 333 original documents: Părintele Mina Dobzeu-Duhovnicul Hușilor. Documents (1946-2011), as well as other scientific publications in magazines and studies, as well as presentations at national and international conferences, demonstrate their applicability and relevance to the academic community.

АННОТАЦИЯ

Автор: Буцку Мария
Тема: Бессарабские священники в коммунистическую Румынию
Область исследования: специальность 611.02 – История румын (по периодам)
Ключевые слова: беженство, священники, режим, большевизм, церковь, государство, Бессарабия, Ион Антонеску, исход, апостолат, социальное сотрудничество, компромисс, Юстиниан Марина, Антоний Плэмэдялэ, Василе Цепордей, Мина Добзеу.
Структура диссертации: Аннотация на румынском, английском и русском, языках, список аббревиатур, введение, 5 глав, общие выводы, рекомендации, библиография: 222 наименований, 9 приложений, 151 страниц основного текста (до библиографии).
Цель исследования: изучение судьбы бессарабских священников, чья социальная и духовная жизнь была отмечена двумя исходами в Румынию, а также испытания, через которые они прошли, чтобы выжить в условиях антирелигиозной политики.
Задачи диссертации: Анализ политических событий, предшествовавших и последовавших за двумя волнами беженства (1940 и 1944 годы): причины и последствия; путь бессарабских священников, бежавших в Румынию, их интеграция в социальную и духовную жизнь; Религиозные преследования и методы перевоспитания, применяемые коммунистическим режимом; формы протеста и сопротивления бессарабского духовенства против просоветского режима.
Новизна и научная оригинальность: они вытекают непосредственно из названия научного подхода: *Бессарабские священники, бежавшие в коммунистическую Румынию*, вследствие советского захвата 28 июня 1940 года и повторной оккупации Бессарабии в 1944 году. Обсуждаются и вводятся в научный оборот ряд архивных документов (светских и церковных), дневники и мемуары выживших, которые представляют личное восприятие пережитых исторических событий с индивидуальной точки зрения на примере представленных для анализа случаев. Впервые проводится комплексный анализ интеграции бессарабских священников в румынское общество, контекстуализированный на основе взаимоотношений Церкви и государства в коммунистический период. Особое внимание уделяется взаимоотношениям между Секуритате и религиозными конфессиями, а также всем методам репрессивного арсенала.
Полученные результаты. Воссоздание феномена беженства бессарабских священников с точки зрения двух историй: микро и макроистории; сравнительный анализ антирелигиозной политики в Бессарабии во время советской оккупации (1940-1941, 1944) и коммунистической Румынии. Полученные научные результаты представляют значительный вклад в понимание религиозного феномена в годы коммунизма, с уточнением контекстов и методов репрессий и сопротивления.
Теоретическая ценность. За счет фокусирования на теоретических и аналитических аспектах докторская диссертация развивает и укрепляет лучшее понимание антирелигиозной политики, характерной для коммунистического государства, с глубокими психологическими и социальными последствиями, которые потрясли основы мироустройства.
Практическая ценность. В результате анализа и выяснения различных аспектов отношений Церкви и государства, чья эволюция была обусловлена войной, оккупационными режимами и жесткой администрацией, нам удалось наметить несколько четких направлений исследования темы, которые, открывают перспективы для дальнейших научных исследований.
Внедрение научных результатов. Результаты исследований в архивах и библиотеках были реализованы в публикации в качестве соавтора тома из 333 уникальных документов: «Отец Мина Добзеу–Духовник Хушей. Документы (1946-2011)», а также в других научных публикациях в журналах, анналах и исследованиях, а также в виде докладов на национальных и международных конференциях, что демонстрирует их применимость и значимость в академическом сообществе.

LISTA ABREVIERILOR

ACNSAS – Arhiva fostei Securități din cadrul Consiliului Național de Studiere a Arhivelor Securității din București

AEH – Arhiva Episcopiei Hușilor

ANA – Agenția Națională a Arhivelor

ANR – Arhivele Naționale din România

Arhim. – arhimandrit

BOR – BOR

DGSS – Direcția Generală a Securității Statului

DRSP – Direcția Generala de Securitate a Poporului

f. – filă de dosar

ICDT – Interceptarea Convorbirilor și Discuțiilor interioare prin intermediul Telefonului

Ierod. – Ierodiacon

IPS – Înaltpreasfințitul

KGB – în, rusă, Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti – Comisariatul pentru Securitatea Statului

lit. – litera

Lt. – locotenent

MAI – Ministerul Afacerilor Interne

NKVD – în rusă, Narodnâi Komissariat Vnutrennih Del, Comisariatul Poporului pentru Afacerile Interne

nr. – număr

p. – pagina

PCR – Partidul Comunist Român

pct. – punctul

PNȚ – Partidul Național Țărănesc

Pr. – preot

Prot. – Protoierie

RPR – Republica Populară Română

RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

v. – verso

vol. – volumul

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate. Subiectul acestei lucrări ***Preoți basarabeni în România comunist,*** vizează două registre tematice complementare, unul din perspectiva istoriei mari și celălalt, din perspectiva istoriei mici. Vorbim pe de o parte, de destinul Basarabiei după 1940, văzut prin prisma destinelor preoților refugiați și pe de altă parte, de politica religioasă în România comunistă și felul în care aceasta a influențat destinul preoțimii, în general, și a preoților basarabeni refugiați, în mod special.

Pentru a aduce o clarificare necesară titlului propus pentru acest subiect, punctăm faptul că au existat două perioade de refugiu ale preoților basarabeni în România – una în 1940 și alta în 1944 – ambele situații fiind determinate de politica religioasă a regimului bolșevic care se instaura în teritoriul Basarabiei imediat după intrarea Armatei Roșii. Am considerat necesară analiza contextului plecării lor, văzută prin prisma evenimentelor trăite la nivel individual, precum și exemplificarea presiunii asupra Bisericii ca instituție. În același timp, ne-am propus să urmărim și a doua dimensiune a fenomenului și anume viața și destinul acestor oameni în România de după instaurarea regimului comunist. În acest mod am putut identifica diversele atitudini, reacții și istorii ale unor preoți, care s-au conturat în tot atâtea forme de rezistență individuală activă sau pasivă. Deși nu ne-am propus atribuirea unei etichete de rezistență generalizată, nu putem ignora excepționalitatea unor destine care au reușit să depășească dificultățile epocii și să-și ducă mesajul spiritual mai departe. De aceea, pentru exemplificarea unor asemenea cazuri am ales să prezentăm studiile de caz din capitolul al V-lea. Pe de altă parte, subiectul este interesant de urmărit și la nivelul interacțiunii istoriei instituționale cu istoria personală, ceea ce oferă consistență și validare subiectului abordat.

De asemenea, pentru a înțelege specificul acestei situații, trebuie reamintit rolul pe care Biserica l-a avut în istorie, precum și ponderea preotului în comunitățile umane. Și în perioada modernă, până la instaurarea regimului comunist, Biserica a deținut un rol aparte în societate, fiind, alături de Regalitate și Armată, una din instituțiile fundamentale ale Statului Român, cu o pondere crescută în încrederea populației. Reconfigurarea relației Stat-Biserică după abolirea monarhiei și instaurarea regimului comunist în România a dus la modificarea rolului preotului în societate. Or, până la instituirea unui regim de administrație ateu în esență, rolul acestuia era unul foarte important, activitatea slujitorilor cultului fiind circumscrisă unui larg cerc ocupațional, înafară de cel religios, și cuprindea zona culturală, educativă, caritabilă, socială. Comunismul a schimbat radical relația Stat-Biserică, acționând prin toate mijloacele la diminuarea influenței și a importanței religiei în societate, implicit și la desființarea tagmei preoțești. În acest context istoric, primele măsuri au fost de închidere a bisericilor, interzicerea sărbătorilor bisericești, prigoana preoților. În consecință, întreaga viață religioasă a comunității, cu toate sărbătorile de peste an, a fost supusă prigoanei, fiind interzise până

și sfintele taine: botezul, împărtășania, cununia, înmormântarea. Pentru a supraviețui, Biserica trebuia să meargă la un compromis: colaborarea cu puterea. Sau să accepte jertfa martirică, la fel cum s-a întâmplat în primele secole de prigoană a creștinismului, în Imperiul Roman. Situația a fost și mai complicată în cazul preoților basarabeni refugiați din cauza *ciumei roșii* și care riscau să fi repatriați acasă, în Moldova sovietică. De parcursul lor, de drama celor două refugii, în general, nu s-a știut nimic până nu demult, când au fost deschise arhivele.

De aici și actualitatea temei, care este una mai puțin cercetată și este în măsură să elucideze o pagină importantă din istoria recentă a românilor. Considerăm că prin abordarea acesteia am adus o contribuție la cunoașterea unui proces istoric reflectat de primul și cel de-al doilea refugiu al basarabenilor și bucovinenilor în România, precum și la situația Basarabiei în timpul ocupației sovietice din 1940-1941, 1944-1989. Studierea subiectului ne-a permis, totodată, reconstituirea unor destine personale, pentru care refugiul în România a fost întărit de speranța că lucrurile în țară vor merge mai bine. Ce a urmat a putut fi reconstituit abia acum, când s-au deschis arhivele. Lucrurile au stat mult mai rău în Republica Moldova, iar dezbinarea în sânul Bisericii Ortodoxe din această veche provincie românească continuă să fie expresia amestecului străin în treburile interne ale unui stat. Deși libertatea religioasă este garantată de legea fundamentală a țării, iar Biserica și-a recăpătat adepții, este necesară o unitate și în interiorul Bisericii, care trebuie să-și redobândească, pe bună dreptate, rolul pe care 1-a avut în societate de-a lungul istoriei. Considerăm că studierea politicii promovate de partidul comunist și statul sovietic în domeniul cultelor în RSSM este actuală şi binevenită din perspectiva cunoașterii adevărului istoric, a abuzurilor comise de bolșevici în toate domeniile, inclusiv în relațiile dintre stat și biserică.

Ceea ce a determinat concesiile regimului comunist, ateu prin definiție, a fost influența și rolul pe care îl avea Biserica și preotul în cotidian, iar o biserică supusă și docilă aducea mai multe avantaje regimului, decât una distrusă sau lichidată în general. Instituția Bisericii nu putea să rămână neutră de ceea ce se întâmpla atât în plan social, cultural, spiritual, cât și politic, motiv pentru care s-a preferat perpetuarea în timp a coabitării celor două instituții: biserică și stat, care s-a manifestat în diferite forme de la o etapă sau alta, în funcție de complexitatea și realitățile epocii.

Încadrarea temei în preocupările istoriografice internaționale, naționale și zonale. Prezentul studiu se concentrează pe analiza unui subiect complex și controversat în istoriografie. Raporturile dintre stat și societate de o parte, și fenomenul religios pe de altă parte, ocupă un loc deosebit în gândirea filosofică, sociologică și istorică, reprezentând subiectul unei variate bibliografii. În cadrul dezbaterilor istoriografice, cu multiple repercusiuni asupra modului în care este înţeleasă și analizată natura raporturilor existente între statul comunist sau în curs de comunizare și instituţia religioasă ocupă un loc aparte.

Preocuparea istoriografiei pentru problema raporturilor Biserica-Stat se explică prin importanţa particulară pe care aceste raporturi o capătă din perspectiva proiectului social, economic și politic comunist. Fără îndoială există diferențe majore, de la stat la stat, și de la Biserică la Biserică, în ceea ce privește modul de structurare al acestor raporturi. De asemenea, strategiile politice au fost diferit alese de regimurile sovietice în fiecare dintre statele lagărului socialist.

Identificarea unor particularități ale acestor raporturi între Biserica Ortodoxă și stat pe parcursul timpului, prilejuiește ocazia elaborării unor studii distincte pe subiecte mai puțin cunoscute în istoriografie, precum este tema propusă de noi, respectiv exodul din 1940 și 1944 al preoților basarabeni în România, evenimente care au fost provocate, la rândul lor de o situație social-politică în care cele două instituții reprezentantive se excludeau ideologic în Basarabia, sau erau într-o negociere permanentă în România.

După colapsul URSS și căderea regimurilor comuniste sunt vizibile eforturile istoriografice la nivel zonal, național și internațional de a cerceta așa numite pete albe din istorie. Cu toate acestea, constatăm o abordare lacunară a unor aspecte mai înguste ale relației Stat-Biserică, dar importante și relevante pentru înțelegerea perioadei la care ne referim. Contribuţiile care încep să apară în a doua parte a anilor 90 încearcă să completeze această lipsă, dar ele rămân, în cea mai mare parte, circumscrise efortului publicării de documente, atât de o parte cât și de alta a Prutului.

Refugiul preoților basarabeni în România comunistă nu a fost tratat până acum metodologic, motiv pentru care ne-am concentrat atenția asupra acestui subiect și a tuturor surselor accesibile care ar fi putut să-l elucideze mai bine. Plasarea în circuitul științific a surselor prezentate și abordate în studiul nostru și a rezultatelor noi ale cercetării completează atât cunoașterea științifică, cât și înțelegerea unor aspecte care au definit într-un fel sau altul natura relațiilor dintre două cele mai reprezentative instituții: Statul și Biserica.

Interesul manifestat pentru problema preoților basarabeni refugiați în România, condițiile care au determinat exodul din 1940, și cel din 1944, modul în care s-au încadrat în România aflată în proces de sovietizare, persecuțiile la care au fost aceștia supuși, fie de către NKVD în contextul politicii de „repatriere” pe de o parte, urmată de controlul și filajul Securității pe de altă parte, au motivat alegerea subiectului.

Scopul și obiectivele cercetării. Scopul propus în această teză este acela de a analiza dimensiunea unui fenomen social generat de intruziunea ideologiei bolșevice pe teritoriul Basarabiei care a făcut victime în rândul clerului ortodox și a determinat refugiul său pe teritoriul românesc în 1940 și 1944 și de a urmări evoluția acestui fenomen în România de după 1948, în dimensiunea sa generală, dar și particularitățile unor destine pe care am ales să le aprofundăm în studiile de caz.

Având în vedere actualitatea și complexitatea subiectului, dar mai ales modul în care tema este tratată în literatura istorică, ne propunem următoarele obiective principale:

- analiza și înțelegerea fenomenului celor două refugii (1940, 1944) ale preoților basarabeni pe teritoriul României;

- analiza efectului noilor politici religioase din România comunistă asupra clerului ortodox, precum represiunea și violența asupra preoților, nașterea fenomenului rezistenței și atitudinea de compromis și negociere din partea instituției sau a unor membri ai Bisericii;

- exemplificarea și aprofundarea unor studii de caz, privind destinul unor membri ai Bisericii Ortodoxe basarabene în România, după 1948: Antonie Plămădeală, Vasile Țepordei și Mina Dobzeu.

Urmărind obiectivele propuse, am considerat important să analizăm modalitatea în care preoții basarabeni s-au refugiat în România și s-au adaptat condițiilor și realităților social politice impuse. Numărul preoților refugiați, în cele două exoduri, este dificil de stabilit cu exactitate, deoarece sursele disponibile oferă date și statistici variate. Cele expuse în teză prezintă estimări aproximative dar totuși diferite, reflectând dificultatea înregistrării și monitorizării fluxului de refugiați în 1940, respectiv, în 1944. Cifrele rămân orientative, fără a exista o statistică unanim acceptată pentru numărul preoților refugiați. Cu toate acestea, în baza surselor analizate, observăm că refugiul preoților basarabeni în anul 1944 a avut o amploare mai mare, prin comparație cu anul 1940.

Politica religioasă a regimului comunist și rolul pe care l-au avut organele de securitate în menținerea acestuia reprezintă un alt capitol important al acestui studiu. Persecuțiile și represiunile în rândurile preoților au fost forme extreme de luptă împotriva religiei, însă au existat și forme de compromis, negociere, opoziție și rezistență. Analiza acestora a reprezentat un alt capitol al cercetării noastre, pentru a reliefa un tablou al rezistenței spirituale față de sovietizarea României. Se știe că Securitatea a urmărit clerul și a pus sub presiune Biserica, în general folosind toate mijloacele disponibile, inclusiv agentură, filaj și tehnică operativă. Acest lucru arată că Biserica era considerată drept un pericol de către puterea comunistă și aparatul represiv al Securității. Din acest motiv, Biserica trebuia să fie supravegheată în mod constant. Toți ierarhii erau urmăriţi, iar notele informative probează cu prisosință acest lucru.

Ipoteza de cercetare. Ipoteza noastră de lucru este aceea că impactul ideologiei bolșevice pe teritoriul Basarabiei în 1940 și 1944 a generat un fenomen al represiunii asupra clerului ortodox care a avut consecințe pe întreaga perioadă care a urmat. Victimele acestei represiuni, retrase în România, au avut doar câteva momente de „răgaz” întrucât sovietizarea României după 1948 a dus la multiplicarea abuzurilor și diversificarea situațiilor și a destinelor. Întrucât și evoluția regimului comunist din România a fost una secvențială, cu ritmuri și atitudini politice diferite de la o perioadă la alta, acest lucru s-a reflectat și asupra preoților basarabeni refugiați în România, putând identifica

atitudini de: rezistență individuală, rezistență spirituală, negociere, compromis etc. Tot acest parcurs fac din fenomenul refugiului preoților basarabeni un subiect de cercetare care reflectă nu doar istorii locale și destine particulare, ci dau consistență istoriei mari, a fenomenului comunist prezent în Basarabia și în România.

Metodologia. Materialul supus studiului este foarte divers, fapt ce a determinat o abordare complexă. Abordarea subiectului s-a făcut din perspectiva unui amplu proces de cercetare documentară, procesare şi contextualizare a informațiilor, integrarea acestora, analiză de conținut și comparativă a materialului. Metodologia de cercetare aplicată în elaborarea studiului nostru este *analiza istorică* atât a documentelor de arhivă, inedite sau nevalorificate în demersuri științifice, precum și a surselor de memorialistică avute la îndemână, a presei, a lucrărilor de specialitate etc., privind refugiul preoțior basarabeni în România comunistă, prin raportare la contextul social și politic al epocii marcat de evoluția stării de război; *metoda analizei critice*, utilizată la intepretarea surselor, integrarea informațiilor specifice și contextualizarea corectă a acestora în vederea organizării coerente a materialului astfel încât să putem trasa câteva idei clare privind cele două refugii în România, pornind de la premise și context, până la încadrarea socială într-un stat aflat în proces de sovietizare, la rândul său; *metododa comparativă*, care presupune identificarea aspectelor comune şi a particularităţilor care au definit etapele celor două exoduri, măsura în care s-a implicat România în ajutorarea refugiaților în 1940 și 1944, modul în care s-au încadrat mai mult sau mai puțin preoții basarabeni în parohiile din țară, fluxul refugiaților determinat de evoluția războiului și modificările de guverne etc; *metoda clasificării*, cu ajutorul căreia am reușit să ordonăm într-o manieră logică informația pe capitole și subcapitole, care să reflecte aspectele teoretice și unele considerații generale pe marginea subiectului ales; *metoda istorico-tipologică,* utilizată la elaborarea studiilor de caz și selecția unor exemple reprezentantive de preoți refugiați care reflectă tipuri caracteristice de opresiune prin experimentarea anchetei, condamnărilor și detenției în închisorile comuniste.

La elaborarea temei ne-am condus de următoarele principii: istorico-cronologic; abordării ştiinţifice; consensului istoriografic; obiectivităţii; abordării sistemice; adevărului istoric; cercetării sincronice și contextuale. Pentru a atinge scopul tezei, cercetarea documentară și analiza de conținut a implicat studierea surselor primare și secundare, astfel încât, pornind de la principiul obiectivității și echidistanței, să reușim o prezentare a fatelor istorice în ordinea cronologică, succesivă și structurată a evenimentelor care ne-au ajutat să conturăm direcții clare privind subiectul ales.

Segmentul cronologic. Chiar dacă inițial, *limita cronologică inferioară* a lucrării era stabilită la anul 1947, investigarea fenomenului anunțat în titlul tezei, ne-a obligat să coborâm această limită la anul 1940 din mai multe considerente. Cercetarea statutului preoților basarabeni la vest de Prut după instaurarea regimului comunist în România, fără o analiză a evenimentelor începând cu anul

1940 ar genera un tablou incomplet și fragmentat al problemei. Apoi, mixtul produs prin refugiul preoților basarabeni în 1940, revenirea acestora în timpul guvernării antonesciene, la un nou refugiu în 1944, face practic imposibilă delimitarea refugiaților din anul 1940, respectiv din 1944. Din acest motiv, limita cronologică inferioară a lucrării este a doua jumătate a anilor 40. Studiul începe cu schimbarea statului juridic al Bisericii în primul an de ocupație sovietică al Basarabiei (iunie 1940-iunie 1941), marcat de acțiunile antireligioase ale regimului bolșevic în tendința de aplicare a ateismului militant. Constatăm o criză a infrastructurii bisericești în această perioadă până la eliberarea de sub ocupație sovietică și revenirea la BOR, când guvernul antonescian, în opera sa de restructurare a provinciilor românești, a lansat o serie de demersuri pentru reînceperea vieții bisericești în Basarabia. Evenimentele din vara lui 1944 au generat o întorsătură dramatică pentru destinul Basarabiei, care este reocupată de armata sovietică. Administrația română din Basarabia a fost nevoită să organizeze evacuarea resurselor administrative și a funcționarilor de stat după ce armata sovietică a înaintat spre Nistru în martie 1944. Clerul BOR care era plătit de stat, se încadra în această categorie. Ministerul Culturii Naţionale și al Cultelor de la Bucureşti, împreună cu Mitropolia Basarabiei, condusă de Efrem Tighineanul (Enăchescu), arhiepiscop locotenent al Chişinăului, mitropolit al Basarabiei, s-a implicat activ în organizarea evacuării clerului. Spre deosebire de retragerea din vara anului 1940, când URSS a anexat Basarabia și administrația română nu a avut timp suficient pentru o evacuare organizată, de data acesta acțiunile au fost planificate din timp prin operațiuni speciale codificate.

De la refugiul din 1944 ne propunem să urmărim evoluția clerului basarabean în România aflată în faza incipientă de sovietizare, marcată de conturarea unor noi structuri de stat și strategii care au plasat BOR în fața compromisului cu un regim de stat ateu prin definiție. O analiză sumară a modului în care s-au creionat relaţiile dintre puterea comunistă și cultele religioase, dintre partidul comunist şi BOR structurează trei mari etape în evoluţia acestor raporturi pentru perioada în care la conducerea partidului s-a aflat Gheorghe Gheorghiu-Dej (1947-1965). Prima etapă acoperă perioada de după actul de la 23 august 1944 şi până la moartea patriarhului Nicodim, în 1948. Cea de-a doua etapă se întinde de-a lungul primei părţi a patriarhatului lui Justinian și are drept punct final represiunile declanșate de către autorităţile statului comunist în anii 1958-1959 împotriva vieţii monastice ortodoxe. A treia perioadă acoperă cea de-a doua parte a patriarhatului lui Justinian Marina.

Limita cronologică superioară a lucrării este mijlocul anilor 60 (la studiile de caz am urmărit sumar unele poziții sau acțiuni individuale raportate la anii 70). În această perioadă, România este proclamată Republica Socialistă România, iar partidul își ia numele oficial de Partidul Comunist Român (PCR). Venirea lui Nicolae Ceaușescu la putere în 1965 a însemnat o nouă etapă în istoria României, atât prin schimbările la nivel instituțional, cât și prin enunțarea principiilor de conducere.

După 1965 are loc o reorientare a politicii regimului comunist față de culte, în sensul în care, după o scurtă perioadă de liberalizare, controlul Securității devine mai represiv asupra acestora.

Anii 1964-1965 reprezintă intervalul când din punct de vedere politic majoritatea preoților aflați în închisorile comuniste au fost eliberați, astfel luând sfârșit un ciclu complex al relațiilor dintre regimul de guvernare și Biserica Ortodoxă. Pentru RSSM acest fapt se evidențiază prin desființarea în 1965 a celor două Consilii (pentru problemele Bisericii Ortodoxe Ruse și cel pentru problemele cultelor religioase) și formarea unui singur organ de supraveghere a vieții religioase Împuternicitul Sovietului pentru Problemele Religiei pe lângă CM al URSS pentru RSSM.

Originalitatea tezei. Lucrarea propusă spre examinare este o primă cercetare privind destinul preoților basarabeni al căror parcurs social și duhovnicesc a fost marcat de cele două exoduri în România și încercarea de a supraviețui și a face față realităților politice ale epocii, fie prin *inteligența* de a se adapta condițiilor, fie prin a se manifesta subversiv. Indiferent de opțiune, nimeni nu scăpa de urmărirea organelor de Securitate, pentru care ascensciunea și menținerea comunsimului însemna eliminarea oricăror elemente potențial dușmănoase din cale. Și nu este doar o listare a unor cazuri raportate la o etapă sau alta refugiului, cât o prezentare ilustrativă a unor personalități din mediul clerical, care prin acțiunile lor, ne-au permis să elucidăm anumite realități politice ale epocii referitoare la opresiunea cultelor religioase. Acest proces de catalogare și de demonstrare a vinovăției unui individ, care amenința într-un fel sau altul, echilibrul vieții politice, sociale și economice, reprezenta unul dintre obiectivele aparatului poliţienesc din epocă.

Valoarea aplicativă a lucrării. În urma analizei și elucidării diverselor aspecte din ceea ce a însemnat raportul Biserică-Stat, a cărui evoluție a fost condiționată de o situație de război, regimuri de ocupație și administrație violentă, refugiu, parcurs uman și profesional al preoților refugiați, considerăm că ne-a reușit să trasăm câteva direcții clare de cercetare a temei, care, la rândul lor, deschid perspectiva unor alte investigații științifice. Valoarea aplicativă a tezei rezidă și din faptul existenței posibilității de utilizare a materialelor în vederea scrierii anumitor capitole sau teme din manualele și suporturile de curs elaborate pentru disciplinele Istorie sau Teologie. Credem că informațiile din teză pot servi drept baza pentru elaborarea unui curs special sau la libera alegere la Facultățile de Teologie Ortodoxă.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele documentărilor efectuate în arhive și biblioteci au fost materializate în publicarea, în calitate de co-editor, a unui volum de 333 de documente inedite: *Părintele Mina Dobzeu-Duhovnicul Huşilor. Documente (1946-2011),* ed. Horeb 2021; publicații științifice în reviste, anale și studii, precum: *Preoți basarabeni în obiectivul Securității. Studiu de caz: Vasile Ţepordei,* În: Revista „Crisia”, vol. LII, supliment I, 2022/ ISSN: 1016 – 2798; *Cazul ieromonahului basarabean Mina Dobzeu – mărturia credinței unui om,* în:

„Studia Universitatis Moldaviae” (Seria Ştiinţe Umanistice), Numărul 10 (150), 2021/ ISSN 1811-2668 /ISSNe 2345-1009; *Biserica Ortodoxă Română în regimul totalitar: compromis prin compromitere*, în: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3-4 (123-124), 2020, ISSN 1857-2022; *„Manifestul” ca formă de rezistență împotriva colaborării dintre Biserica Ortodoxă Română și Regimul Comunist*, în: „Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei”, ed. IX-a, Universitatea B. P. Hașdeu, Vol. IX, partea II, Cahul, 2022/ ISSN 2587-3563/ E-ISSN 2587-3571; *Patriarhul Justinian Marina si Redefinirea Statutului Bisericii Ortodoxe Române în Raport cu Statul*, în: „Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei”, vol. VIII, partea II, Universitatea B. P. Hașdeu, Cahul, 2021/ ISSN 2587-3563/ E-ISSN 2587-3571; *Biserica Ortodoxă Română și noua imagine în Statul Totalitar: Apostolatul Social,* în: „Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei”, Vol.VIII, partea II, Cahul, 2020/ ISSN 2587-3563/ E-ISSN 2587-3571/ ISBN 978-9975-88-061-9; *Preoți basarabeni în obiectivul Securității. Studiu de caz: Mina Dobzeu,* în: „Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei”, Vol.VI, partea II, 2019/ ISSN 2587-3563/ E-ISSN 2587-3571 ș.a. De asemenea, rezultatele cercetărilor au fost diseminate și prin participările sub formă de comunicări la conferințe naționale și internaționale, care sunt peste 10 la număr, fapt care demonstrează aplicabilitatea și relevanța lor în mediul comunității academice.

Structura și volumul tezei. Lucrarea cuprinde un volum de 151 pagini de text de bază și, din punct de vedere structural, este constituită din: Introducere; 5 capitole, divizate în paragrafe; concluzii generale și recomandări; bibliografie din 222 titluri; 9 Anexe; CV-ul autorului (2 pagini) și Declarația pe propria răspundere (1 pagină). Lucrarea conține și Adnotări în română, engleză și rusă, inclusiv lista abrevierilor. În ***Introducere*** am prezentat ipoteza de lucru, motivația alegerii subiectului, scopul și obiectivele, originalitatea temei abordate, reperele cronologice și cadrul geografic, metodologia cercetării științifice, încadrarea temei în cercetările internaționale, noutatea științifică a rezultatelor obținute și sumarul compartimentelor tezei.

Capitolul I. ***Istoriografia problemei*** însumează o analiză a surselor de documentare privind preoții basarabeni în România comunistă. Materialul care a stat la baza elaborării acestui studiu este foarte divers, fapt ce a determinat o abordare complexă, bazată, în special, pe arhivă, respectiv documente identificate în cadrul ACNSAS, ANR și ANA; jurnale și memorii; documente oficiale; presa timpului; lucrări generale privind istoria confesională şi politica regimului prosovietic faţă de cultul ortodox; lucrări speciale, studii şi articole, realizate pe marginea subiectului de interes.

În **Capitolul II** intitulat ***Basarabia sub ocupație sovietică (1940-1941) și determinarea primului refugiu al preoților basarabeni în România***, se analizează procesul de ocupație sovietică și acțiunile anti-bisericești în Basarabia, desfășurate de noua administrație. Studiul continuă cu

refugiul preoților basarabeni în România și măsurile autorităților, a clericilor și a populației, care au venit în ajutorarea refugiaților. Totodată, sunt prezentate prin exemplificare și persecuțiile bolșevicilor împotriva Bisericii și a corpului bisericesc rămas *acasă*, în Basarabia.

În **Capitolul III**, ***Biserica Ortodoxă în Basarabia în perioada guvernării Antonescu și contextul celui de-al doilea refugiu din 1944,*** se examinează contextul eliberării Basarabiei de către Ion Antonescu și reorganizarea vieții bisericești ca parte componentă a operei de refacere instituțională în teritoriul românesc eliberat, prezentând în baza surselor un bilanț al celor trei ani de administrație românească. Ulterior se analizează evenimentele politice care au generat al doilea exod al preoților basarabeni în România, produs în 1944, implicarea autorităților în evacuarea organizată a populației, dificultățile întâmpinate, pierderea Basarabiei și a Nordului Bucovinei, trecerea României de partea Națiunilor Unite și fenomenul „repatrierii" forțate al preoților basarabeni, declanșat de NKVD pe teritoriul României și amenințarea cu Gulagul. De asemenea, se prezintă și condiția Bisericii Ortodoxe din Basarabia sub administrație sovietică, anii 40-50.

În **Capitolul IV** având ca subiect ***Biserica Ortodoxă Română în raport cu regimul politic din România (1944-1965)***, se analizează aspectele relației Biserică-Stat în România (1944-1947), continuând cu politica patriarhului Justinian Marina și redefinirea acestui raport, din perspectiva *apostolatului social* și a modului în care această politică a favorizat încadrarea preoților refugiați, în viața socială și duhovnicească din România, aflată în faza incipientă de comunizare.

În **Capitolul V** intitulat ***Destine ale preoților ortodocși basarabeni în România comunistă: studii de caz*** se prezintă formele de rezistență și protest ale clerului basarabean împotriva regimului prosovietic, practicile organelor de Securitate românești în urmărirea, anchetarea, arestarea și persecuția preoților basarabeni din perspectiva studiilor de caz propuse analizei: Antonie Plămădeală, Vasile Țepordei și Mina Dobzeu. Contextul represiunii sovietice asupra clericilor din Basarabia, urmată de persecuțiile din România comunistă, oferă o perspectivă utilă în înțelegerea strategiilor represive utilizate de autoritățile comuniste, mecanismele represive ale Securității, metodele de constrângere și presiune psihologică folosite de regim pentru suprimarea oricărei forme de opoziție. Studiile de caz alese reflectă la scară individuală complexitatea relației Stat-Biserică în România comunistă, ilustrând adversitatea regimului împotriva BOR.

În ***Concluziile generale și recomandările*** propuse sunt evidențiate principalele rezultate la care am ajuns în procesul cercetării problemei și am consemnat unele recomandări care țin de continuarea investigațiilor și implementarea practică a rezultatelor cercetărilor.

I. ISTORIOGRAFIA ȘI SURSELE ISTORICE PRIVIND FENOMENUL PREOȚILOR BASARABENI REFUGIAȚI ÎN ROMÂNIA

I.1. Lucrări și studii istoriografice

Cercetarea oricărui aspect privind istoria Basarabiei ca parte a României părea o utopie până acum câteva decenii. Mai mult decât atât, o preocupare în acest sens trecea autorul pe lista scurtă a persoanelor luate în vizorul securității sovietice, iar pedeapsa putea ajunge chiar și până la privațiune de libertate. Nimic din ceea ce era românesc nu era admis cercetării. Lucrurile s-au schimbat odată cu destrămarea URSS și independența Republicii Moldova. Deschiderea arhivelor a oferit cercetătorilor accesul la un amplu material, care încă urmează să fie cercetat.

Subiectul acestui studiu *Preoți basarabeni în România comunistă* este de o vastă complexitate, fapt ce a determinat o abordare sistemică a izvoarelor și bibliografiei aparte. O analiză detaliată a bibliografiei referitoare la subiectul celor două exoduri din Basarabia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a raporturilor dintre stat, societate și Biserică, a poziției clerului ortodox în noile realități politice ale epocii, formele de rezistență sau de colaborare a reprezentanților clericali cu regimul, este un subiect care necesită în sine o lucrare distinctă. Orice referire la titluri și autori în aceste circumstanțe rămâne indicativă și parțială. Vom face o analiză a surselor de bază care au prilejuit elaborarea acestui studiu. Teza propusă abordează un subiect de istorie contemporană, mai puțin valorificat în istoriografie, motiv pentru care considerăm că orice informații bazate pe documente referitoare la acea perioadă sunt utile pentru cunoașterea practicilor anti-religioase ale regimului totalitar sovietic și impactul acestora asupra Bisericii Ortodoxe din RSSM, practici care au generat inclusiv cele două refugii în România.

Pe de altă parte, construcția cadrului istoriografic este imperios necesară pentru analiza situației BOR în perioada regimului comunist, pentru a înțelege viața preoțimii refugiate în România. Reconstituirea evenimentelor, analiza factorilor de decizie, a centrelor de putere, prezentarea instrumentelor de lucru și a organelor de stat, Securitatea, care au sprijinit menținerea regimului la putere, sunt doar câteva aspecte privind complexitatea problemei privind refugiul, încadrarea socială și parohială mai mult sau mai puțin în România, toate raportate la evoluția raporturilor Biserică-Stat, loialitatea sau lipsa de loialitate a cultului ortodox în ansamblul lui față de autoritatea de stat etc. Bibliografia prezentată nu este una exhaustivă, dar ne propunem să constituim câteva repere esențiale în vederea creionării unei perspective istoriografice de ansamblu privind istoricul Bisericii Ortodoxe și reprezentaților acesteia în anii comunismului. Pornind de la intenția de a elucida unele aspecte ale fenomenului preoților refugiați din Basarabia, tiparele caracteristice de opresiune, precum și motivele acesteia, ne vom axa pe trei exemple semnificative

din rândul clerului basarabean refugiat în România comunistă (Antonie Plămădeală, Vasile Țepordei, Mina Dobzeu), care au experimentat condamnările și detenția, urmare a unor acțiuni raportate la contextele multiple și controversate ale epocii.

Accesul mai larg la o serie de documente de arhive, oficiale și memorialistică, deschise după anul 2000 a impulsionat mult cercetarea subiectelor de istorie contemporană. Prin înființarea CNSAS care deține arhiva fostei poliții secrete, inclusiv cele provenite de la tribunalele militare teritoriale au fost redate circuitului științific o serie de documente, printre care și cele privitoare la situația Bisericii în perioada comunistă. Stadiul actual al istoriografiei pe marginea subiectului studiat de noi reflectă nevoia unor cercetări mai ample, atât prin temele abordate, cât și prin tipul de surse folosite, precum și interpretarea lor. Problema religioasă din anii comunismului, biografii ale clericilor, raportul Biserică-Stat, partid, Securitate, amploarea represiunilor la adresa clericilor, rețeaua de informatori, vârfurile partidului, dizidență, mecanisme ale cultului personalității, metodele represive și instrumentele de lucru ale aparatului polițienesc de urmărire etc., sunt subiecte de interes, pe care am încercat să le abordăm.

Gradul de investigare al temei poate fi abordat din perspectiva lucrărilor de specialitate avute la îndemână, dar și a dosarelor de arhivă, respectiv documente identificate în cadrul ACNSAS, ANR și ANA; jurnale; documentele oficiale; presa timpului; lucrări generale privind istoria confesională şi politica regimului prosovietic faţă de cultul ortodox; lucrări speciale, studii şi articole, realizate pe marginea subiectului de interes. Astfel, istoriografia cu privire la *Preoții basarabeni în România comunistă*, impune clasificarea cronologică a literaturii conform următoarelor caracteristici:

- Lucrări și studii istoriografice:
- istoriografia cu privire la Biserica Ortodoxă din Basarabia sovietizată;
- istoriografia cu privire la Biserica Ortodoxă din România sovietizată;
- Izvoare istorice. Documente inedite și editate, culegeri de documente;
- Jurnale și memorii;
- Presa timpului, documente de epocă;

Istoriografia cu privire la Biserica Ortodoxă din Basarabia sovietizată. Guvernământul Basarabiei a editat volumul *Basarabia dezrobită* [104]. Analizând conținutul acestui important studiu, putem observa că autorităţile sovietice au lovit în Biserică prin intermediul a două căi distincte: indirect, prin școală și fiscalitate, și direct, prin acțiuni batjocoritoare ale ateilor.

Diverse aspecte ale vieţii religioase manifestate în Basarabia sovietică sunt analizate de istoricul bisericesc și preotul Mircea Păcurariu [137; 138]. Prin intermediul celor două lucrări,

autorul realizează o cercetare privind istoricul Bisericii Ortodoxe basarabene de la origini până în 1993, inclusiv asupra evenimentelor petrecute în anii 1940 și 1944. Autorul analizează rolul bisericii ca instituție esențială pentru menținerea limbii, culturii și credinței românești într-un context de opresiune și rusificare. Lucrarea ilustrează rezistența bisericească și încercările de a combate impunerea factorilor care promovau ortodoxia rusă în defavoarea identității românești. În volumul dedicat Basarabiei, Mircea Păcurariu accentuează modul în care credința ortodoxă și apartenența la BOR au fost instrumente esențiale pentru conservarea identității românești în fața politicilor de rusificare și ulterior de sovietizare.

Problema Basarabiei a fost subiectul unei lucrări la fel de utile studiului nostru, respectiv *Basarabia în anii celui de al Doilea Război Mondial (1939-1947),* având ca autori pe Valeriu Florin Dobrinescu și Ion Constantin. Autorii au apelat la surse inedite-interne și externe, care oferă demersului științific elemente noi în analiza și interpretarea subiectului abordat din perspectiva înțelegerii conduitei României în anii celui de-al Doilea Dăzboi Mondial cu privire la provinciile românești. Aceștia au prezentat istoria Basarabiei în contextul geopolitic al epocii când în raporturile internaţionale din zona sud-est europeană a triumfat dreptul forței faţă de forţa dreptului, aspect care o face din acest punct de vedere, o lucrare de raporturi internaţionale, în centrul căreia se află problema Basarabiei.

Cu o contribuție deosebită în istoriografie vine și Boris Bozilă [58], care elaborează un studiu cu caracter mai general asupra vieții bisericești din Basarabia în intervalele cronologice 1812-1918 și 1918-1944, dar important pentru perioada 1940-1941, realizând și o scurtă introducere în faza incipientă a anului 1944, intervale de interes pentru noi. Având la baza de documentare, presă și documente de arhivă, autorul face o incursiune în trecutul recent al Bisericii Ortodoxe basarabene, ilustrând criza vieții religioase în timpul ocupației sovietice, opresiunile împotriva preoților, enoriașilor, impozitările excesive și acțiunile de profanare, închidere și chiar distrugere a bisericilor, sau modificarea utilității locașurilor sfinte etc. Prin evidențierea transformărilor la care a fost supusă Biserica Ortodoxă sub regimul țarist și apoi în perioada interbelică românească, lucrarea oferă o perspectivă asupra continuităților și modificărilor care au modelat identitatea religioasă din regiune, care în pofida presiunilor de rusificare, Biserica a reușit să reprezinte o coeziune socială și culturală.

În elaborarea studiului nostru am consultat un șir de studii care tratează problema Bisericii Ortodoxe din Basarabia și parcursul preoților basarabeni refugiați în România, semnate de Mihai Gribincea [100; 101], Alexandru Donos [82, p.337-349], C. I. Stan [186; 187] etc. Un studiu de referință privind problema preoților basarabeni refugiați în România comunistă apare în revista *Destin Românesc*, având ca autori pe Constantin I. Stan și Alexandru Gaiță [187, p.99-110]. Având

o sursă solidă de documentare, autorii abordează impactul experimentului comunist, adus odată cu anul 1940 în cele două provincii românești, pentru ca altă dată cu anul 1945, majoritatea clerului românesc (preoți, monahi și ierarhii basarabeni) să ajungă obiective de prigoană al bolșevicilor.

Specializată în problema politicii statului sovietic față de cultele din RSSM, istoricul Ludmila Tihonov [200; 201], combate, prin lucrările publicate, o serie de teorii eronate privind natura relațiilor dintre cele două instituții în scopul ilustrării situației reale a dramei trăite de Biserica și clerul ortodox din Basarabia. Printr-un material istoriografic susținut de o documentare solidă în arhive, autoarea tinde către dezmințirea istoriografiei sovietice care, aservită fiind de propaganda oficială, a evitat aprecierile obiective, prin abordarea politicii regimului comunist față de confesiunile religioase de pe poziţii ateiste şi tendenţioase. Autorii sovietici fac trimitere la documentele fundamentale sovietice, justificând politica statului sovietic prin raportare la religie şi Biserică, declarând chiar, că preoţii s-ar fi dezis de bunăvoie de biserică, că enoriaşii ar fi renunţat la credinţă, fără a scoate în lumină metodele violente şi represive ale regimului împotriva Bisericii Ortodoxe. De aceea, prin ipotezele de cercetare lansate în studiile sale, Ludmila Tihonov contestă tezele istoriografiei sovietice prin argumente analitice și fundamentate științific privind opresiunea Bisericii Ortodoxe basarabene și metodele represive utilizate de autoritățile comuniste împotriva clerului basarabean și a enoriașilor.

O lucrare importantă pentru cunoașterea realităților social-politice ale epocii din Basarabia este semnată de Ioan Scurtu și Constantin Hlihor *Complot împotriva României 1939-1947. Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța în vâltoarea celui de-al Doilea Război Mondial.* Elaborată în baza documentelor provenite din Arhiva Istorică Centrală a României și Arhiva Ministerului Apărării Naționale, precum și altor izvoare istorice (legislație, memorii, presă etc.), fără a omite lucrările de specialitate și studiile publicate de istorici români și străini referitoare la Basarabia și Bucovina în anii 1940-1947, cartea abordează una dintre cele mai delicate perioade din istoria Basarabiei. Ne referim aici la instaurarea ocupației sovietice și situația românilor din Basarabia și Nordul Bucovinei, ca urmare a aplicării acordului dintre Stalin și Hitler, materializat în Pactul din 23 august 1939, mai exact Protocolul Adițional secret, eliberarea provinciilor românești și eforturile pentru reintegrarea lor în cadrul statului naţional român, formarea Coaliţiei Naţiunilor Unite și problema Basarabiei şi Nordului Bucovinei, situația basarabenilor refugiaţi în România, evoluţia raporturilor dintre marile puteri și tratatele care au consfințit sacrificarea intereselor României, și încorporarea Basarabiei și Nordului Bucovinei în cadrul Uniunii Sovietice. Toate aceste momente ne-au ajutat să creionăm un context factologic din perspectiva căruia să trasăm direcțiile noastre de cercetare.

Editura Istros a Muzeului Brăilei publică cartea *Refugiul. Deznădejde şi speranţă* [156], semnată de Mihai Plămădeală, fratele mitropolitului Antonie Plămădeală al Ardealului. Lucrarea este editată și revizuită de istoricul Adrian Nicolae Petcu. Având la îndemână izvoare istorice precum stenograme ale guvernelor Antonescu sau Petru Groza, dar și o serie de lucrări de memorialistică ale vremii, Adrian Nicolae Petcu realizează un studiu temeinic privind mai multe etape din organizarea evacuării, abordarea refugiului la nivelul decizional, al Conducătorului Statului și al guvernului antonescian, planurile mareşalului, viaţa din Bucureştiul bombardat la 4 aprilie 1944 de aliaţi şi presiunile sovietice pentru „repatrierea" forțată a românilor. Un veritabil „tablou schematic al refugierii basarabenilor şi bucovinenilor în 1944 în lumina unor documente de arhivă", conchide istoricul. Documentarea istorică a editorului este combinată cu relatările și amintirile lui Mihai Plămădeală şi ale cântăreţului bisericesc Vasile Plămădeală, tatăl autorului, care nota, într-un fel de jurnal: „Cartea neamului Plămădeală".

Un volum recuperatoriu al trecutului vieții bisericești din Basarabia, intitulat *Vrednici ostenitori ai Bisericii. Dicționar istorico-biografic (ediție revizuită și completată),* îngrijit/editat de pr. conf. univ. dr. Octavian Moșin și pr. Mihail Bortă, apare la Chișinău, în 2017. Lucrarea cuprinde o antologie de texte culese din lucrările publicate în Republica Moldova, în care se regăsesc peste 100 nume de slujitori ai Bisericii, începând cu mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni (1746-1821), și finalizând cu episcopul Dorimedont Cecan (1961-2006), printre aceștia fiind incluse și alte nume de referință în lumea ortodoxă, precum Alexandru Baltaga (1861-1941), Grurie Grosu (1877-1943), Visarion Puiu (1879-1964), Alexei Mateevici (1888-1917), Antim Nica (1908-1994), Vasile Țepordei (1908-2002), Sofian Boghiu (1912-2002), Sergiu Roșca (1912-2010), Mina Dobzeu (1921-2018), Roman Braga (1922-2015), Antonie Plămădeală (1926-2005), Nestor Vornicescu (1927-2000) și alții [128].

Protoiereul Ioan Lisnic vine cu o contribuție istoriografică deosebită [112; 113]. Acesta, în baza fondurilor arhivistice existente, publică o listă a clericilor martiri din Basarabia, Transnistria și Nordul Bucovinei, lucru care ne facilitează identificarea arealelor geografice parcurse de preoții basarabeni refugiați în România. Studiile lui Ioan Lisnic se încadrează într-un curent academic relativ recent, care explorează represiunea religioasă din perioada comunistă, abordând o temă sensibilă și puțin cercetată: soarta clericilor ortodocși din aceste teritorii în timpul regimului comunist. Autorul pune în discuție nu doar persecuția religioasă, ci și impactul acesteia asupra identității naționale, preoții fiind și promotirii tradițiilor și identității românești într-un context de intensă sovietizare, iar eliminarea lor a avut consecințe profunde asupra continuității culturale și naționale în aceste regiuni.

O sinteză a culegerii de documente din patru volume *Ortodoxia în Moldova*, o elaborează Valeriu Pasat în lucrarea *Biserica Ortodoxă și Puterea Sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)* [142]. Autorul analizează din perspectiva unui bogat fond documentar, fenomenul ortodox din RSSM, începând cu anii sovietizării (1940-1941), războiul și revenirea BOR (1941-1944), sfârșitul războiul și criza infrastructurii bisericești (1944-1947), asaltarea bisericilor de către oamenii puterii și rezistența opusă de enoriași, popasurile neortodoxe ale protipendadei sovietice raionale, și continuând cu perioada postbelică marcată de compromisuri, limite, rezistență până la eliberarea bisericească din 1991 și renașterea ortodoxă a Moldovei în epoca restructurării. Sursele studiile sunt documente ale Partidului Comunist, rapoarte ale KGB, ordine administrative, materiale din Consiliul pentru Afaceri Religioase și alte arhive relevante identificate de autor și plasate în circuitul științific.

Academicianul Valeriu Pasat realizează o analiză detaliată a etapelor de represiune, pornind de la perioada stalinistă, manifestată de închiderea de biserici, confiscarea proprietăților și deportarea preoților, și continuând cu perioada de liberalizare parțială de după 1953 și până la perestroika, când Biserica era tolerată, dar atent controlată. Autorul analizează metodele utilizate de regimul sovietic, precum restricționarea activităților religioase, limitarea educației religioase și intensificarea propagandei ateiste, subliniind că împotriva persecuțiilor, Biserica Ortodoxă a rămas un pilon al identității culturale și naționale, oferind un spațiu de rezistență identitară.

Romeo Cemîrtan, doctor în teologie ortodoxă, publică în anul 2020 o lucrare privind raportul stabilit în binomul Biserică Ortodoxă-Stat în Republica Moldova [64], realizând un studiu temeinic prin examinarea tuturor factorilor constitutivi față de problema relației dintre cele două instituții, având ca scop satisfacerea dilemei sale de cercetare, dacă cazul Mitropoliei Basarabiei a fost un diferend bisericesc sau unul politic. Lucrarea este una de referință studiului nostru din perspectiva analizei pe care o realizează autorul cu privire la evoluția religioasă din teritoriul pruto-nistrean, oferind o viziune de ansamblu asupra desfășurării raportului dintre stat și Biserica Ortodoxă din perioada țaristă, în special cea sovietică din Basarabia.

În articolul *Ortodoxia Basarabeană în timpul Guvernării Antonesciene (1941-1944)* [147, p.32-44], bazat pe surse de arhive inedite și memorialistice, presă laică și bisericească din epocă, istoricul român Adrian Nicolae Petcu abordează problema bisericii basarabene din perspectiva unei interpretări interdisciplinare în contextul realităților social-politice care au marcat perioada. Autorul analizează evoluția vieții bisericești în Basarabia eliberată de sub ocupația sovietică, eveniment de pe urma căruia mareșalul Ion Antonescu a dispus o organizare aparte față de restul țării în scopul unei administrări mai eficiente a celor două provincii românești, inclusiv în ceea ce privește organizarea bisericească, având în vedere inițiative precum: desființarea Mitropoliei

Basarabiei și a Facultății de Teologie din Chișinău, recrutarea unui personal clerical cu zel misionar, alegerea altor episcopi sau ralierea autorităților ecleziastice la acțiunea statului de reformare administrativă, economică și socială a provinciei [147, p.32]. Autorul urmărește evoluțiile organizatorice ale Bisericii Ortodoxe din Basarabia, încercând să ilustreze felul în care politica de românizare, promovată de Ion Antonescu au influențat rolul și activitatea Bisericii, sugerând că aceaastă din urmă a fost reorganizată pentru a înlătura orice influență sovietică, dar și pentru a întări controlul autorităților românești asupra spațiului religios. Acest studiu este important în condițiile în care studierea istoriei religioase a Basarabiei în timpul administrației românești și a guvernării Antonescu este încă limitată și adesea abordată parțial.

Istoriografia cu privire la Biserica Ortodoxă din România sovietizată. Subiectul cultelor în România de după cel de-al Doilea Război Mondial și problema raporturilor Bisericii Ortodoxe cu puterea comunistă reprezintă un interes particular pentru efortul de înţelegere a experienţei comuniste reflectată în modificările operate la nivelul mentalului indivizilor, în practicile şi cutumele sociale, în societatea românească în ansamblul său. Interesul pentru un astfel de subiect este cu atât mai mare cu cât, în general, la nivelul istoriografiei europene, în contextul relativ bogat al istoriografiei și al resurselor documentare publicate pe tema cultului ortodox rămâne un teren sumar explorat.

Având în vedere că destinația celor două refugii din Basarabia a fost România, considerăm necesar să facem o incursiune în trecutul recent bisericesc al BOR, pentru o analiză a contextului în care s-au stabilit raporturile Biserică-Stat de cealaltă parte a Prutului, și modul în care aceastea au implicat evoluția ulterioară a vieții bisericești în tot cuprinsul țării. Vom urmări formula în care preoții basarabeni s-au încadrat mai mult sau mai puțin în România aflată în proces de sovietizare, la rândul ei, persecuțiile la care au fost aceștia supuși, fie de către NKVD în contextul politicii de „repatriere" pe de o parte, urmată de controlul și filajul Securității pe de altă parte, mijlocirea în favoarea acestora a patriarhului Justinian Marina, conform politicii de *apostolat social*, și încheind cu trei studii de caz reprezentantive pentru una dintre cele mai controversate perioade ale BOR.

O analiză a raportului dintre biserică și stat în URSS se regăselte în lucrarea istoricului francez Jean Meyndorff [121]. Deși are un caracter general, studiul reprezintă un reper pentru formarea unei imagini asupra contextului social și politic în care s-au întemeiat relațiile dintre stat și biserică în URSS și gradul în care acest model a influențat statele din Blocul Răsăritean. Meyndorff realizează o analiză a modului în care a acționat experiența sovietică în domeniul politicii religioase aplicate în statele satelit. Autorul evidențiază faptul că, instalarea unui regim de „democrație populară" în mai multe țări predominant ortodoxe a avut loc în condiții total diferite de cele în care a triumfat comunismul rusesc. Odată ajunși la putere, liderii comuniști au evitat

persecuțiile violente și fără să încerce oricând și oriunde să separe biserica de stat, au instaurat un control sever asupra diferitelor activități ale clerului, au neutralizat personalități de vază și au limitat pe cât de posibil, răspândirea misionară a Bisericii.

Definirea și încadrarea conceptuală și tipologică a relațiilor care s-au stabilit între puterea comunistă și puterea Bisericii în această perioadă de disensiuni economice, sociale și politice constituie ținta unor polemici istoriografice tensionate pe alocuri. Dezbaterile pe marginea acestui subiect și miza ce depășește cadrul unei simple abordări a problemei din punct de vedere științific au făcut din această tematică un subiect sensibil care a generat o dimensiune cu caracter moralizator. Un exemplu elocvent aparținând dezbaterilor deschise asupra subiectului este și lucrarea lui Olivier Gillet.

Istoricul amintit, publică în anul 1997 o lucrare controversată, intitulată *Religion et nationalisme. L'ideologie de l'Eglise Orthodoxe Roumaine sous le regime communiste* care a fost tipărită și în versiune română, în anul 2001 [99], apariția căreia a marcat o provocare pentru istoricii români de a combate ipotezele lui Gillet. Din studiile istoricilor români au rezultat o serie de premise și cauze care au dus la forma de compromis stabilită în perioada comunistă între biserică și stat. Putea fi mai degrabă o îmbinare a unor tradiții, modelul bizantin al supunerii față de stat și intenția de a salva Biserica sau de a nu risca lichidarea, în general, a acesteia.

Olivier Gillet își lansează ipotezele pornind de la conținutul unor texte oficiale apărute în publicațiile BOR supuse cenzurii, fără să le raporteze oarecum la alt gen de izvoare cum ar fi mărturiile orale sau alte materiale informative din arhiva fostei Securități, autorul fiind conștient de necesitatea acestui lucru, după cum menționează chiar în introducerea lucrării: „Deschiderea arhivelor fostei Securități va permite tinerelor generații de istorici să cerceteze epoca întunecată a comunismului. În ceea ce privește istoria Bisericilor din România după cel de-al Doilea Război Mondial, aceste arhive vor oferi, desigur, materia necesară unor analize și interpretări interesante" [99, p.8-9]. Apariția acestei lucrări în limba română l-a plasat pe Gillet în centrul unui cerc conspiraționist, lansând o serie de poziții radicale și o iritare de amploare în mediul ortodox. Cercetătorii români, profitând de accesul mai larg la arhiva fostei Securități, precum menționase și Gillet în cuvântul său introductiv, au realizat mai multe studii pe marginea acestui subiect. Uneori, istoricii, din intenția de a combate tezele lui Olivier Gillet, au căzut într-o altă extremă, fiind îndemnați la glorificarea unor înalți prelați ai Bisericii Ortodoxe Române de după 1948, într-un fel de eroi ai rezistenței anticomuniste, ignorând în așa fel, unele aspecte sensibile din istoria ortodoxiei românești.

Două studii de referință pentru analiza statutului Bisericii Ortodoxe în primii ani ai patriarhatului Justinian Marina, sunt semnate de Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în*

primul deceniu comunist [210] și George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Patriarhul Justinian și Biserica Ortodoxă Română în anii 1948 – 1964* [92]. Ambele studii sunt bazate pe un fond documentar consistent și lipsit de influența centrului răsăritean de putere. Acestea aduc la cunoștința cititorului acțiunile întreprinse de regim privind politica regimului față de instituția bisericească, urmărirea, arestarea și condamnarea reprezentanților Bisericii, metodele și instrumentele aparatului represiv etc.

Preocupat de problema raporturilor Biserică-Stat în România, istoricul George Enache în lucrările sale, argumentează în baza documentelor de arhivă faptul că relația de colaborare dintre biserica ortodoxă și autoritățile comuniste, supunerea clerului față de legile țării erau o necesitate pentru supraviețuirea primei în contextul politic ale epocii, or în caz contrar, statul comunist și biserica ar fi trebuit să se excludă reciproc. Potrivit istoricului, patriarhul ortodox Justinian Marina a fost „acul de balanță" al relațiilor biserică-stat, reușind o rezistență anticomunistă „construită pe logica relațiilor biserică-stat deja existente, pe legalism, pe utilizarea relațiilor sale personale la nivelul puterii, valorificând din plin talentul său de negociator" [90, p.90].

O temeinică culegere de studii asupra trecutului recent al istoriei o regăsim în volumul coordonat de Adrian Nicolae Petcu, specializat în problemele bisericești, perioada 1945-1989 [144]. Având la bază o documentare extinsă, cu predilecție asupra subiectului BOR, dar fără a neglija celelalte culte religioase din țară, la o primă vedere, autorii studiilor publicate în volum, realizează o analiză privind evoluția situației cultelor din România, a raporturilor lor cu regimul comunist, având ca reper modelul de referință specific tuturor regimurilor politice la putere în Europa de Est sovietizată. Toate acestea, prin raportare și la fenomenul de urmărire, anchetare și persecuție, lansat prin aparatul represiv al Securității.

O lucrare de referință social-politică pentru contextualizarea relației stabilită între biserică și stat în acea perioadă, aparține istoricului Adrian Cioroianu [66]. Volumul oferă o perspectivă amplă asupra experimentului comunist al României din secolulul al XX-lea. Prezentarea coerentă a evenimentelor este completată cu studii de caz privind statutul BOR, a legăturii dintre Dej și Justinian, precum și a felului în care intelectualitatea s-a plasat față de regim. Pe lângă sursele inedite, bibliografia cuprinde o bună parte dintre lucrările conexe temei, apărute după 1990, pe care autorul le-a valorificat, realizând un studiu consistent pentru discursul istoriografic românesc, privind diverse fațete ale comunismului.

O sursă deosebită de documentare o constituie și volumul *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist* [120], publicat cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist Arhiepiscop al Bucureştilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei, Locţiitor al Cezareei Capadociei și patriarh al BOR, a Înalt Prea Sfinţitului Ioan Robu, Arhiepiscop și

Mitropolit Romano-Catolic de Bucureşti, și a Excelenţei Sale Dr. Cristoph Klein, Episcop al Bisericii Evanghelice CA din Româncu, cu sprijinul Fundației „St.Gerhard's Werk e.V". Editată în baza documentelor provenite din arhiva CNSAS, Arhivele Naționale Istorice Centrale, arhive de familie și arhive confesionale, literatură memorialistică dar și materiale de istorie orală, această lucrare își propune să prezinte destinul a unui număr de peste 240 de martiri, între care regăsim și preoți basarabeni, care și-au dat viața pentru credință în comunism, din perspectiva unei analize sintetice a persecuției comuniste, dezlănțuite împotriva Bisericilor tradiționale din România.

Un alt studiu semnat de Adrian Nicolae Petcu [149, p.147-178], se referă la urmărirea în România a clericilor basarabeni şi bucovineni de către Securitate în anul 1949, care din perspectiva analitică a documentelor de epocă, generează o serie de consideraţii interesante asupra problemelor BOR şi cum Securitatea înţelegea să se implice în acestea, cu precădere în ceea ce privește elementul basarabean. Autorul analizează cazul specific al preoților din Basarabia și Bucovina, care au reprezentat un grup distinct determinat de trecutul lor de refugiați și a suspiciunii autorităților române față de potențialele lor legături cu spațiul sovietic. Acești preoți s-au aflat într-o poziție deosebită, fiind supuși atât represiunilor sovietice înainte de refugiu, cât și supravegherii constante din partea Securității, în România.

Adrian Nicolae Petcu realizează o abordare istoriografică bazată pe documente primare din arhivele CNSAS, oferind o imagine detaliată și contextualizată a persecuțiilor și a metodelor utilizate de Securitate împotriva preoților refugiați. Studiul contribuie la înțelegerea modului în care regimul comunist percepea preoțimea nu doar ca pe un pericol spiritual, ci și ca pe un factor politic și identitar care ar putea submina eforturile de omogenizare ideologică și control social, exemplificând preoții care au rezistat presiunilor și contribuind astfel la o înțelegere mai largă a rezistenței anticomuniste manifestate în mediul religios. Totodată, de remarcat că autorul evidențiază și strategiile prin care acești preoți încercau să își continue misiunea pastorală, adaptându-se la cerințele regimului, dar fără a renunța complet la crezul lor.

Un demers științific de referință pentru studiul nostru, îl are volumul ilustrativ publicat la editura Basilica din București, în anul 2017, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, patriarhul BOR cu sprijinul Colegiului CNSAS, sub coordonarea istoricului Adrian Nicolae Petcu, *Dicționarul clericilor și mirenilor ortodocși români mărturisitori în detenția comunistă (1945-1964)*. Acest volum istoriografic, având la bază un fond documentar valoros, provenit din arhivele fostei Securități, dar și bisericești, aduce la lumina tiparului biografiile mărturisitorilor creștini, care au cunoscut persecuția ateistă și adversitatea regimului penitenciar comunist. În cuprinsul volumului se regăsesc biografiile a 251 mărturistori ai ortodoxiei românești, alături de cei martirizați în Basarabia ocupată de trupele sovietice, în perioada 1940-1941. Cartea are un aport

considerabil pentru istoriografia bisericească postdecembristă, întrucât este un prim volum dedicat mărturisitorilor ortodocși, slujitorilor altarului, dar și mirenilor, inclusiv basarabeni, care pentru propăvăduirea dreptei credinței, au fost supuși unui regim de detenție nemilos și represiv în închisorile comuniste sau au suferit de pe urma persecuțiilor regimului.

O apariție editorială recentă asupra poziției BOR în contextul dezvoltării statului român și a societății românești de la 1918 încoace, este lucrarea lui Oliver Jens Schmitt [174]. Autorul utilizează o abordare interdisciplinară, combinând metode din istoria politică, socială și religioasă, ceea ce îi permite să examineze BOR ca instituție care a evoluat sub diferite regimuri politice: perioada interbelică, regimul comunist și perioada postcomunistă. Dacă să ne referim la analiza perioadei comuniste, precizăm că Oliver Jens Schmitt acordă o atenție deosebită modului în care BOR a colaborat cu regimul comunist, descriind compromisurile și colaborarea unor membri ai ierarhiei bisericești cu Securitatea și explicând această relație ca o adaptare necesară pentru supraviețuire, dar nu fără compromisuri ideologice și morale. Autor face apel la o abordare critică asupra felului în care Biserica a echilibrat relația dintre autonomie și influența statului, sugerând că BOR nu a fost doar o victimă a comunismului, ci și o entitate care a avut beneficii, concesii din partea regimului și o anumită autonomie pe măsură ce regimul dorea să păstreze un control ideologic indirect. Studiul lui Oliver Jens Schmitt este relevant și diferit prin abordarea detaliată a unei instituții esențiale pentru identitatea națională și culturală românească. Folosind o perspectivă externă, Schmitt oferă o evaluare imparțială și documentată a BOR, tratând-o ca pe o instituție a cărui discurs s-a raport la contextul politic și social al fiecărei epoci.

Studiind istoriografia temei, constatăm că nu există un studiu referitor la destinul preoților basarabeni refugiați în România. Deși numeroase lucrări tratează represiunea religioasă în general sau se concentrează pe situația clerului român sub comunism, problematica preoților basarabeni refugiați și experiențele lor specifice au fost doar tangențial abordate, adesea ca parte a unui context mai larg al rezistenței religioase și naționale împotriva regimului comunist.

I.2. Documente inedite și editate, memorii și jurnale, presa epocii

În elaborarea studiului nostru, am efectuat o amplă documentare în arhive și biblioteci, unde am identificat un volum impresionant de elemente documentare necesare completării arsenalului istoriografic. În cele ce urmează, vom prezenta o analiză succintă a celor mai revelatoare fonduri de arhivă pentru tematica în discuție, deși numărul dosarelor cercetate este mult mai mare.

Documente inedite. O sursă importantă de documentare în elaborarea demersului nostru o constituie arhivele CNSAS. Pentru identificarea preoților basarabeni refugiați în cuprinsul țării, provinienței, ultimul domiciliu, activitatea și formele de manifestare în România, intrarea în vizorul

Securității, avem Fondurile Documentare (D) privind Cultul Ortodox: *Preoți ai cultului creștin-ortodox născuți în Basarabia (fișe personale)* [1] și Problema Basarabenilor: *Preoți, călugări ce au funcționat pe teritoriul Transnistriei, Basarabiei și Bucovinei* [2], cuprizând informații despre locul de baștină, ultimul domiciliu în România, încadrarea parohială, starea civilă și activitatea politică înainte și după 23 august 1944. Despre acțiunile foștilor lideri basarabeni destinate să pună în discuție la nivel internațional problema Basarabiei și a basarabenilor refugiați am studiat dosarul de urmărire penală deschis la Securitate pe numele lui Pantelimon Halippa [20].

Un capitol aparte l-a constituit prezentarea studiilor de caz (Antonie Plămădeală, Vasile Țepordei, Mina Dobzeu), pentru care am întreprins o vastă acțiune de documentare în arhive, cu accent pe documentele din arhiva fostei Securităţi, mai exact Fondul Informativ (I) nr. 1015, în trei volume distincte, în baza cărora am încercat să creionăm o imagine cât mai completă asupra biografiei lui Antonie Plămădeală, urmărind cele mai importante etape ale devenirii sale (studența, activitatea de ierodiacon și ieromonah la mănăstările la care a viețuit), peste care și-a pus amprenta regimul comunist care i-a marcat definitiv existența (ancheta, condamnarea și detenția în închisorile comuniste).

La elaborarea studiului de caz privind destinul preotului basarabean Vasile Țepordei, pe lângă scrierile de epocă, am apelat și la sursa primară de documentare reflectată în arhivele fostei securități de stat, mai exact fondul de urmărire Penală, nr.6164 în două volume și Fondul Rețea (R) nr.68736.

Sursele de documentare privind personalitatea lui Mina Dobzeu provin din arhivele CNSAS (Fondurile Informativ (I) și Penal (P)), deschise în anul 1961, dar și cele provenite din arhivele bisericești, precum Mitropolia Clujului, Arhiepiscopia Romanului şi Bacăului, Episcopia Huşilor, Protoieria ortodoxă din Dej, Seminarul Teologic Neamţ şi chiar la Jimbor, parohia în care părintele Mina a slujit după detenţie, toate identificate, lucrate și publicate pentru prima dată într-un volum de 333 de documente inedite, dedicat părintelului Mina Dobzeu [140], cu un studiu introductiv semnat de istoricul Adrian Nicolae Petcu. Pe lângă volumul considerabil de documente întocmite de fosta Securitate și identificate la CNSAS, s-au întreprins stagii de cercetare la instituțiile bisericești, pentru crearea unei viziuni documentare cât mai cuprinzătoare, deoarece multe aspecte legate de viaţa şi activitatea părintelui se regăsesc mai ales în arhivele bisericeşti. Un impresionant volum de documente inedite din arhivele sus-menţionate stau la baza, atât a reconstituirii factologice pe cazul Mina Dobzeu, cât și în ceea ce priveşte contextul în care acesta şi-a desfăşurat activitatea bisericească.

La ANA, am identificat mai multe documente care redau fenomenul masiv al retragerii populaţiei peste Prut. O listă nominală a personalului clerical (preoți, diaconi și cântereți) din

Arhiepiscopia Chișinăului, refugiați din Basarabia în anul 1944 și repartizați în eparhiile românești, preponderent în judeţul Dolj, Craiova și în alte regiuni din țară, se regăsește în Fondul 1135 „Episcopia Chişinăului”, intervalul 1918-1948 [29, ff.1-76, ff.93-95]. Se regăsesc informații cu referire la mutarea administraţiei Arhiepiscopiei Chișinăului în Vechiul Regat, reşedinţa personală a mitropolitului Basarabiei, Efrem, fiind stabilită după evacuare în comuna Coșovenii de Jos, județul Dolj, iar sediul Arhiepiscopiei Chişinăului la data de 4 noiembrie 1944 se afla în incinta Muzeului Regional din Craiova [25, ff.17-18]. Relevante studiului nostru sunt și alte dosare aferente Fondului 1135, precum dosarele conținând documentele privind obligativitatea prin lege a revenirii la parohiile din teritoriile neocupate de sovietici, a preoților refugiați în România [28; 30, ff.77-92], sau documentele privind constituirea Comisiei de Epurație și emiterea ordinelor privind urmărirea și chestionarea personalului clerical pe teritoriul României [26; 27]. Un alt fond de referință identificat la ANA este Fondul „Împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă SCN al URSS pentru RSSM”, care conține documente de interes pentru perioada anilor 1944-1965.

De asemenea, am consultat arhivele provenite de la cabinetele mareșalului Ion Antonescu și viceprim-ministrului Mihai Antonescu și Ministerul Educației și Cultelor, aflate în păstrarea Arhivelor Naționale ale României [35], și mai puțin valorificate în demersurile științifice din Republica Moldova. Pentru analiza relațiilor privind BOR, în perioada patriarhului Nicodim Munteanu, dar mai ales a patriarhatului Justinian Marina, am apelat la documentele din Arhiva Direcției Generale a Poliției, identificate în Arhivele Naționale ale României [31; 32; 33; 34].

Documente editate. Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă pune la îndemâna tuturor istoricilor opera fundamentală a Patriarhului Justinian Marina, publicată în 12 volume care cuprinde întreaga activitate a prelatului Bisericii Ortodoxe Române (1948-1977), cu pilde și îndemnuri pentru cler.Volumule de cuvântări și pastorale, rostite și scrise de către Patriarh, își are numele de la politica pe care Justinian avea să o aplice în practică în conformitate cu noile realități politice creionate de instaurarea unui regim ateu în România. Este vorba despre *apostolatul social*, concept conform căruia, Biserica rămâne a fi o instituție cu un rol important în viața poporului român, un rol suplimentar celui politic. Convins de latura socială a credinței creștine, patriarhul a găsit un loc specific în acțiunea Bisericii, fapt care a fost interpretat în istoriografie ca o cedare la ideologia momentului, în solicitarea angajării credincioșilor și a parohiilor la construcția așa numitei noii societăți și a *omului nou*.

Sursele apostolatului social sunt patristice, cu nuanțele specifice ale gândirii românești interbelice, influențate și de impunerea unor accente caracteristice, precum o potențare a discursului despre rolul social al Bisericii, în dauna componentei mistice și sacramentale.

Totodată, relația preot-popor capătă unele aspecte ale spiritului narodnicist de identificare a preotului cu voința populară. Aceste lucruri, considerate drept principale aspecte ale influenței comuniste în doctrina Bisericii, vor fi percepute diferit de puterea politică și de biserică. Prima va încerca să identifice idealurile creștine cu cele comuniste, în timp ce Biserica le va folosi ca o justificare a existenței ei într-un stat ateu, încercând însă, o permanentă raportare la principiile biblice [92, p.46-47].

Cuvântările Patriarhului Justinian, concentrate în aceste volume, sunt orientate spre un obiectiv bine definit și anume faptul că BOR colaborează și sprijină toate acțiunile pe care statul român le întreprinde pentru binele comun. Aceste volume sunt relevante în elaborarea studiului nostru pentru totalizările pe care le face Justinian asupra întregii perioade de patriarhat, sintetizând coordonatele majore pe care s-a axat slujirea sa, atât în angajamentele de la începutul ei, cât și pe parcursul celor douăzeci de ani patriarhat, precum și ca perspectivă a continuității pentru anii următori de slujire.

O contribuție deosebită o au *Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri* din perioada guvernării antonesciene [189] privind problema referitoare la organizarea Basarabiei și celorlalte provincii românești. În Consiliul de Miniștri s-au purtat numeroase discuţii în legătură cu instalarea autorităţilor și a regimului de guvernare; organizare bisericească; reîntoarcerea refugiaților după exodul din 1940; buget; învăţământ; sănătate; reconstrucţia orașelor și a drumurilor, podurilor, reţelei căilor ferate; asigurarea cu alimente și articole de primă necesitate; refacerea liniilor telefonice și telegrafice, situația minorităților etc., toate acțiunile fiind orientate spre reconstrucția provinciilor în toate domeniile. Ulterior, odată cu evoluția conflictului armat și a operațiunilor militare pe frontul de Est, sunt stenografiate ședințele privind forța majoră a războiului, organizarea planurilor de evacuare din calea sovieticilor, situația refugiaților din Basarabia și Bucovina etc., informații care au avut o contribuție esențială în analiza contextului social și politic al epocii pentru elaborarea coerentă a studiului nostru.

Volumul de documente *Biserica Ortodoxă Română în regimul comunist (1945-1958)* este o culegere de documente ce tratează evoluţia instituţiilor bisericești, a ierarhilor BOR, începând de la Patriarhii României, Nicodim Munteanu și apoi Justinian Marina, pâna la simplul preot de țară care a rezistat în felul său trecerii comuniste spre ateism, refuzând să-1 mintă pe țăran și să-i spună că scoaterea icoanelor din școli se datorează faptului că de acum înainte religia se va studia doar la biserică, exemplul relevant pentru analiza nivelului rezistenţei preoţimii și a abuzurilor la care a fost supusă Biserica Ortodoxă. Documentele publicate de autori se axează pe două coordonate: controlul și urmărirea elementelor subversive și verificarea sau întocmirea dosarelor unor ierarhi, preoţi sau călugări. Tonul documentelor reprezintă, de asemenea, un pas spre

înţelegerea atmosferei epocii și a spiritului de care erau cuprinși cei pentru care supravegherea ținea de normalitate, iar „armata neagră a călugărilor”, cum o numea ministrul de Interne Alexandru Drăghici, reprezenta un duşman redutabil ce trebuia anihilat [139]. Documentele la care vom face trimiteri frecvent în studiul nostru, reprezintă fișe de identificare atât ale unor înalţi ierarhi ortodocşi, cât și ale unor simpli preoţi, a căror activitate politică era în primul rând evaluată de către organele represive, publicarea acestor documente dorind a exemplifica modul în care a înţeles preoţimea să reziste noului regim ateist.

Importantă este contribuția academicianului Valeriu Pasat care a publicat, la Moscova, colecția în patru volume *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1991: собрание документов в 4 т.* [219; 220; 221, 222], privind documentele anterior strict secrete din arhivele Federației Ruse, Republicii Moldova și României. În premieră au fost editate acte oficiale cu referire la istoria relației complexe dintre Biserica Ortodoxă Rusă din Moldova și credincioși cu autoritățile în anii 1940–1991. Primul volum este consacrat perioadei 1940-1953, de la formarea RSSM până la moartea lui Stalin. Documentele vizează refugiul clerului român din Moldova în 1944 și repatrierea lor ulterioară; catedrala locală 1945; vizita patriarhului Alexei I în România în 1947 etc. Al doilea volum este dedicat intervalului 1953–1960, acoperind evoluția relațiilor dintre biserică și stat după moartea lui Stalin. Sunt publicate acte privind evenimente precum demolarea bisericilor în 1953 în zona inundabilă de pe Nistru în legătură cu construirea unui baraj pentru hidrocentrala Dubăsari; soarta enoriașilor care au avut inițiative de deschidere a bisericilor la mijlocul anilor 1950; activitățile preoților neînregistrați care săvârșeau slujbe religioase în biserici inactive; începutul în 1959 a unei campanii de închidere a mănăstirilor etc. Volumul trei cuprinde evenimentele produse în perioada 1961-1975, iar cel de-al patrulea volum vizează intervalul cronologic 1976-1991. Colecțiile includ și memorii, certificate și alte materiale de la organele de partid și comisarii pentru afaceri religioase. Colecția este echipată cu o scurtă schiță istorică, o prefață arheografică, comentarii și indici.

Un volum de documente de referință privind istoria Bisericii din RSSM, este publicat de istoricul Teodor Candu și Octavian Moșin [59], în care regăsim listele slujitorilor Bisericii înregistrați pe parcursul anilor 1945-1948 și 1948-1955 în RSSM, dar și listele unor slujitori și preoți scoși de la evidență pe parcursului anului 1946; la fel, se înregistrează o listă a preoților, diaconilor și cântăreților din județul Bălți, refugiați în primăvara anului 1944 pe teritoriul României. Lucrarea este o sursă importantă de cunoaștere a istoriei spațiului Pruto-Nistrean în primii ani de după reinstaurarea regimului sovietic, comemorând, totodată, preoții, ieromonahii, cântăreții bisericești, deschizând calea unor viitoare investigații în domeniul istoriei locale, studiilor biografice ale preoților și chiar în identificarea martirilor pentru credință.

De o referință deosebită este volumul de documente intitulat *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941*, ediție îngrijită de Mihai Taşcă, Wolfram NIEß, în care sunt publicate documente ce reflectă evenimentele din primul an de ocupație al Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța de către URSS. Documentele au fost selectate de autori în Arhivele Naționale Istorice Centrale ale României. La redactarea volumelor s-au folosit informații și date din diferite surse publicate și inedite, indicate de autor în lista bibliografică. Culegerea este compusă din două părți, atât editorial Partea I și Partea II, cât și conceptual, cuprinzând fiecare câte trei capitole, alcătuite tematic. În Partea I au fost publicate documentele întocmite de organele și instituțiile oficiale civile și militare ale României, iar în Partea II-cele redactate și emise de diverse instituții private și de persoane civile.

Memorii și jurnale. O frescă istoriografică de valoare sunt jurnalele și memoriile care vin cu o percepție personală asupra evenimentelor istorice. În fond, orice lucrare memorialistică reflecă o experiență unică, în funcție de instruirea, educația, încadrarea profesională a persoanei. Pentru înțelegerea impactului pe care l-au avut evenimentele anilor 1940-1944 asupra destinelor clericilor români originari din Basarabia, am consultat junalele și însemnările preotului basarabean Vasile Țepordei [196], Gala Galaction [95], scriitor, preot ortodox, profesor de teologie român, amintirile lui Antonie Plămădeală [180], înalt ierarh al BOR, mitropolit al Ardealului (1982-2005), Paul Mihail, preotul Bisericii „Soborul Vechi", ctitorul Muzeului Religios Basarabean și directorul Școlii de cântăreți bisericești, toate din capitala Basarabiei, jurnalul lui Constantin N. Tomescu, profesor la Facultatea de Teologie Chișinău-Cernăuți [204] ș.a.

Memoriile preotului basarabean Vasile Ţepordei, publicate în cartea *Amintiri din Gulag*, sunt o ilustrație a calvarului la care a fost supus acesta în perioada regimului comunist. Viața de lagăr face obiectul unei părţi impresionante din aceste memorii. În începutul relatării, autorul evocă anii de școală, activitatea didactică și clericală, precum și cea jurnalistică, desfăşurată în Basarabia și în România, până la 1948, iar ultimele capitole descriu călătoriile făcute, în preajma vârstei de 70 de ani (1976), în Franţa, America, Israel, la locurile Sfinte. Viaţa de lagăr face obiectul unei părți distincte din aceste amintiri. Memoria excepțională, vitalitatea pun în circulație informații inedite din anii de detenţie, inclusiv a rușilor, ucrainenilor, letonilor, lituanienilor, estonilor aflați în Gulagul sovietic. Cartea devine astfel un document viu despre lagărele morţii, dar și despre acțiunea personală, culturalizatoare jurnalistică, precum și o mărturie privind impresiile puternice la contactul cu realităţile din Occident.

Amintirile mitropolitului Antonie Plămădeală, relatate cu ocazia interviului realizat de Dragoș Șeuleanu și Carmen Dumitriu, reconstruiesc etapele vieţii sale de refugiat basarabean în

România, urmărit, persecutat și condamnat în lipsă, anchetat și încarcerat în închisorile comuniste, precum și etapa ulterioară detenției sale.

Jurnalul Fericirii lui Nicolae Steinhardt [188] este relevant pentru creionarea unei imagini despre ceea ce a însemnat universul concentraționar din perioada comunistă, începând de la contingentul de deținuți, teroarea anchetării până la condițiile de subzistență a acestora. Autorul prezintă trei soluții pentru supraviețuirea într-un astfel de mediu: soluția lui Soljeniț în care presupune resemnarea și acceptarea morții; soluția lui Alexandru Zinoviev ce indică la transformarea insului intr-un nebun sau neadaptat ce nu poate fi subjugat de sistem și soluția lui Churchill care prezumă vitejia nefirească din fața morții. Tot Steinhardt subliniază că primele două metode, cel puțin, nu prea pot funcționa în România, pentru că, indiferent de context sau circumstanțe, România nu e Cehia, Franța sau Germania. Romanul nu este o tipologie de jurnal clasică, cât o relatare de amintiri, fără succesiune cronologică. Astfel, ne aflăm inițial direct în ancheta de la Securitate din ianuarie 1960 în care se dorea denunțarea completă a lui Noica; apoi trecem în luna august a anului 1964 la episodul convertirii sale la creștinism apoi, din nou se revine asupra zilelor de anchetă.

Părintele Mina, ieromonah basarabean, refugiat în România, despre care autorul relatează cu o simpatie aparte, este cel care l-a botezat pe Nicolae Steinhardt la data de 15 martie 1960 la Jilava în celula 18, secția a II-a. Steinhardt, subliniază că Mina Dobzeu a fost cel care i-a făcut mai ușoară perioada de detenție, prin învățăturile sale creștine și Divinitate. Din acel moment, esența creștinismului a pătruns tot mai adânc în celulă, iar rezistența la toate torturile fizice și psihice s-a făcut doar cu ajutorul curajului, creștinismul fiind o religie a curajului unde frica nu își are locul, iar libertatea este garantată.

Deosebit de relavant este și *Jurnalul* lui Paul Mihail, fiu de preot, născut la 29 iunie 1905 în satul Cornova, Orhei, decedat la 11 octombrie 1994, București. *Jurnalul* a cunoscut mai multe ediții, dar cea la care vom face preponderent trimitere în studiul nostru este ediția îngrijită de Zamfira Mihail și Mihai Papuc. Ediţia a fost elaborată pe baza textelor semnate de teologul, cărturarul și istoricul Paul Mihail, cu trimitere la cărţile tipărite de acesta sau cărţile despre el apărute postum. Jurnalul acestei ediții conţine trei mari compartimente care reflectă plenar activitatea cărturarului, organizate după cum o sugerează și titlul „Reconstituiri, Jurnal şi Corespondenţă”.

Reconstituiri adună la un loc o serie de materiale memorialistice, amintiri, pagini autobiografice ș.a., preluate cu precădere din volumul „Născut in Cornova”, volum omagial consacrat lui Paul Mihail (2006), dar și șapte profiluri inedite ale unor preoţi de ţară, pe care Paul Mihail i-a cunoscut în deplina lor activitate. *Jurnal* cuprinde însemnările zilnice, impresiile și

gândurile notate de Paul Mihail între anii 1940 și 1944, ani dramatici pentru spaţiul românesc, având în vedere enormele cedări teritoriale ale României, Basarabia și Nordul Bucovinei, Nordul Transilvaniei și sudul Dobrogei, survenite în iunie-august-septembrie 1940. Publicate în conținutul unui asemenea volum, aceste pagini au fost introduse în circuitul public pentru prima dată de Editura Paideia în 1999, în colecția cărților de referință, seria Memorii, ediția îngrijită de Eugenia Mihail și Zamfira Mihail. Compartimentul *Corespondenţă* cuprinde o selecţie sumară din ampla comunicare purtată de Paul Mihail cu consătenii săi de la Cornova, Orhei. Aceste texte s-au publicat în premieră [123].

Dudu Velicu, fost secretar al patriarhului Miron Cristea (1936-1938) și un apropiat al cercurilor Patriarhiei Ortodoxe Române, pune la îndemâna cercetătorului în domeniu, însemnările sale zile privind BOR în perioada sovietizării României, în două volume [211; 212]. Prima ediție reprezintă o selecţie a notelor zilnice redactate, în perioada 1 aprilie 1945-31 decembrie 1947, note grupate de autor în mai multe caiete purtând titlul „Cronica vieţii bisericești". Acestea se păstrează în incinta Arhivelor Naţionale ale României, în fondul personal „Dudu Velicu", dosarele 772/1945, 773/1945, 774/1946, 775/1947. Un aport important al contribuţiei documentare a lui Dudu Velicu la cunoașterea acestei perioade din istoria BOR o reprezintă viziunea de ansamblu asupra evoluţiei poziţiei membrilor de rând ai clerului ortodox, confruntaţi cu evenimentele circumscrise sovietizării statului român și cu incertitudinile ce planau asupra statutului Bisericii şi a slujitorilor săi în noua configuraţie socială, economică și politică. Poziția clerului ortodox, pe care o întâlnim cu aceleași caracteristici și la nivelul înalţilor săi ierarhi și care este, de altfel, transpusă și în strategia acţională a Bisericii, în raporturile sale cu puterea temporală, pornește de la convingerea că regimul politic comunist reprezintă doar un fenomen trecător, că Biserica Ortodoxă are datoria de a realiza coabitarea cu acesta din urmă, în vederea prezervării prezenţei sale în viaţa societăţii si în așteptarea revenirii la normalitate [211, p.XI]. Reflectând cu amănunte inedite aspecte ale unor etape și evenimente importante din viaţa BOR, de la schimbarea de conducere din primăvara anului 1948, în urma morţii patriarhului Nicodim, cel de-al doilea volum al memoriilor lui Dudu Velicu vine să completeze resursele documentare aflate la dispoziția celor interesaţi de studierea istoriei contemporane a BOR, a comunismului românesc în general. Volumul cuprinde o selecţie a notelor zilnice din perioada 1948-1959, păstrate la ANR, în fondul „Dudu Velicu" dosarele nr. 776/1948, 777/1949, 778/1950-1959 [212, p.V-VI].

Presa timpului și documentele de epocă. De o importanță deosebită sunt informațiile reflectate în presa din epocă *Raza* și *Basarabia* și în periodicele bisericești centrale și eparhiale, *Mitropolia Ardealului, Telegraful Român*, dar și în acte oficiale ale statului român precum *Monitorul Oficial.*

O sursă aparte în documentarea temei de cercetare a constituit-o presa timpului, cu precădere ziarul *Raza* care apare pentru prima dată la Chișinău, în anul 1931, subintitulat Organ (de presă) al Uniunii Clerului Ortodox din Basarabia. Nefiind doar o publicaţie strict clericală, în această revistă se publicau articolele semnate şi de colaboratorii mireni. Periodicul *Raza* a avut mai multe subtitluri pe parcurs, sugestive printre altele în funcție de perioada în care au fost scrise. Spre exemplu în anii 1931-1937, avem *Organ independent al Uniunii Clerului din Basarabia*; de la 31 martie 1937: *Organ independent de luptă creştinească şi românească al U.C.O.* (Uniunea Clerului Ortodox) din Basarabia; din 1940-*Gazeta săptămânală de luptă a refugiaţilor basarabeni*, 1942-*Gazeta săptămânală de luptă și atitudine românească*, 1943-*Gazeta săptămânală a conștiinței românești din Basarabia*. Editorialele studiate de noi (1942-1943, An.12-13: 628-642/643-646, 649-651, 653-666, 668-675: august-decembrie/ ianuarie-august/ An.12-13: 641/.643-644, 649-650, 654, 660-666, 668-670, decembrie 1942-iulie 1943), semnate de Vasile Țepordei (director), Sergiu C. Roșca (redactor), Sergiu Matei Nica, Sabin Popescu Lupu și alții, conțin articole în care se relatau evenimentele petrecute în contextul refugiului din anii 1940, consecințele anului de ocupație bolșevică, date și statistici, eliberarea Basarabiei de către Antonescu, și altele la care vom face trimitere în teza noastră. Autorii combăteau politicianismul şi moravurile clasei politice, militând pentru întărirea unităţii neamului românesc şi a respectării drepturilor tuturor românilor la încadrarea egală în toate sferele de activitate.

I.3. Concluzii la Capitolul I

Abordarea tematicii care face obiectul acestei teze a impus parcurgerea și analiza unui volum important de documente, studii și articole, necesar pentru a putea înțelege și defini fenomenul celor două refugii, precum și parcursul ulterior, uman și profesional, al preoților basarabeni care s-au stabilit în România. Fiind un subiect puţin abordat în istoriografie, principalele surse utilizate au fost cele de arhivă. Deși sunt diferite, din punct de vedere al obiectivității și volumului informației, sursele istorice accesibile și studiate până la momentul actual ne permit să analizăm în ansamblu aspectele generale și specifice ce țin de subiectul studiat de noi, mod în care să ajungem la realizarea obiectivelor propuse în lucrare. Subliniem că la momentul de față nu există o lucrare complexă și completă cu referire la tematica abordată, fapt pentru care a fost elaborată prezenta teza.

În acest sens, accentul principal a fost pus pe consultarea documentelor identificate în arhivele CNSAS, ANA și ANR. Pentru urmărirea parcursului care l-au avut preoții basarabeni refugiați în România, locul de baștină, ultimul domiciliu în România, încadrarea parohială, starea civilă, intrarea acestora în obiectivul de urmărire al organelor Securității, activitatea politică înainte și după 23 august 1944, am consultat fondurile documentare privind *Cultul Ortodox: Preoți ai*

cultului creștin-ortodox născuți în Basarabia (fișe personale) și *Problema Basarabenilor: Preoți, călugări ce au funcționat pe teritoriul Transnistriei, Basarabiei și Bucovinei*.

Fondurile Informativ, Penal, Rețea, au stat la baza analizei studiilor de caz privind Antonie Plămădeală, Vasile Țepordei și Mina Dobzeu, documente care ne-au permis să creionăm o imagine detaliată și complexă asupra relației dintre biserică și stat, reflectând atitudinile, opiniile și motivațiile acestor preoți în alegerea anumitor poziții. În acest capitol, sunt utilizate în mod sistematic arhivele CNSAS, permițând identificarea traseelor personale ale acestor preoți, precum și interpretarea modului în care autoritățile române, inclusiv cele comuniste, s-au raportat la preoții basarabeni refugiați în România ca urmare a represiunii sovietice. Deosebit de important este volumul privind *Părintele Mina Dobzeu – Duhovnicul Huşilor. Documente (1946-2011),* care ne pune la dispoziție arhivele fostei Securităţi, cu dosarele penale și cele de urmărire informativă, ce conţin atât perioadele legate de anchetele penale, condamnări și detenții, cât și documente importante privind activitatea ieromonahului Mina Dobzeu, acolo unde a slujit, la Brădiceşti, Jimbor şi Huşi.

Un aport esențial în elaborarea capitolului privind guvernarea antonesciană în Basarabia îl au *Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri*, identificate și consultate în cadrul Arhivelor Naționale ale României. Acestea sunt extrem de importante din perspectiva orizontului oferit în cunoașterea și înțelegerea motivațiilor care au stat la baza deciziilor de stat, la modalitățile de aplicare a acestora și la viziunea pe care reprezentanții puterii o aveau asupra modului de administrare a provinciilor recuperate.

Fondul nr. 1135 „Episcopia Chişinăului" (1918-1948) este esențial pentru studierea aspectelor privind fenomenul masiv al retragerii populaţiei peste Prut, listele de identificare a personalului clerical, preoți, diaconi și cântereți din Arhiepiscopia Chișinăului, refugiați din Basarabia în anul 1944 și repartizați în eparhiile românești, preponderent în judeţul Dolj, Craiova și în alte regiuni din țară, dar și constituirea Comisiei de Epurație, emiterea ordinelor privind urmărirea și chestionarea personalului clerical pe teritoriul României, toate acestea având o contribuție deosebită pentru creionarea imaginii privind refugiul preoților basarabeni în România.

O altă categorie importantă de surse a fost reprezentată de presă și scrierile de epocă. Acestea au favorizat analiza discursului de epocă, dar și reconstituirea istorică și retorică a perioadei. Astfel, am avut în vedere discursurile reprezentaților clericali din acea perioadă, literatura și materialul de presă *Raza*, *Basarabia* etc. Surse importante au fost și memoriile, deoarece acestea reflectă o percepție personală asupra evenimentelor istorice asupra cărora ne-am dedicat atenția.

Pe parcursul cercetării am realizat dimensiunea acestui demers, care nu poate fi limitat la teza de față, motiv pentru care nu putem pretinde acoperirea exhaustivă a subiectului. Dar, ceea ce considerăm că ne-a reușit și este foarte important, sunt câteva direcții clare de cercetare a temei, care, la rândul lor, deschid perspectiva unor alte investigații științifice. Deși sunt diferite, din punct de vedere al obiectivității și volumului informației, sursele istorice edite și inedite, accesibile și studiate până la momentul actual, ne permit să analizăm în ansamblu aspectele generale și specifice ce țin de subiectul studiat de noi, mod în care să ajungem la realizarea obiectivelor propuse în lucrare.

Problema preoților basarabeni refugiați în România comunistă și a relațiilor dintre cele două instituții Biserică-Stat, de o parte și de alta a Prutului, a fost și continuă să rămână un aspect foarte controversat în istoriografie, motiv pentru care am operat cu mai multe surse pentru a analiza mai multe aspecte privind politica regimului față de culte în tot ansamblul lor. Am stăruit pe o abordare cât se poate de imparțială, prezentând onest sursele pe care le-am indentificat și pe care le-am avut la dispoziție.

II. BASARABIA SUB OCUPAȚIE SOVIETICĂ (1940-1941) ȘI DETERMINAREA PRIMULUI REFUGIU AL PREOȚILOR BASARABENI ÎN ROMÂNIA

II.1. Ocupația sovietică și acțiunile anti-bisericești în Basarabia

Tratatul de neagresiune și Protocolul adițional secret, semnate la 23 august 1939, la Moscova a avut un impact semnificativ asupra evoluției situației în Europa de Est, schimbând configurația hotarelor statale prin anexarea Basarabiei și a statelor baltice la URSS.

România se afla complet izolată pe plan internațional. În condițiile în care Franţa fusese înfrântă de Germania, iar armatele engleze se retrăseseră din Europa, vechile garanţii asigurate României de cele două state nu mai aveau cum să fie onorate. Încercarea dictaturii regale de a se apropia de Germania nazistă n-a avut sorți de izbândă, deoarece al treilea Reich avea propriile sale interese, sprijinind, totodată, politica revizionistă a Italiei, Ungariei și Bulgariei, adversare ale României [184, p.248].

Raptul Basarabiei produs în vara anului 1940, aduce cu sine o serie de schimbări radicale în toate aspectele vieții acestei provincii. Are loc instaurarea puterii absolute a partidului bolşevic, o organizație suprastatală, cu cadre provenite doar din afara Basarabiei. Odată cu crearea RSSM, economia țării este încadrată în sistemul economic al URSS. Regimul totalitar bolșevic, extins în Basarabia, și legalizat prin noua Constituție a acționat cu măsuri dintre cele mai radicale pentru consolidarea partidului comunist în activitatea sa de întemeiere a societății sovietice în provincia anexată [182, p.63].

Constantin N. Tomescu, care a fost secretar eparhial și profesor la Facultatea de Teologie din Chişinău timp de mai mulți ani, a afirmat că majoritatea basarabenilor nici nu se gândeau la revenirea ruşilor sovietici, în preajma raptului teritorial de la 28 iunie 1940. Refuzau să se gândească ce s-ar întâmpla dacă, într-o bună zi ar năvăli vrăjmaşii. Erau chiar convinși că „acești vrăjmași niciodată nu pot să vie” [164]. Chiar cu două zile înainte de cedarea Basarabiei, profesorul se afla la Tighina unde a mers să țină un discurs despre „drepturile sfinte al Patriei asupra pământului basarabean” [164].

Raptul Basarabiei și a Nordului Bucovinei a fost urmată și de alte cedări teritoriale. România rămâne izolată pe plan internațional din cauza politicii iresponsabile a regimului carlist în fața ultimatumului sovietic din vara anului 1940, care va determina retragerea armatei, guvernului, justiției și a zecilor de mii de civili din Ținutul Herța, Basarabia și Nordul Bucovinei. Profitând de această situație, guvernanții sovietici au promovat o politică abuzivă și dictatorială. Elementul principal al vieții basarabene din vara anului 1940 era prezența militară masivă

sovietică. Atmosfera sumbră era completată de raidurile nocturne ale patrulelor militare care se deplasau în camioane și cântau proslăvind pe Stalin și Voroșilov. Erau elemente ale procesului general de încadrare a Basarabiei în uriașul lagăr concentraționar al URSS [207, p.112].

Planul de evacuare şi etapele succesive de înaintare ale trupelor roşii au fost de la început discreditate. Cunoscând situaţia precară în care se găsea România şi imposibilitatea absolută a oricărei reacţiuni, trupele roşii se folosesc de unităţile lor rapide pentru a pătrunde în interiorul Basarabiei, trecând peste etapele stabilite de comun acord. Datorită acestui fapt, programul de evacuare fixat de autorităţile civile, planul de mişcare al trupelor, exodul populaţiei, totul este răsturnat de către comandamentele militare ruse, fără nici o reținere. Operaţiunile de evacuare s-au făcut în condiţii extraordinar de grele: averi incalculabile s-au irosit pe drumuri sau prin staţii de căi ferate, unităţile militare au fost dezorientate şi împiedicate să execute ordinele primite, momente care au creat o atmosferă tensionată şi provocatoare, care ar fi putut avea un deznodământ fatal [104, p.60]. Armata română avea ordine categorice ca să nu răspundă cu violenţă la actele de provocare şi silnicie ale trupelor ruseşti, pentru a evita un potențial război doar între România şi URSS.

La 28 iunie 1940, trupele sovietice au intrat în Chișinău, lansând o amplă campanie de represiune asupra populației, preoții, monahii și ierarhii basarabeni fiind primele victime. Aceștia, alături de credincioși au fost executați cu și fără pretext, iar multe comunități religioase au fost desființate. Urmare a acestor acțiuni, la 1 ianuarie 1941 din 943 de biserici existente, în Basarabia funcționau doar 603, în care oficiau serviciul divin doar 376 preoți [100, p.35].

Autoritățile sovietice au instalat teroarea în oraș, populația era speriată, se întocmeau *listele negre* de către NKVD. Multe bunuri din subordinea Facultatății de Teologie, Seminarul Teologic și Reședința Mitropolitană din Chișinău nu au putut fi evacuate. În capitala Basarabiei, clădirile Seminarului Ortodox și ale Facultății de Teologie au fost transformate în pușcării, unde au fost întemnițați numeroși civili, ofițeri și subofițeri, inclusiv preoți militari. Condițiile de detenție erau extrem de dificile din cauza supraaglomerării închisorii, hranei proaste și lipsei de asistență medicală. Majoritatea bisericilor din Chișinău au fost închise.

Preotul Gala Galaction a scris și a vorbit despre Basarabia românească și ortodoxă cu un atașament fidel și perseverent, atât în *Jurnalul* său cu însemnări zilnice, cât și în diverse articole, reportaje, colaborări radiofonice etc. Referindu-se la episodul ocupației sovietice în Basarabia, teologul și fost profesor la Facultatea de Teologie a Universității din Iași, cu sediul la Chișinău, între anii 1926-1940, consemna următoarele: „Catedrala din Chișinău, capela Facultății de Teologie [...] au fost, în parte sau în întregime, răsturnate și nimicite. O profundă tristețe își face

loc în sufletele noastre [...] A prigoni pe Dumnezeu, în lăcașurile lui [...] este o faptă de bestialitate care întristează adânc și pune bariz de doliu pe amfiteatrul istoriei neamului omenesc" [95, p.39].

Constantin N. Tomescu (care a luptat ca voluntar sanitar în războiul pentru eliberarea Basarabiei în 1941) nuanțează și mai mult lucrurile: „Din primele sate, Moldovenii au fost scoși de sovietici în cursul unui an, ca să-i îndepărteze de graniță, să nu aibă legături eventuale cu frații lor, și trimiși în haosul rusesc. Multe biserici desfiinţate, fără turle, transformate în magazii, în cinematografe. Puţini preoţi mai erau prin sate, dar muncitori, colhoznici; ei m-au recunoscut. Catedrala Chișinăului era întreagă, dar cu altarul împușcat; [...] Jalnic tablou!" [204, p.703-704].

Noile autorități căutau, prin orice mijloace, să văduvească comunitățile sătești de oamenii cultului, care reprezentau, într-o formă sau alta, repere ale ordinii și a comportamentului moral. Preotul Ion Popovici din comuna Sberoaia, județul Lăpușna, scăpat de teroarea bolșevică, relata, în iulie 1940, într-o declarație făcută autorităților române, că notarul Nicolae Sitt, de origine rusă, a pregătit premilitari pentru primirea trupelor rusești și a format bande de dezertori cu care i-a jefuit pe refugiați. Același martor ocular informa că în comuna Grozești, din același județ, notarul Alexei Cernenco a împușcat pe preotul și protopopul Alexei Drajinschi și pe fiul acestuia pe malul Prutului [187, p.100-101].

Se profanau și jefuaiu mănăstirile și bisericile Basarabiei, se omorau preoții. Fapte asemănătoare s-au comis și în județul Orhei, unde preotul satului Păpăuți a fost ucis. Preoții Simion Moșanu din comuna Neureni și Alexandru Fromunda din comuna Olișcani, județul Orhei, refugiați în comuna Cărpiniștea, județul Buzău, relatau la rândul lor fărădelegile comise în satele lor, ei scăpând de moarte prin fugă. Din același județ, au plecat și alți preoți, precum Iacob Budescu din comuna Butuceni, Vladimir Galupa din comuna Săsari, Ion Platon și Alexandru Spinei, amândoi din comuna Isacova, ajungând la Mizil. Tot la Mizil au ajuns și numeroși preoți din județul Lăpușna, precum Gavril Bunescu din Grozești, Mihail Severin din Sociten, Victor Băluță din Frăsinești și alții [187, p.101-102].

Începând cu data de 28 iunie a anului 1940, în orașul Soroca, s-au întâmplat lucruri îngrozitoare în urma acțiunilor întreprinse de Comitetul Popular instalat de sovietici, s-a împiedicat retragerea mai multor preoți, funcționari, polițiști și jandarmi odată cu Armata română. Din ordinul lor, au fost uciși administratorul financiar Gheorghiu, avocatul Stănescu, căpitanul Georgescu de la Centrul de Recrutare. Căpitanul Buruiană s-a spânzurat. Au fost jefuite și profanate o serie de mănăstiri: Coșelăuca, întemeiată în 1742, Căldărușanca din plasa Otaci, ctitorie a Mariei Cantacuzino din 1747. Acțiuni similare s-au produs și în orașul Bălți. Printre victimele de aici, amintim pe șeful de gară Dumitrescu, pe funcționarul de la CFR Andreevici, preotul ortodox

Avacumov. Catedrala și șase biserici ortodoxe, dar și Biserica romano-catolică din oraș au fost distruse [187, p.102].

O astfel de evoluție a lucrurilor și evenimentelor în plan social-politic avea să creeze contextul care a condiționat refugiul multor preoți în România. Pe această cale, aceștia părăseau parohiile și căminele natale, luând drumul pribegiei.

II.2. Refugiul preoților basarabeni în România, 1940: dimensiunea socio-administrativă

Deși autoritățile sovietice au încercat în orice mod să oprească fuga de refugiați, răspândind zvonuri alarmante despre situația din România, fluxul de refugiați a fost extrem de mare. La serviciul special constituit pe lângă Primăria Chişinău, au parvenit sute de cereri ale persoanelor de toate vârstele şi clasele sociale care doreau să părăsească „raiul bolşevic" şi să plece în România [77, p.93].

Autoritățile nu au reușit să planifice evacuarea personalului din instituțiile de stat civile și bisericești, așa cum aveau să o facă mai târziu, în anul 1944. Refugiul s-a început cu multă panică și agitație, deoarece sovieticii nu au respectat termenul agreat cu autoritățile românești pentru evacuare, iar „armata eliberatoare" a ajuns rapid la Prut, obligându-i pe mulți să se întoarcă.

„Trenuri pline de bejenari, drumuri și vaduri pline de fugari, lacrimi, suspine, deznădejde și clocote de durere [...] Ce le trebuie acestor monștri-întinși pe două continente-bietul nostru petec de pământ? Și cum poate fi justificat, în logica omenească, faptul odios al acestei tâlhării internaționale?" [95, p.206], se întreba Gala Galaction în *Jurnalul* său.

Preotul Paul Mihail, refugiat din Chișinău la Iași, consemna: „Este oare de crezut aceasta, ca în câteva ceasuri să se prăbușească o provincie, să se răpească milioane de oameni și să se sfârșească o religie creștină de două mii de ani? [...] Iau drumul pribegiei cu câteva cărţi, însemnări, o pâine și încălţat în bocanci pornesc. [...] E ora 12 amiază și Chișinăul a fost ocupat. Seara ajung la Iași. Trenurile veneau unul după altul. Întâlnesc pe Sergiu Roșca. [...] Gara Iași e un haos. Mii de refugiaţi, bagaje, copii şi vagoane" [123, p.167-168].

La rândul său, amintindu-și episodul primului refugiu în România, preotul Vasile Țepordei, a cărui activitate o vom analiza într-un paragraf dedicat, relata în memoriile sale: „În dimineața zilei de 28 iunie mi-am luat soția și copilul, cu două valize pline de acte, m-am urcat într-o birjă și am plecat spre gară. [...] Trenurile erau arhipline, nu mai opreau în gări. Ți se rupea inima când priveai scene de despărțire. Unii bătrâni rămâneau să păzească casele celor ce se evacuau" [199, p.234-235].

Potrivit unor statistici, se estimeaza că numărul de refugiați din Basarabia în România în această perioadă s-a ridicat la aproximativ 300.000 de persoane [81, p.206; 111, p.83]. La aceasta

se adaugă și un număr aproximativ de 25.000 deportați în intervalul iulie 1940-iunie 1941 [68, p.44].

În timpul ocupației sovietice violente, liderii politici ai românilor basarabeni, care au avut un rol important în Unirea Basarabiei cu România, printre care Ion Inculeț, Pantelimon Halippa, Ștefan Ciobanu, Ion Buzdugan și mitropolitul Gurie, au luat atitudine prin scrierea unui memoriu în care au protestat împotriva notelor ultimative, solicitând sprijinul autorităților de la București, pentru urgentarea măsurilor de încartiruire, plasare și ajutorare a refugiaților. Se sugera ca oamenii politici mai importanți să meargă în străinătate și să susțină cauza românească a Basarabiei cu dovezi [81, p.188].

Chiar mai mult, potrivit dosarelor fostei Securități, în iulie 1941, sediul Asociației Generale a Refugiaților din Basarabia și Transnistria, avea să se regăsească la locuința lui Pantelimon Halippa, evacuat la 28 iunie 1940, din Basarabia la București împreună cu familia sa. Asociația avea ca președinte de onoare pe Mihail Antonescu, asociație care avea drept scop strângerea relațiilor dintre refugiații din Basarabia și Transnistria, de a lupta pentru susținerea intereselor lor, în fața organelor Statului Român și de a lupta pentru reîntregirea granițelor României [20, f.26].

O expresie a represiunilor politice aplicate de autoritățile sovietice în teritoriile ocupate a fost și fenomenul deportării, care s-a desfășurat în condiții de teroare. Obiectivul principal al acestui eveniment de proporții a constat în eliminarea fizică a persoanelor ostile sau potențial ostile, autorităților sovietice și a celor acuzați de neloialitate, catalogați ca *elemente antisovietice* sau numite în documentele epocii drept *elemente periculoase,* care ar fi putut lupta împotriva URSS într-un eventual război, acțiuni desfășurate în toate teritoriile care au fost anexate imperialismului sovietic-Basarabia, Nordul Bucovinei, Ținutul Herța și Țările Baltice, ca urmare a Protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, semnat la 23 august 1939 [135; 181; 150; 151; 143]. Categoriile sociale vizate erau medici, profesori, țăranii înstăriți, foști comercianți, foști funcționari de stat de rang înalt, jandarmi și polițiși, și nu în ultimul rând preoții.

Printre cei ce au luat atunci calea pribegiei au fost și 487 de preoți, din cele trei eparhii basarabene [58, p.345]. Dacă ar fi avut încrederea că își vor putea continua munca duhovnicească, mulți preoți probabil ar fi rămas în Basarabia. Nimeni, însă, nu le putea garanta acest lucru și era greu de crezut că un stat care adoptă o politică antinațională și antireligioasă agresivă va face excepții în vreun fel. Mărturiile cutremurătoare ale unor preoți refugiați au lăsat o impresie profundă privind tabloul lucrurilor abominabile la care se dădeau autoritățile. Printre martori se numără și preotul ucrainean Petru Vasilkovski, care confirma ceea ce de mult scriau ziarele din întreaga lume-politica de „ateizare” a sovieticilor strivea totul în jur. Acesta relata că în zecile de sate din preajma Nistrului, rămase fără biserici, singura mângâiere a credincioșilor, a celor care se

mai puteau aduna pe ascuns în jurul unui aparat de radio era transmisia slujbei religioase duminicale de la București. Acest preot era dintre cei care au reușit să ajungă în Basarabia înainte de 1940, unde i s-a încredinţat posibilitatea de a sluji ca preot ajutător într-o parohie din Eparhia Hotinului și Bălților [58, p.345-345].

Odată ce ajunseseră în România, cu toţii au fost invitaţi de către autorităţile române să dea lămuriri asupra tot ce trăiseră, văzuseră, aflaseră în timpul cât s-au aflat sub regimul sovietic. Iar unii dintre ei, pe lângă indicarea datelor, faptelor şi numelor şi descrierea situaţiei interne a Basarabiei sovietice mai mult sau puţin concrete, arătau esenţa sistemului comunist, caracterizau firea regimului stalinist aşa cum li se înfăţişase lor, cu nişte cuvinte personale pe cât de scurte şi precise, pe atât de zguduitoare [77, p.93-94 (XCIII- XCIV)].

Intelectuali, preponderent preoţii, redau schimbările radicale în plan spiritual, urmade de ocupaţia sovietică, caracterizând pe *homo sovieticus* şi repercusiunile ce o provoca îndoctrinarea bolşevică asupra personalităţii omului. Haralambie Vertosu, protopop al judeţului Soroca, menţiona drept concluzia sa că „putem spune că în Basarabia s-a instalat robie neagră-robia sovietică-care a redus personalitatea omului la zero” [77, p.95 (XCV)], iar preotul P. Cerchez din Ghiduleni, județul Orhei, nota că „Personal am constatat că, în Uniunea Sovietică, totul se face cu forţa şi nu din iniţiativa proprie. Se duce o luptă grozavă împotriva naţionalismului şi a credinţei şi se urmăreşte distrugerea omului spiritual în favoarea omului animal, a omului maşină. Ei îşi manifestă la orice pas gândul universalismului, bazându-se pe maşini, dar cred că nu vor reuşi, deoarece mașina fără omul capabil de a o conduce nu va putea face nimic şi de aici va veni peirea puhoiului roşu” [77, p.95-96 (XCV-XCVI)]. Dumitru V. Tobultoc, preot din Suslenii de Sus, județul Orhei, constată că „În general, impresia mea este că în Rusia sovietică omul e o fiară materialistă inconştientă care printr-o mândrie diavolească respinge orice putere mai presus de om-conştiinţă-suflet-naţionalism pentru că e o nebunie” [77, p.96 (XCVI)].

Preoții basarabeni s-au răspândit pe întreg cuprinsul României. În București, centrul pentru întâlnirea refugiaților basarabeni a fost Biserica Precupeții Noi. Recapitulând aceste etape, preotul Vasile Țepordei, își amintea în scrierile sale: „localul în care ne întâlneam, ne rugam și ne întăream credința Reunirii celei Mari. Preoții refugiați din capitală erau totdeauna prezenți la oficierile ce le făceam la acea biserică” [187, p.103].

Alți preoți s-au refugiat în alte zone ale țării, precum Craiova, Pitești, Buzău, mănăstirea Cernica de lângă București. Vasile Țepordei își continuă relatările cu următoarele: „Am petrecut la M.Cernica pe mitropolitul Gurie, fost mitopolit al Basarabiei, Tit Simedrea, fost episcop de Bălți și mitropolit al Bucovinei, Visarion Puiu, fost episcop de Bălți și mitropolit al Bucovinei” [187, p.103-104].

Măsurile autorităţilor române privind ajutorarea refugiaţilor. Deși autoritățile sovietice căutau să împiedice trecerea clandestină a frontierei, luând măsuri drastice împotriva celor care încercau să treacă în România, mulți basarabeni și bucovineni, ajunși la disperare din cauza riscului, prigonirilor religioase, a fricii de a fi trimiși la munci în Donbas sau Siberia, cu riscul de a-și pierde viața, încercau totuși să treacă în România [101, p.147].

În primele zile, refugiul s-a facut prin toate punctele care legau județele României cu cele două provincii. După 4 iulie 1940, Moscova a fixat drept puncte de trecere Bahrinești, Ungheni, Galaţi-Reni și Ismail. S-a observat, în general, o lipsă de solicitudine a autorităţilor sovietice, care nu au mai ținut cont de respectarea principiilor de drept internațional. Numeroase persoane, în special personalităţi basarabene-deputaţi în Sfatul Țării, senatori, funcţionari civili și militari, prinși de evenimente în provincie au fost arestați sau deportați [81, p.207]. Guvernul de la Moscova a speculat la maximum problema umanitară, „condiţionând" rezolvarea ei de predarea unor cantităţi de materiale exagerat de mari - în special rulant și de alte bunuri [207, p.111-112].

În toate județele de tranzit au fost înființate comitete de asistență pentru persoanele care au fost evacuate. Au fost adunate ajutoare, strânse fonduri și amenajate puncte de informare și asistență, inclusiv medicală, în gări și pe șosele. Zeci de mii de oameni au părăsit locurile natale lor încă din primele zile de la data ultimatumului sovietic. Comunicatul Ministerului de Interne de la 30 iunie 1940 consemna faptul că în sudul Basarabiei evacuarea continuă organizat, oamenii fiind îmbarcați în trenuri, vapoare și șlepuri, iar în Nordul regiunii, evacuarea se face cu toate mijloacele de transport. Refugiații basarabeni și bucovineni au fost împărțiți pe județe, pentru a monitoriza organizarea și a evita supraaglomerarea anumitor zone ale țării [81, p.207].

Au fost stabilite următoarele județe: la Târgu Ocna și Bacău, urmau să vină refugiații din județele Soroca și Bălți. Refugiații din județele Orhei și Lăpușna se îndreptau către județul Buzău, în timp ce refugiații din județele Tighina și Cetatea Albă erau direcționați spre județul Prahova, iar în județul Neamț, erau așteptați cei din Bucovina și Hotin. Refugiații din regiunea Cahulului și Ismailului erau repartizați în județele Muscel, Dâmbovița și Argeș [183, p.65-66, p.70].

Regele, Guvernul și opinia publică românească au venit în sprijinul refugiaților basarabeni imediat după acceptarea datelor ultimative. În gări și diferite locații au fost organizate cămine și cantine pentru refugiați, unde erau cazați și hrăniți gratuit, li s-au distribuit haine și încălțăminte, după cum avea să relateze în scrierile sale preotul Vasile Țepordei: „Parcă toți ne așteptau peste tot. [...] Îmbrăcăminte, încălțăminte, albituri, lenjerii, rezerve de mâncare, bani etc. [...] Nu a existat asociație, societate, întreprindere particulară sau de stat, care să nu fi sărit în ajutorul nostru. Copiii refugiați fără părinți au fost înfiați, îmbrăcați din cap până-n picioare, li s-au dat burse, au fost

înscriși la orice școală doreau etc. [...] „Abia acum am cunoscut noi adevărata Țară”, scriau refugiații la tribuna lacrimilor și a mângâierilor reciproce” [168].

Analizând conținutul presei de epocă, constatăm că în opinia publică din Basarabia ocupată, imaginea României era construită din perspectiva definirii acesteia ca fiind ostilă și răuvoitoare față de refugiați. Deschiderea și sprijinul cu care, însă, au fost întâmpinați refugiații basarabeni au deschis unda unor percepții și păreri contrare celor care se înfiltrau în mentalitatea basarabeanului. Din aceste considerente, deși refugiul a fost cu adevărat o dramă a celor care l-au parcurs, acesta a prilejuit, însă, cunoașterea adevăratei țări.

În scopul acordării ajutorului și sprijinului necesar, celor veniți din Basarabia, dar și din Nordul Bucovinei s-a înființat Comisariatul General al refugiaților cu următoarele atribuții: repartizarea populației refugiată pe teritoriul țării, rezolvarea problemelor economice, sociale, culturale și juridice care decurgeau din reașezarea populațiunii românești refugiate din teritoriile evacuate ale Basarabiei și Nordul Bucovinei, urmărirea și realizarea integrării acestei populațiuni în viața națională, ținând seama de profesiunea fiecărui refugiat. În anii 1940-1941 au fost adoptate mai multe hotărâri ale guvernului și emise decrete regale cu scopul de a ușura situația refugiaților și de a-i integra în viața socială și economică a țării. Un decret lege, publicat în *Monitorul Oficial* din 14 decembrie 1940 acorda refugiaților basarabeni și bucovineni, precum și celor din Transilvania cedată Ungariei și din Cadrilaterul cedat Bulgariei, importante scutiri de impozite și taxe. Alte hotărâri ale Consiliului de Miniștri vizau încadrarea refugiaților în activitate sau acordarea asistenței sanitare în toate regiunile unde erau evacuați refugiații etc [101, p.149].

BOR și slujitorii săi: măsuri instituționale și private privind într-ajutorarea fraților de credință. Deoarece majoritatea refugiaților nu dispuneau de haine, alimente sau adăpost, problemele nu au întârziat să apară. Pentru îmbunătățirea situației, guvernul a hotărât să le plătească un ajutor de evacuare reprezentând salariul lor pe două luni. În ajutorul refugiaților au venit oameni din toate categoriile sociale. Mulți preoți au colectat alimente, îmbrăcăminte și alte bunuri pentru cei aflați în suferință. BOR a fost alături de românii din Basarabia și Nordul Bucovinei. Patriarhul Nicodim a lansat un apel către preoți, îndemnându-i să strângă ajutoare destinate fraților basarabeni și bucovineni. Într-o circulară lansată de Arhiepiscopia Bucureștiului, adresată oficiilor protopopești, se arăta că parohiile aflate în capitală, precum și cele suburbane aveau datoria să înainteze Arhiepiscopiei, pentru fondul refugiaților, suma de două mii lei, iar cele cu averi, mai mult de cinci mii lei. Documentul menționa că preoții aveau obligația să organizeze acțiuni în parohiile lor pentru sprijinirea și ajutarea celor pribegi [187, p.105].

Inițiativa patriarhului Nicodim a fost urmată de Casa Clerului din București, Consiliul Central Bisericesc, Primăria Capitalei și Arhiepiscopia Bucureștilor, încât în câteva zile s-au strâns

peste un milion de lei. Totodată au fost parohii care au demarat colectări de bunuri și au ținut concerte pentru strângerea de bani. Clericii basarabeni urmau să fie primiți în câteva locații filantropice bisericești și în Internatul Teologic din București. Din sumele de bani strânse au fost ajutați și intelectuali basarabeni, iar călugării și călugărițele au ajuns la mănăstiri, precum Cernica, Antim și Țigănești [147, p.33].

Măsuri speciale pentru ajutorarea fraților basarabeni a demarat și IPS mitropolit Nicolae Bălan al Ardealului, prin circulara nr.7078 din 1 iulie 1940, prin care chema clerul și poporul din Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu, să contribuie la desăvârșirea operei de asistență a refugiaților, alături de Guvern, Străjerie, Premilitari și Crucea Roșie. Parohii mici și lipsite de mijloace, au colectat și trimis la centrul Arhiepiscopiei sute de mii de lei, iar zeci de copii refugiați au găsit ocrotire și adăpost în familiile credincioșilor creștini care s-au oferit să le poarte de grijă [193].

De asemenea, potrivit comunicatului nr.7337/1940 prin care erau stabilite dispozițiunile mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, reprodus de *Jurnalul Radio* și de toate ziarele de seamă din Capitală și provincie, tot clerul ortodox refugiat din Basarabia și Nordul Bucovinei, care avea calificarea preoțească era îndemnat să trimită cererile pentru a ocupa posturile vacante aflate în parohiile din cuprinsul Arhiepiscopiei Ortodoxe de Alba-Iulia și Sibiu, astfel: „Cucernicii preoți vor ceti acest îndemn al Nostru înaintea credincioșilor în biserică, punându-le la inimă să dăruiască ajutoare în bani, îmbrăcăminte și alimente. Membrii consiliilor parohiale vor purcede cât mai neîntârziat la facerea de colecte și vor însemna cu numele într'un tablou banii și lucrurile colectate. [...] iar îmbrăcămintea (albituri, haine de pat etc.) și alimentele le vor trimite pe numele Societății Crucea Roșie din centrul fiecărui județ, însemnând și numele dăruitorilor într'un tablou" [193].

Prin urmare, 32 preoți refugiați din Basarabia și Bucovina au fost încadrați în parohiile din cadrul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba-Iulia și Sibiu [194].

Preoții români oficiau slujbele religioase împreună cu preoții refugiați. Inclusiv Mitropolia Moldovei și Sucevei a adresat în data de 5 iulie 1940 o scrisoare Rezidentului regal al Ținutului Prut, prin care îl informa că întreg clerul și personalul din Eparhie subscria salariul pe o zi în sprijinul refugiaților. Bisericile cu averi proprii au subscris sume mai însemnate. Preoții basarabeni refugiați erau invitați în bisericile mai mari să slujească în sobor și să vorbească poporului, iar mănăstirile de monahi și monahii ofereau azil și adăpost oricui avea nevoie [187, p.105].

Clericii refugiați au fost repartizați ca preoți ajutători în eparhii, în proporție de 10 % din numărul parohiilor, în urma unei selecții făcute de o comisie condusă de arhiereul-vicar Emilian Antal, care a colaborat cu reprezentanții Ministerului Cultelor. Conform datelor publicate în oficiosul BOR, dintr-un total de 368 clerici refugiați, repartizarea s-a făcut astfel: Arhiepiscopia Bucureștilor-88; Arhiepiscopia Iașilor-53; Arhiepiscopia Olteniei-44; Arhiepiscopia Sibiului-32;

Episcopia Aradului-5; Episcopia Argeșului-24; Episcopia Dunării de Jos-15; Episcopia Hușilor-21; Episcopia Oradiei-4; Episcopia Romanului-25; Episcopia Timișoarei-7; Episcopia Clujului-11; Episcopia Constanței-16, respectiv Episcopia Caransebeșului-7 [147, p.33].

Ulterior, având în vedere faptul că numărul preoților refugiați a cunoscut o creștere ușoară, identificăm în presa timpului următoarea repartizare a preoților refugiați, basarabeni și bucovineni, respectiv: 147 de preoți în Mitropolia Ardealului, mai exact în Arhiepiscopie 40, în episcopia Timișoarei-38, episcopia Clujului-32, episcopia Caransebeșului-16, episcopia Orăzii-12, episcopia Aradului-9; în Mitropolia Ungro-Vlahiei-121; în episcopia Romanului-37, episcopia Argeșului-29, episcopia Hușilor-27, episcopia Buzăului-25, episcopia Dunării de jos-15, fiind stabilit un număr total de 413 preoți [195].

Potrivit istoricului Mihai Gribincea, în anii 1940-1941, nu a existat în România nici organizație privată sau de stat care să nu fi oferit asistență refugiaților din provinciile ocupate de ruși. Până la 15 noiembrie 1940 Guvernul de la București a plasat în sfera lor de activitate 32.231 învățători, preoți și funcționari, 457 avocați, 6200 muncitori, 1500 studenți, 11.771 elevi, 100.000 țărani agricultori, iar până în martie 1941 a acordat ajutoare pentru 234.714 refugiați [101, p.150].

În unul dintre articolele periodicului *Raza*, Țepordei consemna următoarele: „Am trăit pribegia în condițiuni mai mult decât mulțumitoare. Ne-am bucurat de dragostea sinceră a fraților din Țara liberă. Am fost înțeleși, compătimiți, ajutați și aranjați. Am trăit mulți, materialicește, mai bine ca acasă” [169].

Aceste măsuri și acțiuni au contribuit esențial la ameliorarea condițiilor de viață ale fraților refugiați și ridicarea moralului acestora. Speranța celor care au plecat că vor fi readuși la căminele lor n-au fost în zadar. Refugiații din Basarabia și Nordul Bucovinei s-au întors acasă în câteva luni după ce soldații români au eliberat aceste regiuni. Cu toate acestea, majoritatea dintre ei vor fi constrânși să părăsească din nou teritoriul în ajunul operației Iași-Chișinău din august 1944.

II.3. Persecuția preoților ortodocși (1940-1941)

Despre primul an de ocupație sovietică (1940-1941) s-a scris mult, dar aceste mărturii au fost ignorate decenii întregi, iar publicațiile pe marginea subiectului nu au fost aproape deloc accesibile cercetătorilor, fiind incluse în categoria „fond secret”. Și mai puține mărturii și relatări ne-au rămas de la slujitorii Bisericii, acestea fiind răzlețite prin reviste și ziarele timpului.

Din luna iulie, până în luna decembrie 1940, nu a existat nici o măsură fățișă de a restaura autoritatea Bisericii moscovite în Basarabia, nici o intenție pentru restabilirea Eparhiei în formula în care aceasta a existat în timpul administrației țariste (1812-1917) și nici de a păstra organizarea bisericească în trei eparhii, precum era în timpul administrației românești (în condițiile în care statul comunist deja începuse naționalizarea bunurilor ce aparțineau cultului ortodox).

În schimb, autoritățile civile s-au grăbit să-și impună controlul asupra cultelor religioase, prin urmare și asupra Bisericii Ortodoxe. Potrivit legislaţiei sovietice, întregul patrimoniu bisericesc aparţinea statului. Comunităților religioase nu le era permis să dețină proprietăţi imobiliare și nici valori patrimoniale de altă natură. Acestea erau toate ale statului și acesta le putea pune la dispoziția cultelor, cu alte cuvinte le închiria acestora atâta timp cat o comunitate sau alta se dovedea viabilă [58, p.348].

Ocuparea teritorial-politică a Basarabiei a determinat încadrarea imediată a Bisericii în marea operă sovietică de construire a statului ateu. Înființarea sovietelor (consiliile administrative locale), desființarea protopopiilor și a episcopiilor a diminuat foarte mult autoritatea preotului, acesta nemaiavând influență în parohia sa. Astfel s-a destrămat nu doar legătura canonică între treptele ierarhice, ci și legătura cu enoriașii. În septembrie 1940 a fost aprobată trecerea în posesia statului a tuturor bunurilor, terenurilor, inventarelor și imobilelor. Biserica, ca instituție juridică, a fost lichidată [201, p.34]. În consecință, statul devenea proprietarul averilor bisericești, definite de bolșevici ca fiind bunurile muncitorilor. *De facto*, precum am precizat mai sus, oamenii muncitori din parohia respectivă nu aveau dreptul să dispună de proprietatea Bisericii, enoriașii fiind doar proprietari formali ai Bisericii. Pentru ca să-și demonstreze vitalitatea, comunitatea trebuia să facă dovada potențialului său financiar, nu spiritual. Pentru ca bisericile să rămână deschise, sovieticii au condiţionat însă funcţionarea acestora de plata impozitului, care ajungea la sume destul de impunătoare, taxe pe care, indiferent de situația materială foarte precară pe care o aveau, credincioșii le achitau de teama de a nu li se închide bisericile. Sumele erau impuse după placul şi voia fiecăruia, fără anumite reglementări sau prevederi legale. Acestea variau între 2000 și 5000 de ruble anual, la început [104, p.75].

Dezamăgiţi fiind de faptul că enoriașii nu renunțau la plata taxelor, bolşevicii, prin propagandă anti-religioasă, prin propagandă şi teroare, tindeau să diminueze din perseverența religioasă a moldovenilor, din moment ce distrugerea totală a credinței devenea imposibilă. Propaganda era deservită de o bogată și diversă literatură antireligioasă din care minciuna şi trivialitatea nu lipseau. În zilele de sărbători creştine, se organizau întâlniri la care era obligată să participe întreaga comunitate, și cu acest prilej, se proslăveau marile figuri ale regimului şi se profana religia şi slujitorii ei. Cluburile erau focare antireligioase, care tindeau să înlocuiască treptat bisericile, prin influenţa negativă și adversă ortodoxiei, exercitată în special asupra generaţiilor tinere [104, p.76]. Cu toate acestea, noua guvernare avea să constate că toate aceste mijloace rămân neputincioase sau ineficiente faţă de profunda evlavie a poporului, motiv pentru care s-a trecut la altele, mai violente.

Au ridicat taxele pe biserici la sume exorbitante. Fiscalitatea exagerată era unul din mijloacele cele mai sigure de eliminare și lichidare legală a Bisericii, deoarece în momentul când aceste sume nu mai puteau fi asigurate, fie și prin faptul că din cauza persecuțiilor religioase, credincioșilor ajungea să le fie teamă să dea bani pentru Biserică, comunitatea religioasă se *autodizolva*, iar Biserica putea fi transformată *legal* in club, cinematograf, siloz de cereale, garaj sau atelier de reparații. La această etapă, propaganda ateistă anunța evenimentul ca pe un triumf al *luminii* împotriva *întunericului*, oamenii muncii renunțând de bună voie la *superstițiile religioase* și, în consecință, renunțând la biserică și credință. Ca urmare, lăcașului i se atribuia o altă funcționalitate, mult mai *folositoare* [58, p.349].

În aceasta privinţă se citează cazul unei biserici din Cahul căreia i s-a aplicat un impozit de 70 000 de ruble, pe care nici preotul, nici credincioșii nu au putut să-l plătească. Biserica a fost închisă, iar oamenii au fost siliţi să umble în taină, pe la bisericile din alte localităţi [104, p.76].

Adversitatea religioasă a comuniștilor era manifestată prin arderea sau profanarea ostentativă a icoanele, deteriorând picturile murale cu însemnări triviale și scrieri necuviincioase. Veșmintele preoților au fost transformate în costume de spectacol și teatru. Într-o biserică, din Chişinău, pe versul unei icoane a lui Christ, a fost zugrăvit chipul lui Stalin, iar în alte biserici, numeroase icoane au fost batjocorite, scoţandu-se ochii sfinţilor sau murdărindu-le chipurile. Unele din biserici și mănăstiri au fost transformate în cantonamente de trupe, în grajduri, în magazii, săli de spectacole şi, cum este cazul unei mici biserici din portul Ismail şi al bisericei garnizoanei din Hotin, în latrină. Clădirea Palatului Mitropolitan din Chișinău a fost transformată în club, iar capela în sală de dans, cu scena chiar pe locul altarului. Icoanele din casele particulare batjocorite, iar cruciuliţele de pe piepturile copiilor creştini, smulse şi aruncate în gunoi. Preoţii scuipaţi şi loviţi pe stradă și în biserică, în timpul slujbei erau huiduiţi când treceau cu cortegiile funebre. Bisericile neterminate au fost dărâmate, iar materialul a fost utilizat pentru alte construcţii. Preoţii şi cântăreţii, în special cei care se deosebeau prin zelul şi apostolatul lor de români şi creştini, erau deportaţi, închişi, ucişi. La acestea se adaugă vexaţiuni de tot felul, arestări şi deportări pentru creștinii care alegeau să rămână în continuare legaţi de biserică [104, p.76-77].

În presa timpului se publicau diverse articole cu privire la perioada de ocupație bolșevică și impactul dramatic al acestui an de restriște pentru Basarabia: „Pierderile pe care le-a avut Basarabia de pe urma sovieticilor au atins absolut toate ramurile vieții, dar cel mal mult a fost lovit omul, individul ca structură morală și socială așa cum i-am avut noi. [...] Sovieticii explicau că totul se face în interesul marii lor republici, cu scop de securitate și reorganizare, omul fiind o simplă piesă neînsufleţită ce trebuie mutată, mutilată sau scoasă complect din uz, după necesitatea momentului” [167].

În urma desființării jurisdicției și lichidării autorităţilor bisericești, preotul a fost clasat drept duşman al „norodului muncitor”. Împotriva clerului erau utilizate pe larg diverse metode de constrângere, oprimare și chiar exterminare. Pentru organizarea eficientă a luptei comuniştilor împotriva preoţilor, aceștia din urmă au fost împărţiți în două categorii: cei cu studii superioare teologice și foștii deputaţi, senatori, consilieri judeţeni. Cu cât studiile și cinul preoțesc erau mai mari, cu atât și pedeapsa era mai mare [201, p.39].

Martirii basarabeni morți pentru credință. Mai mulți preoți au reușit să se refugieze, dar alții au rămas în Basarabia în semn de solidaritate cu enoriașii, sau nu au avut posibilitatea să se refugieze. Atitudinea sovieticilor față de clerici, dar și față de adepţii altor culte, s-a manifestat prin arestări și deportări, care au fost considerate ca fiind cele mai ușoare forme de persecuție. Tot ce ţinea de statutul preoţilor era denigrat şi interzis. Preoţii nu aveau voie să poarte veşminte bisericeşti, să bată clopotele, să oficieze servicii divine, majoritatea bisericilor fiind închise, lichidate sau transformate în instituții de divertisment. Regimul comunist a urmărit să distrugă rezistenţa pe care o opunea mediul ortodox basarabean, în care creştinismul şi valorile tradiţionale erau concrescute cu fiinţa celui mai simplu om. Din această perspectivă, au fost deportaţi nu doar preoţii, dar şi credincioşii consecvenţi în credinţa lor. Preoţii rămaşi în Basarabia îndemnau enoriaşii să se roage pentru cei deportaţi în ținuturile îndepărtate ale Siberiei [135, p.72-73].

Prin urmare, instituția Bisericii a avut de suportat direct și implicit acțiunile odioase ale sovieticilor. Pe parcursul unui an de ocupație, preoții basarabeni rămași în provincie au fost supuși fie persecuțiilor și arestărilor, fie deportărilor, sens în care vom exemplifica câteva cazuri. Urmărirea, batjocura, dispariţiile, asasinările erau printre instrumentele de lucru ale bandelor comuniste. Mai mulți dintre aceștia au fost uciși sau dispăruți. Spre exemplu, în urma cercetărilor minuțioase ale conducerii Arhiepiscopiei Chișinăului s-a stabilit că de la 28 iunie 1940 și până în iunie 1941 au fost persecutați, fără a ne limita la aceștia, următorii clerici [38; 60; 61; 62; 63]:

Demisionați: pr. Nicolai Mereacre din Găuzeni, demisionat; pr. Siminel Andronic din Hâncești-Lăpuşna, demisionat; pr. Theodor Roșca din Hoginești-Orhei, demisionat; pr. Nicolai Chirsanov din Chicțani-Tighina, demisionat; pr. Vladimir Caminschi din Drăsliceni-Lăpuşna, demisionat; pr. Vasile Carasec din par. Onișcani, județul Orhei, demisionat; pr. Vichentie Guma din Costuleni-Lăpuşna, demisionat în timpul refugiului; Mihail Plaxin, din Boldurești județul Lăpușna și Onisie Budacu din Grătești județulLăpuşna, demisionaţi; pr. Vasile Spânu, din Chişinău, demisionat; pr. Petre Cernăuţeanu din Buţeni-Lăpuşna, demisionat; pr. Filip Svetlov din Şapte Sate-Lăpușna, demisionat; pr. Radion Piescu de la catedrala Orhei, demisionat; idem pr. Filip Gherbanovschi; preot Simion Gacichevici din Galești-Lăpușna, demisionat; pr. Iachim Varzaru din Grătiești-Lăpușna, demisionat; pr. Toma Bocunovschi din Cinișeuţi-Orhei

demisionat; pr. Petre Liulcenco din Nicolăeni, judeţul Tighina, demisionat; Malahia Mateevici din Zaim-Tighina, demisionat [165].

Maltrataţi şi omorâţi: pr. Autonom Vâlcu din Chişinău, decedat; pr. Constantin Stadnițchi din Vanători-Lăpușna, decedat; pr. Theodor Harea din Bujor-Lăpuşna; pr. Ioan Mârza din Scorţeni-Orhei, persecutat și omorât; pr. Gheorghe Mihalache din Tanatari-Tighina, asasinat de bolşevici; pr. Constantin Rugină din Cimişlia-Tighina, decedat; pr. Mihail Vasilache din Alcedar-Orhei, decedat în ziua cedării Basarabiei; pr. Dumitru Cozubschi din Troița judeţul Tighina, sinucis din cauza persecuţiei bolşevice; pr. Ștefan Zagorodnâi din Suruceni-Lăpuşna, asasinat în contextul pesecuțiilor bolșevice; pr. Theodor Chirilov, din parohia Serpeni judeţul Tighina, ucis de bolşevici; pr. Mihail Țepordei din Cera Murza, judeţul Tighina, decedat din cauza persecuţiei bolșevice; pr. Gavril Doliscinschi din parohia Trăisteni judeţul Lăpuşna, omorât în timpul opresiunii bolșevice; pr. Ion Dulap din parohia Redeni judeţul Orhei, omorât în timpul persecuţiei bolşevice [165]. Referindu-se la ridicarea de către sovietici a preotului Ion Dulap și rolul emerit care l-a avut acesta în rândurile enoriașilor a cărui paroh a fost, Paul Mihail nota în *Jurnalul* său: „Așa a condus Biserica și satul părintele Ion timp de 20 de ani. [...] Legat de sat și biserică, în anii 1940-1941 a rămas pe loc după 28 iunie 1940. În iarna friguroasă a aceluiaşi an, când a fost ridicat de autorităţi, ca să fie dus in deportare, înainte să părăsească satul, părintele Ion a îngenuncheat, a scos patrafirul și „Molitvelnicul" și a cetit rugăciunea pentru cei care pornesc la drumuri și locuri îndepărtate [...] Şi de atunci satul Rădeni nu mai are preot" [123, p.159-164].

Tragic a fost și cazul preotului basarabean Gheorghe Tudorache din parohia Cruzeşti, judeţul Lăpuşna. A fost ucis de NKVD, la intrarea trupelor române în Basarabia, în iunie-iulie 1941, fiind găsit la 4 septembrie 1941 de autorităţile române, în una din gropile comune (85 de victime) din curtea fostului local al Consulatului italian din Chişinău (str. Viilor, nr. 97), în timpul regimului sovietic, sediul NKVD. Potrivit unor martori oculari, la dezgroparea victimelor, s-a putut vedea că „cei mai batjocoriţi erau preoţii. Lor li se tăiau adeseori urechile, nasul, li se scoteau ochii" (Porfirie Cara, 65 ani, din Chişinău). Alături de alte victime, preotului i s-a făcut prohod în 1941 de către mitropolitul Nicolae Bălan și episcopii Efrem Tighineanul și Vasile Lăzărescu, în Cimitirul Ortodox din Chișinău, în data de 7 septembrie 1941 [120, p.769-770].

Persecutați violent și asasinați au fost și preoții: Dimitrie Biuc, slujitor la parohia Domulugeni, în judeţul Soroca. A fost ucis de sovietici, la 15 septembrie 1940; Vasile Bodrug, preot, născut la 21 martie 1902. A absolvit școala de Cântăreți Bisericești (1918). În 1922, era cântăreţ la Parohia Chirileni, în judeţul Bălți. La 1 octombrie 1926, după terminarea Seminarului Teologic, a fost hirotonit preot. În 1930, activează în calitate de paroh la Biserica cu hramul „Sfântul Nicolae" din Dușmani, judeţul Bălți. A fost condamnat la moarte și împușcat de sovietici

în anul 1941; pr. Teodor Bunescu, din Zubreşti, judeţul Lăpuşna. A fost asasinat de sovietici în perioada 1940-1941; Pavel Ceachir, preot, în Enăcheşti, judeţul Cahul. A fost ucis în timpul persecuţiei sovietice din 1940-1941 [146, p.381]; Chiriţă Istrati, preot, în Pituşca, judeţul Tighina. Pentru că s-a împotrivit, împreună cu credincioşi intenţiei unor reprezentanţi ai autorităţilor sovietice de a proiecta un film de propagandă ateistă pe pereţii Bisericii în care slujea, a fost arestat şi torturat. La 13 iulie 1941, a fost impuşcat; Dimitrie Ciornei, preot, din Clişcăuţi, judeţul Hotin. A fost ucis în 1940, de organele NKVD; Dumitru Cozinschi, preot, din Troiţa, judeţul Tighina. A murit în timpul persecuţiei sovietice din perioada 1940-1941; pr. Vsevolod Criţchi, slujitor la Parohia Colencăuţi, judeţul Hotin. A fost asasinat de sovietici la 20 decembrie 1940; Emilian Cucuetu, preot din Bălţi, a fost asasinat de sovietici în timpul retragerii din 1941 [146, p.382].

Asasinări în masă s-au produs şi în rândul preoţilor: Nicolae Goanţă, din Basarabia, împuşcat de către sovietici, pe când avea 36 de ani; pr.Teofan Ignatovici, slujitor în Babin, judeţul Hotin, împuşcat în 1941, împreună cu soţia lui, Eufimia, de către sovietici; pr. Nicador Maleschi, din Cetatea Albă, ucis în vara lui 1940, în timpul devastării bisericilor de către bandele comuniste; pr. Sebastian Mârza, născut în 1909, în Basarabia, condamnat la moarte şi executat; pr. Mihai Miziumschi, din Volintiri, judeţul Cetatea Albă, ucis în 1941 de NKVD în timpul retragerii. Drama preotului Alexandru Motescu din Tighina este descrisă în relatările unor martori oculari, făcute membrilor Comisiei de Triere de la Buzău, în 1941. Potrivit acestora, părintele Motescu nu a fost doar batjocorit de către comunişti, dar i-au tăiat limba şi urechile, apoi a fost dus în altar şi i s-a dat foc, murind în chinuri [146, p.383].

Dramatic a fost şi cazul preotului basarabean Gheorghe Munteanu, născut la 22 aprilie 1909. În 1931, a absolvit Facultatea de Teologie a Universităţii din Iaşi, fiind hirotonit preot, în decembrie acelaşi an, în Parohia Neruşai, judeţul Ismail. La 1 iulie 1935, a fost numit paroh al Bisericii „Regina Maria”, dintr-o suburbie a oraşului Ismail. În vara lui 1940, a fost arestat, tuns şi bărbierit, cerându-i-se să renunţe la credinţa creştină. Neobţinând abjurarea, persecutorii i-au sfărâmat capul pe treptele sfântului lăcaş din Ismail. Trupul a fost înhumat, în ascuns, de creştinii din partea locului. Împuşcaţi de sovietici au fost şi preoţii Marcel Smirov, născut în 1881 şi Ilarion Vărzariu, ucişi în timpul persecuţiei sovietice din 1940-1941 [146, p.384-385].

Deportaţi în Siberia: pr. Gheorghe Ştiucă din Criuleni-Orhei, deportat; pr.Nicolai Tutoveanu din Mereni-Lăpuşna, deportat; pr. Vladimir Cernăuţeanu de la catedrala Tighina, deportat pentru agitataţie antisovietică; pr. Theodor Zubco din Geamăna-Tighina, deportat; pr. Alexandru Zavalnitchi din Cobusca Nouă, judeţul Tighina, deportat de bolşevici; pr. Atanasie Costev (Apostol) din Tomai-Tighina, deportat de bolşevici; pr. Vladimir Loghin, de la Biserica Sf. Apostol Petru şi Pavel din Tighina, deportat de bolşevici; pr. Ioan Spinei din com. Sălcuţa-Tighina,

deportat de bolșevici; pr. Constantin Gârlovanu din parohia Speia, județul Tighina, arestat de organele NKVD și deportat în Siberia; pr. Vasile Doncilă, fost profesor din Chișinău, deportat de bolşevici în lagărele siberiene de unde nu s-a mai întors; pr. Anatolie Teodorov din parohia Petrești-Tighina, deportat de bolșevici; pr. Theodor Bunescu din Zubrești-Lăpușna, deportat de bolşevici și asasinat; pr. Mina Țăruș din parohia Camenca, județul Orhei, deportat de bolșevici; pr. Haralambie Samburschi din Cimişlia-Tighina, deportat de bolşevici; pr. Gheorghe Maleavin din Selemet județul Tighina, deportat de bolșevici și asasinat; pr. Teodosie Svetenco din Gâsca, județul Tighina, deportat de bolșevici; pr. Anatolie Spinei din parohia Dolna județul Lăpuşna, deportat de bolșevici [165].

Un destin similar l-a avut și preotul Leonid Antonovici, născut în 1912, paroh al Bisericii „Sfântul Nicolae" din satul Iablona, județul Bălți. A fost condamnat la 20 de ani de lagăr, pentru „participare la activitatea unei organizaţi contrarevoluționare de insurgență". Nu s-a mai întors din lagăr; arestat de NKVD și deportat în Siberia a fost și preotul Bobeică Alexandru, iconom stavrofor, profesor de Religie la Liceul Eparhial de Fete din Chişinău [146, p.381].

Pe urmele deportaților în Siberia au fost și preoții Chipețchi Alexandru, preot, din Chișinău. În anii 1940-1941, a fost arestat de organele NKVD și trimis în Siberia, fără a reveni [146, p.382]. Învinuit de „activitate în favoarea serviciilor române de spionaj" preotul Mihail Ghili, care în ultimii ani, a slujit în satul Unteşti, raionul Ungheni, Basarabia, a fost arestat de NKVD în anul 1941 și exilat în Barnaul, iar în 1942, executat prin împușcare. Arestați de organele NKVD și deportați în Siberia, fără a mai reveni pe meleagurile natale au fost preoții Alexandru Grosu, născut în 1892, în comuna Olănești, județul Cetatea Albă și Nicolae Grosu, preot, născut în 1867, în comuna Bujor, județul Lăpuşna. Ultimul a fost doctor în teologie și apoi profesor la Academia Duhovnicească din Kiev. În 1944 a fost deportat la Arhanghelsk, apoi în alte lagăre din Nordul Rusiei, de unde nu a mai revenit [146, p.383].

Ieromonahul Artemie Auxentie Munteanu, născut în 1888, închinoviat la mănăstirea Noul-Neamț, în 1914, tuns călugăr în 1921, hirotonisit ierodiacon, în 1926, iar în 1934-ieromonah și stareț la mănăstirea Noul-Neamț începând cu 1 august 1936, a fost condamnat pentru „activitate antisovietică, duşmănoasă", la muncă silnică în lagăr, de unde nu s-a mai întors. Urmăriți, arestați și deportați în Siberia, fără a mai reveni vreodată în Basarabia, au fost și preoții Rughinov Constantin, din Cimișlia, județul Tighina, Avacum Rusu, născut la 27 iulie 1896, absolvent al Seminarului Teologic, fiind hirotonit în 1920, iar din 1922, preot la parohia Mălăești, județul Bălți, precum și preotul Dumitru Zaharia, din localitatea Larga Veche, fost senator în Parlamentul României, deportat și ucis în Siberia, în timpul persecuţiei sovietice din 1940-1941 [146, p.384-385].

N-a scăpat de teroare nici Porfirie Șoimu, absolvent al Seminarului Superior Teologic din Chișinău, a fost hirotonit în parohia Heciu-Vechi, Sîngerei, județul Bălţi. Acesta a fost deportat cu întreaga familie (soția si cei 2 copii) în Siberia. A fost împușcat pe 8 august 1942 în penitenciarul Ivdel, regiunea Sverdlovsk [120, p.768-769].

Conform *Raza*, pentru toţi acești preoți urma să se plătească pensie prin societatea de ajutor reciproc a clerului din județul Lăpușna. Potrivit unor date, au fost deportați în regiunile siberiene și caucaziene 58 de preoți aparținând mitropoliei Basarabiei, de unde aproape nimeni nu s-a mai întors [187, p.104]. Istoricul Ludmila Tihonov indică un număr de 52 de preoți și 45 de cântăreți bisericești, care au fost deportați în Siberia și omorâți de către bolșevici [201, p.41].

Considerăm necesar să remarcăm că din listele clericilor care nu s-au refugiat în România majoritatea sunt din județele Lăpușna, Tighina și Orhei. Explicația ar fi în poziționarea geografică a județelor din proximitatea Nistrului. Având în vedere că acestea au fost invadate într-o singură zi de către bolșevici, nu s-a reușit organizarea evacuării populației și a administrației române.

În perioada ocupației bolșevice a încetat din viaţă și renumitul compozitor bisericesc și dirijor de cor, Mihail Berezovschi (n.1868), [197, p.93-99]. Într-un omagiu adus preotului bonom Mihail Berezovschi, în *Jurnalul* său, Paul Mihail consemna următoarele: „[...] La moartea sa, [...] i-a fost dat să fie dus la groapa de un singur preot și de un singur cântăreţ neurmat de nimeni. Nevăzut însă, l-a însoţit și i-a cântat corul nenumăraţilor prieteni din toate provinciile românești, oborul preoţilor din provincia natală și sutele de foști ucenici, care, cu lacrimi, au adus omagiul lor unei mari personalităţi muzicale bisericeşti ţării noastre” [123, p.141-143].

Printre cei dispăruţi, dar despre care s-a aflat mai târziu că nu mai sunt în viaţă, s-a numărat și Alexandru Baltaga, fostul reprezentant al preoțimii în Sfatul Țării. A fost ridicat de NKVD și exilat, încetând din viață la vârsta de 80 ani, în drum spre destinația finală. Un alt caz al Bisericii basarabene, părintele Constantin Popovici a fost izgonit din casă, la cei peste optzeci de ani ai săi, constrâns să locuiască în condiții mizere și umilit. A avut, însă, ocazia să prindă ziua eliberării, dar a decedat în anul 1943 [58, p.353]. Prin urmare, oamenii Bisericii nu aveau cum să se simtă altfel decât îngroziți pentru viitorul lor, ceea ce a determinat ca al doilea refugiu să fie unul de amploare.

Potrivit unor statistici cu privire la numărul celor care nu au reușit să se refugieze în 1940, publicate de către cercetătătorul Romeo Cemîrtan, constatăm că în orașul Chișinău au rămas sub ocupaţia sovietică preoţi si cântăreţi din 16 biserici. În județul Lăpuşna sub ocupaţia sovietică au rămas 225 de preoţi și cântăreţi din 119 sate, în județul Orhei-211 de preoţi și cântăreţi din 135 sate, în județul Tighina-155 de preoţi și cântăreți din 92 sate [64, p.63].

Referindu-se la ocupația Basarabiei de către sovietici, preotul Vasile Țepordei consemna următoarele: „[...] robia aceasta n-urmărit atât distrugerea economică a Basarabiei, cât a urmărit

distrugerea spirituală și socială. [...] Spaima a luat locul încrederii și nesiguranța a liniștei. Fratele basarabean, rămas în robie, n-a mai știut ce-i odihna și nici bucuria de viață. Nopţile i-au fost coşmare, zilele un chin şi viaţa un adevărat iad. [...] Oricât ar fi de meșteră peniţa nu va putea descrie niciodată Iadul în care a trăit Basarabia noastră un an încheiat. […] Un lucru însă trebuie să înteleagă toată lumea: marșul desrobirii Basarabiei încă nu s-a terminat" [166].

În această ordine a evenimentelor și în contextul anarhiei bisericești, Autoritatea chiriarhală românească a fost constrânsă să ia calea refugiului, administrația bisericească organizată potrivit Statutului BOR își încetase existența în teritoriu, alta în locul ei nu se constituise. Abia în decembrie 1940 și-a făcut apariția la Chișinău un arhiereu rus numit Alexie de Tula sau Alexie Tulski, care și-a preluat titlul de Arhiepiscop al Chişinăului și Basarabiei. Venea cu scopul de a instaura autoritatea Bisericii rusești asupra credincioșilor basarabeni. Identitatea acestui ierarh, precum și apartenența lui canonică sunt în mare parte necunoscute. Nu se știa nici dacă venea din partea Patriarhiei Moscovei conduse de locțiitorul de patriarh Serghie sau din partea vreunei ramuri rupte din aceasta. Episcopul s-a instalat în casa (parohială) a cântărețului Veaceslav Aronov de la Parohia „Sf. Împăraţi" din suburbia Visterniceni, numită și Râșcanovca. Sediul a devenit curând o veritabilă reședinţă cu patru camere elegant mobilate, apăruse chiar și un jilț arhieresc și un aparat de radio Hornphon 1939 [58, p.354-355].

Chișinăul fiind declarat închis, în satele din jurul orașului fusese dislocată o parte dintre locuitorii suspecți, și pentru că miliţia nu dădea vize de flotant, s-a format un număr important de preoți și teologi nehirotoniţi care făcuseră cerere de emigrare în România. Dincolo de faptul că nu erau bine văzuți de către episcopul rus, fiind considerați trădători, aceștia mergeau, la Catedrală, iar unii chiar participau la micul cor format, după destrămarea faimosului cor al lui Berezovschi. În Catedrală slujeau zilnic doi preoţi: Vasile Guma, în varstă de 76 de ani, și ieromonahul Ignatie Demcenco, care a fost arestat. Mai târziu a slujit tot acolo fostul și viitorul consilier eparhial Vladimir Burjacovschi [58, p.355]. Apare evident că Alexie de Tula beneficia de protecția discretă a autorităților sovietice și se supunea ordinelor regimului. Or, nu era de conceput să obțină o casă evacuând foștii locatari și să o transforme într-o instituție publică, fără aprobarea autorităților.

Episcopul, la rândul lui, slujea conform indicațiilor, ca un cetățean sovietic loial ce era, că numai propaganda împotriva religiei este permisă și acceptată de constituție. Cât timp s-a aflat la Chișinău, împotriva lipsei de preoţi și a numeroaselor cereri de hirotonie și memorii ale credincioșilor care le susţineau, Alexie de Tula a realizat un număr infim de hirotonii şi numai de vârstnici, cu scopul vădit de a nu spori și împrospăta personalul bisericesc. Nu rata nici-un prilej de a vorbi în nume de rău Biserica română, învrăjbind pe cei ce continuau să îi poarte respect și să-i păstreze fidelitate, iar pe cei ce făcuseră cerere de repatriere îi considera trădători [58, p.357].

Imediat după numirea în funcție, mitropolitul Alexie a dat dispoziție ca toate slujbele să se facă în slavonește, Crăciunul și toate sărbătorile să se facă pe stilul vechi, corurile și cântăreții să folosească melodiile specifice Bisericii ruse [137, p.126]. Activitatea lui s-a redus doar la viața liturgică. Acesta s-a aflat la Chișinău până la 28 iunie 1940, când a fost arestat tot de către sovietici [137, p.120]. Printre alte măsuri adoptate de către sovietici, a fost elaborarea la 13 septembrie 1940 a Hotărârii nr.142-H cu privire la confiscarea cărților bisericești de toate riturile și a sectelor religioase. Capela Facultății de Teologie și alte capele au fost transformate în școli și spitale, capela Mitropoliei a devenit sală de cinematograf, Biserica Liceului Militar a fost transformată în sală de dans, Biserica Seminarului Teologic a fost transformată în Arhivă de Istorie a NKVD. Organele represive sovietice au jefuit și distrus mai multe mănăstiri, altele le-au transformat în spitale, aziluri sau case de odihnă [64, p.75-77].

II.4. Concluzii la Capitolul II

În baza celor expuse mai sus, putem afirma că ocupația bolșevică a creat premisele favorabile planului ateist de distrugere a valorilor spirituale ale românilor din Basarabia în anii 1940-1941. Acestea au fost materializate în acțiuni concrete desfășurate de bolșevici pe parcursul unui an de ocupație sovietică. În acest sens, multe biserici și mănăstiri au fost închise și/ sau au fost transformate în depozite, locuri de divertisment, aziluri etc. Bisericile și mănăstirile au fost lipsite de proprietăți și bunuri care le asigurau întreținerea, deposedate de lucruri duhovnicești, precum icoane, cărți, biblioteci și arhive. Oficierea slujbelor religioase a fost condiționată de taxe extrem de ridicate, ceea ce a determinat imposibilitatea achitării acestora și închiderea bisericilor.

Preoții au fost supuși persecuțiilor violente, arestărilor, deportărilor și asasinatelor prin executare fără judecată, pe calificativul „dușmani ai poporului”. De persecuțiile comuniste nu au scăpat nici enoriașii, care au fost maltratați, obligați să-și abandoneze credința sau convertiți pentru a susține utopiile bolșevicilor. Autoritățile bolșevice au folosit o varietate de metode și mijloace de propagandă antireligioasă pentru a promova programul ateist, prin intermediul școlii, presei, radioului și altele. În pofida acestor acțiuni, în teritoriile românești ocupate, enoriașii continuau să se opună măsurilor antireligioase, fapt care demonstrează rezistența în timp a importanței factorului religios în rândurile populației, chiar împotriva politicii ateiste promovate de bolșevici.

Cu toate măsurile și acțiunile antireligioase, rezultatele obținute de sovietici nu au fost pe măsura așteptărilor. Acest lucru s-a datorat, în primul rând, reacției poporului și clerului basarabean, care, împotriva tuturor greutăților și presiunilor la care au fost supuși, opunea rezistență demnă. Din acest motiv, lupta împotriva Bisericii s-a intensificat, devenind și mai violentă, iar Biserica basarabeană urma să facă față unor vremuri și mai dificile. Lupta împotriva religiei înseamna pentru bolșevici lupta pentru comunism și ascensiunea acestuia.

III. BISERICA ORTODOXĂ ÎN BASARABIA ÎN PERIOADA GUVERNĂRII ANTONESCU ȘI CONTEXTUL CELUI DE-AL DOILEA REFUGIU DIN 1944

III.1. Eliberarea Basarabiei și criza infrastructurii bisericești

La 28 iunie 1940, România primește un ultimatum din partea Uniunii Sovietice prin care se cerea evacuarea administrației civile și a armatei române de pe teritoriul Basarabiei. În caz contrar, România era amenințată cu război declarat din partea Moscovei. Ocupația sovietică a fost întreruptă pentru intervalul 1941, după ce România alături de Germania a declanșat operațiuni militare de eliberare a teritoriilor ocupate de URSS ca parte a operațiunii Barbarossa, dar teritoriile aveau să fie în cele din urmă reocupate de sovietici în 1944.

Ion Antonescu a preluat conducerea statului pe 6 septembrie 1940. Obiectivul său prioritar a fost să se apropie de Germania, în scopul eliberării Basarabiei și Nordul Bucovinei [56; 57; 69; 70; 74]. La ordinul acestuia, o delegație militară română condusă de generalul Constantin Sănătescu s-a deplasat la Moscova pentru fixarea liniei de demarcație între URSS și România. Deoarece sovieticii nu au fost receptivi la demersurile delegației române, eforturile reprezentanților României au rămas fără rezultat. C. Sănătescu nota în *Jurnalul* său următoarele: „Intenţiile ruse erau să ne îndepărteze complet de braţul Chiliei, al cărui talveg fusese pe vremuri frontiera dintre cele două state. În luna octombrie a fost nevoie să ne deplasăm în Delta Dunării, pentru a face unele sondaje relativ la talvegul braţului Chiliei și, deși toate măsurătorile dovedeau teza susţinută de noi, nu am putut ajunge la un rezultat, din care cauză nu am vrut sa închei un protocol scris. Am stat în Moscova până la 16 decembrie, fără a putea sa-mi îndeplinesc misiunea. În tot acest timp însă mi-am făcut o idee concretă de ce a realizat comunismul” [173, p.23].

Începând din toamna anului 1940, Ion Antonescu a început pregătirile politico-diplomatice și militare a campaniei de eliberare a Basarabiei și Nordul Bucovinei, operațiune care a avut loc în noaptea de 21 iunie spre 22 iunie 1941, când trupele române au trecut Prutul. Chiar în ziua de 22 iunie 1941, potrivit unui contemporan, I. Antonescu a mers la un serviciu religios la Biserica Sf. Nicolae din Piatra Neamț, ctitorie a lui Ștefan cel Mare. Aici, el s-a închinat pentru ostașii români căzuţi pe pământul Basarabiei si Nordul Bucovinei [118, p.26-27].

La mijlocul lunii iulie 1941, trupele române au eliberat cele două provincii istorice românești. În seara zilei de 16 iulie 1941, primele unități ale Diviziei blindate române și elemente ale Diviziei 72 germane au intrat în Chișinău, înlăturând ultimele puncte de rezistență ale inamicului. Trupele sovietice în retragere au distrus și incendiat în mare parte orașul, conform un martor ocular: „Monumentalele construcţii de piatră ale Mitropoliei nu mai există. [...] Suntem la

douăsprezece ore după ocuparea oraşului şi cupola monumentalei biserici, cu trei altare, fumegă. Acoperişul este distrus. Interiorul Bisericii este devastat. [...] parcă lăcrămează văzduhul peste ruinele Chişinăului" [98, p.70].

Cum a fost găsită Basarabia după eliberare, o spune însuşi Ion Antonescu în declaraţiile făcute ziariştilor români şi străini la 24 iulie 1941 la Cernăuţi: „Au rămas urmele unei barbarii fără precedent, cum nici hoardele hunilor nu au lăsat în urma lor" [104, p.131].

Un număr semnificativ de construcții bisericești din alte zone ale provinciei au fost, de asemenea, grav afectate. Printre acestea se numără monumentala catedrală a Mănăstirii Curchi din județul Orhei, Catedrala Episcopală din Ismail, precum și biserici și corpuri civile de la mănăstirile Noul-Neamț, Țâpova (Horodiște) și altele [58, p.360].

Au fost incendiate catedrala din Chişinău şi Palatul Mitropolitan. Acoperişul vechii catedrale era distrus, și toate casele dimprejur erau arse. Cu toate că sovieticii instalaseră o serie de mitraliere, avioanele române și germane nu au lansat explozibile asupra bisericilor: „Au aşezat doar în graba câteva mine care nu şi-au făcut efectul. Aviaţia bolşevică a căutat, după retragerea trupelor sovietice din Bălţi, să distrugă monumentala biserică a Soborului şi au aruncat mereu asupra ei bombe. Acest fapt, care constituie o adevărată minune, a impresionat nesfârşit pe credincioşi" [98, p.55-56]. Referindu-se la eliberarea de sub ocupația bolșevicilor și revenirea la Patrie prin reinstaurarea administrației românești în provincie, preotul basarabean Sergiu C. Roșca glorifica și consemna, în presa timpului, victoria armatei române asupra „hoardelor barbare din Răsărit" [171].

Eliberarea Basarabiei și a părţii de nord a Bucovinei a anulat, pentru moment, consecinţele brutalului ultimatum sovietic din iunie 1940 și a făcut ca poporul român și armata să parcurgă în numai un an drumul de la agonie la extaz, de la deziluzia provocată de atitudinea capitulardă a conducerii politice din perioada finală a domniei regelui Carol al II-lea la bucuria realipirii provinciilor estice, cu speranţa redobândirii celorlate părți ale țării, pierdute în fatidicul an 1940. Referindu-se la modul în care îşi îndeplinise datoria armata română în campania eliberatoare din Basarabia și Nordul Bucovinei, Iuliu Maniu, aprecia, cu obiectivitate, la 18 iulie 1941, la scurt timp după eliberarea Chișinăului, că „jertfa sângelui scump al armatei noastre glorioase a reparat rușinea pe care cârmuitorii inconștienți de pe vremuri au adus-o țării noastre. Recunoștinţa Țării pentru generalii, ofiţerii și soldaţii români și pentru dvs. domnule [...] (Antonescu, n.n.) comandantul de căpetenie al armatei, va fi eternă" [86, p.14].

Patriarhul Nicodim al BOR a salutat intrarea Armatei Române în Basarabia și Nordul Bucovinei. El a dat o pastorală din care se reţinea: „Țara noastră e în război cu neamul fără Dumnezeu. Cu drept cuvânt conducătorul Țării a numit acest război sfânt" [187, p.107].

Revenind în Basarabia, peste un an, preotul Vasile Țepordei consemna în *Amintirile* sale „Am regăsit Basarabia românească ruinată, pustiită și îndoliată, cu populația decimată prin executări și deportări, în anul înrobirii sovietice. Regimul sovietic a exploatat-o barbar, a înjosit-o, a încercat s-o desființeze [...] am găsit ruine, încă fumegânde, pretutindeni, morminte, trei sute de mii de case goale ale celor deportaţi. Văduve, orfani, lacrimi, durere și suferinţă obștească. Trebuia să se scrie altfel și am scris corespunzător. [...] L-am numit pe Ion Antonescu „mareşalul dezrobitor", așa a fost și așa va rămâne pentru Basarabia românească și pentru basarabenii români. [...] Basarabia românească și basarabenii români le datorează recunoștinţă și neuitare" [196, p.32]. Relatările părintelui Vasile Țepordei reflectă o realitate în care ocupantul a încercat să distrugă orice amintire a culturii românești, justiției și administrației române, prin diverse metode în care organele NKVD au exersat mijloacele de acțiune pentru ca viața locuitorilor să continue în frică, suspiciune și nesiguranță.

Potrivit unor date statistice, pe tot teritoriul basarabean, au fost distruse 42 de biserici, 28 de școli, 32 de localuri ale unor instituții publice, 79 de localuri de autorități, 66 mori țărănești, 88 de poduri, șosele și 262 km cale ferată [187, p.107].

La eliberarea Basarabiei de trupele române, în vara anului 1941, s-au găsit aici 898 de biserici în stare acceptabilă, 27 transformate în săli de spectacol sau cu altă destinație, 13 distruse prin foc sau dinamită, 526 de preoți care au rămas sub ocupația sovietică, iar alții 48 fuseseră omorâți sau deportați [104, p.160].

Reorganizarea administrativă și economică a provinciilor alipite. După ce Grupul de Armate „General Antonescu" a eliberat Basarabia, Nordul Bucovinei și teritoriul Herța, România a revenit *de facto* în posesia drepturilor sale asupra acestor provincii. Au fost repuse în vigoare legile existente înainte de 26-28 iunie 1940 și extinse legile intervenite ulterior acestei date. În apelul *Cuvânt către basarabeni*, adresat, la 23 iulie 1941, de conducătorul statului, Ion Antonescu, au fost prezentate ideile fundamentale și direcțiile care vor reglementa și gestiona teritoriile eliberate. Basarabia și Nordul Bucovinei reprezentau două unităţi administrative, conduse direct de conducătorul statului prin reprezentanţi numiţi de el. Pe lângă raționamentelele de ordin juridic, decizia mareșalului Antonescu de a face din teritoriile eliberate două unităţi administrative era motivată politic [81, p.219]. Intenția era aplicarea unui nou model de organizare și conducere a teritoriului, iar rezultatele acestui experiment urmau să fie generalizate la nivelul întregii României.

Războiul în care România a intrat de partea Germaniei naziste nu a dus doar la restabilirea jurisdicției Patriarhatului Român asupra parohiilor basarabene, ci și la extinderea considerabilă a arealului ortodoxiei române în teritoriu [142, p.94]. RSSM ca unitate administrativă unică a fost

lichidată. Mareșalul Ion Antonescu a împărțit-o în trei regiuni care includeau, de asemenea, și o parte din teritoriul Ucrainei [219, p.69].

Măsurile prioritare ale cabinetului Antonescu au vizat reorganizarea sectorului economic, prin readucerea industriei din cele două provincii la capacitatea necesară a acoperirii nevoilor populaţiei; refacerea și exploatarea corespunzătoare a potenţialului agricol; refacerea sectorului comercial, reintroducerea instituţiilor românești desfiinţate de sovietici, îndeosebi a celor legate de învăţământul de toate gradele, repunerea Bisericii în drepturile sale; desfiinţarea partidului comunist și ilegalizarea oricărei activităţi politice [81, p.220-221]. Pe agenda zilei Consiliului de Miniștri [189] se aflau obiectivele principale de administrare a provinciilor recuperate, în toate sferele de activitate în plan politic, economic, social, cultural și nu în ultimul rând, reorganizarea bisericească, respectiv revizuirea statutului, locului și rolului Bisericii Ortodoxe în societate.

Economia Basarabiei și Nordul Bucovinei a fost grav afectată de jafurile și distrugerile provocate de ocupanții sovietici și de lupte. În ciuda dificultăților de război, autoritățile române au acordat o atenție specială Bisericii. Conform informațiilor pe care colonelul Polihron Dumitrescu le-a adunat și le-a publicat într-un raport contrainformativ, în comuna Cucova, doi țărani au montat clopotul Bisericii din sat. În altă comună, Ruşova, după aceeaşi sursă, Biserica, transformată de bolşevici în teatru, a fost reparată, curăţată și redată credincioşilor [187, p.107].

Cu toate că mareșalul Ion Antonescu s-a pronunțat de la începutul guvernării sale pentru locul preoților exclusiv în biserică, acesta nu a renunțat la instituția Bisericii ca mijloc de a face politică. Acesta vedea în biserică unul dintre elementele fundamentale de a cărui forță de rezistență depinde însăși ființa Statului. În instrucțiunile provizorii pentru administrarea și conducerea Basarabiei, se subliniază rolul și misiunea preoților, care prin menirea şi activitatea lor, trebuiau să reprezinte ideea de înaltă morală creştină. Misiunea lor nu trebuia să se oprească în altarul locaşurilor de închinăciune, aceștia fiind solicitați prin apostolatul lor să meargă din casă în casă, pentru a îndemna şi a povăţui pe cei nevoiaşi [104, p.142].

De aceea, Biserica trebuia adusă la disciplină și integritate, prin eliminarea haosului și dezorganizării acestei instituții. Potrivit concepției lui Ion Antonescu referitoare la viața religioasă într-un stat, Biserica trebuie curățată și pusă pe baze sănătoase, ea nu trebuie să servească de tribună publică și nici de negustorie, ci de altar de închinăciune și smerenie în fața forței supreme. În același timp, trebuie să dea slujitorilor Altarului posibilitatea să trăiască [189, I, p.4-5].

Viața religioasă, viața bisericească în Basarabia trebuia să înceapă imediat, pentru reîntoarcerea la unitatea națională. Pentru îndeplinirea acestor obiective se impunea implicarea activă a corpului bisericesc, respectiv a preoților, inclusiv a celor din Vechiul Regat. De aceea, în ședința Consiliului de Miniștri din 3 iulie 1941, Mihai A. Antonescu insista pentru readucerea

basarabenilor la o etică de sobrietate, în care mai ales Biserica să fie cel dintâi exemplu: „Eu am profundă înclinație religioasă, de aceea consider că opera Bisericii noastre, mai ales de la război încoace trebuie să fie revizuită, de guvernul răspunzător care trebuie să folosească Biserica pentru formarea spirituală și pentru educarea neamului românesc, care până astăzi n-a putut să găsească în biserică acest sprijin" [189, IV, p.12].

Noua guvernare se pronunța pentru cât mai puține titluri, cât mai puține ranguri, dar cât mai mult spirit religios, făcându-se, în acest sens, apel la preoțime ca în opera de reorganizare a vieții bisericești, să se țină seama de anumite tendințe pe care le-a practicat Biserica de peste Prut, de anumite secte religioase și de experiențele de până acum, și dacă este posibil, să se trimită acolo preoți noi din Vechiul Regat: „Vă rog, să lăsați mai bine, pe preoții basarabeni refugiați în Regat să continue să oficieze unde se găsesc acum...și trimiteți dincolo preoți tineri, cari să îndeplinească acolo nu numai o misiune religioasă mai sănătoasă, nouă, dar să poată realiza și unitatea aceasta, care trebuie constituită ca primă temelie a noii noastre așezări" [189, IV, p.12].

Antonescu a criticat dur clerul care ar fi exploatat statul fără să contribuie cu nimic, în special în contextul social și politic al epocii care solicita preoților un sprijin temeinic în vederea promovării și dezvoltării factorului de identitate și unitate națională a provinciilor alipite Vechiului Regat, iar prin aceasta îndeplinirea misiunii religioase în stat și societate. Soluția Mareșalului, în vederea lichidării anarhismului provocat de abuzuri pentru putere în corpul bisericesc, era subordonarea la disciplină, ordine și conlucrarea în timp de război, după cum avea să declare și în ședința Consiliului de Miniștri din 27 noiembrie 1941: „Trebuie să se termine odată cu neînțelegerile acestea între marile fețe bisericești, căci se produce anarhie în Biserică. […] Dacă vreți ajutorul Statului, trebuie să ascultați și de Stat, nu numai de dvs. Nu se poate ca acești chiriarhi să primească leafă de la Stat și să fie răzvrătiți contra Statului. Nu se poate să fiu militar și să fiu răzvrătit contra Armatei. Statul are nevoie de ordine și trebuie să pună în ordine pe toți cari sunt în dezordine. Toți cei care fac parte din acest Stat, fie că fac parte din Biserică, din Școală, din Armată, din Justiție, din orice, toți trebuie să ne supunem legilor create de acest Stat…ori găsiți modalitatea să aduceți Biserica pe făgașul disciplinei de Stat, ori, dacă, nu găsiți, Statul se dezinteresează de Biserică" [189, V, p. 217-221], subliniind rolul Bisericii pentru menținerea ordinii și disciplinei într-un stat care tinde să progreseze și importanța acesteia și a preotului ca factor determinant al coeziunii de neam și unitate a poporului.

Pentru a restabili ordinea și claritatea în eparhia Basarabiei, Directoratul Culturii Naționale a Cultelor și Propagandei a emis ordinele nr.1102 și nr.1395 din 1941 prin care Mitropoliei Basarabiei i se cerea verificarea stării tuturor bisericilor, evidențiind necesitățile imediate și situația personalului clerical. Sfânta arhiepiscopie a Basarabiei a emis la rândul ei ordinele nr. 905 și nr.

907 din 1941 către toate parohiile cu aceeași solicitare [64, p.62]. Se urmărea restabilirea cât mai urgentă a serviciilor divine, încadrarea clerului în activitate și prin urmare, revenirea la o viață religioasă activă în Basarabia.

III.2. Noile măsuri luate de administrația românească

Politica religioasă a regimului antonescian a favorizat revenirea în Basarabia a preoților refugiați în România după ocupația comuniștilor. Sursele privind infrastructura bisericească înainte și după ocupația rusească sunt diferite. Conform stenogramelor Consiliului de Miniștri, în cadrul ședinței din 3 iulie 1941, subsecretarul de stat al Ministerului Culturii Naționale și Cultelor, pentru Culte și Arte, Ion Sandu raportează că dintr-un număr de 1259 de preoți pe care îi avea Basarabia înainte de cotropirea rusească, 648 dintre ei s-au refugiat, iar alții 611 au rămas în provincie, adică puțin peste jumătate din numărul total [189, IV, p.13]. Academicianul Valeriu Pasat indică la un număr de 526 de preoți rămași în Basarabia după venirea comuniștilor și alți 563 de preoți care se refugiaseră în România, dar au revenit în provincie [142, p.95].

Pornind de la faptul că Biserica a fost întotdeauna un sprijin pentru ființa neamului, oficialitățile române au luat măsuri pentru a rezolva sau atenua, inclusiv prin grija și mijlocirea guvernatorilor și a episcopilor, conflictele iscate între preoţii refugiați care s-au reîntors și cei rămași în teritorile anexate de Uniunea Sovietică [177, p.111].

În anul de ocupație bolșevică, Biserica din Basarabia a suferit multe daune nu numai materiale, dar și spirituale concretizate în abateri de la canoane și de la disciplina bisericească. Acestea au făcut ca revenirea la rutină să fie urgentă și fermă. Era prioritar de rezolvat problema locurilor rămase neacoperite în urma exodului preoților peste Prut. În acest sens, primul punct al primei Circulare emise de autoritatea bisericească restabilită la Chişinău stipula obligativitatea tuturor preoților care au fost refugiați sau repatriați din Basarabia din cauza ocupației sovietice, să se întoarcă imediat la locurile lor avute la 28 iunie 1940 și să-și continue serviciul religios. Se luau măsuri pentru toate documentele de administrație bisericească, inclusiv cazurile de sfințire și numire de clerici realizate în timpul ocupației bolșevice, să fie abrogate. Din circulara ierarhului locului rezultă că și cazurile de sfințire, cum ar fi hirotoniile făcute de episcopul rus Alexie de Tula, să fie anulate [58, p.363].

Un statut aparte în politica de reorganizare bisericească îl aveau preoţii care, în timpul ocupației bolșevice, s-au lepădat de Biserică și de credință sau au ocupat slujbe la soviete care nu erau în concordanță cu misiunea lor apostolică, aceștia urmând să fie îndepărtaţi definitiv din slujba avută în Biserică. Dacă vreun monah sau mirean ar fi îndrăznit să săvârșească Sfânta Liturghie sau alte slujbe bisericești fără să fie hirotoniți, aceștia urmau să fie excluși din funcția de preot cu statut de simpli credincioși cu canon de pocăință. În cazul preoților care se lepădaseră de Biserică și de

credinţă, situația era și mai delicată. În aceste circumstanțe, aceștia urmau să fie îndepărtați pentru totdeauna din preoţie, iar pentru rămânerea în rândul credincioşilor, trebuiau să primească canon.

Intenția mareșalului era să se facă o selecție a celor mai buni și demni dintre preoții refugiați pentru a fi retrimiși în Basarabia, iar în legătură cu cei rămași se impunea o verificare pe criterii politice în vederea încadrării acestora în activitate religioasă. Clericii care, în timpul conducerii sovietice, au rămas să slujească în Moldova, au fost lăsați să slujească mai departe la altar, situația lor urmând a fi clarificată de comisia pentru examinarea dosarelor preoților rămași sub ocupația sovietică. Cei care erau caracterizați de comportament demn, erau restabiliți în funcțiile anterioare [142, p.95]. Având în vedere că statul se afla în plin război, guvernarea antonesciană se vedea impusă să verifice cauzele pentru care un număr mare de preoți nu s-a evacuat în vara anului 1940 pentru a lichida orice suspiciuni și potențiale acuzări de trădare din partea acestora. Pe lângă încadrarea preoților în parohii, erau implementate o serie de măsuri împotriva a tot ceea ce însemna cultura bisericească slavă, respectiv, scoaterea din uz a cărților în slavona bisericească, introducerea slujirii în limba română, aprobarea reformei calendarului privind săvârșirea slujbelor pe stil nou ca parte a identității bisericești românești, slujba pe stil vechi fiind interpretată ca formulă de propagandă sovietică și sfidare a guvernării [142, p.95-96].

Concomitent, au fost refăcute catedralele mitropolitane din Chişinău și Cernăuţi. Eforturile depuse au fost încununate de succes. Mobilizarea enoriaşilor a fost la randul ei exemplară. La sfârşitul anului 1943, cu toate greutăţile întâmpinate, după unele date au fost repuse în funcțiune toate cele 938 de biserici existente în Basarabia la 28 iunie 1940, la care s-au adăugat alte 95 de lăcaşuri de cult, construite după reinstaurarea administraţiei româneşti [187, p.107].

În scurt timp, au fost reconstruite edificiile vechi ale Bisericii în cele trei eparhii din Basarabia. În poziția de conducere a Arhiepiscopiei Chișinăului a revenit Efrem Enăchescu. În tot timpul refugiului, acesta s-a prezentat la ședința Sfântului Sinod din Buzău în calitatea pe care o avea din februarie 1938 și a menținut-o cu titlul „Tighineanul”, ceea ce înseamnă că funcția de mitropolit al Basarabiei continua să existe *de jure*. Titularul Eparhiei Cetăţii-Albe-Ismail, episcopul Dionisie Erhan, asigurase în refugiu locotenenţa Eparhiei Argeșului, păstrându-și de asemenea vechea calitate și titulatură. Având în vedere faptul că în toamna anului 1941 Episcopul Dionisie, bătrân și suferind, avea să se retragă din scaun, în fruntea Eparhiilor de Hotin-Bălți și Cetatea-Albă-Ismail, Sf. Sinod a așezat episcopi-locotenenţi, respectiv pe Partenie Ciopron, fost si rămas (până în 1948) episcop al Armatei, și Policarp Morușca, acesta continuând să se considere de drept episcop al Românilor din America [58, p.361].

Sub conducerea arhiereilor numiţi în funcţie, după eliberarea Basarabiei, au început lucrările de refacere a bisericilor distruse de sovietici, au fost redeschise şcolile teologice, au

început să reapară periodicile bisericeşti. Până în anul 1944, eparhiile basarabene au fost conduse doar de locţiitori: arhiepiscopul Efrem Enăchescu la Chişinău, episcopul Policarp Moruşca la Ismail şi episcopul Partenie Ciopron al Armatei la Bălţi [115, p.524]. Viața bisericească începea să capete contur și să revină la normalitate, într-o serie de exemple pe care le vom enumera.

După un interval de șase luni de la eliberarea Basarabiei, s-au publicat primele realizări pe frontul pastoral-misionar. Despre activitatea locțiitorului scaunului de la Hotin, episcopul Partenie Ciopron, se arăta că s-au redat cultului peste 100 de lăcașuri de cult, clericii refugiați și cei rămași sub ocupație, după un examen canonic, au fost repuși în funcție, s-au redeschis școlile eparhiale de la mănăstiri destinate elevilor de la sate, numeroși basarabeni au revenit la ortodoxie după părăsirea sectelor, s-au reparat catedrala episcopală din Bălți și clădirile eparhiale, respectiv tipografe, fabrica de lumânări și reședința episcopală, s-au făcut colecte pentru ajutorarea săracilor și ostașilor de pe front, iar pentru intensificarea activității preoțești s-a convocat un congres misionar [147, p.38].

În Eparhia de Ismail, unde din 7 septembrie 1941 slujea episcopul Policarp Morușca, viața religioasă a fost reactivată prin aceeași intensitate misionară. Mai mulți basarabeni convertiți la secte au revenit la ortodoxie, periodicele *Cuvântul Adevărului* și *Buletinul Eparhial* au fost relansate și s-au efectuat numeroase vizite canonice în parohii. A fost reparată tipografia eparhială, aceasta fiind unica din sudul Basarabiei, s-a repus în funcțiune fabrica de lumânări, s-au distribuit obiectele necesare cultului în bisericile din eparhie. Acest lucru a fost posibil datorită unei circulare adresate clericilor din Eparhia Ismailului de către vlădicul Policarp, în scurt timp după numirea sa în funcție. Conform documentului, în cele 19 puncte, episcopul-locotenent solicita fecărui cleric să-și reia postul avut înainte de 28 iunie 1940, cu excepția celor care sunt cunoscuți de colaborare cu regimul bolșevic, iar limba de slujire în toate bisericile este română, excepție făcând comunitățile cu prezență slavă, unde parte din slujbe se va săvârși în slavonă. Bisericile afectate de război sau profanate de către bolșevici trebuiau restaurate și redate cultului. Preoților li se cerea să refacă adeverințele de naștere și să amenajeze cimitirele, să ducă evidența taxelor și a veniturilor, fiind sancționați cei care vor încasa „taxe exagerate” sau alte pretenții de ordin material; „preoțimea este obligată” să-i îndrume pe părinți să-și trimită copiii să învețe și să demareze catehizarea; clericii să se organizeze în cercurile pastorale pentru a reînvia misionarismul; oficiile parohiale trebuiau să întocmească rapoarte privind starea bunurilor din parohie în timpul ocupației și după eliberare, dar și sumele necesare restaurării lor [147, p.38-39].

Conform unui raport privind realizările guvernului Antonescu în domeniul Școlii și Bisericii [35, f.71-72], constatăm că preoții refugiați au fost retrimiși la altarele lor, fiind puse la dispoziție toate mijloacele necesare pentru refacerea lăcașurilor distruse sau avariate în timpul

ocupației. La sate s-au luat măsuri pentru combaterea tuturor sectelor, s-au organizat cursuri duminicale, conferințe cu subiecte religios-morale, au fost înființate cămine culturale și coruri de plugari, s-a supravegheat și îndrumat peste tot predarea învățământului religios în școlile primare și pe lângă educația morală și culturală, preoții împreună cu ceilalți intelectuali ai satelor, au îndrumat sătenii în executarea activității lor gospodărești și mai ales în muncile agricole.

Unul dintre înalții ierarhi care au contribuit la reorganizarea vieții religioase în Basarabia a fost mitropolitul Efrem Enăchescu, care s-a bucurat de un mare respect printre basarabeni. Având autoritate morală și spirituală în rândul clerului, reușise să repună în funcțiune toate structurile eparhiale. În perioada activității sale, s-au reparat peste 100 de biserici și altele 25 au fost construite doar în cursul anului 1943, s-au ridicat 38 de case parohiale, iar 138 au fost reparate, la fel în cazul a 20 de mănăstiri, unde s-au înființat orfelinate și ateliere meșteșugărești. Din veniturile eparhiei s-au acordat o serie de burse elevilor merituoși ai școlilor eparhiale, s-a organizat și completat biblioteca eparhială și pe cele parohiale, s-au tipărit un mare număr de cărți de rugăciuni și de propagandă religioasă și morală. O atenție deosebită s-a acordat predării învățământului religios în școli și dezvoltarea propagandei religioase în rândurile tinerilor [147, p.40].

Eliberarea Basarabiei din comunism, întregirea poporului și revenirea la o normalitate în toate domeniile de activitate, a făcut parte din marile aspirații ale contemporanilor, iar materializarea acestora în realitățile ce prindeau contur datorită guvernării antonesciene, a fost pe larg salutată și reflectată în multe dintre scrierile epocii: „Deacum înainte, școala și Biserica Basarabiei și Bucovinei își deschid larg porțile [...], iar frații noștri de sânge își manifestă, în graiul dulce românesc și în toată libertatea devotamentul și recunoștința către Regele Țării și către Conducătorul statului eliberator [...] acest răsboiu al României [...] este cruciada cea mai măreață [...] contra celui mai tiran și viclean regim politic, cunoscut până acum, a regimului sovietico-bolșevic” [108, p.209-210]. Prin urmare, aceste schimbări au contribuit la revenirea treptată la tradiția creștinească a poporului român.

Refacerea rolului BOR în Transnistria. Beneficiind de ajutor și sprijin din partea statului, a Patriarhiei și a eparhiilor de dincolo de Prut, Biserica din Basarabia a desfășurat, de asemenea, o activitate misionară intensă atât între Prut și Nistru, cât și în Transnistria în primele săptămâni după eliberare. Aceste acțiuni au fost materializate în trimiterea în regiune a misiunilor duhovnicești, formate din reprezentanți a tuturor eparhiilor din Transilvania care au rămas sub jurisdicția românească (Misiunea Ortodoxă Română) [219, p.70-72].

La această misiune au participat Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, Episcopii Andrei al Aradului, Vasile al Timişoarei, Veniamin al Caransebeșului, Nicolae al Oradei, împreună cu 50 de preoţi. Vlădicii și preoții și-au început imediat misiunea liturghisind și predicând în catedrale și

în bisericile din țară. Mitropolitul Nicolae al Ardealului a oficiat slujbe religioase, sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului, la Mănăstirea Curchi, împreună cu Arhiepiscopul-locotenent Efrem, la catedrala din Orhei și la Catedrala mitropolitană din Chișinău, care a fost scăpată de distrugere totală, dar a fost grav avariată. Misiunea ardeleană a predicat și a slujit în peste șase sute de localități [58, p.362]. Pentru eliminarea reminiscențelor sovietice asupra Bisericii, lăsate de douăzeci de ani de ocupație sovietică, au fost derulate acțiuni similare și în Transnistria, prin trimiterea preoților misionari în regiune. În *Jurnalul* său de memorii, Constantin N.Tomescu consemna o Transnistrie jalnică și profund dezrădăcinată din punct de vedere al vieții spirituale până la momentul instaurării administrației românești [204, p.704]. Aceleași lucruri le consemnează și preotul Șerban Grigore, cu ocazia unei vizite în Transnistria [102, p.396-400].

În noiembrie 1941, Misiunea Ortodoxă Română de pe Nistru a trimis o adresă Mitropoliei Basarabiei solicitând trimiterea a 25 de preoți, inclusiv protopopi și misionari circulari, pentru a desfășurarea activității. Preoții care au acceptat să plece în Transnistria au primit locuri în eparhii. De asemenea, aceștia primeau și o compensație financiară suplimentară, deoarece, în afară de salariul pe care îl primiseră în țară, erau remunerați dublu pentru munca lor în Transnistria. Mai mulți preoți basarabeni, printre care Platon Ion, Cazacu Vasile, Cobâlaș Pavel și Nicolae Grosu, au fost angajați în lucrarea de misionarism din Transnistria [64, p.70]. Despre starea de lucru în regiune consemnează preotul Roșca: „Populaţia din Transnistria a primit cu mare bucurie acțiunea Misiunii noastre ortodoxe. Numai tineretul, îmbâcșit ani în șir de propaganda antireligioasă, s'a arătat oarecum indiferent față de acțiunea de reîncreștinare. [...] Toţi cei ce pleacă în Transnistria pentru a se încadra în activitatea acestei Misiuni trebuie să știe că ei sunt consideraţi de populaţia băştinașă ca reprezentanţi ai culturii şi civilizaţiei creștine și ca ostași ai Crucii” [169].

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, BOR, împreună cu autoritățile de stat, a organizat mai multe grupuri misionare, o contribuție remarcabilă revenind Episcopiei Hușilor, condusă de Grigore Leu (1881-1949) [158, p.161-190]. Împreună cu preoții militari, cei veniți din alte eparhii ale țării, săvârșeau botezuri, cununii și sfințiri în Transnistria.

Referindu-se la misiunea de readucere a Transnistiriei la viața religioasă, preotul basarabean Sergiu C. Roșca consemna că majoritatea populației din regiune era în așteptarea fraților români, subliniind, cu această ocazie viabilitatea în timp îndelungat a conștiinței creștine împotriva politicii antireligioase a ocupanților: „După cum se știe, în această provincie, desrobită acum un an de către trupele române și germane, ca de altfel și în întreaga Rusie, s-a dus timp de două decenii și mai bine cea mai deșanţată propaganda împotriva spiritualităţii creștine, reprezentată de Biserica lui Hristos. Toate mijloacele posibile pentru atingerea țelului propus, au fost folosite de neopăgânismul contemporan. [...] Tot ceea ce este în strânsă legătură cu religia:

Dumnezeu, biserică, icoane și alte obiecte de cult. [...] Rămâne numai ca slujitorii altarului ce pleacă in Transnistria, în calitate de misionari, să activeze și să se comporte în așa fel, încât toţi localnicii să vadă c'au avut pentru ce-i aștepta, vorba bătrânei din Odessa-24 de ani" [170].

Conform periodicelor epocii, localnicii transnistreni au salutat acțiunile misionarismului creștin ortodox în provincie. Preoții erau văzuți ca niște eliberatori din tirania bolșevismului, ca niște soldați care protejează practicile creștine interzise timp îndelungat. În pofida propagandei antireligioase aplicate consecvent pe parcursul a două decenii, conștiința creștină a oamenilor din Transnistria a rămas la fel de puternică. Revenea în sarcina reprezentanților trimiși acolo să își îndeplinească misiunea în conformitate cu politica bunelor practici creștine.

Activitatea Misiuni Ortodoxe din Transnistria poate fi catalogată ca una dintre importantele lucrări bisericești din perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Către anul 1939, din 50 mii de parohii, active erau aproximativ o sută, iar din 150 de episcopi au rămas numai 4, precum și 4 vicari [64, p.70]. După două decenii de ateism, s-a format o nouă generație, a cărei cunoștință religioasă provenea doar din propaganda timpului. De aceea, după ce Basarabia a fost eliberată și războiul a continuat, s-a înființat Misiunea BOR din Transnistria, având ca șef pe Antim Nica [132, p.222-253], detaşat din oficiu de Patriarhia Română, în interes de serviciu, unde a slujit în calitate de vicar al celor doi conducători succesivi: Iuliu Scriban şi Visarion Puiu [114, p.83-92].

Sute de preoți din toată țara, în special din Basarabia, au fost trimiși în Transnistria sub coordonarea acestei Misiuni. Zeci de biserici au fost redeschise, preoții locali au fost hirotoniți sau repuși la parohiile lor, viața monahală a fost refăcută, s-au tipărit cărți de rugăciuni și diferite broșuri pentru mireni. S-a deschis și un Seminar teologic la Dubăsari. Evenimentele care au urmat, însă, în 1944, au distrus această lucrare misionară, iar cei care se angajaseră în ea, atât localnici cât și cei plecați din țară, au trecut prin represiuni, închisori, anchete și urmăriri. Mitropolitul Visarion Puiu a fost obligat să emigreze în Apusul Europei, unde a și murit în 1964 [137, p.122].

Putem afirma, însă, că prin prisma activităţii misionarilor români, viața bisericească în Transnistria a căpătat un nou ritm duhovnicesc, atât de mult oprimat și pustiit de ateismul sovietic. Misionarismul în Transnistria și acțiunile desfășurate de misionarii români și basarabeni în această regiune este un subiect extrem de ofertant pentru înțelegerea rolului jucat de Biserica Ortodoxă în coagularea identității naționale în această regiune, expusă mai mult decât celelalte provincii românești efortului de bolșevizare, și ar merita o abordarea temeinică din partea lumii academice.

Biserica Ortodoxă din Basarabia: realizările guvernării antonesciene. Revenind la restabilirea activității și reorganizării Bisericii din Basarabia, menționăm că în luna octombrie a anului 1943, chiar în ajunul exodului care va avea loc în primăvara viitoare, în Arhiepiscopia Chișinăului, se făcuseră 26 sfințiri de biserici, după efectuarea unor radicale reparaţii si restaurări.

În fiecare duminică, se efectuau de regulă 6-7 sfinţiri de biserici, care solicitau tradițional, prezența chiriarhului [58, p.365]. După o restaurare capitală efectuată, la 31 octombrie 1942, a fost sfintiță grandioasa Catedrală Mitropolitană din Chișinău [24, ff. 3, 5, 6, 8, 10], incendiată de către bolșevici în timpul retragerii lor din Basarabia. La reparația edificiului, au contribuit considerabil atât fondurile arehiepiscopiei, salariile clerului, cât și cele provenite în urma colectărilor făcute de la parohiile și enorașii din toată țara.

Ceea ce nu le-a reușit basarabenilor în această perioadă a fost redeschiderea Facultății de Teologie care, după 1940, fusese comasată cu Teologia de la Cernăuți, ceea ce însemna în esență desființarea acesteia [216, p. 645]. Nu s-a neglijat nici activitatea de binefacere a Bisericii din Basarabia. S-au creat două orfelinate, unul de băieţi, la mănăstirea Hârbovăț și altul de fete la mănăstirea Răciula [58, p.366-367; 130, p.147].

Menționăm că aceaste realizări pentru restructurarea vieții bisericești în Basarabia, în special restaurarea lăcașurilor de cult, au făcut parte atât din poltica și obiectivele statului și autorității eparhiale, cât și din însumarea eforturilor și contribuțiilor financiare ale credincioșilor.

Biserica Ortodoxă din Basarabia, pe lângă reconstruirea edificiilor religioase, a realizat o activitate misionară și culturală intensă. În vara anului 1942, cu sprijinul financiar al enoriașilor și preoților, Secția Culturală a Arhiepiscopiei Chișinăului s-a concentrat pe crearea subcercurilor culturale, a revistelor eparhiale, a bibliotecii centrale eparhiale și a demersurilor de a uni intelectualii ortodocși. Din aceleași resurse erau întreținute orfelinatele eparhiale, abonarea la revista *Misionarul,* crearea calendarului bisericesc și editarea broșurilor de propagandă religioasă. În plus, clericii s-au alăturat împrumutului pentru apărarea națională, care a fost anunțat la începutul anului 1944 și care presupunea un aport bănesc de la două la cinci mii lei în sprijinul armatei române [64, p.67].

În sfera laică și cea bisericească, s-a înregistrat o colaborare puternică la această etapă a epocii. Serviciul de Presă și Propagandă de pe lângă Guvernământul Basarabiei a cerut arhiepiscopiei Chișinăului să colecteze și să difuzeze, în presă și la radio, săptămânal informații despre viața bisericească din Eparhia Chișinăului pentru a menține moralul populației basarabene, preocupată cu îngrijorare de evenimentele care aveau loc la linia frontului pe Nistru în martie 1944. În același timp, Biserica a făcut tot posibilul pentru ca efectele războiului mondial să fie cât mai puțin resimțite în rândurile societății. În plan religios, se desfăşurau activități care răspundeau necesităţilor activităţii bisericeşti ce îşi urma cursul său firesc în evoluţia vieţii eclesiale din România. Mitropolia Basarabiei a fost, de asemenea, preocupată de nevoile spirituale ale enoriaşilor locali, în special ale tinerei generații.

Cu această ocazie, *Luminătorul* și *Misionarul*, cele două reviste bisericești, și-au reluat activitatea la Chișinău. Tot în această perioadă a debutat și *Buletinul Arhiepiscopiei Chișinăului*, noua publicație oficială lunară. La Bălți, s-a lansat periodicul lunar *Biserica basarabeană*, iar la Ismail, revine *Buletinul eparhial*. Grație demersurilor și acțiunilor pr. Paul Mihail, la Chișinău apare un muzeu bisericesc, bogat în obiecte de patrimoniu artistic și religios [58, p.366-367].

La începutul anului 1944 a fost convocat Marele Colegiu Electoral pentru alegerea unor ierarhi care urmau să ocupe locurile vacante în câteva eparhii ale Patriarhiei Române: Arhiepiscopia Chișinăului, eparhiile Hotinului și Bălţilor, Cetăţii-Albe și Ismailului, Buzăului, Argeșului, Tomisului. Pentru scaunul de Arhiepiscop al Chișinăului și Mitropolit al Basarabiei cele mai multe șanse le întrunea evident arhiereul Efrem Enăchescu, cel care asigurase locotenența chiriarhală, timp de aproape patru ani. A reușit să accelereze într-o manieră inteligentă procesul de omogenizare a Bisericii, în conformitate cu Biserica din întregul spațiu spiritual românesc. Acest fapt a fost favorizat și de evenimentele din 1940-1941, care au spulberat ultimele speranțe ale nostalgicilor rusofili și manifestările de regionalism. La 12 ianuarie 1944, arhiereul Efrem Enăchescu-Tighineanul este ales în scaunul de Arhiepiscop al Chișinăului și Mitropolit al Basarabiei, cu 106 voturi din 134 exprimate. La 21 ianuarie 1944, prin înaltul Decret Regal nr. 162/1944 semnat de Regele Mihai și de mareșalul Antonescu, este confirmată alegerea în scaunul de Arhiepiscop al Chișinăului și Mitropolit al Basarabiei a PS Arhiereu Efrem Enăchescu-Tighineanul [58, p.369-370].

Din cauza evenimentelor care au avut loc în 1944, nu s-a realizat învestitura regală și nici numirea în funcție, Vlădica Efrem cârmuind efectiv eparhia în calitate de mitropolit, mai puțin de șapte luni în total. Tot atunci, Marele Colegiu Electoral Bisericesc a ales titulari pentru toate eparhiile vacante. În scaunul de episcop al Eparhiei Cetății Albe-Ismail a fost ales Arhimandritul Antim Nica, care a primit hirotonia întru arhiereu, la Chișinău, la 23 ianuarie 1944, având parte, ulterior, în vara lui 1944 și de înscăunare oficială. Iar la Bălți, arhimandritul Benedict Ghiuș, nu a primit aprobarea guvernului, astfel încât alegerea acestuia nu a fost confirmată [58, p.370].

III.3. Planul de evacuare stabilit de autoritățile române. Refugiul preoților

În ianuarie 1944, trupele sovietice au început ofensiva pe tot Frontul de Est, situația Germaniei și a aliaților săi, printre care și România, devenind din ce în ce mai dificilă. Pe culoarele politicii românești se vorbea tot mai mult de iminența unei soluții salvatoare, care să pună la adăpost țara din calea invaziei sovietice. Negocierile, însă, erau dificile întrucât Aliații cereau capitularea necondiționată a României. Războiul s-a apropiat rapid de frontierele României, depășindu-le în nord-estul ţării și înaintând pe întreg teritoriul Bucovinei, Nordul Moldovei dintre Carpați și Prut, până în apropiere de Iași și Orhei.

Potrivit cabinetului Consiliului de Miniștri, încă din noiembrie 1943, mareșalul a solicitate începerea planurilor de evacuare a populației românești și a bunurilor din calea invaziei sovietice. Acesta a ordonat o evacuare organizată de Marele Stat Major al Armatei Române pentru a anticipa evenimentele care s-au întâmplat în vara lui 1940: „Fiecare funcţionar, fiecare medic, fiecare inginer, profesor sau învățător, preciza Mareşalul, trebuie să știe ce ia cu el, când pleacă şi unde se duce. Toate aceste lucrări trebuie pregătite până în cele mai mici amănunte" [189, IX, p.552].

Spre deosebire de refugiul din vara lui 1940, acum autoritățile antonesciene s-au ocupat în detaliu pentru o retragere organizată după o strategie bine pusă la punct. Spre sfârșitul lui noiembrie 1943, Marele Stat Major a pregătit planuri prealabile pentru evacuarea personalului, bunurilor și instituțiilor din Nordul Bucovinei și Basarabia, denumite *Operațiunea 1111*, *Operațiunea 1111A*, *Operațiunea 1111B* și *Operațiunea 1111M*. Colonelul Gheorghe V. Moisiu din Marele Stat Major a fost desemnat să conducă operațiunea, împreună cu o structură numită grupa col. Moisiu, care urma să coordoneze întreaga acțiune și să raporteze direct Mareşalului. De-a lungul frontului, teritoriile românești au fost împărțite în mai multe zone de urgență care au fost denumite după numele voievozilor. Aceste zone au fost stabilite în funcție de mobilitatea frontului. Operațiunea de evacuare a început la mijlocul lui decembrie 1943, cu mutarea bunurilor materiale, în special cele care erau necesare în țară, și apoi a instituțiilor de stat. În februarie-martie 1944, au urmat funcționarii de stat cu familiile lor, cadrele didactice, personalul instituțiilor și cei spitalizați [177, p.133-134].

Se preconiza o retragere temporară, motiv pentru care teritoriul atacat de sovietici nu trebuia lipsit de populație românească. În aceste condiții, preoții, învățătorii, funcționarii locali care nu făceau parte din cadrele Armatei trebuiau să rămâna pe loc. Funcționarii responsabili cu supravegherea bunurilor evacuate, urmau să se refugieze într-o zonă concret stabilită.

În sedinţa Consiliului de Miniştri din 26 ianuarie 1944, mareşalul Antonescu arăta că guvernul urmărește un interes superior al neamului românesc, precum valorificarea drepturilor etnice si istorice asupra provinciilor românești: „Noi nu trebuie să ne gândim să facem o evacuare masivă a populaţiei româneşti. Vom scoate din Bucovina, după cum vom scoate și din Basarabia, dacă nenorocirea va veni peste noi, si vom scoate și din Moldova, însă numai ce este strict necesar, căci nu se poate ca Neamul Românesc să piară. [...] Fiecare este dator să rămână pe loc, să asigure continuitatea vieții Neamului Românesc. Dar cei din mica administraţie, învăţătorii, preoţii, trebuie să-i convingem, prin propagandă și prin acţiunea dvs., să rămână pe loc" [189, IX, p.63-64]. Iar, în cadrul ședinței Cabinetului Consiliului de Miniștri din 27 ianuarie 1944 cu privire la evacuarea populației și lucrurile necesare de luat în drumul refugiului, mareșalul Antonescu sublinia strategia care trebuie urmărită și aplicată de responsabilii în derularea operațiunii de

evacuare, subliniind faptul că intelectualii au datoria de a rămâne ca să apere interesele populaţiei româneşti și să asigure continuarea muncii românești [189, X, p.70], pe post de îndrumători ai vieții românești în teritoriul ocupat.

Zonele stabilite pentru a-i primi pe cei evacuați erau Banatul și Oltenia, cu excepția celor care aveau rude apropiate în alte părți ale țării. Membrii fiecărei categorii sociale evacuate urmau respectarea unor indicații foarte precise. Dispozițiunile erau puse în plicuri închise și, împreună cu organele de execuțiune, trebuiau să se stabilească posibilitățile în raport cu nevoile [189, X, p.74]. În aceste ordine sigilate în plic se indica familia care urma să fie evacută, lucrurile care le puteau lua, mijloacele de transport cu care aveau să se evacueze și locația stabilită în România.

Fluxul refugiaților basarabeni și bucovineni s-a intensificat în mod special după ce rușii au ajuns la linia Prutului superior în data de 26 martie. Conform celor raportate în cadrul ședinței Consiliului de Miniștri din data de 10 aprilie 1944 cu privire la dificultățile întâmpinate la evacuarea populației, se arată o stare de lucruri depresivă și dezordine, trenurile circulau defectuos și cu întârzieri, majoritatea vagoanelor erau deschise, se înregistrau cazuri de corupție cu șefii de gări. S-a semnalat lipsa de produse alimentare, asistenţă socială și medicală pentru refugiaţi: „La Tecuci în gară este un post permanent, cu un medic și o cantină a Crucii Roșii. Același lucru este și la Vaslui și în alte părţi. La Bârlad funcţionează o cantină în gară. La cantina din gara Vaslui nu este mâncare caldă și nici pâine. La Roman este un post medical condus de un evreu. La 17 km de Focșani funcţionează o staţie de deparazitare a Armatei. Prin acest punct trec mii de refugiaţi și nu este organizată nici o asistenţă” [189, X, p.396-399].

Deși, inițial, se preconiza o evacuare temporară, evenimentele de pe front au spulberat crezul că Basarabia va mai fi eliberată de bolșevism. Numeroși basarabeni au luat din nou drumul pribegiei. Între aceștia au fost mulți clerici care încercau să scape de persecuția sovietică. Apropierea frontului a semănat panică în rândul populației, înfricoșată de perspectiva unei noi ocupații sovietice.

Referindu-se la mersul lucrurilor care se întâmplau în această perioadă în Basarabia, preotul și teologul Paul Mihail consemna, la începutul lunii ianuarie a anului 1944 *Jurnalul* său: „...În țară se fac mari concentrări de trupe. Orașul e pustiu. Atmosferă dintre cele mai grele. Căruţe și coloane se îndreaptă spre gară. Poliţia a primit ordin de evacuare a famililor sale. Gara arhiplină cu bagaje, trenurile se iau cu asalt, lumea plânge, populaţia cu stare fuge. […] Lupte foarte grele pe Frontul de Răsărit. Se continuă concentrările a mai multor contingente. […] Două zile de evacuare a persoanelor cu stare care-şi trimit bagajele. Toți fug și la Biroul de eliberare a autorizaţiilor se petrec scene penibile” [123, p.287-288].

Cu toate acestea, numărul celor care se refugiau era în creștere constantă, astfel încât exodul nu era numai al românilor, ci și al ucrainienilor, polonezilor, evreilor, după cum rezultă din miile de cereri trimise organelor administrative pentru a li se permite intrarea în țară.

Operațiunile de evacuare s-au desfășurat în condiții dificile, împotriva eforturilor autorităților centrale, din cauza evoluției nefavorabile a conflictului pe front și a lipsei de capacitate de transport pe calea ferată. Trupele germane, care au profitat de situația din aceste regiuni și au transportat cantități mari de zahăr, făină și sare, au făcut ca drumurile să fie aglomerate, iar mijloacele de transport arhipline. Fiind un martor ocular al evenimentelor care se petreceau, preotul Paul Mihail consemna la 19 și 20 martie 1944 în jurnalul său următoarele: „Înfiorător exod. Animale care răgeau, copii cari plângeau, tropotul cailor și duruitul căruţelor măreau groaza în puterea nopţii. Dumnezeiasca Liturghie slujită în lacrimi, cu toţi credincioșii. [...] Dimineaţa am văzut primele tancuri germane pe străzile orașului. [...] Orașul e pustiu, toți din juru-mi evacuați" [123, p.300-301].

Familia Plămădeală, alături de mulți alți români basarabeni, a fost nevoită să ia drumul pribegiei și să se refugieze în România, în localitateaIșanlița, de lângă Craiova. Referindu-se la episodul refugiului din 1944, motivele pentru care preoții s-au refugiat dar nu au rămas pe loc, condițiile în care au luat calea pribegiei, mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului consemna în memoriile sale următoarele: „Noi basarabenii, toţi, am plecat în 1944 cu gândul sigur de a ne întoarce. [...] Ne vom întoarce. Cine va înţelege drama plecărilor în refugiu? Era oare vreo alternativă? Zic unii: De ce aţi plecat? Au plecat preoţii, cântăreţii bisericești, învăţătorii, primarii. Așa a rămas Basarabia goală de intelectuali. E drept, dar nu cred că putem fi învinuiţi. [...] Dacă nu plecam în interiorul Țării, toţi am fi fost deportaţi în Siberia. [...] Și apoi a urmat calvarul rusificării în urma noastră și al sovietizării și comunizării României. A început și vânătoarea de basarabeni. Am trăit-o" [152, p.13].

Situația preoților în contextul evacuării generale a populației din Basarabia și Nordul Bucovinei. În vara anului 1944, în fața ofensivei trupelor sovietice și în conformitate cu deciziile Mitropoliei Basarabiei, o mare parte a clerului ortodox a fost impusă să se retragă din teritoriul ce urma să fie ocupat. Astfel, Cancelaria Arhiepiscopiei Chișinăului a fost evacuată la Craiova, județul Dolj, iar parohiile din regiune evacuate au fost grupate câte patru sau cinci pentru a fi deservite în continuare de clerul rămas în regiune [82, p.342]. Deși era în zona de război, mai bine de jumătate din teritoriul Moldovei, inclusiv Basarabia, a rămas sub administrația românească, până la operațiunea Iași-Chișinău din august 1944. În aceste condiții s-a urmărit desfășurarea unei vieți, pe cât posibil, în condiții de normalitate. Autoritatea bisericească a fost receptivă la aceste

cerințe, cu atât mai mult cu cât, în urma evacuărilor, populaţia rămăsese fără asistenţă religioasă în mai multe teritorii.

În contextul acestor evenimente, Arhiepiscopia Chişinăului, Secţia Administrativă, emite Ordinul Circular semnat de „Efrem, Arhiepiscop și Mitropolit" și „Consilier Ic. St. Vladimir Burjăveanu" pe baza Ordinului nr. 40.327/1944 al Guvernământului General al Basarabiei, prin care se pune în vedere clericilor și cântăreților din județele Tighina [28, f.39] și Lăpușna [28, ff.40-42] să se prezinte urgent la posturile lor din Basarabia, acolo unde se aflau autoritățile românești: „Toți protoiereii de plăși, preoții de enorii și cântăreții din cuprinsul Arhiepiscopiei Chișinăului cari s-au evacuat din Basarabia odată cu autoritățile civile pentru a deservi trebuințele religioase ale populației rămase în comunele neocupate de dușman" [28, f.1]. În consecinţă, acestor clerici nu li se mai recunoșteau „utilizările" în locurile de evacuare, atribuit fără aprobarea canonică a autorităţilor în drept, iar în cazul când aceste aprobări existau, ele se anulau [58, p.371]. Consiliul Eparhial a fost însărcinat cu măsurile și acțiunile pentru reîntoarcerea personalului de serviciu civil și bisericesc în comunele și satele neocupate din Basarabia.

Mai mulți preoți, diaconi și cântăreți bisericești din Arhiepiscopia Chișinăului, refugiați din Basarabia, s-au supus acestui ordin și s-au întors, fără familii, la posturile lor, în teritoriile încă neocupate [29, ff.77-92]. Deși aveau experiența primului refugiu, unii dintre ei nu au reușit să se evacueze și să revină în România. Până la începutul operațiunilor de ofensivă, în spațiul care încă nu a fost ocupat s-au făcut eforturi pentru a menține o viață creștină românească neîntreruptă, în pofida dificultăților la care a fost supusă regiunea, transformată în teatru de operațiuni militare de gherilă, supusă bombardamentelor aeriene și hărțuielilor realizate de către detașamente militare bine instruite, racolate de URSS [58, p.371].

În timpul operațiunilor de evacuare, când frontul se afla la numai 40 de km de Chișinău, orașul fiind în cea mai mare parte evacuat, mitropolitul Efrem slujea la catedrală în fiecare duminică și sărbătoare. La 30 iunie 1944 „Mitropolia Basarabiei, Arhiepiscopia Chişinăului" emitea cu numărul 3012 Convocatorul pentru ținerea Adunării Eparhiale anuale. Au fost prezenți aproape toți deputații eparhali: I. Andronic, V. Burjăveanu, P. Guciujna, S. Neaga, iar dintre mireni, P. Halippa, Topciu. În ultimele săptămâni de până la 23 August 1944, Administraţia eparhială, a avut ca sediu Protoieria Plășii Comrat din județul Tighina, unde era protoiereu Părintele Iulian Rizescu. De asemenea, până în ultima decadă a lunii august 1944, mitropolitul a continuat să slujească în mai multe biserici și mănăstiri, să efectueze vizite canonice pe teritoriul care încă nu era ocupat [58, 372].

În paginile *Jurnalului* său, Gala Galaction nota la 24 august 1944: „Amar a fost ieri, amar va fi mîine! [...] Într-o singură noapte, germanii au ajuns din prietenii noștri, dușmanii noştri" [95,

p.223]. Cu regret, părintele consemnează în memoriile sale ascensiunea comuniștilor și perspectiva despotică pe care o pot oferi aceștia poporului român: „Comuniștii atacă cu vehemenţă. Țara se dărapănă. [...] viaţa este din ce în ce mai grea; lucrurile de primă necesitate sunt rare și scumpe, circulaţia oamenilor și a mărfurilor este grozav de anevoioasă. Capitala țării se arată semiruinată, îmbulzită ca niciodată și plină de ostași streini. Anul 1944 fost unul dintre cei mai grei din cîţi ani am apucat. Ne apropiem de anul nou 1945 striviți de poveri și de sinistre presimţiri" [95, p.224].

Bombardamentul din 4 aprilie 1944. Victimile din Gara de Nord. În contextul operațiunii de evacuare, considerăm necesar să amintim și despre bombardamentul aerian anglo-american asupra Capitalei, produs în 4 aprilie 1944. Era pentru prima dată când Bucureștiul era bombardat de aviaţia americană, iar efectele au fost devastatoare mai ales pentru civili și nu atât pentru obiectivele militare justificate într-un război. Aproximativ 220 de bombardiere Fortress (B-17) și 93 bombardiere Liberator (B-24), au decolat în dimineaţa zilei de 4 aprilie. Fiecare avion avea câte 10-12 bombe de câte 225 kg. Obiectivele atinse au fost: Triajul, Atelierele CFR și Gara de Nord. Cele mai multe victime omeneşti s-au înregistrat în zona Gării de Nord, în care se aflau mulți refugiaţi veniţi cu trenurile, aşteptând să meargă mai departe în localităţile pentru care primiseră ordine de repartizare de la autorităţi [156, p.46-47].

Consecințele au fost fatale, în special, raportat la numărul de victime produse, în total 2.942 români morți și 2.126 au fost răniţi [176]. Printre supraviețuitorii basarabeni s-au regăsit și preotul Paul Mihail, evacuat la Craiova. Alt preot basarabean aflat în gară, dar care a scăpat de măcelul bombardamentului a fost Alexie Bârcă, cel care s-a refugiat în două rânduri repetate în România, respectiv, în anul 1940, apoi a revenit acasă după eliberare, după care a luat drumul pribegiei și în al doilea val din 1944 [203].

Cu toate dificultățile întâmpinate, și în paralel, cu preocupările pentru oprirea ofensivei sovietice și stabilizarea frontului, în vederea încheierii unui armistiţiu în condiţii onorabile pentru România, mareșalul Antonescu a cerut intensificarea acţiunilor vizând retragerea organizată din Basarabia și Nordul Bucovinei. Potrivit datelor furnizate Cabinetului Militar al Conducătorului Statului la 16 martie de Guvernatorul Basarabiei, și la 24 mai 1944, de cel al Nordului Bucovinei, s-au refugiat din fața tancurilor sovietice 82.580 basarabeni, preoponderent în județele Dolj, Vâlcea și Gorj și 32.958 bucovineni, stabiliți în Mehedinți, Făgăraș, Gorj, Arad și Vâlcea [177, p.140-141].

Numărul exact al preoților refugiaţi în 1944 este dificil de stabilit, însă conform informațiilor deja cercetate, Romeo Cemîrtan subliniază că refugierea clerului în 1944 era mult mai masivă comparativ cu anul 1940, încât peste jumătate din parohiile Basarabiei au rămas fără conducători spirituali [64, p.83].

Aceste statistici nu includ zecile de mii de bucovineni și basarabeni care au plecat pe propria răspundere şi care n-au fost incluși în planul de evacuare. După cum am subliniat mai sus, mareşalul Ion Antonescu a motivat acest fapt de neevacuare totală, prin prioritizarea interesului neamului, continuitatea și menținerea lui prin păstrarea elementului de conducere și îndrumător, astfel încât localitățile acestor teritorii să nu fie depopulate total.

III.4. Pierderea Basarabiei și a Nordului Bucovinei. Trecerea României de partea Națiunilor Unite. Repatrierea cetățenilor sovietici

Înaintarea trupelor sovietice în regiune au făcut ca Basarabia și Nordul Bucovinei să nu mai poată fi apărate. În ceea ce privește atitudinea locuitorilor provinciilor românești, documentele atestă că, în covârșitoarea lor majoritate, aceștia trăiau o adevărată dramă. S-au găsit, însă, și unii dispuşi să se pună în slujba ocupanților, surâzându-le șansa de ocupa un post de conducere în administrație sau de a beneficia de anumite avantaje materiale. În spatele trupelor româno-germane fuseseră parașutați numeroși diversioniști grupați în formațiuni, originari din Basarabia, cu scopul de a comite acte de sabotaj sau chiar de a ataca unităţi militare răzlețe [177, p.139].

Încercarea lui Hitler de a „compensa" situația de la frontiera de nord și est a României cu promisiunea anulării Dictatului de la Viena din vara anului 1944 nu mai putea crea iluzii la București. Rușii înaintau amenințător spre Bug și Nistru, context în care ocuparea repetată a Basarabiei, era doar o chestiune de timp. Prin urmare, Ion Antonescu a ordonat organelor de execuţie accelerarea îndeplinirii planului privind evacuarea Nordului Bucovinei și a Basarabiei.

Ofensiva sovietică pe tot frontul, pierderile militare și umane ale armatei germane și a celei române stârnea îngrijorarea cercurilor politice din România. Schimbările rapide de pe front necesitau luarea unei decizii urgente împotriva invaziei ruse, însă mareșalul Antonescu, șeful *de facto* al Statului Român și al Armatei Române rămânea ferm în poziția sa de a merge, până la capăt, cu Germania.

În aceste condiții, Regele Mihai a luat hotărârea schimbării aliaților, discuțiile diplomatice în acest sens fiind începute cu ceva timp înainte la Cairo și Copenhaga. Acesta dispune arestarea mareșalului Antonescu, la 23 august 1944, și trecerea României de partea aliaților Națiunilor Unite. Ceea ce nu poate fi, însă, contestat este faptul că decizia Regelui a scurtat războiul cu cca 6 luni, salvând mii de vieți, iar odată cu trecerea României de partea Națiunilor Unite s-a evitat *de jure* ocuparea țării de către sovietici, care acum ne erau aliați. Acest lucru, din păcate, nu a putut preveni fărădelegile la care s-au dedat ostașii sovietici în cele 2 săptămâni (23 august-12 septembrie 1944), când a fot semnată Convenția de Armistițiu). În același timp, conform aceleași Convenţii de Armistițiu, Statele Unite ale Americii și Marea Britanie recunoșteau oficial anexarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei la Uniunea Sovietică, realizată în vara anului 1940, ca urmare

a înţelegerii dintre Stalin și Hitler. „Întru această Zi a Crucii, s-a aflat că armistiţiul a fost semnat în ziua de 12 septembrie la Moscova, din partea Naţiunilor Unite de către generalul Malinovski, iar din partea României de Lucreţiu Pătrăşcanu, general Dămăceanu Barbu Ştirbei și Gh. Pop. Se recunosc granițele României din 1940, fără Basarabia şi Nordul Bucovinei" [123, p.332], consemnează preotul Paul Mihail la14 septembrie 1944, în *Jurnalul* său.

Preoții basarabeni și bucovineni în refugiu. „Repatrierea" cetăţenilor sovietici. Intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României a determinat rediscutarea situaţiei refugiaţilor basarabeni şi bucovineni. În Convenția de armistiţiu încheiată de România cu Uniunea Sovietică la 12 septembrie 1944, art. 5 stipula obligativitatea Guvernului Român şi Înaltului Comandament al României de a preda imediat Înaltului Comandament Aliat (Sovietic), pentru înapoierea în ţara lor, pe toţi prizonierii de război sovietici şi aliaţi, aflaţi în mâinile lor, precum şi pe toţi cetăţenii internați şi pe cei aduși cu sila în România. Din momentul semnării condiţiunilor de armistițiu (pace) şi până la repatriere, Guvernul şi Înaltul Comandament Român se obligă să asigure, pe socoteala sa, tuturor prizonierilor de război, sovietici şi aliaţi, precum şi cetăţenilor internați sau aduși cu sila, persoanelor strămutate şi refugiaților, hrana potrivită, îmbrăcăminte şi asistenţa medicală, conform cu cerinţele sanitare, precum şi mijloacele de transport pentru reîntoarcerea acestor persoane în ţara lor proprie [71]. După semnarea Convenției de armistițiu din septembrie 1944, s-a desfăşurat o amplă acţiune de identificare a românilor basarabeni refugiaţi în România şi de „repatriere" a lor. Ulterior, aceștia au fost trimiși în gulagurile sovietice, în special în Siberia [175, p.398].

De asemenea, se punea problema care dintre refugiaţi aveau statutul de cetăţeni sovietici. Conform ucazului din 8 martie 1941, aprobat de Prezidiul Sovietului Suprem al URSS, toți cei care au fost supuși Imperiului Țarist la 7 noiembrie 1917, indiferent dacă aveau cetățenia română la 28 iunie 1940, erau consideraţi cetăţeni sovietici. Chiar dacă aceste reglementări erau abuzive și în contradicție cu legislația românească și internațională, autorităţile sovietice de ocupaţie au trecut din septembrie 1944 la o acțiune generală de identificare și de repatriere a celor originari de peste Prut. Acțiunile de identificare și repatriere a cetăţenilor sovietici au fost extrem de dificile, în special datorită obstacolelor pe care le-au ridicat reprezentanții părții române în relația cu autoritățile sovietice în aplicarea convenției de armistițiu. Cu toate acestea, în octombrie 1944, guvernul român a emis un ordin care permitea refugiaților să se stabilească definitiv în județele în care se găseau [156, p.68-69]. Mai târziu, însă, autorităţile sovietice aveau să declanșeze o amplă acţiune de înregistrare la unitățile de jandarmerie și de poliţie a cetăţenilor consideraţi sovietici în vederea repatrierii lor în URSS.

Rememorând episodul repatrierii refugiaților basarabeni, urmărirea acestora, repatrierea lor forțată și posibila expulzare în ținuturile îndepărtate ale Siberiei, preotul basarabean Vasile Țepordei cosemna următoarele în amintirile sale: „Eram hărţuit de organele securităţii sovietice. [...] Îmi dădeam seama că pentru scrisul meu impotriva lui Stalin voi avea necazuri [...] Ţara era plină de fugari. Circa o jumătate de milion de cetăţeni basarabeni erau evacuați în țară și fugeau din loc în loc ca să nu-i ridice. Pe care îi prindeau, îi urcau în vagoane și-i trimiteau in URSS. Acești refugiați se temeau că vor ajunge în Siberia și de aceea făceau totul pentru a nu fi prinși. Împreună cu Ion Pelivan și Pan Halippa ne-am prezentat la Iuliu Maniu și apoi la Petre Groza cerându-le sprijin. [...] am obținut peste 50 000 de adeverinţe de refugiați, graţie cărora oamenii au rămas pe loc" [196, p.46]. Pr. Țepordei aprecia și implicarea indirectă a autorităților române în eliberarea adeverințelor, cât și a elitei politice, care prin demersurile inițiate în problema repatrierii, încercau, cel puțin, o tergiversare a repatrierii, dacă nu o rămânere definitivă în România.

Potrivit Notei informative 131/19 martie 1949, sursa Haralambie, îl semnalăm și pe preotul basarabean Pavel Guciujna, cel care se afla în comitetul de conducere al ziarului *Raza* și inițatorul unui grup pentru ajutorarea refugiaților, eliberând „acte de notorietate pentru cetățenii din Basarabia, care, conform Armistițiului, trebuiau să se repatrieze" [32, f.130].

De asemenea, semnalăm în dosarele Securității, că liderii PNȚ intenționau să întreprindă prin Pan Halippa, măsuri și acțiuni hotărâte pentru organizarea refugiaților basarabeni, ale căror doleanțe urmează să fie canalizate și cristalizate sub formă de memoriu care vor fi depuse la Conferința Păcii de la Paris, prin intermediul reprezentanților anglo-americani, agitând în felul acesta problema Basarabiei și căutând să-și bazeze argumentele lor pe principiile cuprinse în Charta Atlanticului [20, f.26-27, f.31].

Precum s-a încercat în cazul refugiului din 1940, și de această dată observăm o tendință a foștilor lideri basarabeni să pună în discuție la nivel internațional problema Basarabiei și a basarabenilor refugiați. Astfel, la 10 iulie 1946, Pan Halippa este semnalat de securitate că furniza numeroase date și informații lui Adrian Hoiman, reprezentantul Misiunii Engleze din București, cu privire la situația din Basarabia. Iar în data de 9 august 1946, împreună cu profesorii Ștefan Ciobanu și Gabriel Tepelea, transmiteau Misiunilor engleze și americane din capitală material informativ în legătură cu Basarabia, furnizând și un memoriu la Paris, prin intermediul Misiunilor anglo-americane, prin care se solicita retrocedarea Basarabiei, polarizând în jurul său întreaga activitate a refugiaților basarabeni din capitală [20, ff.27, 32].

Mai mulți basarabeni și bucovineni au primit adeverinţe de refugiaţi în ţară în 1940, pentru a nu fi repatriați forțat de către sovietici. Basarabenii din București și cei care au reușit să afle, au fost ajutaţi în perioada „vânătorii" ordonate de ruși, de ministrul Justiției de atunci, Lucreţiu

Pătrășcanu. Acesta ar fi deschis în tribunal un birou discret, unde se eliberau tuturor basarabenilor care cereau adeverințe precum că au venit în ţară în anul 1940 (repatrierea forţată se aplica doar basarabenilor veniţi în 1944). Adeverinţele erau false, dar multora le-a folosit, întrucât cei care verificau, ori erau induși în eroare, ori „se lăsau păcăliţi" cu bună ştiinţă" [156, p.106]. Intermedierea lui Lucreţiu Pătrășcanu [45] în problema basarabenilor „repatriați" este confirmată în mai multe scrieri și relatări pe marginea acestui subiect.

Mii de români originari din teritoriile anexate năvăleau cu cereri către autoritățile locale și centrale pentru a solicita Comisiei Aliate de Control din România să intermedieze astfel încât să nu fie forțați să părăsească România. Majoritatea oamenilor din Basarabia și Bucovina erau speriați să se întoarcă în țările lor natale din cauza temerilor de a fi supuși represaliilor pe care le-ar putea aplica autoritățile sovietice. Deși sovieticii se comportau bine cu acești oameni în timp ce erau în România, imediat după ce treceau graniţa, scriau pe vagoane că sunt criminali pentru a fi trataţi ca atare [177, p.161]. „Pe cei de la țară i-au vânat, i-au încărcat în vagoane și i-au „repatriat" cu sila..., în Siberia. Unchiul meu, preotul Gheorghe Plămădeală, a fost ridicat cu sila din comuna Vinga din Banat și trecut Prutul înapoi. Copiii lui au trebuit înfiaţi de altcineva ca să poată fi daţi la școală" [152, p.15], consemna Antonie Plămădeală.

Fiind amenințați de pericolul politicii de repatriere de către autoritățile sovietice de ocupație din România, unii dintre preoți și slujitori au reușit să rămână prin diverse modalități în Țară, slujind BOR. Abia spre sfârșitul anului 1944, situația acestora a fost legiferată prin Decizia nr. 40.010 emisă de Ministerului Cultelor și Artelor și publicată în *Monitorul oficial*, începând cu data de 1 decembrie 1944, prin care personalul bisericesc, administrativ și de serviciu, provenit de la fostele Chiriarhii din Basarabia și Nordul Bucovinei erau numiți la mai multe eparhii din țară [127, p. 7741-7760].

Astfel, au fost încadrați 290 de clerici, în care intrau preoții, diaconii, ieromonahii și 993 de cântăreți, pe eparhii repartizarea fiind astfel: Arhiepiscopia Bucureștilor-21 clerici și 177 cântăreți; Arhiepiscopia Iașilor-10 clerici și 79 cântăreți; Arhiepiscopia Craiovei-25 clerici și 235 cântăreți; Arhiepiscopia Sibiului-47 clerici și 10 cântăreți; Episcopia Argeșului-16 clerici și 117 cântăreți; Episcopia Aradului-36 clerici; Episcopia Buzăului-13 clerici și 53 cântăreți; Episcopia Constanței-8 clerici și 54 cântăreți; Episcopia Caransebeșului-41 clerici și 28 cântăreți; Vicariatul de Alba Iulia-25 clerici; Episcopia Dunării de Jos-3 clerici și 1 cântăreț; Episcopia Hușilor-11 clerici și 7 cântăreți; Episcopia Oradiei-23 clerici; Episcopia Romanului-11 clerici și 121 cântăreți, respectiv Episcopia Timișoarei-22 clerici și 11 cântăreți. La aceștia se adaugă personal administrativ din fostele centrele eparhiale [147, p.42].

O listă nominală a personalului clerical (preoți, diaconi și cântăreți) din Arhiepiscopia Chișinăului, refugiați din Basarabia și repartizați în eparhiile din Țară, se regăsește în Fondul 1135 „Episcopia Chişinăului”, 1918-1948 din cadrul ANA [29, ff.1-76, ff.93-95].

Conform raportului din 15 ianuarie 1945 al Legii de jandarmi Severin, care includea liste nominale cu românii care au venit din teritoriile ocupate de sovietici, constatăm că majoritatea refugiaților nu își doreau revenirea în Basarabia. Asemenea constatări rezultă și din rapoartele ce însoțeau tabelele cu refugiaţii basarabeni și bucovineni trimise de legiunile de jandarmi din Dolj, Gorj, Arad, Argeş, Dâmboviţa. Mai multe dintre persoanele vizate a fi trimise în Uniunea Sovietică s-au ascuns încă de la apariția primelor comunicate din presă privind înscrierea pe tabele și adunarea în centre de unde să se plece organizat spre Basarabia și Nordul Bucovinei, ajungând în ianuarie 1945 să capete caracter de masă. Pentru a se evita situaţiile în care cei vizați dispăreau, fapt care ducea invariabil la acuze si mustrări severe organelor românești din partea Comisici Aliate de Control în România, s-a decis ca listele să fie ținute secrete pentru a nu da posibilitatea persoanelor nominalizate să fugă [177, p.160-161].

Rezultatele „repatrierii cetățenilor sovietici” în Basarabia și Nordul Bucovinei la sfârșitul lunii februarie 1945 nu păreau satisfăcătoare pentru autoritățile sovietice, împotriva presiunilor lor asupra autorităților române și a urmăririlor violente. Mulți refugiați rămâneau în continuare în România, împotrivindu-se prin toate căile posibile, să revină în provincie. Prin urmare, Comisia Aliată de Control trimitea Consiliului de Miniștri al Romaniei solicitări oficiale prin care cerea ultimativ concedierea din serviciu a tuturor persoanelor venite din Basarabia și Nordul Bucovinei, în perioada iunie 1941-aprilie 1944, indiferent dacă erau originare din aceste ținuturi sau nu și să înainteze până la data de 4 martie 1945 tabele cu „cetățenii sovietici” aflaţi în serviciu la data de 25 februarie 1945 [177, p.162].

Lipsindu-i prin concediere de mijloacele necesare traiului, se urmărea constrângerea refugiaților basarabeni și bucovineni de a se înscrie pe listele de repatriere ale Comisiei Aliate de Control. Concomitent se purtau și negocieri, dar fără succes, între autoritățile române și sovietice. Nesiguranța refugiaţilor continua să se desfășoare sub eforturile sterile ale guverului român. Excepțiile au fost posibile pentru familiile ofițerilor și subofițerilor aflați pe linia frontului, dar până la revenirea acestora în țară.

La 22 mai 1945, autoritățile sovietice au acceptat să reia discuțiile cu partea română referitor la problema refugiaților, după instalarea guvernului Petru Groza. Reprezentantul sovietic A. Pavlov și președintele Comisiei române pentru aplicarea armistițiului M. Ghelmegeanu, au convenit asupra unor distincții și delimitări clare între refugiații care au ajuns în România după 22 iunie 1941 și cei care au venit între 28 iunie 1940 și 22 iunie 1941. Ministrul Pavlov, care a

participat la redactarea ucazului în 1941, a insistat mai mult pe această delimitare pentru a ține evidența celor în cauză. Prin urmare, la 28 mai 1945, a fost emis un comunicat care obliga instituțiile de stat și private să prezinte tabele nominale cu fiecare angajat din Basarabia și Nordul Bucovinei [156, p.72].

Până în iunie 1945, au fost înscriși în listele predate Comisiei Aliate de Control Sovietice în România un număr de 54.576 de refugiaţi din Basarabia şi Nordul Bucovinei, dintre care au fost „repatriați" până la acea dată 50.050 de persoane [177, p.163]. La 12 iulie 1945, Serviciul administrativ pentru armistițiu, din Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului transmitea prefecturilor o serie de instrucţiuni privind statutul celor care au intrat în România după 22 iunie 1941. Se prevedeau și excepții de repatriere care puteau fi discutate pe raționamente care aveau la bază „motive de stat", printre care erau vizați funcționarii publici, categorii în care erau asimilați inclusiv preoții [156, p.72].

Autorităţile sovietice puteau să invoce oricând repatrierea unor persoane care afectau „politica de împăcare" cu statul român. După cum s-a și întâmplat în cazul lui Vasile Țepordei sau Pantelimon Halippa. În același timp, sunt confirmate afirmațiile preotului Țepordei în memoriile sale cu privire la eforturile inițiate de liderii basarabeni în ceea ce privește problema repatrierii. Basarabenii și-au dorit, cel puțin, o amânare a repatrierii, dacă nu o rămânere definitivă în România, în speranţa schimbării situaţiei politice în favoarea partidelor istorice [156, p.75].

Atitudinea binevoitoare a sovieticilor față de guvernul român se datora necesității de consolidare internă a guvernului prosovietic Petru Groza. Fiind acuzat de partidele istorice că intenționează să predea basarabenii rușilor, se creea o foarte bună ocazie pentru a-și demonstra nobilele intenții de guvernare. În esență, acceptul autorităților sovietice nu însemna decât aprobarea propunerilor din nota înaintată la 31 decembrie 1944 de Comisia Română pentru aplicarea armistițiului, document care viza unele excepții de la dispozițiile Decretului Sovietului Suprem din 8 martie 1941. În fond, acțiunile privind reîntoarcerea forțată a românilor basarabeni, precum și presiunile asupra organelor de poliție și jandarmerie la urmărirea și predarea lor autorităților sovietice au continuat progresiv.

În procesul de repatriere a refugiaților basarabeni și bucovineni, pot fi distinse trei etape esențiale. Prima etapă cuprinde intervalul 12 septembrie și 30 decembrie 1944, atunci când armatele sovietice au ocupat teritoriul românesc pentru urmăriri și persecutări, repatrierea făcându-se forțat. De la 30 decembrie 1944 până în septembrie 1945, începe a doua etapă când mai mulți basarabeni și bucovineni au fost deportați arbitrar în URSS, din cauza interpretării eronate și abuzive a legislației sovietice și a articolului 5 din Convenția de Armistițiu din 12/13 septembrie 1944 [177, p.149].

A treia etapă a „repatrierii cetățenilor sovietici” după septembrie 1945, bazată pe dreptul de opțiune în condițiile în care noul guvern prosovietic își consolida poziția politică în viitoarele alegeri, dar și în dezvoltarea relațiilor de prietenie cu URSS. Această etapă însă nu a însemnat o lipsă a abuzurilor și ilegalităţilor întreprinse de autorităţile sovietice. Făceau excepție de la vânătoarea rusească cei care prezentau un document probatoriu că au cerut repatrierea în România în vara anului 1940, cînd, în urma celor două note ultimative, au fost anexate Basarabia și Nordul Bucovinei [81, p.318-319].

Potrivit datelor statistice întocmite de Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului, în perioada 23 august 1944-30 septembrie 1946 au fost „repatriaţi” cu forța, 38.352 basarabeni, 8.198 bucovineni și 9.900 români de la est de Nistru; deci, un total de 56.450 persoane [177, p.164].

Plecările clandestine ale basarabenilor în România au continuat până spre sfârșitul anului 1949. Dar, din păcate, zeci și sute de basarabeni care treceau noua frontieră erau prinși de organele de poliţie și predați autorităților sovietice de ocupație din România pentru „repatriere” [177, p.180]. Foarte puţini reușeau să se ascundă, sau să obțină acte false, sau să rămână definitiv în România. Destinul acestor români „repatriați” a fost dramatic. Majoritatea au fost arestaţi, judecați sumar, închiși sau deportați în Siberia, pe motivul acuzațiilor de complicitate și colaborare cu regimul „burghezo-moșieresc” din România.

III.5. Biserica Ortodoxă din Basarabia sub administrație sovietică, anii 40-50

Măsurile luate de administrația sovietică în provinciile românești anexate. După ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei, guvernul de la Moscova s-a preocupat de reintegrarea acestora în cadrul URSS. Spre deosebire de vara anului 1940, reocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei s-a făcut sub lozinca eliberării de sub jugul cotropitorilor germani și a aliaților lor români în vederea restabilirii independenței poporului moldovean. Conducerea și organizarea teritoriilor ocupate s-a facut prin administraţia militară, apoi, treptat, a fost reintrodus regimul puterii de stat și politice, cel caracteristic sistemului totalitar stalinist. A fost din nou înlocuită structura teritorial-administrativă românească, conducerea realizându-se de la nivel central până la comună, inclusiv, prin intermediul sovietelor, în fruntea cărora erau numiți conducători străini [177, p.176-177].

Regimul de ocupaţie sovietic opresiv și despotic reinstaurat în Basarabia și Nordul Bucovinei a păstrat în esenţă caracteristicile și trăsaturile regimului impus de URSS, în perioada iunie 1940-iulie 1941 și anume: desființarea instituțiilor cu caracter național românesc, precum școlile, tipăriturile, presa, alfabetul latin. Din punct de vedere politico-administrativ, județele din sudul Basarabiei și Hotinul au fost anexate la Ucraina. S-a desființat toată administrația bisericească românească existentă până atunci. În locul Mitropoliei Basarabiei a rămas o singură Episcopie, transformată ulterior în Arhiepiscopie, cu sediul tot în Chișinău, iar în locul Mitropoliei

Bucovinei - o Episcopie cu sediul în Cernăuți, ambele dependente de Patriarhia Moscovei. Episcopiile Cetății Albe-Ismail și Hotinului (Bălți) au fost desființate. La conducerea celor două eparhii-Chișinău și Cernăuți-au fost numiți numai ierarhi ruși sau ucraineni, necunoscători ai limbii române și ai tradițiilor de aici, unii dintre ei chiar șovini. La Chișinău au fost numiți episcopii Ieronim Zaharov (1944-1947) [219, p.739-742] și Benedict Poleakov (1947-1948), arhiepiscopul Nectarie Grigoriev (1948-9 martie 1969) [219, p.742-745], episcopul Vartolomei Gondarovski (1969-1972), arhiepiscopul Ionatan Capolovici (1972-1987) și mitropolitul Serapion Fadeev (1987-1989), ultimul ierarh rus din Basarabia [138, p.528].

Urmând principiile politicii antireligioase, autoritățile sovietice au elaborat un mecanism de coordonare a relației Stat-Biserică. Ulterior, s-a ajuns la ideea unei instituții speciale pentru relația Stat-Patriarhia Moscovei. Alte structuri ale puterii de stat (Consiliul pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, Consiliul de Miniștri al URSS și al RSSM, organele de siguranță a statului etc) aveau în vizor „elementele antisovietice" din rândul clerului și enoriașilor din RSSM. Legătura dintre organele republicane și cele unionale era asigurată de împuternicitul Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse pentru RSSM, care și-a început activitatea în iulie 1945, scopul căruia era informarea operativă a Guvernului URSS privind starea cultelor, întocmirea buletinelor informative [202, p.110].

În Basarabia, Nordul Bucovinei și ţinutul Herța, ocupanții au urmărit, în primul rând, înlăturarea oricăror manifestări de viață românească. Limba rusă a fost impusă ca limbă de stat, grafia latină, interzisă și înlocuită cu alfabetul rusesc. Limbii vorbite în Basarabia, dar mai ales dincolo de Nistru, i s-a zis „limbă moldovenească", cu scopul de a crea impresia unei națiuni diferite de cea română. O acțiune sistematică în acest sens s-a desfășurat mai ales prin școală și mijloacele de informare în masă: presa scrisă, radio, cărți de istorie falsificate, acreditându-se ideea că Basarabia a fost o țară rusească și nu are nimic în comun cu România. Legăturile cu România erau interzise [137, p.123]. Interzicerea și nimicirea cărților de cult românești, precum și înlocuirea acestora cu cele slavone a contribuit la rusificarea cultului ortodox din regiune.

Revenit temporar la Chișinău, în iunie 1944, cu ocazia unei vizite de serviciu, preotul Paul Mihail constata următoarea stare de lucruri: „Oraşul pustiu, case distruse de bombardamentul inamic ce a fost în noaptea de 4 spre 5 iunie. [...] Biserica este avariată de la bombele căzute în juru-i, acoperișul distrus, pridvorul crăpat. În interior a fost jefuită de două ori, s-au luat şi clopotele. Casa parohială prefăcută în grajd, distrusă de două bombe, care au ucis 14 cai aflaţi acum în putrefacţie. [...] În jur numai tristeţe și pustiu. Biserica de lemn, singura încă în picioare" [123, p.326].

Persecuția Bisericii și represiunile împotriva reprezentanților cultului în anii 40-50. Corpul clerical a fost decimat, fiind asociat dușmanului de clasă. A urmat un al doilea val de represiuni împotriva preoților și slujitorilor cultului din Basarabia, în perioada 1947-1948. Soarta celor rămași pe loc a fost cruntă: mulţi preoţi și călugări au fost arestaţi, torturaţi, ucişi sau deportați în Siberia, Kazahstan și în alte părți ale URSS [137, p.125]. Paradoxal sau nu, nici soarta unor preoți refugiați în Țară nu a fost mai ușoară, aceștia fiind arestaţi și deportați în Uniunea Sovietică, precum a fost cazul preotului profesor Vasile Țepordei din Chișinău. Acesta a fost condamnat de tribunalul sovietic din Constanța la 25 de ani muncă silnică, dintre care a executat 8 ani, în diferite lagăre siberiene, inclusiv la Vorcuta, dincolo de Cercul Polar.

Practica represiunilor sovietice în cazul preoților basarabeni se fundamenta pe acuzații de complicitate cu autoritățile române, spionaj și contraspionaj, participarea activă a acestora la românizarea comunității ortodoxe din Basarabia-aspect echivalat cu agitația și propaganda antisovietică, ceea ce însemna pedepsirea inevitabilă a celor care se supuneau jurisdicției BOR [142, p.140-141]. Având în vedere situaţia tensionată de la sfârșitul războiului, precum și înverșunarea administrației sovietice de a lichida orice urmă de românitate, informările serviciilor speciale la adresa preoţimii sunau mai mult decât ameninţător: „Preoţimea bisericilor basarabene, răspândind în rândul populaţiei stări de spirit naţionalist - fasciste, folosind în același timp influenţa religioasă, înrădăcinau pe larg ura faţă de Uniunea Sovietică”. Ministerul Securităţii de Stat al RSSM, „ca rezultat al examinării unui șir de publicaţii bisericești din perioada ocupaţiei” a depistat „un șir de preoţi-autori ai unor articole cu conţinut antisovietic (Antonovici, Cuculschi, Socolov, Florea, Flocea, Procopan, Şelaru-toţi au fost arestaţi), care în revista *Luminătorul* și altele descriau batjcorirea de către puterea sovietică a religiei și preoţimii și propriile lor suferințe, lăudând concomitent timpul luminos și fericit venit odată cu sosirea ocupanţilor” [142, p.141].

Au fost și preoți din Arhiepiscopia Chișinăului care nu s-au refugiat în țară, fie că nu au reușit, nu au avut posibilitatea sau au rămas în provincie, forțat ori benevol [29, ff.96-97]. Cei rămași în parohiile lor erau permanent supravegheaţi de organele KGB, fiindu-le impuse impozite grele şi diferite restricţii. Bunurile Bisericii din Basarabia (reședințe eparhiale, alte clădri, terenuri și proprietăți) au trecut în proprietatea statului, obiectele de valoare din lăcașele de cult şi mănăstiri au fost duse la muzeele de stat sau la Patriarhia Moscovei. Noile generaţii de preoţi din Basarabia s-au format, fie în Seminarul din Odesa, iar o parte infimă a ajuns și la academiile teologice din Zagorsk (lângă Moscova) și Leningrad. Majoritatea parohiilor erau însă păstorite din preoți recrutați din rândul cântăreților și chiar al credincioșilor fără de pregătire teologică. Unii dintre ei s-au căsătorit cu rusoaice sau ucrainence, fenomenul luând amploare în epocă, reprezentând un nou mijloc de rusificare [137, p.125].

În anii 1940-1941 au fost asasinați cca 10 preoți, alți peste 20 au fost deportați. Printre aceștia se numără octogenarul Alexandru Baltaga, fost membru în Sfatul Țării, care a votat unirea Basarabiei cu România, mort în Kazan. După 1944 au fost deportați mai mulți călugări: Axentie Munteanu, Ioan Hrisostom Sochircă, Serafim Dabija și alții. Cei rămași erau supravegheați constant de organele KGB și impuși la impozite extrem de grele [138, p.529-530].

În multe parohii au fost numiți preoți de altă origine, care au început să slujească în slavonește, corurile și cântăreții foloseau melodiile specifice liturghiei Bisericii ruse. S-au reintrodus sărbătorile pe stilul vechi. Obiectele de cult erau procurate cu mare greutate de la Patriarhia Moscovei, purtând și ele amprenta artei bisericești rusești. Corespondența cu centrul eparhial de la Chișinău se făcea doar în rusă. În multe localități, în absența preoților, au proliferat sectele [137, p.126].

În condițiile în care, situația preoților era dificitară în provincie, unor tineri basarabeni și bucovineni, intraţi în cinul monahal, li se încredinţau, după terminarea studiilor teologice - diferite posturi de răspundere în cadrul Bisericii ortodoxe ruse, chiar conducerea unor eparhii din interiorul fostei Uniuni Sovietice, pentru a-i îndepărta de conaţionalii lor. Așa a fost cazul mitropoliților Nicodim Rusnak al Rostovului și Antonie Vacariuc al Cernigovului, originari din Bucovina: arhiepiscopul basarabean Vladimir Ichim, aflat un timp la Serviciul relații externe al Patriarhiei Moscovei, apoi la conducerea unei eparhii dincolo de Ural, sau bucovineanul Metodie Mînzac, episcop de Cernăuți între anii 1984-1967, ulterior transferat la Omsk, unde a fost ucis într-o noapte. Deși autoritățile au acceptat înmormântarea acestuia în satul natal, Banila pe Ceremuși, au fost interzise orice discursuri funebre care ar fi evocat personalitatea defunctului [137, p.126].

Începând din august-septembrie 1944, după numirea arhimandritului Ieronim, s-a lansat o amplă politică de „deromânizare" a provinciei, revenirea sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe ruse și instituirea controlului asupra Bisericii Ortodoxe, confesiunea majoritară de aici [219, p.76]. În septembrie 1944, în funcția de împuternicit al Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul Comisarilor Poporului din URSS pentru RSSM, a fost desemnat un funcționar originar din URSS, S.Volkopealov, pentru a exercita supravegherea și controlul activității mănăstirilor din RSSM [219, p.76-77]. Conform raportului său din 1 februarie 1945, *Cu privire la activitatea Bisericii Ortodoxe ruse în RSSM*, se constata următoarea situație în eparhia Chișinăului: din numărul aproximativ de 900 biserici, funcționale erau doar 350-370. Lipsa preoților a dus la faptul că în unele parohii serviciile bisericești erau efectuate de către diaconi sau cântăreți bisericești. În acel moment, în RSSM, funcționau 24 mănăstiri ortodoxe, dintre care 15 de călugări și 9 de maici, cu cca 1.517 viețuitori [82, p.342].

Destinul Bisericii Ortodoxe din RSSM a urmat linia cooperării dintre P.N. Romenski, împuternicitul moscovit la Chişinău, aflat în funcție în perioada 1945-1959 [219, p.77] și Gh. Karpov [93, p.249-257], președintele Consiliului pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse. În luna martie a anului 1946, potrivit raportului împuternicitului Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe din RSSM, a fost finalizată procedura de înregistrare a bisericilor, precum și a clerului ortodox din episcopia Chişinăului. Conform datelor prezentate, la 1 martie 1946, în RSSM, existau 938 lăcaşuri de cult ortodoxe (928 de biserici și 10 case de rugăciuni), dintre care funcționau 582 de biserici și 8 case de rugăciuni. Nefuncționale era 356 de biserici și 2 case de rugăciuni [219, p.233]. Referitor la evidența clerului au fost prezentate următoarele date: 1 episcop, 269 preoți si 17 diaconi [219, c.236].

P.N. Romenski, informa autoritățile în 1948 că „în urma supravegherii personale și studierii permanente a activității bisericești și a preoțimii, precum și a stării religiozității, se vede că aceasta este înaltă în mijlocul populației moldovenești băştinaşe", motiv pentru care credincioșii care mențineau pietatea religioasă erau pedepsiți și marginalizați. Sărbătorile creștine erau înlocuite cu cele laice. Pentru a submina sărbătorile de Paști, de Crăciun, studenților li se fixa în aceste zile susținerea examenelor. Clerul era în permanență sub vizorul autorităților [214, p. 276-277].

Din cauza deplasărilor sale frecvente la Moscova, episcopul Ieronim Zaharov a fost privit cu scepticism, iar acțiunile sale în rezolvarea și soluționarea dificultăților întâmpinate de episcopie au fost apreciate ca ineficiente: „În faţa clerului episcopal, Ieronim nu se bucură de autoritate, iar clerul este nemulţumit de activitatea sa [82, p.343]. În acest sens, Ludmila Tihonov, istoric specializat în politica comunistă față de cultele din RSSM, precizează că ierarhul Bisericii Ortodoxe din RSSM, Ieronim, rus de origine, era o creatură a regimului comunist și se afla în strânsă colaborare cu organele de stat comuniste. Acest aspect ar fi favorizat implicarea intensă a statului în activitatea Bisericii, impunând în funcţiile de conducere doar persoane de încredere ale partidului comunist, fapt care contravenea decretului privind separarea religiei de stat [200, p.40-41]. Loialitatea episcopului Chișinăului și al Moldovei poate fi justificată și de donația de două sute mii de ruble pentru familile eroilor Armatei Roşii, făcută printr-o scrisoare de felicitare adresată conducătorului statului sovietic I.V. Stalin cu ocazia aniversării a 28-a a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, la 1 noiembrie 1945 [219, p.180-181].

Procesul instaurării regimului sovietic în RSSM a culminat cu acţiunile de deportare în masă a *elementelor antisovietice* în vara anului 1949, evenimente ce au avut repercusiuni nefaste şi pentru Biserica Ortodoxă din RSSM. În aceste condiții, la 8 septembrie 1949 secretarul CC al PC (b) din Moldova, N. Coval, a expediat secretarului CC al PC (b) din Uniunea Sovietică, G.M. Malencov, o notă informativă în care au fost prezentate atât măsurile întreprinse de CC al PC (b)

din Moldova pentru activizarea propagandei antireligioase cât și unele propuneri cu caracter administrativ și economic care aveau ca scop limitarea activității bisericești. Se solicita reducerea numărului mănăstirilor și închiderii unora dintre acestea, precum: Căpriana, Hârjăuca, Hâncu, Suruceni, Pripiceni, Dobruşa, Zloți-toate de călugări și Călărăușeuca Tabora, Ilirova, Vărzărești-de maici; includerea terenurilor mănăstirești în cele colhoznice; majorarea impozitelo impuse mănăstirilor la grâu, lapte, carne, lână sau alte produse agricole etc [82, p.345]. Au fost prezentate și o serie de strategii pentru a promova propaganda antireligioasă. Printre acestea se numără organizarea de seminare de instruire pentru lectori ateiști, publicarea de literatură antireligioasă, înființarea unei reviste ateiste în RSSM etc.

În septembrie 1949, a fost elaborat „Planul desfășurării acțiunilor pentru desființarea mănăstirilor", semnat de G.Rudi, președintele Consiliului de Miniștri din RSSM, și P.Romenschi, împuternicitul Consiliului pentru problemele Bisericii Ortodoxe din RSSM. Potrivit demersului elaborat, pe parcursul lunilor octombrie-noiembrie 1949, se preconiza desfiinţarea următoarelor mănăstiri: Căpriana, Hârjeuca, Suruceni, Zloți, Hâncu, în total cinci mănăstiri. Deciziile care au fost luate de structurile Partidului comunist trebuiau aplicate și aprobate de adunările colhoznicilor din localitățile vizate, conform proiectului care a fost dezvoltat. Urmare a acţiunilor întreprinse, în intervalul anilor 1949-1950 au fost desfiinţate mănăstirile: Hâncu din raionul Strășeni; Zloţi, raionul Cimişlia; Hârjeuca, raionul Călărași; Sârbești, raionul Sîngerei și Țipova din raionul Chiperceni [82, p.346; 119].

Cu toate eforturile depuse în perioada anilor 1944-1953, de către comunităţile creștin-ortodoxe în ceea ce privește cererile privind reactivarea bisericilor închise, numărul lăcașelor de cult funcționale era în descreștere constantă. Astfel, către anul 1953, potrivit unor date statistice în RSSM activau doar 544 biserici ortodoxe din cele 933 atestate documentar în anul 1946, iar numărul mănăstirilor ortodoxe din RSSM s-a redus de la cele 24 existente în 1944 la 15 către anul 1953 [82, p.348].

După 1957-1958, s-a intensificat lupta împotriva religiei, manifestată prin închiderea altor 300 de biserici ortodoxe, rămânând în funcțiune mai puțin de 200. Cele aproximativ 20 de mănăstiri și schituri au fost închise rând pe rând: Suruceni, Căpriana, Noul Neamț, Curchi, Răciula, Vărzărești, Coșelăuca și altele [138, p.529]. Deschisă, în toată această perioadă de prigoană, a rămas doar mănăstirea de maici Japca [215], unica mănăstire de maici rusoaice din spațiul actual al Republicii Moldova, care nu a fost închisă niciodată. Situația economică a mănăstirilor era apreciată ca fiind una foarte precară, fapt ce se explică prin distrugerile provocate de acțiunile militare ale sovieticilor și de confiscarea bunurilor mănăstirești de către autoritățile sovietice.

Revenirea Basarabiei și Nordul Bucovinei la România a fost de scurtă durată. Trupele sovietice conduse de mareșalul I. S. Konev au intrat în Cernăuți pe 30 martie 1944, iar unitățile Armatei Roșii au intrat în capitala Basarabiei pe 24 august 1944. Până la mijlocul lunii aprilie 1944, sovieticii au ocupat total județele Soroca, Bălți și parțial județele Orhei și Chișinău [177, p.138-139]. Aceste teritorii au fost sub controlul URSS timp de patru decenii și jumătate, timp în care a existat o politică de stat deosebit de puternică de deznaționalizare, a cărei punere în practică și efect se resimte până în prezent. Biserica s-a enumerat printre instituțiile cel mai mult oprimate.

III.6. Concluzii la Capitolul III

Eliberarea Basarabiei și preluarea conducerii de către Ion Antonescu a determinat reorganizarea vieții bisericești în provincie, pentru revenirea la tradiția creștinească și eliminarea bolșevismului din regiune. Pe lângă revenirea în Basarabia a preoților refugiați, încadrarea acestora în parohii, au fost implementate o serie de măsuri împotriva a tot ceea ce însemna cultura bisericească slavă, respectiv, scoaterea din uz a cărților în slavona bisericească, introducerea slujirii în limba română, aprobarea reformei calendarului privind săvârșirea slujbelor pe stil nou. Au fost refăcute catedralele mitropolitane, reconstruite edificiile vechi ale Bisericii și deschise alte noi, iar rolul preotului în societate a devenit unul primordial pentru a menține ordinea și disciplina.

În acest capitol, am încercat să analizăm refugiul basarabenilor între care s-au încadrat și un număr considerabil de preoți, în anul 1944, fenomen raportat la contextul social și politic al epocii, respectiv guvernarea antonesciană și reocuparea Basarabiei de către sovietici. Procesul de evacuare a fost ordonat de mareşalul Ion Antonescu și, implementat de structurile statului. Înaintarea rapidă a sovieticilor care a provocat panică în rândul basarabenilor, a pus în dificultate desfășurarea acțiunilor de evacuare exemplară, după cum au fost preconizate inițial, astfel încât să se evite o evacuare mai mult dezorganizată precum a fost în 1940. Deși autoritățile au luat măsuri, anumite momente nu puteau fi previzionate sau anticipate, pentru că panica produsă în rândul populației, mobilitatea frontului au generat aglomerări de transport, în special în gările din Gara de Nord din București. Se întâmpinau dificultăți în aprovizionarea cu alimente și acordarea de asistență sanitară și medicală. În plus, se răspândeau pe larg dezinformările, furturile comise de soldații germani aflați în retragere, cazuri de corupție înregistrate la punctele vamale etc. Iar din aprilie 1944, începeau și atacurile aeriene asupra României de către aviația anglo-americană. Toți acești factori, au demoralizat populația care conștientiza deja amploarea războiului și impactul acestuia, atît din punct de vedere al șocului psihologic, cât și din punct de vedere al victimelor care și-au pierdut viața în urma operațiunilor militare.

Între timp sovieticii înaintau masiv în spațiul românesc pentru „repatrierea” refugiaților în conformitate cu art.5 din Convenția de Armistițiu din 12/13 septembrie 1944. Acest proces s-a

desfășurat violent din partea bolșevicilor și cu maxim pe cât a fost posibil ajutor din partea autorităților de la București. Unii refugiați au cunoscut „repatrierea” în ținuturile îndepărtate ale Siberiei, alții au reușit să rămână în țara pe care o considerau patrie. Biserica a intrat în obiectivul de supraveghere al statului. În interiorul Bisericii au fost infiltrați agenți secreți pentru a îi diminua influența. În ierarhia bisericească, agenții ocupau poziții de conducere. Închiderea bisericilor și transferul proprietății acestora către organele sovietice, prin creșterea impozitelor, au menținut Biserica în tensiune. Presa, radioul, televiziunea, cinematograful și organizarea de procese publice sunt doar unele dintre mijloace folosite de sistem pentru propagandă antireligioasă.

Observăm că politica antireligioasă implementată în RSSM a contribuit paradoxal la creșterea conștientizării identității religioase, în special în zonele rurale. Acest lucru s-a manifestat preponderent în cadrul comunităților parohiale, care prin acțiunile și demersurile lansate au avut ca obiectiv principal redeschiderea lăcașelor de cult închise de autorități. În plus, natura antireligioasă a statului sovietic a contribuit la refuzul majorității populației de a se identifica cu valorile și directivele regimului. Considerăm, totuși că Biserica Ortodoxă din RSSM a fost supusă unor constrângeri și restructurări violente care nu au luat în considerare identitatea, obiceiurile și limba vorbită de populația autohtonă românească.

IV. BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ÎN RAPORT CU REGIMUL POLITIC DIN ROMÂNIA (1944-1965)

IV. 1. Aspecte ale relației Biserică-Stat în România

Una dintre cele mai controvsersate perioade din istoria BOR o reprezintă perioada comunistă. Cele patru decenii și jumătate de dictatură comunistă se împart în mai multe perioade. În istoriografie se desting 2 etape importante: 1) preluarea treptată a puterii de către comuniști (1944-1947) și, după abolirea monarhiei, 2) perioada consolidării regimului comunist sub cei 2 dictatori, Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965) și Nicolae Ceaușescu (1965-1989). La sfârșitul anilor 50, presiunea regimului asupra BOR a atins apogeul odată cu retragerea sovieticilor din România, Biserica fiind încarcerată, la propriu, prin reprezentanții săi [174, p.193-194].

Raportând această periodizare a dictaturii comuniste la fazele de dezvoltare a BOR, istoricul bisericesc Paul Brusanowski o împarte în două părţi. În cursul primei, din 1948 până în 1958, BOR a luptat pentru supraviețuire. În a doua perioadă, cea dintre anii 1959 și 1989, în ciuda pasivităţii politice, BOR a reușit să se consolideze pe plan intern, lucru în mare parte neobservat din exterior. Totuși, această defalcare estompează trecerea de la un patriarh necomunist sau anticomunist (Nicodim Munteanu până în 1948) la un întâistătător, Justinian Marina, care s-a conformat sistemului, presupunând astfel că există o continuitate politică între Nicodim și Justinian. De asemenea, această delimitare nu încearcă să subdivizeze faza dinamică din 1958 până în 1989 în funcţie de dezvoltarea generală a statului și a societăţii [174, p.193-194].

Preluarea conducerii de stat de către Partidul comunist în România a generat repercursiuni directe asupra activității BOR. Acestea s-au materializat în formula unor strategii bine structurate și măsuri care urmăreau, dacă nu eliminarea definitivă a ortodoxiei, cel puțin reducerea influenței acesteia și transformarea într-un instrument de aservire a intereselor politice.

De altfel, poziția *neoficială* a comuniștilor față de religie rezultă și din declarația unui demnitar în stat și partid, Alexandru Drăghici (membru al Biroului Politic al CC al PMR și ministru al Afacerilor Interne) făcută în cadrul unei consfătuiri avute cu conducătorii Securității: „Oare, Biserica nu a fost întotdeauna elementul de frână al progresului poporului, nu ei au opus întotdeauna rezistență progresului poporului? De ce așa des reacțiunea îmbracă această noțiune, fiindcă astăzi statul nostru democrat popular nu ia poziție împotriva religiei, ci așteaptă doar ca, odată cu ridicarea culturală a poporului, el singur să se edifice asupra acestei noțiuni a „opiului poporului”, potrivit lui Marx, poporul să vadă singur ce este religia” [144, p. 350].

Contactele partidului cu BOR au avut o importanţă fundamentală în stabilirea cursului general al relaţiilor Biserică-Stat în perioada comunistă, deoarece Biserica Ortodoxă era de departe

cea mai mare din țară (ortodocși: 72,6 %; greco-catolici: 7,9 %; romano-catolici: 6,8 %; reformaţi: 3,9 %; luterani: 3,2 %, potrivit recensământului din 1930) și fusese strâns legată de soarta poporului român de la întemeierea Moldovei și a Valahiei în secolul al XIV-lea [105, p.285]. Prin urmare, elita de partid era nevoită să ţină seama de aceste lucruri chiar dacă potrivnice crezului politic, atunci când și-a stabilit politica față de biserică.

Potrivit raportului Direcţiei Generale a Securităţii Statului privind relaţiile dintre BOR şi statul comunist, constatăm că factorul religios nu este una din problemele de bază ale comunismului, iar într-un stat socialist deplin realizat, viaţa religioasă este o realitate secundară, dar totuşi o realitate, de care chiar dictatorul Stalin a ţinut seama în URSS [139, p.228]. Având în vedere că socialismul nu fusese încă realizat, fenomenul religios nu era un aspect care se putea exclude din societate, iar o biserică supusă și docilă aducea mai multe avantaje regimului comunist decât una lichidată în general [50, p.158-166].

Instituția Bisericii nu putea să rămână neutră de ceea ce se întâmpla în plan social, cultural și politic, motiv pentru care s-a preferat perpetuarea în timp a coabitării celor două instituții: biserică și stat, care s-a manifestat în diferite forme de la o etapă sau alta, în funcție de complexitatea și realitățile epocii. Este firesc că între stat și biserică, exista o veche și trainică legătură, motiv pentru care „Biserica își începe o nouă fază de activitate și luptă în slujba patriei" [65, p.247-248]. De altfel, necesitatea de colaborare între biserică și stat se impunea ca un element imperios pentru menținerea unui echilibru în societate. Dezvoltarea în ascensiune a sitemului economic liberalist, au dezechilibrat lucrurile în sensul în care, unii acumulau tot mai mult, iar alții pauperizau complet. O soluție a acestei situații au căutat-o inițiatorii sistemului socialist-comunist. Atitudinea pe care o lua creștinismul, atât față de liberalismul capitalist, cât și față de socialism, presupunea următoarea formulă: dacă nu admite excesul capitalismului, în nici-un caz nu admite nici derapajele comuniste. Pentru soluționarea acestei probleme, creştinismul face din mișcarea cooperatistă un mijloc eficace, în concordanţă cu învăţătura sa [43, p.250-252].

Din aceste considerente, elementul de cooperaţie se deosebeşte de capitalism și comunism, apropiindu-se mai mult de doctrina creștină. Și nimeni altul, decît preotul, putea aduce la realitate o astfel de legătură între biserică și stat.

Sociologii de pretutindeni apreciază unanim că statul are responsabilitatea dialogului cu Biserica (Religiile), cel puțin din două puncte de vedere: pe de o parte, pentru că unele decizii politice privesc în mod direct credința poporului și consecințele sale în plan social, iar pe de altă parte, urmărirea binelui comun al întregii societăți presupune ascultarea vocii corpului eclezial. Obiectul colaborării îl constituie cetățeanul, respectiv credinciosul. Dacă statul se preocupă de binele material al individului, Biserica avea în grija sa, spiritualitatea credinciosului [190, p.287].

Către sfârșitul anilor 40 se finalizează procesul de sovietizare a spațiului est european și impunere a modelului URSS în forma de guvernare a ceea ce s-au numit *noile democrații populare*. Pentru legitimarea noului regim au fost aservite și, respectiv, transformate toate formele de instituționalizare spirituală, tot după modelul sovietic. În anul 1948, a avut loc a doua reuniune a Cominformului, la care au fost trasate indicațiile și direcțiile privind raporturile statelor de „democrație populară" cu religia și Biserica. Astfel, bisericile ortodoxe urmau a fi subordonate prin presiuni și teroare intereselor „democratice" ale noii puteri [192, p.674].

Construirea comunismului presupunea, potrivit lui Nicolai Berdiaev, un etatism exacerbat, în care o putere totală pretinde o unificare obligatorie a gândirii și formarea unei concepții unitare despre lume. Persecuțiile împotriva bisericilor, în special, a celei ortodoxe, precum și propaganda anti-religioasă se explică prin tendința comunismului de a deveni universal [44, p.166].

Reconfigurarea relației Stat-Biserică implica, nemijlocit, și redefinirea rolului preotului în societate. Or, până la instituirea noului regim, rolul acestuia era unul foarte important. Activitatea era circumscrisă unui larg cerc ocupațional, înafară de cel religios, și cuprindea zona culturală, educativă, caritabilă, socială. Preoția era percepută, mai curând, ca o chemare, un apostolat, decât o carieră sau o profesiune. În parohie preotul trebuia să fie încadrat zilnic la noul ritm al vremii și realităților pe care acest ritm le aduce cu sine [159, p.141-144].

Până la căderea monarhiei, în decembrie 1947, guvernul comunist a încercat să salveze aparențele, coexistând oarecum pașnic cu Biserica, în condițiile în care în rândurile preoților se făcuse arestări, fără a le fi, invocate, criterii religioase. Lucrurile s-a schimbat, însă, în 1948, când statul stabilește, prin măsuri concrete, limitele politicii religioase. Pentru atingerea acestui scop, a încercării de „reînnoire" a Bisericii, s-au aplicat aceleaşi tratamente ca și celorlalte instituții: epurarea elementelor „nedemocratice", arestări și asasinări, discreditările, crearea unui cadru legislativ care să servească scopurilor antireligioase, presiunea și teroarea [117, p.31-32].

Guvernul Petru Groza profită masiv de apropierea de BOR, pe timpul patriarhatului lui Nicodim Munteanu (1939-1948). Acesta va gestiona direcția Bisericii Ortodoxe în condiții dificile, respectiv, legionarii ajunşi la guvernare alături de Ion Antonescu, intrarea în războiul antisovietic, prefigurarea eșecului și criza morală de după victoria sovieticilor de la Stalingrad, răsturnarea lui Antonescu, instalarea primului guvern procomunist, abdicarea regelui Mihai și proclamarea Republicii [66, p.269]. Fiind un monarhist încredințat [Nicodim], „extrem de influențabil și influențabil de intimii lui că lucrurile se vor schimba și regimul democrat din România va fi înlăturat, se ferește, pe cât se poate, de a se afirma ca un prieten al regimului [...] Lasă impresia că ar vrea să păstreze independența BOR" [30, ff.30-31]. Patriarhul Nicodim a decedat la 27 februarie 1948, în vârstă de 82 de ani.

Trei aspecte esențiale au fost determinate de complexitatea relațiilor dintre statul român și BOR în primii ani ai trecerii spre comunism (1945-1947) și după instalarea acestuia. În primul rând, noul regim a impus schimbări structurale BOR. Aceste schimbări au deschis calea pentru aplicarea realităților democratice în relația stat-partid și Biserica Ortodoxă, iar în al treilea rând, aparatul represiv, Securitatea a început să acționeze direct asupra preoților și călugărilor ortodocși [206, p.48]. Chiar dacă au înțeles că este mai bine să valorifice colaborarea cu Biserica, decât să declanșeze un conflict deschis, comuniștii au lansat mai multe mecanisme de supraveghere, urmându-și propriilor interese politice și, bineînțeles, de potențialul capital de imagine în rândurile credincioșilor. Practica manipulării cultelor era inspirată din modelul sovietic, reprezentând instrumentele de control, mai exact cel administrativ materializat în formula Ministerului Cultelor, ulterior, din 1956, Departamentul Cultelor și cel represiv, Securitatea.

Dacă Ministerul reprezenta organismul oficial prin care statul își reglementa, de cele mai multe ori formal, comunicarea cu reprezentanții cultelor, atunci Securitatea aplica direct represiunea pornind de la propriile interpretări violente și constrângeri [92, p.32-38].

În fond, primele două decenii următoare momentului instaurării în forţă a comunismului au fost marcate, în scopul consolidării sale, de reprimări brutale ale oricărei împotriviri, care au avut un dublu scop: pe de o parte, să anihileze orice încercare de a contesta regimul nu doar în substanţa legitimităţii sale, ci fie şi prin refuzul acceptării normelor pe care le impunea existenţei cotidiene și, pe de altă parte, să obţină, prin mijloace represive sau propagandistice, administrate după caz, adeziunea formală a majorităţii populaţiei faţă de autorităţile comuniste și politica partidului-stat. Aparatul poliţiei politice a avut, tocmai de aceea, un rol esenţial în acţiunea de consolidare a comunismului, prin mijloace ale terorismului de stat. Principala sa atribuţie a constat în inocularea și administrarea sentimentului de frică, o componentă fundamentală în administrarea actului de poliție politică. Practic, acesta a fost rolul Securităţii în regimul comunist din România, iar evoluţia aparatului său a fost circumscrisă acestui scop, în funcţie de specificitatea contextului intern și internaţional în care acţiona [79; 109; 136; 144; 205].

Abia din 1949, Securitatea a preluat strategii de urmărire (agentură, tehnică operativă, filaj etc.) mai potrivite realităților politice, identificarea suspecților a căror anchetă era definită din perspectiva dușmanului de clasă cu manifestările lui și relația cu partidul stat.

Potrivit istoricului George Enache, atitudinea BOR față de regimul politic din 1944-1947, trebuie evaluată în funcție de următoarele aspecte: prezența BOR pe frontul de Est, mai ales prin Misiunea ortodoxă din Transnistria; caracterul de membru al alianței antifasciste pe care l-a avut URSS; nerecunoașterea co-beligeranței României în războiul împotriva Germaniei; triumful democrației ca valoare universal acceptată după război. BOR era, prin urmare, suficient de

vulnerabilă față de guvernul sovietic. Acesta, cunoscând influența BOR în rândurile credincioșilor, au căutat să menajeze sentimentele religioase ale românilor, mai ales că politica față de biserică se schimbase și în URSS [92, p.21-22]. În același timp, documentele indică speranța membrilor Bisericii că aliații occidentali nu vor lăsa România sub controlul lui Stalin. Așa se explică, prin urmare că, perioada 1945–1948 are un aspect dublu: încercarea de a menține relații bune cu marele vecin de la Răsărit și contactele constante cu trimișii anglo-americani și ai Vaticanului.

În conformitate cu modelul sovietic, regimul comunist, care a fost instaurat la 6 martie 1945, considera că preluarea controlului asupra Bisericii ar putea ajuta poporul să ajungă la realizările socialiste. Noul regim din România a încercat să mențină o imagine ideală de înțelegere cu Biserica Ortodoxă. În fapt, se urmărea acapararea întregul Sinod al Bisericii Ortodoxe și transformarea acestuia într-o anexă a propagandei ei. Cadrele ideologice ale noului regim au fost definitivate în anul 1949, în domeniul religiei și Bisericii, moment până în care politica comuniștilor se înscria în strategia generală de preluare totală a controlului de stat. PCR nu se eschiva să-și ascundă concepțiile ateiste, dar din motive electorale, acesta propaga libertatea de credință și rolul Bisericii în societatea românească.

Fără a diminua din importanța altor evenimente petrecute în perioada anilor 1945-1947, menționăm că momentele cele mai importante care au marcat puternic acest interval de timp au fost următoarele: înființarea Ministerului Cultelor, ca minister de sine stătător; trecerea şcolilor teologice de la stat la biserică; încercarea de atragere a clerului ortodox la politica comunistă; vizita patriarhului Nicodim în URSS; emiterea legilor 166 și 167 în anul 1947 privind pensionarea ierarhilor [131, p.30]. Pentru a păstra mitul colaborării perfecte între statul comunist și Biserica Ortodoxă, puterea a folosit diverse metode precum: pensionarea forțată a ierarhilor, desființarea de eparhii, dirijarea alegerilor bisericești și validarea noilor membri în Adunările Eparhiale numai cu acordul Ministerului Cultelor nou format. Comuniștii au profitat de experiența negativă a BOR în perioada regimurilor anterioare, când autonomia acesteia a suferit din cauza amestecului partidelor politice în sfera conducerii bisericești, prin demiterea ierarhilor incomozi, presiuni asupra Sinodului și acuzații de încălcare a canoanelor, iar în privința anexării Bisericii propriilor interese politice, liderii democrației populare au avut ce învăța de la vechiul regim pe care l-a întrecut sub toate aspectele [206, p.51].

Din ierarhia superioară a Bisericii, erau îndepărtați din scaune, pensionaţi sau trimişi în recluziune monastică o seamă de ierarhi incomozi pentru noul regim, prin Decretul 166 din 1947, care viza pe cei în care regimul comunist nu avea încredere. Odată cu ierarhii, au fost închişi, persecutați sau ucişi și preoţii, rezistenţa manifestată de aceştia fiind cauza persecutării lor, deşi la Securitate preoții erau acuzați de legionarism şi de infracțiuni de uneltire contra ordinii sociale,

condamnate de art. 209 pct. 2, lit. a, din Codul Penal, respectiv faptul de a face propagandă, agitație sau de a întreprinde orice acțiune pentru schimbarea ordinii sociale existente în stat sau formei de guvernământ democratice sau din care ar rezulta un pericol pentru securitatea statului. Teoretic, articolul se referea la acțiuni sistematice, organizate, de răspândire publică a unor doctrine reacționare şi împotriva comunismului. În practică, însă, Securitatea nu făcea arestări pe bază de dovezi, acestea obținându-se ulterior, prin presiune și tortură. Preoții ca şi ceilalți deținuți politici (cei care nu corespundeau sistemului) erau supuși unui program aspru „de reeducare" [117, p.19].

Guvernul Groza, după 6 martie 1945 a inițiat demersuri pentru ademenirea clerului ortodox. O primă măsură a fost înființarea Ministerului Cultelor, ca minister independent, condus de preotul Constantin Burducea [211, p.9-10]. Acesta urma să atragă preoții ortodocși de la partidele istorice la partidele democratice, cu precădere „Frontul Plugarilor" și „Uniunea Preoților" care și-a schimbat apoi denumirea în „Partidul Național Popular" [92, p.24-25].

Pentru impunerea directivelor moscovite și atragerea poporului la structurile politice supuse dispozițiilor comuniste, exista necesitatea unor oameni cu vederi progresiste, atât în instituțiile de stat, cât și în biserică. Toate acestea au fost posibile cu ajutorul unor preoți, care aveau să treacă de partea noii orientări politice, care se impunea pe plan politic tot mai mult. Mai exact este vorba de acei preoți democrați, care aveau să se organizeze, la 12 aprilie 1945, în Uniunea Preoților Democrați, sub conducerea preotului reorientat Constantin Burducea [206, p.54], ministrul cultelor amintit mai sus. Aceștia urmau să se implice activ în plierea Bisericii pe noul ritm al societății și în conformitate cu directivele noului regim.

Pentru a atrage preoții, puterea a recurs la mai multe strategii, inclusiv în cadrul reformei agrare. Potrivit programului acesteia, urmau să fie exceptate de la expropriere pământurile mănăstirești și bisericești. Excluderea de la expropriere a acestor terenuri a fost dictată chiar de către Stalin, care i-a primit la Moscova, la 4 ianuarie 1945, pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, Ana Pauker și Gheorghe Apostol pentru a discuta măsurile pe care aceștia urmau să le pună în aplicare în România [96, p.25].

Atragerea preoțimii a reprezentat una din prioritățile politicii comuniste. Astfel, în septembrie 1945, guvernul a anunţat că vor fi eliberați din lagăre toți clericii, care vor putea să se întoarcă în parohiile lor și să-si reia activitatea nestingherit. De asemenea, Petru Groza ar fi hotărât cu această ocazie, să mărească și salariile preoților, „ca răsplată binemeritată". Un alt element important ar fi fost învățământul teologic. În anul 1945, ierarhia era mulțumită de propunerea ca școlile teologice să treacă sub controlul direct al Bisericii, acestea constituind, de mult timp, un factor de discordie între biserică și stat [96, p.27-29]. Ademenirea clerului, însă, s-a încercat și prin alte mijloace de represiune: mituire, șantaj, amenințare [131, p.33].

Potrivit unei Note informative cu privire la întrunirile centrelor mitropolitane, se constată că atitudinea generală a BOR este favorabilă regimului democratic din RPR, iar indicațiile trimise consilierilor referenți și protoiereilor aveau ca scop implicarea activă a clerului din subordine, în procesul de susținere a regimului de democrație populară [30, f.100].

Inclusiv în presa timpului [172, p.3], erau publicate apeluri adresate preoților democrați prin care preoțimea și toți membrii clerului erau chemați la manifestarea, în toate formele, a prieteniei față de glorioasele armate sovietice, la lupta pentru instituirea unei vieți democratice și așezarea Bisericii în rosturile ei firești și canonice.

Numărul membrilor aceste organizații a fost foarte mic, mulți abandonând curând activitatea din organizație. De menționat că a existat și o puternică opoziție din partea preoților neimplicați în politică, dar care aveau antipatii comuniste. Preoții democrați au activat, treptat, și prin alte anexe ale Partidului: Asociația Română pentru strângera legăturilor cu Uniunea Sovietică, Uniunea Patrioților, Apărarea Patriotică etc., iar după instaurarea regimului de democrație populară, s-au manifestat în Sindicate [206, p.54].

Printre obiectivele prioritare ale Ministerului Cultelor se aflau: echivalarea salariilor preoților cu cele ale corpului didactic, acordarea a încă două gradații, defascizarea clerului, restabilirea unui tratament egal tuturor cultelor, nimicirea focarelor de fascism din școlile teologice, introducerea gradației de merit pentru preoți. Se promitea și refacerea locașurilor de cult afectate de bombardamente și implementarea legii privind scutirea tinerilor teologi de serviciu militar. Toate aceste măsuri, au atras inițial, o mare parte din preoți de partea guvernului. Preoții care nu rezonau, însă, cu politica Ministerului erau catalogați *fascişti* [206, p.55], motiv pentru care împotriva lor s-a declanșat presiuni materializate în verificări, urmăriri, detenții pe perioade mai scurte sau mai lungi și arestări masive în toate zonele țării, începând cu anul 1945 și intensificate ulterior, în anul 1948 [96, p.30-32].

Esența politicii comuniste în rândurile preoților alterna între promisiuni și epurări sau arestări. Metodele folosite pentru lichidarea *dușmanilor poporului* erau variate: dovada că acuzatul făcuse politică legionară sau participase, în orice fel, la războiul împotriva Uniunii Sovietice. Pe de altă parte, promovarea în funcție se făcea pe baza dovezii de obediență față de partidul comunist. În același timp, partidul comunist a început să folosească structurile bisericești pentru a face propagandă, în favoarea regimului [206, p.55]. Îa aceste condiții, clerul neînregimentat, care critica regimul, este supus epurării. După instalarea regimului, peste 1800 de preoți ortodocși au fost arestați și anchetați, aruncați în închisori, trimiși să lucreze pe canalul Dunăre-Marea Neagră, fie deportați în Siberia, de cele mai multe ori pentru acuzații nefondate, dar socotiți periculoși pentru noua orânduire de stat. Aceasta acțiune a început sporadic în 1945, continuând cu o mare

duritate în 1948-1952, apoi în anii 1958-1959, și a luat sfârșit abia în vara anului 1964, când au fost eliberați deținuții politici [138, p.512-513]. Potrivit referatului nr.76246 din 17 ianuarie 1949, constatăm că patriarhul Justinian a încercat prin toate mijloacele de care dispunea să-i scape cei arestați, fiind preocupat inclusiv pentru reintegrarea acestora în parohii după ieșirea din închisoare. Deoarece intervențiile patriarhului în favoarea preoților arestați a generat o serie de controverse, care au diminuat din credibilitatea pe care o avea regimul în privința lui, organele Securității „au procedat la verificările necesare pentru a se stabili dacă nu cumva [...] Justinian a manifestat această implicare cu scopul de a lăsa impresia în mediul clerical că poate realiza imixtiuni în munca organelor de Securitate și Justiție" [31, ff.147-148].

Pentru curățirea Sfântului Sinod de episcopii nedoriți de puterea comunistă, s-a modificat legea pentru pensionarea și retragerea clerului superior, iar pentru a favoriza legalitatea numirii în funcții înalte bisericești a unor ierarhi și preoți obedienți față de politica generală a statului comunist, a modificat Legea de organizare a BOR din perioada interbelică [206, p.57-58].

Examinând evoluția ideilor sociale cu privire la relația dintre cele două instituții între anii 1944-1947 și raportat la conceptul de *apostolat social*, putem observa că întâlnirea dintre biserică și Statul comunist în România, a avut loc pe un teren de prestații sociale, în sensul în care Biserica a susținut măsurile luate de regim, acțiune justificată în discursurile societății ca o jertfă a binelui comun, poziție de pe care instituția Bisericii își menținea minimal drepturile într-o societate condusă de un regim ateu prin definiție [51, p.313-318].

După 1948, când regimul totalitar a fost instalat definitiv în țară, în urma actului de samavolnicie și de forță prin care s-a abolit monarhia la 30 decembrie 1947, Biserica a fost înlăturată cu totul din viața statului, a devenit o instituție marginalizată, mai corect spus „tolerată" de conducerea atee a statului, activitatea ei limitându-se strict la cadrul parohial și la lăcașul de cult al fiecărei parohii [138, p.511], potrivit istoricului Mircea Păcurariu.

Concluzionând cele consemnate mai sus, putem afirma că în anul 1948 au avut loc cele mai importante schimbări atât în viața statului, cât și în viața Bisericii. Acest an a marcat începutul unei perioade noi în istoria Bisericii, care a continuat până în decembrie 1989. În plus, în același an a avut loc numirea celui de-al treilea patriarh al BOR, Justinian Marina. Acesta a trebuit să ofere Bisericii o nouă direcție pentru a se potrivi noilor circumstanțe create de sistemul lagărului socialist. Or, regimul nu a putut să-și realizeze obiectivele fără a obține sprijin din partea Bisericii. Din păcate, au existat clerici care au devenit ulterior democrați convinși. Găsirea oamenilor de încredere a fost totuși o muncă destul de dificilă. Organele de represiune ale Partidului comunist au efectuat investigații exhaustive pentru a identifica persoanele favorizate. Preotul Ioan Marina din Râmnicu-Vâlcea, viitorul patriarh al României (1948-1977), a cărui activitate o vom analiza

în capitolul următor, s-a enumerat printre puținii care a căpătat încredea liderilor comuniști, în special cea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

IV.2. Patriarhul Justinian Marina și redefinirea raportului Biserică-Stat: *Apostolatul social*

Transformarea comunistă a României a determinat implicații directe asupra activității Bisericii. În politica noului regim față de biserică, se impuneau măsuri materializate în formula unor strategii bine creionate care urmăreau, eliminarea definitivă a ortodoxiei sau, cel puțin, reducerea influenței acesteia și transformarea într-un instrument de aservire a intereselor politice ale noului regim [53, p.197].

Din perspectiva ideologiei bolșeviste, Biserica era o structură anacronă, iar principiile și valorile creștinismului stăteau în calea progresului. Biserica a fost necesară în societățile vechi, unde, în lipsa altor instituții, trebuia să acorde asistență socială, educațională etc. Regimul comunist le-a oferit, însă, cetățenilor sprijin prin instituțiile sale de stat, motiv pentru care Biserica, ca instituție, devenea total ineficientă și inutilă. În mod logic, aceasta urma să dispară (la fel și religia), pe măsură ce societatea evolua [92, p.67-68].

În noile condiții istorice, BOR a fost pusă în fața unei dileme: de a-și continua misiunea, făcând concesii regimului sau de a se retrage pe poziții defensive. S-a mers pe prima opțiune, cea de a conlucra cu regimul „plinind în chip armonios nevoile și interesele Bisericii cu aspirațiile și preocupările statului realizând o colaborare rodnică și folositoare și pentru biserică și pentru patrie" [42, p.44], concept definit de Justinian Marina, nou ales Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și patriarh al BOR, cu 383 de voturi din totalul de 428 de voturi exprimate. Preotul și mai apoi Mitropolitul Justinian Marina a fost cel agreat de guvern [30, f.116] și preferat de noul regim politic din România pentru a fi ridicat la rangul de patriarh, deoarece guvernanţii credeau că este unul de-al lor şi va subordona BOR, partidului comunist [217, p.12]. Inițial, Justinian Marina a fost susținut în mod efectiv doar de către Arhiepiscopul Craiovei, Firmilian Marin [30, f.120].

Reformarea sau compromisul Bisericii? Prima provocare a patriarhului a fost să găsească fundamentul teoretic pentru justificarea prezenței Bisericii într-un sistem considerat ateu. A adoptat limbajul propagandiștilor comuniști pentru a crea senzația că BOR și-a asumat ideilor lor. În același timp, patriarhul sublinia valorile eterne ale credinței creștine pentru ca acestea să fie prezente în discursurile Bisericii și în atenția preoților și credincioșilor [92, p.66-68].

Succesul alegerilor din martie precum și votarea unei noi Constituţii au adus schimbări radicale în atitudinea clerului ortodox, care potrivit unei note a DGSS, s-au hotărât să facă act de supunere. Atitudinea hotărât democratică a patriarhului Justinian Marina transmisă prin pastoralele sale, precum și contactul direct dintre o parte din membrii Guvernului şi mitropoliţii ortodocşi a

dat impresia unei înțelegeri perfecte: „Reformele anunțate recent de Mitropolitul Justinian Marina cu ocazia înscăunării sale ca patriarh, precum și sprijinul promis de către actualul Guvern vor determina desigur clerul ortodox să se încadreze din ce în ce mai mult și mai hotărat în noul ritm de viaţă democratică imprimat de conducătorii Republicii Populare Române” [30, f.120].

Acțiunile noului regim urmăreau cenzurarea și orientarea strict materialistă a informaţiei, suprimarea totală a autonomiei universitare, desfinţarea învăţământului particular şi confesional, crearea *omului nou* și servitor necondiţionat al partidului. Din școli au fost scoși elevii şi studenţi cu manifestări „duşmănoase”, fiii „criminalilor de război, spionilor, trădătorilor, sabotorilor, fugiţilor peste hotare”. Religia era considerată „opiu pentru popor”, cu influenţă primejdioasă asupra populaţiei. Și cu toate acestea, Biserica s-a dovedit a fi cea mai rezistentă instituție care a înfruntat comunismul, căci întreaga lucrare a clerului și poporului a purtat pecetea *jerfei*, a păstrării esenţei: continuitatea sacramentală a ierarhiei, fără de care nu există biserică [179, p.84-85].

Decretul nr.177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase a conferit Ministerului Cultelor controlul deplin și legal din partea statului. Acest document a reprezentat baza juridică a politicii religioase în întreaga perioadă comunistă. Cu toate că articolul 1 garanta „libertatea conştiinţei şi libertatea religioasă pe tot cuprinsul Republicii Populare Române”, totuși această libertate era oarecum limitată, dar mai ales, controlată, conform, dar fără a se limita la acestea, prevederii art. 6: „Cultele religioase sunt libere să se organizeze şi pot funcţiona liber dacă practicile şi ritualul lor nu sunt contrare Constituţiei, securităţii sau ordinei publice şi bunelor moravuri” [73], prin completare cu art.10 din aceeași lege care stipula obligativitatea supunerii credincioșilor cultelor religioase, legilor țării, recunoscând prin urmare, legalitatea noului regim.

Iar pentru reprezentanții acelor culte, fără distincție, care vor manifesta vreo atitudine împotriva regimului de democrație populară sau împotriva poporului, se prevedeau sancționări de salarizare sau subvenții conform art.33: „Contravenirea la legile care privesc ordinea democratică a Republicii Populare Române poate atrage, în total sau în parte, retragerea subvenţiilor acordate de Stat. Deservenții cultelor, care au atitudini antidemocratice, vor putea fi înlăturați temporar sau definitiv de la salarizarea acordată de Stat” [73]. Prin urmare, statul avea mai multe mecanisme de control, inclusiv legalizate care aduceau cultele la supunere și ascultare față de regim.

Cu alte cuvinte, legea prevedea posibilitatea ca Ministerul Cultelor să intervină în numeroase cazuri în viaţa internă a cultelor. Astfel, ministerul putea anula orice hotărâri ale conducerilor Cultelor, puterea exercita controlul financiar, relaţiile cultelor cu instituţii similare din străinătate erau intermediate de Ministerul Afacerilor Străine. Învăţământul religios era de asemenea controlat, iar subvențiile acordate de stat de la buget cultelor erau transmise prin minister [46, p.19].

Consecințele punerii în practică a acestei legi au fost imediate și în avantajul conducerii comuniste, fapt care i-a permis să manipuleze ușor instituția Bisericii. Aplicarea legii a pus alegerea episcopilor sub controlul statului, a completat Sfântul Sinod cu membri ai Partidului comunist și a impus Bisericii Ortodoxe, principala biserică în societatea românească, un nou statut, centralizând administrarea sa sub autoritatea unui patriarh, [107 p.212].

Prin acest decret, statul prelua în fapt coordonarea problemelor de natură ecleziastică, iar Ministerul Cultelor devenea mai mult decât un punct de control și monitorizare. Cu alte cuvinte, prin intermediul acestui document s-a creat baza legislativă pentru amestecul abuziv al statului comunist în viața cultelor, pentru ca mai apoi să le subordoneze legal intereselor sale.

Ideea autonomiei Bisericii față de stat și a statului față de Biserică a fost menținută într-o formulă minimală, prin acordarea de către stat a sprijinului financiar pentru salariile preoților. Dar despre o separare *de facto* între stat și biserică nu putem afirma [94] și nici nu se menționează nici în prima, și nici în a doua care va fi, dintre Constituții. BOR nu a avut niciodată o autonomie totală față de stat, și nu a deținut o situație materială care să-i asigure autonomia față de stat [46, p.19-24]. Putem afirma, dincolo de raționamentele practice, că această atitudine a guvernării comuniste însemna o recunoaștere implicită a importanței Bisericii în viața poporului român.

În consecință, guvernul comunist și BOR au încheiat un pact care prevedea ca statul să protejeze libertatea cultului, iar Biserica să respecte legile. Statul avea pârghiile de a limita așa numita libertate a cultului, dacă Biserica nu ar fi respectat noul cadru legal.

În completarea legislației privind organizarea cultelor, a fost Decretul nr.178 pentru organizarea și funcționarea Ministerului Cultelor, din 4 august 1948. Acesta proclama Ministerul Cultelor drept serviciu public prin care statul își exercită dreptul de supraveghere și control pentru a garanta folosința și exercițiul libertății conștiinței și libertății religioase, iar atribuțiile Departamentului constau în supravegherea și controlul asupra tuturor cultelor religioase, dreptul de a avea delegați speciali pe lângă organele centrale sau pe lângă instituțiile și așezămintele cultelor religioase, precum și dreptul de a suspenda sau anula orice hotărâri sau măsuri de ordin administrativ-bisericesc, cultural, educativ, filantropic sau fundațional, care ar contraveni statutelor de organizare ale cultului sau actelor de fundație, ordinii publice, legilor de administrație și siguranță generală a statului, cu privire la asociațiile sau fundațiile de drept privat [210, p.210].

Concomitent, instituțiile de învățământ din subordinea Bisericii au fost preluate de către stat sau închise, instruirea clerului era sever limitată, iar celebrarea publică a Crăciunului și Paștilor au fost interzise [76, p.95]. În același timp, s-a derulat și procesul de inventariere a pământurilor și averilor bisericilor în cadrul măsurilor de recenzare a bunurilor statului [139, p.214], deposedarea de bunuri care ar fi creat o oarecare independență a Bisericii în raport cu statul [117,

p.25]. Baza juridică care reglementa raportul Biserică-Stat în România a fost *de facto* un mijloc prin care statul controla și se amesteca autoritar în viața cultelor. În fond, Ministerul Cultelor servea ca o cancelarie pentru culte a cărui activitate de avizare a documentelor acestora (pastorale, circulare), era o cale directă de supraveghere și control a coprului bisericesc.

Noua constituţie, noile legi și noul statut al BOR au oferit partidului comunist și statului dominat de comuniști instrumente pentru a obţine și extinde controlul asupra BOR. Represiunea și integrarea au mers mână în mână. Noul regim a luat mai multe măsuri represive împotriva BOR. Frica trebuia să fie răspândită prin teroare. Încă din 1945, într-un prim val de arestări, numeroși preoţi, adesea cu trecut legionar, au fost arestați și internați în lagărele de la Slobozia, Caracal, Lugoj și Târgu Jiu. Odată cu înființarea Securității, în 1948, un alt val de arestări s-a abătut asupra BOR și a celorlalte biserici, lagărele comuniste devenind scena unor crude operațiuni de „reeducare" [174, p.210-211].

Consolidarea autorității regimului a însemnat identificarea unor soluții de supraviețuire a Bisericii, plasată în fața provocării de răspunde la rolul acesteia într-o societate atee și definirea limitelor activității sale, întrucât o neutralitate politică și afirmarea valorilor ortodoxe fără compromiterea acestora nu era posibilă în planul regimului, care își dorea o biserică colaboratoare.

Noul patriarh s-a pronunțat pentru raportarea BOR la politica noului regim, subliniind interesul comun și necesitatea combinării eforturilor pentru nevoile și bunăstarea tuturor [42, p.56]. Justinian Marina era considerat un fidel al regimului chiar împotriva trecutului retrograd, conform fișei informative a patriarhului elaborată de securiști la 29 martie 1949, pe când acesta era încă Mitropolit al Moldovei: „De către Organele Inspectoratului de Siguranță Craiova, Justinian Marina este indicat ca având atitutudine antidemocratică și ca slujitor al elementelor reacționare, național-țărăniste și legionare, cu care a stat permanent în contact. Este susținutător al numitei Cârstea Leopoldina, de origine germană, pe care a luat-o la Iași. Aceasta în toamna anului 1944 a înlesnit evadarea din lagărul Ostroveni-Vâlcea a trei prizonieri germani, ajutată fiind de preotul Ion Marina. IPS Justinian Marina s-a încadrat și activează intens pe linie democratică, fiind cotat în prezent ca singurul element dintre înalții ierarhi ai Bisericii Ortodoxe care se bucură de încrederea actualului regim [...] Recent I.P.S. Justinian Marina a întocmit, în colaborare cu Arhiepiscopul Craiovei, Firmilian Marin, Pastorala care lămurește atitudinea care urmează să o adopte Biserica Ortodoxă față de noua Constituție. A ținut apoi o conferință cu toți Episcopii din raza Mitropoliei Ungro-Vlahiei, dându-le dispoziţiuni de modul cum trebuie să lămurească pe credincioși în legătură cu noua Constituție, îndemnându-i pe toți să se încadreze în mod loial în noua ordine democratică" [139, p.77-78].

Începutul colaborării lui Justinian Marina cu comuniștii este învăluit în legendă, afirmă Adrian Cioroianu. Istoricul evocă momentul evadării lui Gh. Gheorghiu Dej din lagărul de la Târgu Jiu, în noaptea dinspre 12 spre 13 august 1944, lucru care nu ar fi fost posibil fără susținerea lui Justinian, pe atunci preot într-un sat din Oltenia [66, p.270]. După ce, în august 1944, l-a ajutat pe prietenul său, Mihai Roșianu, care organizase evadarea liderului comunist Gheorghiu Dej din lagărul de la Târgu-Jiu, preotul Ioan Marina a beneficiat de o susținere specială din partea acestuia [148, p.11; 110, p.52-56], care va manifesta o încredere incontestabilă față de preotul vâlcean.

Apostolatul social – reconcilierea Republicii Populare România cu Biserica Populară: realitate si utopie. Justinian Marina a preluat conducerea BOR într-o perioadă de schimbări social politice complexe. Acesta era conștient că Biserica avea mai multe deficiențe, precum lipsa unor resurse financiare proprii, deficiența unor structuri organizaționale și instituționale (școli, spitale, organizații de caritate), care să permită o solidarizare a corpului social în jurul Bisericii; spiritul politicianist care se infiltrase în rândurile clerului și implicarea acestuia în aservirea intereselor regimului [92, p.68].

Referindu-se la statutul BOR în cadrul unui regim declarat oficial ateu, problemele cu care aceasta se confrunta, mitropolitul basarabean Antonie Plămădeală al Ardealului preciza următoarele: „Cât a fost patriarh, Justinian a căpătat satisfacție totdeauna, de aceea Biserica noastră, într-un fel, printre celelalte biserici din ţările socialiste din jur, și-a păstrat un anumit prestigiu și și-a păstrat instituțiile fundamentale, adică: eparhile, protopopiatele, parohiile, seminariile, facultăţile de teologie. [...] Patriarhul Justinian a fost o adevărată providenţă pentru BOR, cei care au venit, după el, și Justin și Teoctist, au beneficiat de moștenirea lui Justinian" [180, p.218-219].

Promovând asumarea de către Biserică a unei misiuni sociale contemporane, Justinian Marina a încercat reconcilierea comunismului și creștinismului, o Republică Populară cu o Biserică Populară. Cu toate acestea, patriarhul nu susținea că ar fi existat vreo compatibilitate între marxism și creştinism, ci doar între comunism și ortodoxism pe măsură ce relația lor se dezvolta în România. Principiul de la care a pornit Justinian a fost stabilirea unor raporturi cu statul comunist bazate pe „lealilitate" reciprocă, pentru a asigura un câmp de manevră cât mai larg al Bisericii în societate. Realitatea epocii i-a determinat strategia axată pe ideea pierderilor minime pentru biserică, patriarhul căutând să evite dispariția în Gulagul comunist a celor care puteau fi de folos Bisericii [88, p.83].

Suportul acordat statului ar fi cel mai contestabil aspect al activității patriarhului, dar și reprezenta *unica* modalitate și formă de colaborare care interesa statul, potrivit istoricului George Enache [90, p.59]. Prin pastorale și discursuri, Justinian a confirmat acordul Bisericii cu abolirea

monarhiei, cu noua Constituție [39, p.180-181], cu procesul de colectivizare a agriculturii [39, p.96-97], îndemnând preoții și credincioșii nu doar se să supună acestor decizii, dar și să sprijine realizarea lor pentru binele comun: „trebuie să colaborăm sincer și să sprijinim regimul democratic, în zidirea cea nouă, în așezarea cea nouă a Statului nostru, Republica Populară Română [...] convinși fiind că suntem în slujba poporului român, tot așa cum suntem în slujba Bisericii lui Hristos" [40, p.10-11].

Politica *apostolatului social* a fost abordată divers și controversat. Potrivit unor istorici [75, p. 201-224; 99], BOR ar fi fost o beneficiară a regimului comunist, în pofida rolului important care aceasta l-a avut în acţiunea de rezistenţă faţă de materialismul ateist, reprezentând un loc de refugiu pentru cei care respingeau dictatura comunistă și că a avut de suferit în urma acestei atitudini.

Un studiu dedicat Bisericii și statului în lumea ortodoxă contemporană, cu precădere zona Balcanilor, care ne-a atras atenția, în acest sens, este lucrarea istoricului belgian Olivier Gillet care prezintă strategia patriarhului Justinian ca o formă de adaptare a Bisericii la noua situație politică creată de instaurarea comunismului și supunerea Bisericii Ortodoxe față de noua putere începând cu 1948, urmând directivele statului [99, p.37-39].

Olivier Gillet definește apostolatul social ca un fel de „sovietizare" a Ortodoxiei tradiționale la începuturile regimului comunist, determinată de respectul față de tradiție și față de modernitate care justifica obligația și capacitatea de a se adapta la noile circumstanțe ale societății de după actul de la 23 august 1944, intrarea trupelor sovietice în țară și căderea lui Antonescu. A rezultat astfel, o discurs bazat pe întregirea dintre *tradiție* și *înnoire*, pentru a demonstra capacitatea Ortodoxiei de a se adapta la noua societate. *Apostolatul social* era o referință ideologică a Bisericii, pe care erau obligați să o urmeze teologi, profesorii din institutele teologice care îi formau pe viitori preoți și credincioși, pentru a face față tuturor marilor probleme ale societății, fie că e vorba de națiune, de pace sau de morala creștină [99, p.41-42]. Politica *apostolatului social* ar fi trebuit să demonstreze că există o posibilitate de conciliere între comunism și creștinism, precum și între Republica Populară și biserică.

În studiul dedicat acestei probleme, Olivier Gillet a subliniat că patriarhul Justinian și-ar fi elaborat strategia, cel puțin în primii ani, în conformitate cu modelul ortodox sovietic, făcând chiar o paralelă între termenii de *apostolat social* și *sergianism* [99, p.34-44], paralelă inadmisibilă, prin definiție și conținut, potrivit istoricului român George Enache [92, p.45-46].

Relația de colaborare a Bisericii Ortodoxe ruse cu statul comunist a fost numită „sergianism" după numele patriarhului Serghie [121, p.113]. În teorie, această politică presupunea implicarea Bisericii doar în planul necesităților religioase ale cetățenilor URSS. În practică, *adaptarea* sau *sergianismul* rusesc a favorizat pierderea libertății de conștiință a poporului și

transformarea Bisericii într-un instrument obedient regimului ateist. Aceasta politică a dus la închiderea bisericilor, la limitarea răspândirii credinței și, în cele din urmă, la subminarea acesteia în rândul oamenilor [218]. Discursurile Patriarhului Justinian, rostite și scrise în diferite locuri și momente au un obiectiv bine definit și anume faptul că BOR colaborează și sprijină toate acțiunile pe care statul român le întreprinde pentru binele comun al întregii societăți, solicitând implicarea preoțimii în apostolatul lor misionar și încadrarea în construirea unei *lumi noi* [40, p.344].

În opinia istoricului Radu Preda, relația dintre stat și biserică în perioada comunistă, nu a fost nici de dialog și nici de colaborare în sensul firesc al cuvântului. Acesta plasează raportul Biserică-Stat în contextul unei separări dușmănoase unilaterale, încercându-se o tentativă comună de a profita la maxim unul de celălalt. Statul profita de neimplicarea politică sau propagandistică a Bisericii, iar Biserica încerca să scoată cât mai mult din îngrădita ei libertate garantată de către Stat [160, p.21-22].

În omagiul adus patriarhului Justinian [110, p.14-16], academicianul Florin Constantiniu sublinia faptul că până și în politica religioasă a lui Stalin, intervenise o schimbare determinată de șocul războiului, înfrângeri, pierderi umane, lipsuri, aspecte care au diminuat foarte mult moralului societății sovietice. De aceea Stalin și-ar fi dorit să reconforteze moralul populației prin deschiderea Bisericii și apropierea față de Dumnezeu, întrucât își dădea seama că ideologia comunistă nu mai avea nici o influență în rândurile populației. Și, în al doilea rând, era vorba de o imagine respectuoasă a URSS față de occidentul democrat, când a conștientizat în 1943, că războiul era câștigat și organizarea postbelică a lumii va fi influențată de raporturile dintre Uniunea Sovietică și anglo-americani. Astfel, strategia patriarhului Justinian ar fi fost determinată direct de schimbarea de atitudine a conducerii sovietice, deoarece aceasta decidea tot ce se întâmpla în viața economică, politică, spirituală, culturală, militară din țările satelite. Acum nu mai era o luptă a Bisericii împotriva guvernului persecutor, cât o tentativă de colaborare a ei cu un stat mai îngăduitor și concesiv față de biserică. În opinia academicianului, patriarhul Justinian a avut inteligența politică necesară pentru a alege, în detrimentul unui conflict deschis cu autoritatea comunistă, o modalitate de convieţuire care să permită BOR să supraviețuiască [110, p.16].

IV.3. Concluzii la Capitolul IV

Pe parcursul perioadei comuniste, instituția Bisericii s-a poziționat într-o oscilare continuă între două extreme. Pe de o parte, o luptă cu comunismul care urmărea lichidarea acesteia, sau cel puțin, diminurea din rolul și statutul ei. Pe de altă parte, imixtiunea excesivă a statului în activitatea internă a Bisericii. Patriarhul Justinian Marina reprezenta pentru liderii comuniști o posibilitate de a avea în stat o biserică supusă și docilă, aservită intereselor de partid. BOR a fost „chemată” să accepte un *modus vivendi* cu noul regim în formula unei concepții proprii patriarhului – *apostolat*

social, justificată în discursurile oficiale ca o jertfă pentru slujirea binelui social. Colaborarea dintre BOR și autoritățile comuniste era mai curând o formă de supraviețuire, or, statul comunist și biserica s-ar fi exclus reciproc.

Pe de o parte legile care reglementau relațiile dintre biserică și stat ar fi putut să fi separat cele două instituții, acordând comunităților religioase autonomie față de stat și statului autonomie față de comunitățile religioase. Pe de altă parte, în realitate nu a existat o separare a Bisericii de stat în sensul convențional al termenului. BOR și celelalte culte recunoscute oficial prin constituție au fost pe larg folosite de partidul stat, în calitate de mijloace sau simple instrumente pentru implementarea politicilor sale. Ceea ce s-a întâmplat între Biserica Ortodoxă (și alte biserici) și stat a fost mai degrabă un fel de coabitare, care a permis fiecărei părți să-și atingă obiective specifice cu ajutor reciproc.

Instituția Bisericii din România s-a bucurat de menținerea unor drepturi imposibile în alte state comuniste. Bisericile, în mare parte au rămas deschise în continuare, s-au oficiat slujbele religioase, s-au putut edita și publica lucrări cu caracter religios etc. La acestea se adaugă asigurarea preoților cu salarii de la stat și pensii, menținerea lăcașurilor de cult deschise, portul preoțesc fără restricții și chemarea credincioșilor la slujbă prin tragerea clopotului, situație care nu se mai întâlnea în vreo altă țară din lagărul comunist.

Iar de beneficiile respective s-au bucurat și celelate culte deoarece, statul pentru a nu se compromite, a asigurat drepturi similare și altor culte existente. Cu toate restricţiile impuse, au fost refăcute și conservate multe biserici, opere de artă bisericească, s-au ridicat numeroase locașuri de cult, case parohiale de multe ori pe riscul unor preoţi curajoși, fără nici o aprobare. Potrivit unor date statistice, din evidenţele Patriarhiei, în perioada 1948-1966 s-au construit 269 de biserici noi, iar între 1967-1989 încă 773 biserici. În perioada 1950-1956 s-a făcut canonizarea unor sfinţi români. A existat o renaștere monastică (Rugul Aprins, Sihăstria, Slatina, Putna, Râmeț, Prislop) şi o continuare a tradiției isihasmului prin volumele de Filocalie [179, p.85].

V. DESTINE ALE PREOȚILOR ORTODOCȘI BASARABENI ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ: STUDII DE CAZ

Organele de securitate urmăreau o evidenţă exactă a numărului de biserici, a clerului, iar agenții lor secreţi, infiltraţi în structurile de conducere bisericeşti, provocau o stare de tensiune prin identificarea *elementelor antisovietice*. Spre exemplu, într-un buletin informativ al Ministerului Securităţii de Stat al RSSM, pentru perioada aprilie 1944-mai 1946, privind lupta contra elementelor antisovietice din rândurile creştinilor ortodocși și ale sectanților, ministrul Mordoveţ raporta autorităţilor superioare de la centru următoarele: „În timpul războiului, pe teritoriul RSSM funcţionau 888 de biserici, iar în anul 1946-582 de biserici din cele 950 existente" [200, p.40].

Diferența între cele două perioade are câteva explicații: o parte dintre biserici au rămas fără preoții care s-au refugiat în România, altele au fost închise forțat de autoritățile sovietice. Elementul comun al celor 2 perioade, însă, e prigoana susținută a preoților, asimilați elementelor anticomuniste. Argumentele invocate pentru urmărirea clerului și chiar a enoriașilor aveau la baza acuza colaborării cu fasciștii și hitleriștii, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial și, implicit, cu propaganda antisovietică și naţionalistă pe care ar fi susținut-o.

Astfel, în 1946 au fost întocmite 17 dosare pentru 48 de persoane, iar sub urmărire penală se aflau încă 137 de persoane-preoți și credincioși, chiar dacă în 1944 aceleași organe de securitate raportau că pe teritoriul republicii nu sunt depistate elemente antisovietice în rândurile clerului, iar atitudinea lor față de puterea sovietică ar fi una loială [200, p.40]. În contextul politicii de „repatriere" după momentul 23 august 1944 care a marcat întoarcerea armelor României împotriva Germaniei, s-a dezlanţuit o cumplită teroare împotriva românilor vinovați de a fi colaborat „cu regimul fascist de ocupaţie", identificați cu „dușmanii poporului", precum și a simpatizanților altor partide politice, altele decât partidul comunist. În urma reanexării Basarabiei în 1944, organele securității sovietice încep identificarea persoanelor care se pronunțau împotriva puterii sovietice, se opuneau procesului de rusificare a Bisericii, exprimau opinia ca Basarabia să fie sub protectoratul României [162, p.191].

Paralel cu acțiunile opresive manifestate la nivelul vieții economice și social-politice, regimul totalitar comunist își concentra eforturile materializate în demersuri preventive pentru o amplă politică de persecutare și deportare în baza principiului confesional.

Factorii decizionali de stat preocupaţi de urmărirea, spionarea, arestarea și în cele din urmă, deportarea preoților și clericilor „ostili regimului sovietic" erau împuterniciții Consiliului de Miniștri al URSS pentru Culte în RSSM, Consiliul împuterniciților pentru Culte de pe lângă

Guvernul RSSM, Ministerul Securităţii Statului din Republică, alte structuri ale statului sovietic și Partidului comunist. După reocuparea Basarabiei, în calitate de împuternicit al Moscovei pentru supravegherea Cultelor în RSSM este numit S. Deseatnikov, fondatorul Consiliului republican al împuterniciţilor [175, p.414].

În atribuțiile acestora intrau mai multe sarcini precum informarea operativă a guvernului URSS privind starea cultelor, evidenţierea, urmărirea și controlul bisericilor și caselor de rugăciuni, întocmirea buletinelor informative etc. KGB din RSSM, urmărea prin acțiunile sale, reducerea substanţială a numărului credincioşilor, astfel încât în perioada aprilie 1944-mai 1946, a lichidat 17 organizaţii şi grupuri religioase, 71 de persoane fiind arestate. Motivele invocate de securişti în lupta cu „elementele ostile" din rândurile fețelor bisericești și ale sectanților erau cele vechi. Se afirma acum că clericii și sectanții „convoacă adunări cu caracter antisovietic, răspândesc zvonuri antisovietice, contracarează măsurile puterii sovietice la sate, educă tineretul în spirit antisovietic. Cea mai teribilă crimă, aşa cum afirmau șefii Ministerului Securității din RSSM, era „tendința clericilor de a organiza o muncă dușmănoasă în scopul menţinerii, prin intermediul Bisericii, a influenței românești asupra populației religioase și a educării unei atitudini negative faţă de orânduirea sovietică" [175, p.415].

Deducem de aici că sovietizarea și bolșevizarea Basarabiei nu se desfășura în ritmul și în condițiile preconizate de ocupanți, iar politica de represiune urmărea, în primul rând, deznaționalizarea populației prin distrugerea elitelor, rusificare și deportări. Suntem în fața unui model clasic de stat autoritar, care, pentru a supraviețui, instituie teroarea. Drama clericilor basarabeni este, însă, una aparte. Refugiindu-se în România din calea rușilor (1940 și 1944), aceștia devin foarte curând ținte ale Securității unui stat transformat-la presiunea sovieticilor și a armatei sovietice-în satelit al URSS. Peste noapte, cele mai lucide conștiințe ale cauzei basarabene: profesori, preoți, înalți funcționari sunt reduși la tăcere, fiind amenințati cu privațiunea de libertate, iar în caz contrar, cu „repatrierea" în Siberia.

Concomitent s-au iniţiat acţiuni de elaborare a unor noi legi şi de modificare în sensul dorit de comunişti a celor anterior intrate în vigoare, vizând şi problematica purificării administrațiilor publice în conformitate cu Legea nr.486/1944 [125, p.6819–6823]. Un element important în procesul epurărilor a constituit-o ordinul Comisiunilor Eparhiale de Epurație adresat instituțiilor bisericești din subordine [Anexa 1], prin care se solicita completarea și restituirea de urgență a chestionarelor [Anexa 2], de către preoții și cântăreții bisericești cunoscute ca având: a) atitudine abuzivă ori ținută nedemnă în executarea serviciului; b) s-au pus sub orice formă în slujba intereselor străine de acelea ale Națiunii Române; c) au militat sub orice formă în vreo

organizațiune politică sau paramilitară: legionară, fascistă sau hitleristă, sau au servit prin orice mijloace scopurilor unor organizațiuni dictatoriale.

Un alt aspect al procesului epurărilor personalului clerical din fosta Arhiepiscopie a Chișinăului, încadrat în parohiile din județele din țară, a fost cel prin care cei interogați prezentau chestionarele completate în baza criteriilor solicitate și alte documente, după caz, în sprijinul susținerii faptului că nu au desfășurat acțiunile care le erau incriminate [26; 27], [Anexa 3]. Analiza aplicării în anul 1945 a legislației cu privire la epurări demonstrează intenția partidului comunist, care treptat își sporise influența în cadrul structurilor administrative de Stat, de a înlătura din calea sa orice element social care s-ar fi opus sau intenționau să se opună comunizării [97, p.112-119].

De acum încolo preoții refugiați în România din provinciile românești de altă dată aveau să devină unul dintre obiectivele de urmărire ale organelor de poliție secretă, iar filajul pe antecendente politice deveniseră unul dintre criteriile de bază care motivau și justificau deschiderea dosarelor nominale la Securitate [1; 2], [Anexa 4]. Dacă până în septembrie 1945 preoţii basarabeni refugiați în România nu apar în poziții-cheie, după această dată situația se schimbă și vizibilitatea lor crește. La 26 septembrie 1946 a fost ridicat la rangul de arhimandrit călugărul basarabean Teofil Pandele, funcţionar la Ministerul Cultelor, susţinut îndeaproape de patriarhul Nicodim, ocazie cu care mai mulţi preoţi şi fruntaşi basarabeni s-au întâlnit. Un alt basarabean aflat în apropierea patriarhului Nicodim a fost Teodor Gobjilă, funcţionar la Cancelaria mitropolitană din Bucureşti şi cumnat cu ministrul Petre Constantinescu-Iaşi, ministrul Propagandei. Acesta avea rolul de a supraveghea activitatea patriarhului român după 1944. De aceea, Constantinescu, Iaşi va încerca numirea acestuia mai întâi la conducerea Tipografiei Cărţilor Bisericeşti, apoi ca director în Ministerul Cultelor [149, p.153].

Statutul episcopatului provenit de peste Prut era neclară după 1944. În condițiile discuţiilor între reprezentanţii români şi ruşi în problema refugiaţilor, nu se ştia dacă în şedinţa Sfântului Sinod al BOR, ce urma să se desfăşoare la 30 iulie 1945, vor participa şi ierarhii basarabeni, care nu aveau o situaţie canonico-juridică stabilită [211, p.19]. La şedinţă nu au participat episcopii Efrem Enăchescu şi Antim Nica [90, p.280-296; 84, p.49-50, p.53-59], iar situaţia lor nu a fost discutată. Însă, se constituia o listă cu cei care urmau să fie epurați [149, p.153].

Incertitudinea statutului episcopului Efrem Enăchescu [33, ff.4-5] în episcopat sub noul regim politic a continuat în iunie 1947, după adoptarea Legii nr. 167/1947 privitoare la pensionarea clerului, situație care se va clarifica abia la 27 februarie 1950, într-o şedinţă a Sf. Sinod al BOR, când s-a luat în discuţie o hotărâre a Consiliului de Miniştri, din 17 februarie, prin care se stabileau pensiile ierarhilor „care nu mai îndeplinesc funcţiunile eparhiale pentru care au fost aleşi şi hirotoniţi”. Se stabileau pensii după „anii de serviciu făcuţi în funcţiune publică”. Din octombrie

1947 patriarhul Nicodim l-a numit pe Efrem Enăchescu drept stareţ al mănăstirii Cernica. Se dorea ca odată ce era reabilitat, Efrem să ocupe un post de vicar la Patriarhie [149, p.154].

În această perioadă îl regăsim pe episcopul basarabean implicat în oficierea slujbelor religioase. De asemenea, la 1 iunie 1947, Efrem Enăchescu, slujea un *Te-Deum* în catedrala patriarhală, săvârşit cu ocazia vizitei în România a patriarhului Alexei al Moscovei, în fruntea unui sobor compus din doi ierarhi ruși, diaconi și români [139, p.71]. Potrivit documentelor de epocă, clerul a fost impresionat de atitudinea patriarhului Alexei[1], care a slujit majestuos, „este prezent și trăiește clipa rugăciunii, cucernic și, adânc cunoscător al tipicului și regulilor arhierești, pe care le-a rostit pe de rost; foarte atent la orice gest sau mişcare, motiv pentru care inclusiv Mitropolitul Efrem Enăchescu era tot timpul cu privirile aţintite asupra patriarhului Alexei, uitase de slujbă, parcă era buimăcit. Se gândea, oare, că dacă rămânea la Chişinău nu era rău? După liturghie, patriarhul Alexei și-a exprimat dorinţa ca Te-Deum-ul să se oficieze în limba română. S-a cântat însă și în limba slavă-bisericească" [139, p.72]. Lumea bisericească era foarte curioasă cum se vor prezenta chiriarhii și preoții ruși, persoana patriarhului Alexei stârnind un interes deosebit: „S-a zvonit că este de origine nobilă. Acest fapt i-a contrariat pe mulți. Se întreabă cum de a reușit să se împace cu regimul sovietic" [30, ff.27-28].

Într-o Notă informativă a DGSP cu privire la activitatea suspectă a călugărilor și călugăriţelor din jurul Capitalei din 13 decembrie 1948, constatăm că Efrem Enăchescu, în prezent stareţul mănăstirii Cernica, fost Mitropolit în Chişinău, unde ţinea cuvântări publice, în care ataca regimul din URSS, iar în timpul războiului contra Uniunii Sovietice a desfăşurat o vie propagandă pentru acest război, în momentul de faţă este cunoscut ca element cu idei net reacționare, însă se ferește de a-și manifesta sentimentele faţă de orice persoană. Nu s-a putut stabili dacă caută să adune în jurul său elemente fugite din Basarabia, cu sentimente antisovietice. Potrivit dosarelor securității, erau informaţii că ÎPSS Justinian intenționează ca starețul să fie mutat în calitate de Locotent Episcop la Râmnicu Vâlcea [139, p.103-104]. Efrem Enăchescu s-ar fi aflat printre protejații lui Justinian Marina, care l-a și numit episcop locotenent de Râmnicu Vâlcea, pe „fostul mitropolit al Chișinăului sub Antonescu și *cunoscut pro-fascist*" [30, f.401, f.407]. Efrem Enăchescu a fost pensionat începând cu data de 1 aprilie 1950, cu domiciliul la mănăstirea Cernica. În hotărârea sinodală se mai prevedea ca aceşti arhierei să fie solicitaţi în calitate de consilieri tehnici în diferite grupuri de lucru pe lângă Sinodul BOR şi că pot sluji în Eparhie, potrivit dreptului canonic [149, p.155].

[1]Teologul Gala Galaction constata o primire foarte caldă a Patriarhului Alexei în România: „...făcând o plimbare prin țară [Patriarhul Alexei] și fiind primit pretutindenea cu mari manifestări de dragoste" [13, f.96].

Începând din anul 1948, situaţia clericilor basarabeni urmează cursul raportat la perioada reîncadrărilor personalului bisericesc coordonate de Ministerul Cultelor care punea în aplicare noua legislaţie privitoare la culte. Se întâmpla frecvent ca Ministerul Cultelor şi Securitatea, care superviza această procedură, se foloseau de orgoliile clericilor proveniţi din Basarabia şi a celor din Vechiul Regat care îi primiseră la refugiul în România. Faţă de acestea autorităţile statului au ştiut cum să se impună atunci când se implicau în problemele bisericeşti.

Spre deosebire de perioada refugiului din 1940, când mare parte dintre preoții refugiați erau încadrați temporar în parohiile din România, de această dată procesul a fost mult mai anevoios, reieșind din mărturiile preoților evacuați din Basarabia. Ajungând în cele din urmă, la Craiova, preotul Paul Mihail consemna rezervele întâmpinate din partea mitropolitului Nifon al Olteniei, în vederea încadrării duhovnicești a clericilor refugiați: „Dimineaţa am mers la reşedinţa mitropolitului Nifon al Olteniei. [...] Am raportat cine sunt, rog utilizare la o biserică, corul școalei cu 16 elevi refugiaţi să cânte la catedrală. A pronunţat următoarele cuvinte: „Nu mă poate ajuta cu nimic, corul școalei să nu cânte și bună ziua”. Da, acestea sunt cuvintele ierarhului, și nu ca fapta Episcopului Andrei al Aradului, care în 1940 a îmbrăcat cu hainele sale preoți refugiaţi (pr. Arvinte și alţii)” [123, p.305-306].

Până la primirea ordinului de repartizare la Biserica „Sf. Mina”, preotul Paul Mihail consemna, în *Jurnalul* său în ultima decadă a lunii martie 1944, aceeași atitudine ezitantă și din partea preoților de la parohii mai simple din regiune: „Am mers la Biserica „Sf. Mina”, unde preotul Ioan F. Popescu s-a ispitit că va cânta corul elevilor cântăreţi când va sluji. Cu degetul arătător mi-a categorisit că acatistele, parastasele, cununiile și sfeștaniile sunt ale Preacucerniciei Sale și să nu mă amestec. [...] Mulţumesc, Doamne, că voi sluji de Paște” [123, p.306]. Că este acesta un argument sau mai puțin, considerăm necesar să înscriem această reticență venită din partea clerului românesc la caontextul social-politic al epocii care plasa BOR într-o poziție delicată față de noul guvern prosovietic, instaurat la București, după lovitura de stat de la 23 august 1944.

În aceste condiții, se accentua și un conflict între clerul basarabean refugiat şi oricare alţi preoţi. Aceştia din urmă nu puteau trece cu vederea faptul că „i-au deranjat”, venind să se stabilească pe la parohiile lor şi cerând pe lângă aceasta şi drepturi. Clerul afirmă despre basarabeni că „au fugit de comunişti şi acum o fac pe comuniştii”. Nu are încredere în ei, fiindcă erau agenți. Câţiva preoţi basarabeni îl rugau pe preotul [Simion] Neaga, tot basarabean, consilier referent economic, să le dea tot sprijinul ca să nu plece în Ardeal, la care acesta le-a răspuns că, propunându-i patriarhului Justinian transferarea unui preot basarabean într-un post liber, el a spus: „Postul vacant se suprimă, iar preotul solicitant va pleca în Ardeal” [149, p.156].

Pare că preotul Simion Neaga [34, f.61], refugiat și el din Basarabia, avea o astfel de influență, din moment ce mai mulți preoți îi solicitau ajutorul. Îl regăsim în dosarele organelor de stat, ca un apropiat al patriarhului, fiind numit în postul II de consilier referent economic, după ce a ocupat anterior funcția consilier referent la Mitropolia Basarabiei, prieten cu patriarhul de pe timpul când aceasta era paroh la Râmnicu Vâlcea [139, p.103-104, p.125, p.155].

În 1948 în mediul religios bucureştean circula zvonul că preoţii basarabeni vor trebui să părăsească parohiile în care slujeau, pentru utilizarea lor în provincie. Se vehicula că patriarhul Justinian doreşte „să decongestioneze Capitala" de clerul supraaglomerat, fiind vizaţi basarabenii, moldovenii, cei transferaţi prin nepotism sau oportunism. Unele documente indică faptul că au fost făcute două liste. Una includea preoții care rămăseseră peste Prut între 1940 și 1941, dar s-au refugiat în 1944. A doua listă includea preoții care au trecut în Vechiul Regat din vara lui 1940. Acest zvon a fost răspândit în cercurile bisericești de Simion Neaga, care a susținut chiar „repatrierea" în URSS a două rânduri de clerici care au fost menționați pe aceste liste. Nu este exclus că erau elaborate astfel de liste, dar cel mai probabil, autoritățile statului au solicitat o evidență a clericilor basarabeni care se aflau în România. Totuși, împotriva zvonurilor răspândite în comunitatea bisericească, patriarhul Justinian a cerut Ministerului Cultelor să permită clericilor basarabeni să rămână în țară. El a susținut că aceștia ar putea fi trimiși în parohiile greco-catolice din Ardeal care erau acum închise. Prin urmare, Comisia bisericească, condusă de episcopul Veniamin Nistor, împreună cu reprezentanții Ministerului Cultelor, au cerut în mai multe rânduri ca aceștia să fie trimişi în baza unor liste. Cu toate acestea, clericii basarabeni nu au dorit să plece în misiune, iar unii au preferat chiar să își dea demisia din preoție. Mai mulți clerici, însă, inclusiv Ion și Petre Hagiu, au acceptat să plece în Ardeal începând cu 5 noiembrie 1948 [149, p.156].

Participarea la acțiunile de calomnii împotriva Uniunii Sovietice şi a doctrinelor materialiste, aspirațiile refugiaților la revenirea lor în locurile de baștină, politica anterioară datei de 23 august 1944 catalogată ca fiind „legionară", reprezentau argumente solide în urmărirea desfăşurată de Securitate.

Activitatea pastoral-misionară desfăşurată de un număr impresionant de preoți ortodocşi în vechile provincii românești Basarabia și Bucovina, dar și în Transnistria, în perioada lui Ion Antonescu, erau antecedente considerate drept o „campanie de calomnii la adresa Uniunii Sovietice". Un alt criteriu de urmărire al organelor de represiune asupra preoților era aceea de activitate spirituală propriu-zisă. Aceasta, potrivit îndrumărilor date de partid, trebuia să se desfășoare exclusiv în incinta bisericească. Nu mai era permisă nici o activitate bisericească în afara acestui spaţiu, excepţie făcând înmormântările. Mai mult decât atât, după interzicerea predării religiei în școli, nici cateheza nu mai era permisă a se desfășura în spaţiul bisericesc,

aceasta interzicându-se pentru ca viitoarele vlăstare ale socialismului să nu fie pătate de principiile „retrograde” ale credinţei creştine. Predicile trebuiau rostite cu grijă, deoarece preotul, prin poziția sa față de credincioși, putea crea tulburări și stări de spirit nefavorabile regimului de aceea, chiar și predica era urmărită de eventuale expresii mascate de citatele din Sfânta Scriptură sau Sfânta Tradiţie [144, p.131].

Potrivit adresei înaintate către toate Direcțiunile Regionale de Securitate din țară și DSC, se solicitau informaţii care să cuprindă activitatea din ultimul timp a preoţilor şi călugărilor care au funcţionat pe teritoriul Transnistriei, Basarabiei şi Bucovinei [9, f.3]. Manifestările și *activitatea duşmănoasă* a clerului urmau să fi redate în mod concret cu extrasul din materialul care îl posedă Serviciile Județene de Securitate. Tabelele trebuiau înaintate în trei exemplare având următoarele rubrici obligatorii: 1. Numărul curent; 2. Numele și prenumele preotului; 3. Date de stare civilă - locul și data nașterii, numele părinților, copii etc.; 4. Parohia la care funcționează; 5. Funcţia în cadrul cultului; 6. Domiciliul, comuna, judeţul, str., numărul; 7. Starea materială; 8. Originea socială; 9. Apartenenţa politică în trecut și prezent; 10. Manifestări și acţiuni ostile; 11. Observaţii [139, p.183]. Mare parte a clericilor identificați figurau ca membri ai Frontului Plugarilor, Partidului Muncitoresc Român, unii proveniţi din PSD sau ca foşti membri ai PNP, până la dizolvarea acestuia sau fără activitate politică. În plan cultural, dar, în fond, tot cu activitate politică, mulţi clerici figurau ca membri ARLUS, însă fără activitate. Lipsa implicării în ARLUS era considerată de autorităţi ca „antisovietică”. Referitor la studii, clericii urmăriți figurează, majoritatea, cu Seminarul Teologic de zece sau opt clase, dar şi absolvenţi ai şcolii de cântăreţi. La criteriul vârstă, figurează clerici bătrâni, unii născuţi în 1882, dar şi mai tineri, cei după 1910, în general fiind licenţiaţi în Teologie [149, p.161].

În adresele emise de organele securității exista chiar o clasificare a acestor clerici în funcţie de opiniile politice reflectate în materialele informative: *categoria I*: preoţii sau călugării reacţionari, cu vederi antidemocratice, dar care nu se manifestă pe faţă contra regimului, ci numai în cercul prietenilor lor cu viziuni similare; *categoria II*: preoţii şi călugării care nu sunt reacţionari. Aceştia nu se manifestă şi nu lansează zvonuri alarmiste politice şi religioase; *categoria III*: preoţii şi călugării care în regiunile de unde s-au refugiat au posedat averi considerabile, ajungând unii chiar până a avea 500-600 ha teren arabil etc. Aceştia sunt catalogați *periculoşi*, deoarece menţin incitarea populaţiei refugiate din Basarabia şi Bucovina prin lansarea diferitelor zvonuri că se vor înapoia la averile lor şi vor trăi iarăşi bine; *categoria IV* o reprezentau elementele care s-au încadrat în organizaţiile politice democratice şi desfășoară o activitate superficială în aceste organizaţii. Din fişele lor personale identificate în dosarele CNSAS, rezultă că majoritatea din această categorie sunt încadraţi în Frontul Plugarilor. Nu sunt complet ataşaţi regimului, lăsând să se întrevadă că

totuşi mai speră că se va schimba regimul. În rândurile acestora se comentează că în curând Biserica va fi separată de stat şi că ei atunci vor avea de suferit [149, p.161-162].

Arestările care au urmat au vizat clerici din toate categoriile enumărate, iar scopul organelor de Securitate a fost ca prin măsurile de represiune față de anumite persoane să intimideze întreaga tagmă socială și să descurajeze actele de nesupunere pasivă sau activă. Teama față de preoți, elemente anticomuniste, prin definiție, păstrători ai moravurilor vechi care contrastau cu scopul declarat al omului nou, constructor al comunismului, era întreținută și de presiunea din partea conducerii URSS, preocupată de viitorul comunist al Basarabiei. Legăturile între rudele aflate de ambele părți ale Prutului trebuiau interzise, la fel și speranța basarabenilor de a fi eliberați.

Vom prezenta, în cele ce urmează, 3 cazuri reprezentative de clerici basarabeni prinși în angrenajul Securității. Fie că este vorba de viitorul mitropilit al Ardealului, Antonie Plămădeală, care-după anii de detenție-a parcurs un traseu profesional aproape miraculos, într-un stat autoproclamat ateu; fie că e vorba de un tribun la poporului, Vasile Țeprodei, care a demascat, în articole virulente, viața țărănimii române din Basarabia, rămasă sub ocupație; fie că ne referim la cei numiți *clerici conspiraţionişti* din rândul basarabenilor din Capitală şi din provincie, care se manifestau subversiv în diferite modalităţi, un exemplu în acest sens fiind „acţiunea revanşardă antisovietică" a călugărului Mina Dobzeu. Rolul istoricul este, în opinia noastră, de a elucida o situație sau alta. Vom încerca să aducem în discuție informațiile pe care le-am găsit și cercetat, fără a scoate lucrurile din contextul epocii care a determinat diverse comportamente umane.

V.1. Antonie Plămădeală în dosarele Securității

Leonida (Antonie) Plămădeală: repere biografice. Biografia unuia dintre cei mai de seamă reprezentanți ai Ortodoxiei românești, Antonie Plămădeală, a fost puțin studiată până în 1968, anul plecării acestuia la Oxford, de unde revine ca episcop-vicar patriarhal deja numit. Accesul, după 1989, la documentele de arhivă, a deschis istoricilor posibilitatea reconstituirii unei biografii vizând acea perioadă. O sursă de primă mână o constituie chiar *Amintirile* mitropolitului A. Plămădeală, relatate cu ocazia interviului realizat de Dragoș Șeuleanu și Carmen Dumitriu [180], în care sunt rememorate etapele vieţii sale de condamnat în lipsă, urmărit al Securităţii, anchetat și încarcerat în închisorile comuniste, precum și etapa ulterioară detenției sale. Importante sunt și lucrările ce-i poartă semnătura, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă* [154], cu o prefață a Pr. Prof. Acad. Dumitru Stăniloae și un *Cuvânt înainte* al autorului, precum și materialele semnate după anul 2000, din care amintim *Basarabia* [152] și *Rugul Aprins* [153], apărute la Sibiu.

În reconstituirea biografiei și a activității mitropolitului Antonie Plămădeală un loc aparte îi revin studiilor istoricului Adrian Nicolae Petcu [157], bine documentate, precum și relatărilor unuia dintre frații lui Leonida, Mihai Plămădeală, pe marginea acestui subiect.

În paralel, am întreprins o vastă acțiune de documentare în arhive, cu accent pe documentele din arhiva fostei Securităţi, mai exact fondul informativ nr. 1015, în trei volume distincte, în baza cărora vom încerca să creionăm, în cele ce urmează, o imagine cât mai completă asupra biografiei lui Antonie Plămădeală, urmărind cele mai importante etape ale devenirii sale (studenția, activitatea de ierodiacon și ieromonah la mănăstările la care a viețuit), peste care și-a pus amprenta regimul comunist care i-a marcat definitiv existența (ancheta, condamnarea și detenția în închisorile comuniste).

Leonida Plămădeală, cu numele de monah Antonie, s-a născut la Stolniceni, județul Lăpușna, Basarabia, în data de 17 noiembrie 1926, fiind unul din cei șase copii ai familiei Vasile și Elisabeta Plămădeală, români de naționalitate. Tatăl său a fost cântăreț bisericesc la Biserica din satul natal [10, ff.2-3]. Leonida Plămădeală a urmat școala primară din Stolniceni, după care, în 1937, s-a înscris la Seminarul Teologic, *Gavriil Bănulescu-Bodoni*, din Chişinău. În 1940, când trupele sovietice au ocupat Basarabia şi cursurile Seminarului Teologic au fost suspendate, tânărul teolog s-a înscris la Școala Pedagogică din Chișinău [157, p.49; 47, p.5].

Ocuparea sovietică venea în urma ultimatumului din 26 iunie 1940, prin care României i s-a cerut să cedeze Basarabia și Nordul Bucovinei. La 30 august același an, României i se impune-prin Dictatul de la Viena-cedarea unei părți a Transilvaniei (cca 43.492 km²) în favoarea Ungariei horthyste, iar pe 7 septembrie 1940, la Craiova, cedarea Cadrilaterului. Situația României era una extrem de dramatică. „Cu foarte mare greutate se pot afla, în analele trecutului românesc, perioade mai dureroase, mai grave și mai primejdioase, pline de consecințe incalculabile, decât aceea din vara și toamna anului 1940”, scria istoricul Gh. Buzatu. În aceste condiții, alianța cu Puterile Axei rămânea unica soluție viabilă în contextul izolării internaționale a României, după capitularea Franței, iar începutul ofensivei germane pe frontul de Răsărit, la 22 iunie 1941, era privit din perspectiva recuperării teritoriilor românești amputate.

După izbânda românească din 1941, prin care Basarabia a fost readusă în cadrul României Mari [81, p.27], școala teologică și-a reluat activitatea, nu, însă, pentru mult timp. Leonida, elev în anul II al Școlii pedagogice sovietice, și-a continuat studiile la Seminarul Teologic, pe care le întrerupe din nou odată cu refugiul din 1944, la întoarcerea trupelor sovietice. Urmează refugiul, alături de familie, laIșalnița, lângă Craiova [156, p.111-127]. Despre anii de pribegie, Antonie Plămădeală consemna în amintirile sale: „Aș putea zice că anii mei de pribegie au început foarte devreme pentru că prima bejenie a fost in 1944, când am fost nevoiți să ne părăsim casa cu tot ce era în ea [...]. Reușisem să intru la seminarul din Bucureşti. Era o foarte puternică mişcare studenţească anticomunistă. Era o foarte mică mişcare studenţească pro-comunistă sau pro-democrată, cum se numea atunci. Ne aflam după un regim totalitar” [180, p.123].

În toamna aceluiași an, după cum rezultă și din memoriile sale, tânărul Plămădeală s-a înscris în cadrul Seminarului „Nifon Mitropolitul” din București, pe care l-a absolvit pe loc fruntaș, în anul 1945. În același an, tânărul Plămădeală şi-a continuat studiile la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universităţii din București, audiind în paralel și cursurile Facultății de Litere și de Filosofie. În ambele instituţii se aflau la catedră, la acea dată, personalităţi de înalt prestigiu ale învăţământului universitar românesc. La Facultatea de Teologie, îl regăsește pe Teodor M. Popescu, Haralambie Rovenţa, Gala Galaction, I. G. Coman, Petre Vintilescu, iar la Filosofie, Anton Dimitriu, Mircea Florian, G. Călinescu, Tudor Vianu și I. Zamfirescu [48, p.236].

După ocupația sovietică din 1944, rușii au solicitat în mod imperativ autorităților române să predea persoanele refugiate, în contextul politicii de „repatriere”. Printre cei care au avut norocul să nu fie repatriați a fost și familia Plămădeală. După dispozițiile ministrului de justiție Pătrășcanu din guvernul lui Constantin Stănescu, refugiaților li s-au eliberat acte de identitate românești, iar recunoașterea cetățeniei române de către instanţele de judecată i-a pus pe refugiații de peste Prut la adăpostul legii. Deveniseră români cu acte în regulă [37, p.17]. Informații similare le regăsim și la Antonie Plămădeala: „Un comunist ne-a făcut atunci, nouă celor din București un mare bine. Lucreţiu Pătrășcanu, ministrul de justiţie. [...] Ne-a dat tuturor certificate de cetăţenie română pe baza declaraţiei că fusesem în 1940 refugiaţi în România. Nu era adevărat și el știa. [...] Lucreţiu Pătrășcanu a plătit apoi cu viaţa sentimentele românești pe care le păstra” [152, p.15].

Fiind student, în anul II la Teologie, în ianuarie lui 1947, împreună cu Nicolae Bordașiu și cu Roman Braga, Leonida Plămădeala făcea parte din Oficiul Universitar al Universității din București, de unde se distribuiau burse și locuri de cămin. În acea perioadă, un post de radio german instalat în Austria promova o propagandă susţinută împotriva comunismului, chemând populația din spațiul aflat sub influența sovietică la rezistență. Se vehicula și un orizont de așteptare, cel al sosirii armatelor americane eliberatoare. Această propagandă a contribuit la fundamentarea sentimentului de încredere încurajându-i să se organizeze în grupuri mici de rezistență împotriva comunismului. De fapt, interesul lumii occidentale era de a îndepărta de hotarele sale pericolul comunist.

Despre acest episod ale vieții tânărul teolog consemna că începuseră manifestaţiile studenţești, foarte naționaliste, în fruntea cărora se aflau basarabenii, care fugiseră din calea rușilor și sperau la restaurarea României libere și democrate, încurajați fiind de posturile străine de radio. De aceea, Plămădeală începuse să editeze împreună cu un alt coleg basarabean, Roman Bragă arhimandrit, un ziar ce se numea *Ecoul Basarabiei*” [152, p.30]. Scrierile ziarului militau pentru eliberarea Basarabiei, pentru Basarabia românească, pentru faptul că această situație politică și

stare de lucruri este proviziorie, că vor veni americanii care îi vor readuce pe basarabeni pe meleagurile lor natale etc. Însă, un număr mare din aceste ziare ajungeau la Securitate.

Leonida Plămădeală în dosarele Securității. Numele lui Leonida Plămădeală apare în dosarele Securității de stat alături de cele a mai multor studenți de la Facultățile de Teologie și Medicină Veterinară din București, când i s-a intentat un proces care s-a terminat în anul 1949. Acesta a fost acuzat de participare la o „organizaţie paramilitară de tip fascist-legionar, care a uneltit în contra Siguranţei interioare a Statului". În dosarul penal al „grupului legionar" de la Teologie-Medicină Veterinară, între cei 30 de tineri inculpați figurează și Leonida Plămădeală. Din declarația lui Constantin Vaman, datată 24 iulie 1948, rezultă că Leonida Plămădeală fusese încadrat în „organizaţia legionară" din cadrul Facultății de Teologie, înainte de decembrie 1947, de către Nicolae Bordașiu. Cei care făceau parte din această organizație aveau datoria de a pregăti politic și religios pe tinerii care se arătau atașaţi Legiunii, Leonida Plămădeală „pregătindu-l" pe Iulian Cârstoiu și „încadrându-l simpatizant în ultima săptămână înainte de vacanţa Paştelui". Potrivit anchetatorilor, Plămădeală ar fi făcut parte din grupul condus de Nicolae Bordașiu, respectiv din grupul de la căminul „Matei Voievod", condus de Petre Vila, în care mai erau Roman Braga și Constantin Vaman [157, p.46-50].

Cu ocazia interogatoriului din 13 august 1955, efectuat anchetatului Bordașiu Nicolae, arestat de organele MAI de la Regimentul Timișoara, acesta afirma următoarele: „Vreau să precizez că pe Plămădeală l-am cunoscut prin anul 1945, când el a venit la Facultatea de Teologie [...]. Nu am avut legături strânse cu el. Știu însă că a devenit legionar prin anul 1947 și atunci am fost împreună cu el la una sau două ședinţe subversive legionare, care au fost ținute la căminul teologic din str. Radu Vodă, Bucureşti" [11, f.65].

Era evidentă forțarea politică a cazului, așa cum se proceda uzual în epocă, prin fabricarea unui scenariu cu miză legionară. În orice condiții, presupusul atentat la siguranța și securitatea Statului, era suficient pentru a-i codamna pe inculpați la ani grei de închisoare. Nu se specifică explicit care era doctrina ideologică a acestor grupări, dar atitudinea anticomunistă și, în special, antiguvernare comunistă nu poate fi tăgăduită. Acești tineri își puneau speranța în misiunea eliberatoare a americanilor, pe care-i vedeau drept singurii salvatori de influența sovietică și, implicit, comunistă. Nimeni nu știa, pe atunci, că lumea fusese deja împărțită, cu acordul SUA și a guvernelor occidentale, iar Cortina de Fier căzuse peste această parte a Europei.

Astfel, încă din anul III de studii, Leonida Plămădeală se află în obiectivul de supraveghere al Securității. Pus sub urmărire, din cauza implicării în organizații studenţești anticomuniste și trimis în justiție pentru crima de organizare și participare la organizațiuni de tip fascist politice și paramilitare prevăzute și condamnate de art. 209 pct. 2, lit. a și pct. 3 din Codul Penal, acesta

aflând de arestările operate în rândurile studenților, a plecat din București, oprindu-se la Baia Mare cu intenția de a-și finaliza studiile în teologie.

Regăsim aceste relatări chiar în *Amintirile* sale: „În vara lui 1948 a început vânătoarea. Probabil stăpânirea din vremea aceea și Securitatea, care era tocmai în curs de organizare după vechea poliţie politică a lui Cristescu, au sesizat fenomenul și au început arestările [...] Și așa s-a făcut atunci că un alt coleg de al meu avea o istorie mai complicată, un fost elev al tatălui lui era acum directorul școlii profesionale din Baia Mare. [...] Și atunci am luat trenul și am plecat amândoi la Baia Mare, în neștire, fără să știm la cine mergem" [180, p.126].

Cu toate că nu toți studenții din lotul trimis în justiție fuseseră arestați, în februarie 1949 s-a desfășurat procesul. După o imitație de proces judiciar, prin Sentinţa nr. 210, la 15 februarie 1949, Tribunalul Militar Bucureşti, Secţia a II-a, condamna lotul teologilor și medicinîștilor „legionari" la pedepse grele, cuprinse între 1 an și 10 ani [157, p.54]. Absent la proces, acuzat în dosarul de grup de activitate desfășurată în organizația subversivă legionară, în anul 1949, Leonida Plămădeală a fost condamnat la 7 ani temniţă grea, 5 ani degradare civică și 10.000 lei cheltuieli de judecată, pentru crima de organizare și participare la organizațiuni de tip fascist, politice și paramilitare [21, f.78].

În Baia Mare, Leonida Plămădeala s-a angajat ca pedagog de limba rusă la Școala profesională de minieră, unde și-a desfășurat activitatea timp de un an: „Mie mi s-au dat ore de limbă rusă, dar nimeni n-a știut vreodată că eu nu știu limba rusă. Îmi învăţam lecţile cu o zi înainte de a preda copiilor orele" [180, p.128].

În luna iunie, la sfârșitul anului școlar, Leonida Plămădeală a plecat din Baia Mare, spre Cluj, cu aceeași intenție de a finaliza studiile de Teologie. S-a înscris, la sfârșitul aceluiaşi an universitar (1948/1949) în cadrul Institutului Teologic Universitar de acolo, prestând examenele din sesiunea de vară și promovând examenul de licență, cu teza *Importanţa antropologiei carreliene pentru o pedagogie creştină* [48, p.238], sub coordonarea profesorului de Pedagogie și Filosofie religioasă, Nicolae Balcă, cu care avea singura legătură în Institut [10, ff.35-37]. După susținerea tezei, Leonida a plecat din Cluj: „Totul era sub presiune. [...] Aproape toți colegii mei din București erau în pușcărie, afară de câțiva care nu au fost prinşi" [180, p.134].

Intrarea în monahism și în obiectivul de urmărire al organelor de Stat. Calea călugăriei a fost influențată de poetul, ziaristul și călugărul Sandu Tudor, de la Mănăstirea Antim, din Bucuresti, dar și de către ieromonahul și duhovnicul său, Arsenie Boca[2], de la Mănăstirea

[2] Era puțin probabil ca părintele Arsenie Boca să nu fi știut de condamnarea lui Leonida Plămădeală pentru o perioadă de 7 ani de detenție. Fiind urmărit și condamnat de către autoritățile statului, intrarea în monahism era, pentru noul monah, o soluție temporară de a se sustrage de la urmărirea Securității. Cu toate că nu putem afirma că părintele

Brâncoveanu, de la Sâmbăta de Sus, pe care îl cunoștea din perioada vizitelor sale la mănăstire pe când era student la București. Prin urmare, în vara lui 1949, a fost hirotonit diacon, de către episcopul Andrei Mageru de la Arad, iar în septembrie 1949, a fost călugărit, cu numele Antonie, la Mănăstirea Prislop [48, p.238; 134].

Apropierea de Sandu Tudor[3] se produsese în timpul întrunirilor grupului R*ugul Aprins* de la Mănăstirea Antim, din 1946, care aveau loc în zilele de joi și duminică, și la care care participau mai multi studenți teologi. Aici Antonie Plămădeală îi va cunoaște pe mulți intelectuali apropiați altarului Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, Vasile Voiculescu și Paul Sterian [37, p75]. În scrierile sale de mai târziu, viitorul mitropolit sublinia că fenomenul *Rugul Aprins* trebuie înscris şi printre primele şi, prin urmare, îndrăzneţele acţiuni concrete de rezistenţă spirituală ortodoxă anticomunistă, în condițiile în care flagelul totalitar tindea să acapareze toate sferele vieții României postbelice, ca urmare a trădării Occidentului de la Yalta, care arunca România în sfera de dominație sovietică. Și aceasta în condițiile în care România terminase războiul cu statutul de co-beligeranţă [153, p.9].

Intrarea în monahism nu l-a scutit pe Antonie Plămădeală de supravegherea Securității care îl urmărea în vederea arestării acestuia. La 5 ianuarie 1950, Parchetul Tribunalului Militar București, Biroul de Urmăriri, a emis mandatul de arestare nr. 100.015-1950 pe numele Leonida Plămădeală, condamnat pentru uneltire contra ordinii sociale la 7 ani de temniță grea. În baza acestui mandat, Miliția din acea vreme va întreprinde urmărirea acestuia, mai întâi la fostul domiciliu din Militari-București, apoi la Mănăstirea Prislop. La 25 aprilie 1950, Miliția din Bucureşti efectua cercetări și la domiciliu, tatăl său, Vasile Plămădeală, fiind anchetat și obligat să dea declarații. Acesta a declarat că nu a mai avut contact cu fiul său din 1 ianuarie 1950, când a primit o felicitare de Anul Nou [37, p.75].

Din relatările fratelui acestuia, Mihai Plămădeală, aflăm de milițianul „OM”, care a venit la domiciului familiei Plămădeală să îi preîntâmpine că exact peste o săptămână va reveni să-l aresteze pe Leonida, în baza mandatului de condamnare, oferindu-le timp în care să-l prevină pe acuzat. Fără acest act de curaj al milițianului Alexandru Prescornițoiu, nu ar fi existat Mitropolitul Antonie Plămădeală și nici realizările acestuia [157, p.13-16], consemnează Mihai Plămădeală.

Arsenie Boca l-a fi scutit pe Plămădeală de urmărirea securiștilor. Din declarațiile maicii Zamfira Constantinescu, rezultă că părintele Boca ar fi fost păcălit de Plămădeală. Dar având în vedere divergențele dintre monahul Antonie și Maica Zamfira, fosta colegă de facultate, de la București, care dorea înființarea unei chinovii de maici în vechiul așezământ nicodimian, atunci este dificil de interpretat obiectiv declarațiile date de către aceasta. A se vedea: *Interogatoriu din 29 septembrie 1955 luat Maicii Zamfira Constantinescu* [11, ff.50-53]; [91].

[3] În Notele informative DRSP privind activitatea preotului Sandu Tudor (Alexandru Teodorescu), constatăm că acesta este semnalat ca un fost legionar. Refuză a citi pastoralele cu conţinut democratic, precum și a da concurs organizațiilor democrate sau a lămuri credincioșii în acest sens. De asemenea, ar fi avut o atitudine ostilă față de regim și măsurile luate de Guvern, făcând propagandă anticomunistă și antisovietică. A se vedea: [139, p.103-104, p.175, p.340-341].

După plecarea de la mănăstirea Prislop, Antonie Plămădeală a ajuns la Bucureşti, unde a reușit să se întâlnească cu episcopul Andrei Magieru. Episcopul i-a aprobat hotărârea și i-a dat și suma de 3000 lei pentru cheltuială. În scurt timp, episcopul Andrei i-a trimis carte canonică în care se arăta că a fost caterisit. În pofida pericolului la care era supus, Antonie Plămădeală s-a deplasat la Arad pentru a-1 ruga pe episcopul Andrei să-i ridice caterisirea care îi bloca accesul în orice mănăstire. Cel care a determinat, însă, schimbarea sentinței de caterisire în excluderea din mănăstirea Prislop cu dreptul de a se stabili în orice altă mănăstire, a fost vicarul administrativ al Episcopiei, preotul Gheorghe Lițiu [37, p.76]. După părăsirea Prislopului, Antonie Plămădeală a petrecut o iarnă în Bucureşti, ascuns în casa profesorului de matematică Ion Dădârlat, care s-a oferit să-l ajute [180, p.93].

Cu ajutorul ierodiaconului Bartolomeu Anania[4], intendentul Palatului patriarhal, Antonie a cerut sprijinul mitropolitului Firmilian al Olteniei[5], care 1-a primit la mănăstirea Crasna din Gorj, unde mai erau Agathon Sandu Tudor, Arsenie Papacioc și Adrian Făgeţeanu. Prezența acestora la Crasna era în scopul înființării unei mănăstiri de monahi intelectuali cu o profundă cultură teologică. Constituirea obştii de la Crasna urma momentului Govora, din iulie 1947, atunci când, la inițiativa călugărului Agathon Tudor, se organizase o retragere a unor călugări și credincioși, între aceștia fiind Vladimir Streinu, Andrei Scrima, Vasile (Benedict Ghiuş), Sofian Boghiu și Adrian Făgețeanu. După câteva zile și seri cu activități duhovnicești, în care obişnuiții membri din Rugul Aprins de la Mănăstirea Antim din București au participat, Agathon Tudor a pus bazele obştii de la Crasna [37, p.77].

Antonie Plămădeală a stat la Crasna doar o lună, deoarece, la 17 mai 1950, starețul mănăstirii înștiința pe chiriarhul său că ierodiaconul Antonie Plămădeală, pe parcursul aflării sale la Mănăstire ar fi dat dovadă de multă independență care nu cadrează cu viaţa de obşte rânduită în întregime într-un program unitar și egal tuturor, fapt care nu ar putea corespunde bunului mers al rânduielii. Pe de altă parte, la 1 iunie 1950, ierodiaconul Plămădeală a cerut mitropolitului oltean să-i aprobe demisia din postul de cântăreț, motivând că orânduirea starețului Agathon la Crasna,

---

[4] Îl regăsim și cu numele de Valeriu (Vartolomeu) Anania, călugăr, ulterior secretarul Cancelariei Mitropolitane. În arhiva DSC, este cunoscut din dosarul 20 541, în care figurează în tabelele cu elevi ai Seminarului Central care au făcut parte din Mişcarea Legionară (FDC). Potrivit Securității, din dosarul 4160 individual reiese că în anul 1941, după 6 septembrie a ascuns material de propagandă legionară în podul mănăstirii Antim, pe care-l primise de la It. col. activ Dimitrie Nicolae, pe atunci la Cercul Teritorial București. Se află în observația biroului. A se vedea: [139, p.109-110, p.123, p.342].

[5]Firmilian Marin (1902-1972), teolog și mitropolit ortodox, frate la mănăstirea Ciolanu. Licenţiat în Istorie, Geografie și Teologie și călugărit la Cozia, 1920. preot la Biserica Sfântul Ilie Gorgani din 1924 și la Catedrala Patriarhală până în 1929; profesor și apoi director al Seminarului Central din București 1936-1947; protosinghel și Arhimandrit 1946; Episcop al Craiovei din 1947 iar din 1949 ridicat la rangul de Mitropolit al Olteniei păstorind până la moarte. Firmilian Marin este singurul dintre mitropoliţi care nu s-a declarat sub nici o formă în contra alegerii ca patriarh a IPS Justinian Marina. Suspectat de autorităţile comuniste de legături cu mişcarea de rezistenţă olteană. A se vedea: [139, p.78].

nu-i permite să-și continue studiile de doctorat la Facultatea de Teologie din București. La 3 iunie 1950 mitropolitul Firmilian aproba demisia lui Plămădeală de la Mănăstirea Crasna [157, p.67].

Chiar dacă pare a fi o neconcordanță în aparență între declarațiilor celor doi, putem încadra, acest episod în seria acțiunilor justificate ca fiind motive fondate pentru care Antonie Plămădeală să plece din mănăstirea Crasna, primind în așa fel, șansa de a se putea muta într-o altă mănăstire, având în vedere și avertizarea părintelui Daniil care îl îndemna să plece, întrucât era căutat de Securitate. Având sprijinul călugărului Arsenie Papacioc, ajunge la Mănăstirea Slatina, continuând studiile la Institutul Teologic din Bucureşti: „Am plecat cu ajutorul părintelui Arsenie Papacioc care acum este la Schitul Techirghiol. Cu o recomandare scrisă de la el am plecat la Mănăstirea Slatina, din Moldova, unde m-a primit părintele Cleopa. I-am spus despre ce este vorba, i-am spus că am o condamnare în lipsă. L-am întrebat dacă are curajul să mă primească, dacă nu, plec imediat. Părintele Cleopa a spus: Bine, nu știe nimeni, rămâi aici, pentru mine ești Antonie, călugăr care vine de la Prislop. Eu te primesc, mai departe nimeni nu știe nimic" [180, p.93].

Monahul Antonie sublinia curajul părintelui Cleopa de a-și asuma anumite riscuri în legătura cu venirea acestuia la Slatina: „Nici unul dintre noi la anchetă n-a spus că părintele Cleopa a știut că eu am o condamnare. […] Un timp mi-a mers, pentru că eu eram condamnat în proces cu numele de Plămădeală Leonida, dar ca monah mă chema Plămădeală Antonie. […] Până la urmă m-a găsit după șase ani. Șase ani, însă, am putut să-i păcălesc, ca să zic aşa" [180, p.93-94]. Cu părintele Ilie Cleopa, Antonie Plămădeală a menținut legătura, și după plecarea de la mănăstirea Slatina, inclusiv în perioada studiilor sale de doctorat la Oxford, dovadă fiind corespondența întreținută pe parcurs [72].

În această perioadă, Mănăstirea Slatina a fost un punct de referință pentru viața monahală a BOR. Prin contribuția remarcabilă a patriarhului Justinian Marina, Mănăstirea Slatina a reușit să realizeze ceea ce mitropolitul Firmilian al Olteniei a încercat la Crasna. Potrivit notei informative a DRSP, cu referire la organizarea vieții monahale la Schitul Slatina, menționăm că din septembrie 1949, mănăstirea avea o nouă orânduire, când părintele Cleopa a venit cu 28 călugări din Sihăstria Neamț. După această orânduire se conduc mănăstirile Sihla, Sihăstria, Rarău şi Râşca [139, p.245-247]. Elementul de bază al acestei orânduiri era lectura Psaltirii: „S-a alcătuit o *Regulă*, s-au făcut hârtii cu antetul „Obștea Sfântului Teodor Studitul", pentru corespondenţă, şi s-a început...viaţa. În fapt, nu s-a început nimic. […] Singurul lucru care s-a reușit a fost citirea Psaltirii în biserică fără intrerupere, între slujbe, fiecare membru al obștii citind câte două ore" [154, p.152-155].

Potrivit intergatoriului făcut lui Bartolomeu Anania, identificat în dosarele Securității, semnalăm că după eliberarea din închisoare a lui Sandu Tudor și stabilirea în calitate de egumen al schitului Rarău, care depindea de Slatina, acesta a „exercitat o influenţă personală în viaţa

acestei mănăstiri”. Alături de Cleopa Ilie și Sandu Tudor, tot din 1951 s-au stabilit Petroniu Tănase, care fusese profesor la Seminarul monahal de la Neamţ, teologul Andrei Scrima, care își petrecea concediile de vară la Slatina și Arsenie Papacioc, fost spiritual la Seminarul monahal de la Neamţ. Tot aici au venit și profesorul Alexandru Mironescu și Constantin Joja, „realizându-se în cadrul Slatinii adevărate reuniuni ale cercului mistic al Rugului Aprins, la care participa și Daniil Sandu Tudor” [11, ff.19v-20v], motiv pentru care putem observa o evoluție duhovnicească intensă în acest așezământ monahal.

La Slatina, Antonie Plămădeală a avut și calitatea de profesor la școala monahală, unde printre elevi se aflau călugări bătrâni, precum Paisie Olaru. În 1951, Antonie Plămădeală preda diverse discipline, alături de monahul Serapion Blaga, în școala care funcționa pentru mănăstirile Slatina, Cămârzani și Rarău. În 1950, îl regăsim la mănăstirea Râșca transformată în chinovie de maici, aduse de la Agafton și din cele de la Agapia canonisite de Patriarhia Română. Pe lângă lipsa de coeziune în sânul obștii, monahul Antonie s-a confruntat cu absenţa multor maici de la cursurile școlii în care funcționa ca profesor. Cu sprijinul material și bănesc venit din partea mănăstirii Slatina, în 1952 monahul Antonie a reușit să organizeze în mod exemplar şcoala monahală de doi ani cu 13 eleve, ciclul II având 30 de eleve. De asemenea, Antonie Plămădeală a fost detașat la mănăstirea Dragomirna, unde s-a ocupat cu organizarea cancelariei [157, p.71].

Interogatoriile pe care părintele Ioan Iovan și maicile Mihaela Iordache și Veronica Gurău le-au dat anchetei penale ne indică la legătura lui Antonie Plămădeală cu mănăstirea Vladimireşti. Relațiile dintre duhovnicul Cleopa Ilie, părintele Ioan Iovan și maica Mihaela Iordache au constituit baza vizitelor monahului Antonie la Vladimireşti. Între 1949-1950 și 1951-1952, în mai multe rânduri, părintele Cleopa, însoţit de Arsenie Papacioc, a vizitat mănăstirea Vladimireşti, petrecând de fiecare dată mai multe zile. În 1951, Antonie Plămădeală îl însoţea pe părintele Cleopa în vizita pe care o făcea la Vladimirești. Tot atunci, inclusiv maica Veronica, starețа de la Vladimireşti, a vizitat mănăstirea Slatina, unde era primită de părintele Cleopa și Arsenie Papacioc, ocazie în care ar fi spus că Antonie Plămădeală va avea un viitor în Biserică. Potrivit istoricului Adrian Nicolae Petcu, nu se exclude varianta ca Antonie să fi dorit intrarea în obștea de la Vladimirești, care la vremea aceea reprezenta un reper pentru monahismul ortodox românesc [157, p.72]. Cu toate aceste schimburi duhovniceşti, obștea mănăstirii Vladimireşti a intrat într-o serie de declinări liturgice care ieșeau din tiparul obişnuit al Ortodoxiei românești, între care împărtăşania fără respectarea canonisirii și a autorității sfintelor canoane [10, ff.43-44, ff.45-46, ff.47-48], și care deja păreau dubioase pentru mulţi vieţuitori ai monahismului românesc.

Mănăstirea reprezenta pentru autorităţi un exemplu caracteristic de îmbinare a mai multor forme și metode de activitate dușmănoasă, considerată un centru de răspândire a misticismului

religios în jurul căruia se strângeau mii de credincioși stăpâniţi de dușmănie și nesupunere faţă de regimul comunist, ceea ce evident avea să aibă consecințele sale [210, p.251-257].

Potrivit celor precizate de maica Mihaela Iordache în ancheta Securităţii, legăturile lui Antonie Plămădeală cu Vladimireștii au continuat să existe pe parcursul acestei perioade, până în anul 1954. Cazul Vladimirești era unul special și prin intransingența maicii starețe Mihaela Iordache și a lui Ioan Iordan față de numirea patriarhului Justinian în fruntea BOR. Gestul venea în urma încălcării orânduielii care prevedea alegerea patriarhului de către Sinod, motiv pentru care cei doi monahi nu-i recunoșteau autoritatea (patriarhul fiind numit în funcție de către un stat ateu). Precaut, monahul Antonie Plămădeală le cere celor doi *intransigenți* din conducerea Vladimireștilor să fie mai *elastici* și să se supună patriarhului [10, f.223], explicând că acesta este recunoscut de către patriarhile ortodoxe în calitatea sa de întâi-stătător al Bisericii.

Într-o scrisoare adresată maicii Mihaela, în 1953, Antonie Plămădeală o atenționa: „Porţi răspunderea Vladimireştilor. Fii atentă ce faci!” [157, p.73], în condițiile în care patriarhul Justinian făcea deja demersuri pentru a-i aduce pe Mihaela Iordache și Ioan Iovan la București, la îndreptare duhovnicească. Imposibilitatea autorităților bisericești de a remedia erorile teologice produse de obștea Vladimireștilor a determinat o supraveghere constantă a acestora, prin aplicarea unor măsuri gândite să reducă cât mai mult activitatea mănăstirii sau chiar să o desființeze.

Aceste demersuri au fost materializate în trimiterea agenților informatori pentru a-1 determina pe monahul Antonie Plămădeală, ca prin implicarea duhovnicului Ilie Cleopa și a altor monahi din mănăstirea Slatina, să redacteze o scrisoare care să confirme practicile străine de duhul ortodox, după cum avea să relateze însuși Antonie cu ocazia interogatoriilor efectuate mai târziu: „[…] a semnat-o și părintele Cleopa, stareţul; scrisoare în care, în vreo 20 de pagini, le arătam maicilor de la Vladimirești că se află din punct de vedere ortodox într-o erezie” [180, p.162].

Potrivit istoricului Adrian Nicolae Petcu, Securitatea încerca să rezolve problema de la Vladimireşti manipulând și intimidând oamenii Bisericii, inclusiv monahii care recunoșteau că la Vladimirești întreaga situație se apropia de erezie. Iar acestă scrisoare, evident, reprezenta un detaliu din planul Securității de a conduce la reţinerea conducerii fenomenului Vladimirești, pentru ca, ulterior, în anchetă să le fie imputate mai multe acuzaţii care vizau fapte infracţionale pedepsite grav de legile penale din acea vreme [157, p.74].

Planul a funcționat și imediat după trimiterea acestei scrisori către Vladimirești, Antonie Plămădeală a fost arestat. Astfel momentul Vladimirești a prilejuit reținerea tânărului monah de către organele securității și începutul detențiilor consumate în închisorile comuniste.

Arestat și condamnat pentru manifestări dușmănoase duse în rândul călugărilor. Arestarea lui Antonie Plămădeală s-a produs într-un context mai larg determinat de reluarea procesului din

1949 și audierea unor noi martori, precum și de cercetarea cazului Vladimirești etc. Astfel, la 8 septembrie 1954, Direcţia Generală a Securităţii solicita informaţii de la Tribunalul Militar București, deoarece aflase că Antonie Plămădeală, se ascunde în regiunile Iași și Suceava. Ulterior, la 29 septembrie 1954, Tribunalul Militar pentru Unităţile MAI a trimis Tribunalului Militar București dosarul penal din 1949 privitor pe Plămădeală Leonida ş.a., pentru ca numitul să fie judecat în prezenţă, deoarece data trecută a fost condamnat în lipsă de la proces [157, p.74-75]. În 1954 părintele Antonie Plămădeală era arestat de Securitate, pentru manifestări dușmănoase duse în rândul călugărilor [10, f.31]. Ulterior este încarcerat în Penitenciarul Jilava, atunci când i-a fost întocmit dosarul de penitenciar.

Aflat în penitenciarul Jilava, la câteva zile după arestare, îndemnat de Emil Hațeganu, care era coleg de celulă, Antonie Plămădeală scria un memoriu către preşedintele Tribunalului Militar Teritorial București, prin care solicita rejudecarea procesului în care a fost învinuit de uneltire contra ordinei sociale și condamnare în absență la 7 ani de temniță grea în 1949. Referitor de cererea lui Antonie Plămădeală, la 13 noiembrie 1954, Tribunalul Militar Teritorial București dispunea cu unanimitate de voturi ca aceasta să fie de competenţa Tribunalului Militar pentru unităţile Ministerului Afacerilor Interne [37, p.79-80].

La distanță de aproximativ un an, la 29 iunie 1955, Plămădeală era interogat în calitate de inculpat, din al cărui proces-verbal cităm: Nu am activat niciodată în vreo organizație legionară […] Am urmat Facultatea de Teologie din toamna anului 1945 până în primăvara anului 1949 […] Nu știam că în Facultatea de Teologie erau legionari. Eu am venit din fosta Basarabie în 1944, deci în 1941 nu am fost în țară, pentru a lua legătura cu legionarii. În timpul facultății nu mi s-a făcut nici o propunere de a intra în organizația legionară" [37, p.81].

La 16 decembrie 1954 era transferat la sediul MAI pentru cercetări, unde a fost deținut până la 11 februarie 1955, când a revenit la Jilava. Aici a fost reținut până în 4 martie, când a fost mutat la Penitenciarul din Dej în vederea executării pedepsei. Însă, la 17 martie 1955, a revenit la Jilava, pentru termenele de judecată de la tribunalul Militar București [37, p.81].

De aici, prin adresa nr.6076 din 12 aprilie 1955 a Penitenciarului Jilava a fost transferat în arestul regiunei MAI Galați, iar din data de 27 mai 1955, întemnițat la Penitenciarul din Galați. Potrivit dosarelor Securității, acesta apare în declarațiile date în anchetă de persoanele arestate din conducerea fostei mănăstiri din comuna Tudor Vladimirescu, pentru că a întreținut legături cu acestea. Ulterior, acesta a fost înaintat Tribunalului Militar Teritorial București, prin adresa nr.250075 din 28 iunie 1955, fiind solicitat în procesul intentat împotriva sa pentru termenul de 29 iunie 1955. În perioada detenției sale la Galați, a fost anchetat asupra legăturilor sale cu elementele

arestate în problema mănăstirii din comuna Tudor Vladimirescu, declarațiile date de el fiind incluse în dosarul cauzei [10, f.27].

La 28 iunie 1955, Antonie Plămădeală era din nou transferat la Securitatea din Galaţi, pentru ca a doua zi să fie retrimis la penitenciarul Jilava, la procesul în care era rejudecat. Ulterior, între 2 şi 22 noiembrie 1955, Plămădeală a fost internat în spitalul penitenciar de la Văcărești, pentru un tratament de sinuzită acută după care a fost retrimis la Jilava. Potrivit mărturiilor sale, această boală ar fi fost doar un motiv invocat de un medic evreu de la spitalul pentru deținuți care, în scopul refacerii fizice după anchetele constante și regimul precar de nutriție [180, p180].

Pe principiul *l-am luat pe nu în brațe* [180, p.149-150, p.161-168] și după mai multe etape de contestare a sentinței, la 24 noiembrie 1955, recursul i-a fost acceptat, pentru ca dosarul să fie rejudecat la instanța de fond. La 14 ianuarie 1956, prin Sentința nr. 31, Tribunalul Militar Teritorial Bucureşti l-a condamnat pe Antonie Plămădeală la 4 ani temniţă grea și 3 ani degradare civică pentru crima de uneltire contra ordinii sociale. După o perioadă de câteva încarcerări la Jilava, Dej, Galați, în baza art. 4 din Decretul nr. 421 din 1955 s-a dispus neexecutarea pedepsei, prin grațiere, și punerea în libertate a lui Antonie Plămădeală. La 18 august 1956, Mitropolia Moldovei și Sucevei solicita Tribunalului Militar București o copie după sentinţa de condamnare a ieromonahului de la Mănăstirea Slatina, necesară pentru trimiterea în judecata Consistoriului Monahal Eparhial, privind aplicarea sancțiunilor disciplinare bisericeşti pentru lipsa din mănăstire și de la slujirea altarului [157, p.86].

Deși la 21 ianuarie 1956 Penitenciarul Jilava trimitea o notă către MAI, Direcția penitenciare, la care anexa situația personală a lui Antonie Plămădeală și arăta că fusese înștiințat de eliberarea imediată a acestuia, totuși acesta a mai fost ținut în închisoare. Reținerea în detenție era motivată de interogatoriile la care era supus în alte cauze penale, după 6 februarie 1956, din care cauză Plămădeala era mutat dintr-o celulă în alta a penitenciarului Jilava. Acesta a fost eliberat în data de 2 aprilie 1956, atunci când semna declarația de ieșire din penitenciar, doar după ordinul rezolutiv al lui Gheorghe Pintilie [157, p.92].

Despre condițiile de detenție, dar și personalități remarcabile ale timpului, aflate în închisorile comuniste, Antonie Plămădeală consemna: „Am căzut lângă profesorul avocat Emil Hațeganu, ultimul președinte al Partidului Național Țărănesc, unul din naivii care au mai crezut în democraţia sistemului şi care a acceptat să ia președinția partidului după ce Maniu şi Mihalache fuseseră închişi. Cred că erau deja la Sighet. Eu am stat lângă profesorul Hațeganu. Era fratele lui Iuliu Haţeganu, doctorul. […] Pâinea se trăgea la sorți. Toţi ne întorceam cu spatele și, pe rând, spuneam câte un număr. Fiecare primea colțul de pâine corespunzător numărului ales. Cel care era cu spatele spunea 7 și îi revenea colţul cu numărul șapte, sau spunea 4 și primea colțul cu numărul

4. […] Ca nu cumva vreunul să fie favorizat cu câteva grame în plus la colţul de pâine. O problemă erau tinetele. […] Pentru tinetă, de asemenea, se făcea înscriere. Se zicea 1, 2 etc. […] Eram cel puţin 21" [180, p.153-155].

Tot în această perioadă, Antonie Plămădeală îl întîlnește în închisoare pe prințul Nicolae Mavrocordat, cu care avea să învețe limba engleză *pe gamelă*, fapt care l-a ajutat ulterior să facă un doctorat la Oxford [180, p.156-157]. De asemenea, a stat trei luni, în aceeași celulă și cu Corneliu Coposu, la Ministerul de Interne: „Domnul Coposu era un ortodox de bună calitate. […] Am avut mare noroc că am dat acolo peste Coposu" [180, p.169-171]. Corneliu Coposu a fost cel care îl învățase pe Antonie Plămădeală să nege orice învinuire până la capăt, indiferent de modul în care ar fi fost anchetat și acuzat, fel în care nimeni nu i-ar fi făcut nimic.

Referindu-se la procedura de anchetare a deținuților, Antonie Plămădeală sublinia presiunea acestora efectuate la miez de noapte, dimineața sau seara, de fiecare dată imprevizibil: „Erau momente, de pildă, când mă scotea din celulă și mă aducea a treia zi, iar trei zile și trei nopţi stăteam pe scaun. […] anchetatorii se schimbau din patru în patru ore! Şi mă luau și mă pisau la cap cu aceeaşi și aceeași întrebare la infinit, ca picătura chinezească. […] Și anchetele acestea, care durau trei, patru nopți, acestea erau cumplite, erau obositoare" [180, p.172-173].

Viața din acei ani plini de suferințe și umilințe, Antonie Plămădeală o va reflecta în romanul „Trei ceasuri în iad" [155], pe care l-a publicat în 1970, la Editura Eminescu din București. Fiind calificat drept un roman alegoric, cu acțiune imaginară și cu elemente de parabolă, acesta redă indirect ororile produse în iadul românesc. Lucrarea denunţă frica, opresiunea, atentatul împotriva identităţii oamenilor, limbajul de lemn și toate instrumentele care permiteau menținerea unui astfel de regim tiranic la guvernare. Romanul a fost retras la prima publicare din circulaţie, a apărut după decembrie 1989 în încă două ediţii, însumând un tiraj impresionant, având chiar și o traducere în limba bulgară [10, f.10; 11, f. 198v, f.199, f.203]

Viața de după detenție. Urmărirea sistematică pentru Leonida (Antonie) Plămădeală, prin aparatul securităţii a început, și mai activ în 1957. Atunci a primit chiar și un nume generic în dosarele securității: „ACŢIUNEA CĂLUGĂRUL", care presupunea recrutarea informatorilor și adunarea oricăror informații care ar putea avea un caracter dușmănos la adresa regimului. S-au trimis ordine direcțiilor regionale MAI din Cluj [10, f.33, f.35, f.37], Timișoara [10, f.38, f.39], Hunedoara [10, ff.40-42], Suceava [10, f.55], prin care se solicitau toate informațiile cu privire la Leonida (Antonie) Plămădeală, începând de la activitatea care o desfășurase până la acel moment, manifestările la adresa regimului și continuând cu persoanele cu care a avut legături mai strânse și natura acelor relații.

După ce a fost eliberat din închisoare, a revenit la tihna vieţii monahale. A mers la București, pentru examenul de admitere la doctorat, fiind singurul dintre cei 50 de candidaţi care s-au prezentat la examenul de limbă străină cu engleza care o învățase la închisoarea din Jilava. A susținut examenul de doctorat, iar în următorii trei ani se afirma în teologia românească [152, p.32]. Bucuria și libertatea lui aveau să fie anihilate de o altă dispoziție a regimului, respectiv adoptarea de către Marea Adunare Națională a Decretului 410/1959, privind desființarea mănăstirilor și reducerea personalului monahal [209, p.179-189].

În raportul propus de Alexandru Drăghici, se mai prevedeau următoarele măsuri: călugării bănuiți de legionarism sau care au îndeplinit funcții în aparatul de stat de dinainte de 1945 să fie scoși din monahism și să li se interzică portul hainelor călugărești; desființarea seminariilor monahale și interzicerea frecventării de către călugări și călugărițe a Institutului Teologic; închiderea mănăstirilor care au fost înfiinţate după 23 August 1944, urmând ca acestora să li se dea destinaţia anterioară, adică de biserici deservite de un preot de mir. Numărul de mănăstiri să fie redus la jumătate iar terenul, inventarul agricol şi utilajele mănăstirilor desfiinţate să fie predate GAC-urilor din jur. Unele dintre propunerile lui Alexandru Drăghici se regăsesc în textul Decretului nr.410/28 octombrie 1959, care prevedea desființarea unor mănăstiri și scoaterea din monahism a mai multor călugări [210, p.259]. Desființarea mănăstirilor s-a realizat cu implicarea directă a MAI, mai ales a Securității. Acest lucru s-a produs prin diferite metode, precum evacuarea călugărilor, îmbarcarea lor și arestări în masă. Unele mănăstiri desființate au devenit biserici de parohie, altele au fost transformate în gospodării, cămine de bătrâni sau au fost demolate [85, p.45-50, p.57-59]. Întrucât avea o condamnare penală, decretul lege îl viza direct și pe Leonida (Antonie) Plămădeală. Prin urmare, acesta a fost dat afară din mănăstire, din monahism, din cler, fiindcă era deja hirotonit, fiind ieromonah la acel moment, și din Institutul Teologic din București.

Ieșirea din monahism nu l-a scutit de urmărirea organelor de securitate. În continuare se recrutau agenți informatori pentru „ACȚIUNEA CĂLUGĂRUL" [10, ff.168v-169]. Astfel în 1961, se deschide un nou dosar de verificare pe numele lui și un plan de acțiuni de urmărire, filaj și adunare de informații pentru perioada când a fost fugar, pe timpul detenției, și după punerea sa în libertate, activitatea și legăturile dușmănoase anterioare ale acestuia, care „au rămas insuficient de conturate" [10, ff.163-164]. Se avea în vedere ieșirea lui Antonie din monahism și încercările lui aparente de a-și crea o nouă profesie și chiar se angajase față de Departamentul Cultelor că va redacta o lucrare prin care să demaște obscurantismul religios, însă în cele din urmă ar fi renunțat la idee, motiv pentru care apăreau suspiciuni că s-ar fi angrenat din nou pe linia unei activități dușmănoase [10, ff.11-12, ff.13-16]. De această dată, se lua în calcul de către organele Securității posibilitatea de a identifica măsura în care Leonida Plămădeală ar fi pretabil și util de recrutat el

însuși ca agent pentru urmărirarea unor elemente dușmănoase dintre foștii călugări și călugărițe care au ieșit din monahism, iar în prezent s-au stabilit cu domiciliul în București [10, f.164].

Mersul lucrurilor *de facto* îl constatăm tot din dosarele Securității. În baza hotărârii Sinodului, Plămădeală a fost exclus din monahism, fără dreptul de a mai purta barbă și costum, context în care Leonida vine la București, cu intenția de a se recalifica într-o muncă cinstită, căutând să obțină viză de intrare, întrucât avea spațiu locativ asigurat, fiind fiul cântărețului Plămădeală de la Biserica din cartierul Militari [10, f.207]. Leonida Plămădeală este semnalat de informatorii Securității ca fiind complet demoralizat și dezorientat: „El tună și fulgeră împotriva prigoanei care se duce împotriva Bisericii, prin chiar instrumentele clericale, în frunte cu Sinodul și în parte cu mitropolitul lui care l-a trecut pe lista celor ce trebuiesc excluși" [10, f.207].

În București, după vreo doi ani de șomaj sau munci ocazionale, tânărul Plămădeală s-a angajat în calitate de muncitor la Fabrica de Mase Plastice din capitală, unde a lucrat timp de nouă ani, până în 1968. Cu toate acestea, dorința de revenire în monahism a persistat mult timp, explicația fiind în imposibilitatea de a împăca disciplina de muncă cu ceea ce se cere în întreprinderile sau instituțiile de stat [11, f.199v]. Potrivit unei note informative a agentului „Grigorescu Marina", constatăm că nostalgia după mănăstire și traiul monahal, incompatibilitatea pe care o simțea în raport cu societatea în care își desfășura activitatea avută la moment, erau foarte dezolante pentru Leonida Plămădeală după cum o relatează chiar acesta în discuția cu sursa: „Nu mă simt bine în munca aceasta. Mașina distruge sentimentele din tine, te abrutizează. E greu, foarte greu să faci serviciu de 8 ore și în schimburi. […] Sînt descurajat" [10, f.256]. Cu toate că la fabrica unde lucra, i s-au echivalat studiile, i s-a mărit salarizarea, se bucura de simpatia și respectul angajaților de acolo [10, f.333], Antonie Plămădeală depunea toate eforturile posibile ca să revină, nu în mănăstire [10, f.327, f.329], dar în cadrul Bisericii, într-o funcție din cadrul Institutului Teologic sau a Administrației Patriarhale, la relații externe [10, f.336], dar să fie un serviciu corelat cu pregătirea intelectuală și studiile care le avea.

Chiar dacă a fost semnalat de informatori ca având legături cu unele elemente [11, ff.197-197v, f.198], s-a stabilit că Plămădeală Leonida avea în cercul său de relații, persoane din rândul foștilor călugări sau călugărițe, cunoscute încă de pe când era și el în monahism, printre care și foști condamnați: Arsenie Papacioc, Ghiuș Vasile, Babus Grigore, Dubneac Felix. Nu rezultă însă, că ar avea întâlniri organizate cu aceștia sau suspiciuni că legătura dintre ei ar fi de natură dușmănoasă. Leonida Plămădeală nu a fost semnalat cu manifestări sau acțiuni dușmănoase, în general, fiind prudent: „La locul său de muncă este cunoscut ca element capabil, care se achită corespunzător de sarcinile profesionale și cele care i se dau pe linie sindicală...Totuși îl preocupă

reintrarea în monahism, iar aceasta, datorită educației sale religioase, și mai ales pentru a-și crea o situație comodă de muncă, sperând să fie promovat în ierarhia bisericească" [11, f.203].

Soluția sa, ca și a întregului cler românesc și a BOR, a venit de la patriarhul Justinian Marina: „N-a fost nici o problemă dificilă în care a fost pusă Biserica și în care patriarhul să nu intervină. De pildă, în problema monahismului și în problema salariilor, şi în problema închiderii unor biserici, și împotriva demolării unor biserici, și împotriva încercării de demolare sau de închidere a unor mânăstiri. […] se ducea direct la Dej ori la Ceauşescu, când a apărut Ceaușescu, și, de obicei, căpăta satisfacţie" [152, p.10].

După Primăvara de la Praga și dezghețul din 1968, prin mijlocirea și implicarea directă a patriarhului Justinian Marina, Antonie Plămădeală a fost adus mai întâi secretar-şef al Facultăţii de Teologie, apoi a fost trimis să își facă doctoratul la Oxford, cu o bursă de la Vatican, unde a și obținut titlul de doctor în teologie și a urmat concomitent Facultatea de Filosofie. Din acest moment drumul său ascendent în ierarhia bisericească a fost definitiv deschis, fiind totodată un mesager pe plan mondial al BOR, ridicându-i și consolidându-i prestigiul. Responsabilitatea care i-a încredințat-o patriarhul Justinian a fost cea a relațiilor externe ale Bisericii. A participat la multe întruniri ecumenice, simpozioane și conferințe în Occident [48, p.240-241].

A ținut mai multe conferințe în Germania, Franța, Grecia, SUA, Universitatea din Salamanca, Spania, lucruri despre care se știa la București și motiv pentru care patriarhul Justinian l-a numit în absență Vicar patriarhial. Întors în țară, a fost hirotonit episcop în Catedrala Patriarhală de către patriarhul Justinian, episcopul basarabean Antim Nica, și mitropolitul de Cernăuţi, Tit Simedrea, după cum rezultă și din relatările acestuia: „Păstrez și de la acea ceremonie niște amintiri de neuitat. […] deodată cineva a exclamat „Trăiască Basarabia". S-a pornit rumoare în biserică, lumea îl căuta cu privirile pe cel ce strigase, căci prin 1970 nu se permitea nici să pomenești de Basarabia. Cine credeţi că era? Pantelimon Halippa. […] Am rămas prieteni buni până la moartea lui" [152, p.33-34].

În postul de Vicar Patriarhal a fost până în 1980, perioadă în care a fost ales la mai multe organizații internaționale, în 1975 la Nairobi, în comitetul central și în comitetul executiv al Consiliului Mondial al Bisericilor. Din 1971 la Niborg (Danemarca), a făcut parte din Comitetul Consiliului director al Conferinţei Bisericilor Europene, având și rolul său în istoria Bisericilor din Europa, într-o perioadă când ecumenismul dorea reunirea lor. A făcut parte din Comisia de pregătire a Sfântului și Marelui Sinod Ortodox, cât și din comisia internaţională mixtă pentru dialog teologic între bisericile ortodoxe și între bisericile ortodoxe și romano-catolice. Totodată, a fost membru al unei societăţi istorice de prestigiu din Anglia, Scoţia, alegerea sa echivalând cu *honoris causa* și unul dintre conducătorii societăţii Pro-Oriente de la Viena. Pentru activitatea

ecumenică a primit titlul de doctor *honoris causa* al Universităţii din Presov (Cehoslovacia) în 1986 [152, p.34-35]. În 1979 a fost ales episcop de Buzău, funcţie exercitată până în 1982 [48, p.242]. Activitatea la Buzău survenea după cutremurul din 1977, când în țară trebuiau refăcute și renovate peste o sută de biserici, printre care și cea a Episcopiei de Buzău. Fundamentala construcţie ideatică pe care IPS Antonie Plămădeală a zidit-o în teologia ortodoxă română se armonizează desăvârșit cu monumentala construcţie a Mânăstirii Brâncoveanu de la Sambăta de Sus [208, p.10-11; 180, p.237-245].

Activitatea lui Antonie Plămădeală în țară și peste hotare, prilejuită de susținerea acordată de către patriarhul Justinian, l-a făcut remarcabil în cadrul Ortodoxiei românești, astfel încât în anul 1982 a fost ales mitropolit al Ardealului, Crișanei și Maramureșului, după cum o mărturisea într-o scurtă autobiografie: „Am enumerat toate acestea nu pentru a mă lăuda, ci pentru a răspunde la o întrebare firească: cum a ajuns un basarabean pe istoricul și ilustrul scaun al Mitropoliei din Transilvania? Am fost ales mitropolit al Transilvaniei în 1982 de către colegiul electoral al BOR și sunt mândru de înaintașii mei, Andrei Șaguna, care a întemeiat Mitropolia în 1864, Miron Roman si Ioan Meţianu, care 1-au urmat, Nicolae Bălan și Nicolae Mladin [...] Am ajuns aici prin trudă zilnică si credinţă. Căci nimic nu se face fără ele” [152, p.35-36].

În conformitate cu cele expuse, am încercat să abordăm un subiect mai puțin valorificat în demersul istoriografic basarabean. Începând de la trasarea reperelor biografice ale mitropolitului Antonie Plămădeală în anii 50 și până la eliberarea din detenția comunistă, am expus în baza documentelor de arhivă, memorialisticii și literaturii existente, parcursul a mai mulți ani de pribegie constantă din obiectivul organelor securității de stat a unui preot basarabean refugiat în România, dar care peste ani va fi numit Mitropolit ortodox al Ardealului (1982-2005). Prin acest studiu, am avut tendința să analizăm contextul social politic al epocii pe care Antonie Plămădeală a reușit să îl confrunte și aici ne referim la faptul că spre finalul anilor 50 încă ne aflăm în plină represiune îndreptată împotriva BOR. Totodată, formarea sa ca intelectual s-a completat și consolidat în interacțiunea pe care a avut-o în detenție cu marii intelectuali ai timpului (Emil Hațieganu, Prințul Mavrocordat, Corneliu Coposu etc).

Ceea ce reținem, însă din acest parcurs, este statornicia lui Antonie Plămădeală de a se întoarce în sânul obștii bisericești și a de se deda studiului și rugăciunii, indiferent de prigoana la care a fost expus tocmai din acest motiv. Aplecarea tânărului spre studiu s-a tradus, ulterior, în râvna cu care a apărat principiile Ortodoxiei, consolidându-i pozițiile la nivel internațional. Și, ca un filon în toată activitatea, dragostea de Basarabia, față de frații săi români, pe care a purtat-o cu sfințenie în suflet până la moarte. Vom încheia studiul cu expresia mitropolitului: „Antonie

Plămădeală dacă există acum, e rezultatul unei biografii care dacă nu era așa, Antonie Plămădeală nu exista!" [180, p.259].

V.2. Controversele rezistenței anticomuniste ale preotului basarabean Vasile Țepordei

Într-un spațiu supus timp de un secol politicii de deznaționalizare și rusificare, cum este cazul Basarabiei între 1812 și 1918, misiunea slujitorilor BOR vine cu ceva în plus față de rolul preoților din țară și anume combaterea elementelor bolșevice și a celor antinaționale. Astfel se explică faptul că în perioada guvernării Antonescu, regimul politic a cerut Bisericii o atitudine clară, vizând o „curățire" a Basarabiei de elemente simpatizante ale ideologiei comuniste, printre care se numără și mulți clerici. Un exemplu elocvent a fost cazul preotului Vasile Țepordei, persecutat atât în perioada ocupației ruse a Basarabiei, cât și după refugiul în România, când intră în obiectivul de urmărire al organului Securității [55, p.526-531]. La baza studiului nostru avem mărturiile lui Vasile Țepordei din *Scrierile Alese, Amintirile din Gulag, Au murit cu gândul și dorul de Basarabia,* seria articolelor apărute în presa epocii, preponderent în ziarul *Raza* și nu, în ultimul rând, documentele provenite din arhivele fostei Securități de stat, mai exact Fondul de urmărire penală, nr.6164 în două volume și Fondul de Rețea nr.68736.

Vasile Țepordei și refugiul în România. Vasile Ţepordei s-a născut la 5 februarie 1908, in comuna Cârpești, Județul Cahul, fiul lui Ioan și al Anastasiei, foști agricultori. A făcut studiile primare în școala din localitatea Cârpești [13, f.117], [Anexa 5]. A făcut Seminarul Teologic din Chișinău (1921-1929) școală înfiinţată la începutul secolului al XIX-lea, de Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni. Aici a avut profesor pe venerabilul preot rector Constantin Popovici, care a editat, din anul 1908, revista românească *Luminătorul*, pe profesorii români din ţară, Gheorghe Racu, autor de manuale, Mihail Rădulescu, Hristofor Dăscălescu, Ion Căpriţă, cunoscut și prieten cu Octavian Goga. A absolvit Seminarul cu media cea mai mare, 9,12 [198, p.17].

După absolvirea Seminarului în anul 1929, a urmat examenul de diplomă, echivalent cu bacalaureatul liceist, președintele comisiei fiind Gala Galaction, pentru care avea un respect deosebit: „Era de o bunătate legendară, chipul bunătăţii și al generozităţii fără margini. Ca profesor, la examene nu făcea victime. Dădea notă minimă de reușită la toţi candidaţii. Constituia o providenţă pentru cei care-l aveau președinte al Comisiei pentru examenul de diplomă. [...] Am fost calificat premiantul seriei, șef de promoție, cum se spune astăzi" [196, p.20].

A urmat Facultatea Teologică din Chişinău (1929-1933), unde a avut profesori pe scriitorul literat Gala Galaction, traducător al Bibliei, pe poetul laureat Nichifor Crainic, pe academicianul Ştefan Ciobanu, pe bucureștenii N. Popescu-Prahova, I. C. Savin și Arhimandritul cărturar și publicist Iuliu Scriban, pe ieşenii Constantin Fedeleș și fraţii Valeriu și Cicerone Iordăchescu, pe

oltenii Toma Gh. Bulat și Constantin Tomescu ș.a. Și-a însușit o cultură temeinică teologică și literară [198, p.17]. A depus examenul de licență, cu lucrarea *Preotul-poet Alexie Mateevici*, obţinând calificativul „cu laude”, nota 10. A publicat lucrarea în revista *Viața Basarabiei* și în volum [196, p.26].

Fiind într-o situație materială precară, a beneficiat, atât în seminar, cât și în facultate, de bursa Mitropoliei pentru meritele sale literare: „Mitropolia îmi acorda anual bursa de onoare cu condiția pusă expres de Mitropolitul Gurie, ca după absolvire să fiu preot de parohie. Îmi sublinia că nu sunt fiu de cleric. [...] Mitropolitul îmi cerea să scriu din când în când, după 1933, câte un articol pentru gazeta *Raza*, pe care o patrona și care apărea paralel în 2 limbi: română și rusă” [13, ff.119-120], sublinia Vasile Țepordei în declarațiile date la Securitate.

Încă din perioada studenției, Vasile Țepordei scria articole la diferite ziare. În 1930, Vasile Țepordei, student în anul doi la Facultatea de Teologic din Chişinău, a condus revista facultății, *Studentul*, în care a publicat articole despre viața studenților teologi, pregătirea și îndrumarea lor precum și însemnările din viața politică și social-culturală a țării [196, p.25-26]. În primul articol, publicat la această revistă, intitulat *Să luăm aminte!* a arătat realitatea politică, socială și culturală din Basarabia, ca fiind una crudă și tristă. A apelat la unire, frăție și muncă, pentru remedierea situaţiei *jalnice* constatate. S-a referit, cu precădere, la tineretul universitar, căruia i-a recomandat să învețe, să se pregătească cât mai bine, ca să fie cât mai folositor satelor și poporului din care provine [198, p.19].

În decembrie 1931 a participat la Congresul studenţilor români creștini, ţinut la Sibiu și onorat cu prezenţa și binecuvântarea mitropolitului ortodox al Transilvaniei, Dr. Nicolae Bălan. Vasile Țepordei a prezentat referatul-raport *Politicianismul și Basarabia în cei 13 ani de la Unire*. A arătat, documentat, românitatea inalienabilă a Basarabiei, în trecut și în prezent amenințată, însă, de influențe și inamici înverşunaţi, solicitând la tribună editarea urgentă la Chişinău, a unui cotidian românesc patriotic, care să aibă colaboratori și redactori dintre cei mai pricepuți [198, p.19]. Profesorul Nichifor Crainic a remarcat articolele, cu totul personale, ale studentului său Vasile Țepordei, a întrevăzut şi el însuşiri certe de publicist militant, potrivit dorinţelor sale vizionare privitoare la Basarabia, pe care o îndrăgise [197, p.34-37]. Nichifor Crainic edita, la București, prestigioasa revistă lunară „Gândirea”, cu colaboratori dintre personalităţile cele mai de seamă ale culturii naţionale Ion Petrovici, Tudor Vianu, Lucian Blaga, D. Caracostea, D. Stăniloae, Vasile Voiculescu, Ion Pillat, Cezar Petrescu ș.a., și ziarul cotidian *Calendarul*, de opinie şi poziţie patriotică românească pe linia lui Bălcescu-Eminescu-Goga, adaptată epocii [198, p.20].

Vasile Țepordei a fost invitat să colaboreze la această revistă, astfel încât din 1932 devine colaborator al lui Nichifor Crainic la ziarul „Calendarul” [14, f.143]. Cotidianul respectiv a avut o

existență editorială scurtă. În urma unui articol cu titlul *Țara regelui Vider și a Reginei Duduia*, scris de Nichifor Crainic, în care se referea la regele Carol al II-lea și la concubina lui, Lupeasca, ziarul a fost suprimat. Țepordei a continuat să publice în *Ţara noastră* coordonată de O. Goga [196, p.30]. De asemenea, a colaborat la mai multe publicaţii locale din ţară: *Calendarul, Țara Noastră, Luminătorul și Misionarul, Studentul, Viaţa Basarabiei, Gazeta Basarabiei, Cuvântul Moldovenesc, Zorile*, afirmându-se cu merite de publicist tribun, îndeosebi în ziarul săptămânal *Raza* și în cotidianul *Basarabia* [198, p.22]. Satisface stagiul militar. Deoarece militarilor le era interzis să publice articole, a colaborat la *Raza* sub pseudonimul Vasile Dascălu [198, p.31].

O activitate remarcabilă a avut-o în legătură cu ziarul „Raza"– organul asociației preoților basarabeni, unde mai târziu devine redactor, din motiv că poseda mai bine limba română, nu făcea politică și era obligat să presteze o muncă pentru Mitropolie, în schimbul bursei de studii pe care o primea. Până în 1940, sublinia Țepordei, gazeta a avut aproape exclusiv un caracter profesional bisericesc, cititorii ei fiind preoții și cântăreții din cuprinsul Arhiepiscopiei Chișinăului și Eparhiei Ismailului, circa 1600 abonați la acel moment [13, f.122]. Ulterior, după cenzură, pentru a-și păstra tirajul, publicația a fost condiționată să-și lărgească problematica și cu aspecte privind guvernământul. Majoritatea absolută a articolelor publicate se referau la viața țăranului, a țărăncii, la frumusețile și bogățiile provinciei, la școala secundară, la viața culturală [13, f.122].

„În Raza am combătut necruțător politicianismul și moravurile politicianiste atât de răufăcătoare, am militat pentru întărirea unității românești, pentru apărarea drepturilor românilor, în învățământ, în comerț, pentru ridicarea nivelului cultural și social al poporului sătesc" [196, p.30], preciza Țepordei în *Amintirile* sale.

Pe o perioadă de câţiva ani, *Raza* a fost organul de presă al Uniunii Clerului Ortodox din Basarabia, cu Vasile Țepordei colaborator principal și redactor (1931-1938). Potrivit dosarelor Securității, ziarul avea ca scop „apărarea dreptului preoților și răspândirea doctrinei creștine în Basarabia", fiind subvenționat de banca clerului ortodox din București și preoții care se abonau obligatoriu la ziar. În paginile cotidianului au debutat şi s-au afirmat mai mulți scriitori şi publicişti români basarabeni. În comitetul de conducere al ziarului *Raza* făceau parte preoții: Victor Popovici, Ilie Tocan [197, p.79-81], Dumitru Remnea, Pavel Guciujna [22, f.5]. Majoritatea colaboratorilor Razei erau foşti elevi ai Seminarului Teologic şi studenţi ai Facultăţii de Teologie din Chişinău. Desființarea în 1938 a Uniunii Clerului Ortodox din Basarabia a marcat suspendarea cotidianului *Raza*, dar în anul 1939 Vasile Ţepordei a obţinut aprobarea pentru reapariţia acestuia. Din 1939 până în 1944, Vasile Țepordei a fost directorul cotidianului, iar Sergiu C. Roșca[6]

[6]Având în vedere faptul că a avut o strânsă legătură de colaborare cu preotul Vasile Țepordei, fiind chiar interogați în același dosar, considerăm necesar să facem o notă de referință cu scurte precizări biografice referitoare la personalitatea

redactor. Ziarul subintitulat „organ independent de luptă și atitudine românească” [198, p.22]. Printre cei mai apropiați colaboratori se numărau învățătorii Sabin Popescu-Lupu, Constantin Burtea-Rimniceanu și preoții Ion Beleanu și Pavel Berzescu. În coloanele ziarului, după 1938 apăreau mai multe articole semnate de Nichifor Crainic, prin care „se glorificau legionarii, iar altele elogiau acțiunile lui Antonescu și rezultatele obținute de aliați pe Frontul contra Uniunii Sovietice” [22, f.5].

Cotidianul apărea și la București, în anul primului refugiu (1940-1941), când *Raza* a reprezentat, realmente, Basarabia românească liberă. După eliberarea Basarabiei, în 1941 *Raza* s-a întors acasă, la Chişinău, unde a continuat să fie cuvântul patriotic al Basarabiei româneşti. Cotidianul *Basarabia* subintitulat „Ziarul noii vieţi româneşti”, a apărut la București în anii 1941, 1944, editat de Ministerul Propagandei Naționale, avându-l pe Vasile Ţepordei director și colaboratori din întreaga țară. În acea perioadă a apărut și un supliment literar, „Basarabia literară” [198, p.22]. După 1944, o perioadă de timp, *Raza*, apare la București sub titlul „Ziarul Refugiaților Basarabeni” [22, f.2].

În *Raza* și în *Basarabia*, Vasile Țepordei și-a afirmat statutul de tribun al Basarabiei româneşti. În fiecare număr al ziarului erau minim două articole, semnate de Vasile Ţepordei. A scris și a publicat despre Basarabia românească, istoria și unitatea românească cu celelalte provincii, eroismul românesc pentru dezrobirea ei, duşmanii ei interni și externi, soarta ei indivizibilă cu a României libere, independentă și suverană. Titluri și texte, precum*: Basarabia, Ție Basarabie!, Țăranul basarabean, Basarabeanca, Sufletul basarabean, Specificul basarabean,*

---

preotului Sergiu C. Roșca. Acesta s-a născut la 6 octombrie 1912 în satul Șestaci, jud. Soroca. A învățat întâi la școala primară din satul natal, apoi în perioada anilor 1924-1932 a învățat la Seminarul Teologic din Chișinău, continuând studiile la Facultatea de Teologie din Chișinău și devenind licențiat în teologie în anul 1938. Între anii 1938-1940 a urmat cursurile Seminarului Pedagogic Universitar din Chișinău, susținând examenul de capacitate la specialitatea Religie la București, perioadă când se afla în refugiu. Până în iunie 1941 a activat în calitate de supraveghetor de ordine la Facultatea de Teologie din Chișinău. La 17 iulie 1939 a fost hirotonit în treapta de diacon și la 19 decembrie 1941 hirotonit preot pe seama Capelei Liceului „Alecu Russo” din Chișinău. Între anii 1932 și 1944, părintele Sergiu Roșca a avut o activitate publicistică remarcabilă, colaborând la mai multe periodice din Chișinău. A ocupat și funcții de secretar de redacție la *Cuvânt Moldovenesc*, redactor la *Basarabia, Gazeta Basarabiei, Raza, Basarabia ziarul noii vieți românești*, prim redactor la *Gândul Basarabiei*, editor la *Glasul Tineretului* și director la *Tribuna Tineretului*. A mai colaborat la periodicile basarabene*, precum Zorile, Misionarul, Luminătorul, Buletinul Institutului Social Român din Basarabia* etc. După al doilea refugiu din 1944, părintele Sergiu Roșca a slujit la parohia “Sf. Nicolae Belivacă” din Craiova. În anul 1948 a fost transferat la Capela Azilului „Elena Doamna” din București, unde v-a preda religia la liceul industrial de fete. La 5 decembrie 1948, părintele Sergiu a fost arestat. A fost întemnițat la Văcărești și Jilava. Judecata a avut loc la 4 iunie 1952. Parchetul Curții București l-a condamnat pentru crimă de război la 3 ani de temniță grea, 10 ani degradare civică și confiscarea averii. A fost eliberat la 21 ianuarie 1953. A slujit la parohia Tămași-Ilfov până în anul 1968, când a fost transferat la Biserica “Sf. Ioan Botezătorul” din București. Până în anul 1978, părintele Sergiu a mai slujit la parohia Militari I. În anul 1976 a fost ridicat în rangul de iconom stavrofor. Timp de 4 decenii, părintele Sergiu Roșca și-a întrerupt activitatea publicistică. Și-a relut activitatea după decembrie 1989. A colaborat la revistele *Magazin istoric, Pro Basarabia* și *Bucovina, Vestitorul Ortodoxiei* (București), *Telegraful Român* (Sibiu), a colaborat și la periodicile de la Chișinău: *Literatura și Arta, Țara, Alfa și Omega* și *Luminătorul*. Împreună cu preoteasa Antonina, părintele Sergiu Roșca a petrecut ultimii ani de viață la Așezământul social de lângă parohia „Precupeții Vechi” din București. La 30 ianuarie 2010, Părintele Sergiu C.Roșca își încheie drumul vieții pământești [116].

Laudă Basarabiei, Închinare Basarabiei, Sufletul românesc al Basarabiei, Veșnicia Basarabiei, Basarabia colț de rai, De ce iubim Basarabia, Mama basarabeancă, Basarabia fagure de miere, *Basarabia darnică, Basarabia-scut de apărare, Basarabia eroică, Basarabia creştină, Basarabia sub soarele primăverii, Iubim Basarabia, Să murim în Basarabia*, *Tainele basarabene* [198, p.22-23] și altele au apărut în paginile antologice ale cotidianului, reflectând patriotismul românesc, care îl consacră pe Vasile Țepordei în postura *publicistului tribun al Basarabiei românești* [196, p.158-173], articolele sale fiind asemuite de preotul Gheorghe Cunescu, cu erupțiile de lavă toridă și icandescență a patriotismlui românesc.

Dragostea pentru Basarabia respiră din conținutul publicațiilor sale: „Iubesc Basarabia fiindcă sunt fiul ei. O iubesc fiindcă-i pământ românesc. [...] Îi iubesc mormintele, fiindcă în ele zac osemintele tatălui meu, zdrobite de ultima robie moscovită și tot în ele se sălășluiesc moaștele eroilor dezrobitori. [...] Vrem ca Basarabia să fie un colț de rai românesc" [163, p.1].

După absolvirea Facultății de Teologie în anul 1933, urmează până în 1936, cursurile Facultății de Litere de la Iași, până în anul 1936. Deţinea următoarele titluri și funcţiuni: Președinte al Asociaţiei cântăreţilor bisericești basarabeni; membru în Comitetul de conducere al Uniunii Clerului Ortodox din Basarabia; membru al Sindicatului Presei Române; membru al Asociaţiei Presei Române din Basarabia [198, p.31]. La 18 iulie 1935, la Chișinău, în familia Lidia și Vasile Țepordei, s-a născut fiul Valentin Țepordei. În 1968, în timpul revoluției de la Paraga, acesta trece hotarul din R.S. Cehoslovacia în Austria, stabilindu-se cu domiciliul în SUA [22, f.2].

Ulterior, Vasile Țepordei s-a dedicat învățământului, activând în calitate de profesor suplinitor de religie. Abia în 1939, a fost hirotonisit preot de către Arhiepiscopul Efrem Enăchescu, însă fără parohie, și numit profesor de religie la mai multe școli de prestigiu din Chișinău și București, ultima fiind liceul „Regina Maria" din București (1944-1948) [22, f.2].

La 28 iunie 1940, Uniunea Sovietică solicita prin ultimatum, Basarabia și Bucovina de Nord. Precum am expus în capitolele anterioare, represiunile împotriva preoților s-au accentuat după declanșarea războiului, în contextul general de intensificare a terorii [89, p.38]. Regimul sovietic s-a menținut pe teritoriile românești alipite cu forța prin întreținerea unei stări generale de frică și teroare. Pentru a asigura un control deplin asupra teritoriilor alipite, în vara anului 1940, Basarabia este supusă supravegherii Comisariatului Poporului al Afacerilor Interne (NKVD) din URSS, iar la 8 august 1940, prin ordinul NKVD al URSS, s-a creat NKVD-ul local în frunte cu Nicolai Sazâkin [191, p.381-383], care a pus bazele unui regim al dictaturii proletariatului.

Ocupația sovietică a determinat întreruperea activității Mitropoliei Basarabiei, încă din 1940, lovitura fiind resimțită de toate instituţiile bisericesti din orașe, mai ales cele din Chişinău. Bisericile, capelele instituţiilor școlare şi militare, ale spitalelor, până şi capela palatului

mitropoliei au fost folosite în scopuri nebisericeşti. Orășenii au fost scandalizați de comportamentul noilor autorităţi și de jefuirea odoarelor bisericești și a veșmintelor preoțești. În parohiile ruseşti, politica sovietică a fost mai abilă. Pentru a nu provoca o revoltă în masă, în special în rândurile țărănimii, care era cea mai atașată vieții religioase, autoritățile nu au aplicat metode represive, alegând calea unei aparente legalități. În conformitate cu legile Uniunii Sovietice, statul era unicul proprietar al tuturor bunurilor imobiliare. Edificiile religioase, precum și terenurile aferente acestora, au trecut în proprietatea statului. Ca să-și poată practica religia, creștinii erau nevoiți să închirieze și Biserica, și terenul pe care era ridicată. Prețul se stabilea adesea în mod arbitrar, astfel încât se ajungeau la sume exorbitante care nu mai puteau fi suportate de preot și enoriași. Folosind acest pretext, Biserica era închisă, utilitatea și destinația ei fiind urgent modificate, iar în presă imediat se consemna faptul că, dându-și seama de absurditatea credinței, locuitorii din cutare sau cutare sat au renunțat de bunăvoie la Biserica lor și la serviciile preotului. Astfel, societatea mergea înainte spre triumful final al ateismului [83, p.210-211].

Preoții au fost supuși unor drastice represiuni și asupriri din partea regimului totalitar. O mare parte a clerului s-a retras în România. În aceste condiții opresive, refugiindu-se în țară (1940-1941), Vasile Țepordei continuă să scrie la *Raza* cu tilu secundar de „Gazetă săptămânală de luptă a refugiaţilor basarabeni”, dar și la ziarul *Basarabia*, care apărea la București, activând în același timp în calitate de profesor în cadrul Liceului „Gr. Filipescu” din București [22, f.2].

În noiembrie 1940 s-a constituit Asociația Clerului Refugiat din Basarabia cu Vasile Țepordei în calitate de secretar general. Potrivit Notei informative 131/19 martie 1949 (sursa Haralambie), Asociația Clerului Basarabean, Banca Clerului din Chișinău și ziarul *Raza* erau „la dispoziția preotului Pavel Guciujna”, care după 28 iunie 1941 a format un grup pentru ajutorarea refugiaților, iar prin ziarul *Raza*, ar fi întreținut o atmosferă instigare la ură și război împotriva URSS [32, 77, f.130].

Gazeta săptămânală venea cu un plus de sprijin și asistență pentru refugiații basarabeni, menținând și consolidând unitatea românească și legăturile dintre ei și cu cei rămași în teritoriul ocupat. Se publicau diverse articole cu caracter informativ privind refugiul din 1940: „În primul număr bucureștean și în alte numere am arătat, cu exemple și mărturii, felul emoționant de ospitalier și de frățesc cu care ne-au primit și ne-au tratat „regăţenii”, cum li se spuneau românilor din ţară. Ei au înțeles durerea cumplită a basarabenilor și au căutat cât mai mult să le ușureze suferinţele, soarta să-i ajute cu de toate. [...] Am arătat masacrele și deportările românilor basarabeni, după datele și informaţiile celor ce reușeau să se repatrieze. Am publicat, în fiecare număr pagini întegi cu liste de repatriaţi și Poșta refugiaţilor. [...] Am continuat să scriem astfel și

să fim Basarabia românească din Regat, până la recucerirea și eliberarea ei, în iunie 1941" [196, p.31]. Refugiul a fost unica soluție pentru a scăpa de experiența terorii bolșevice.

Între timp, la 31 august 1940 se întâmplă Dictatul de la Viena și pierderea Ardealului de Nord. La 6 septembrie, regele Carol a abdicat II în favoarea regelui Mihai I. Generalul I. Antonescu a preluat conducerea statului, împreună cu Garda de Fier. La 9 septembrie, România este nevoită să cedeze Bulgariei, Cadrilaterul dobrogean. În ianuarie 1941 generalul I. Antonescu a reprimat rebeliunea militară legionară și a format un guvern de militari și tehnicieni, fiind primit cu recunoștință în mediul basarabean, care i-au adresat mesaje de mulţumire și fidelitate. *Raza* a continuat să apară, cu colaboratori noi, publicişti, scriitori și poeţi din Regat, contiuându-și misiunea de a reprezenta Basarabia românească. La 22 iunie 1941, România s-a alăturat Germaniei hitleriste în războiul antisovietic pentru eliberarea Basarabiei şi a Nordul Bucovinei. La 23 iulie 1941, apare primul număr al cotidianului *Basarabia*, *ziarul noii vieţi românești*, editat de Ministerul Propagandei Naţionale, cu Vasile Ţepordei director. Articolul de fond *Au căzut lanțurile robiei* [198, p.32-33] începea cu: „Treziți-vă din somnul desnădejdii și ieșiți cu flori, pâine și sare înaintea ostașului, aducător de libertate și de fericire [...] Robia roșie a Basarabiei va rămâne în amintirea viitorului ca o adevărată pildă de iad pe pământ. Dar ca robia antihristului de la Kremlin, n-a mai cunoscut" [13, f.172].

După eliberarea Basarabiei, Vasile Țepordei revine în provincie reluându-și munca de profesor la liceul „Regina Elisabeta" din Chișinău, în perioada anilor 1941-1944 [22, f.2]. Acasă s-a întors și redacţia „Razei" la Chişinău, cu directorul, redactorii și colaboratorii săi. A condus și cotidianul Basarabia, subintitulat „Ziarul noii vieți românești", editat în București de Ministerul Propagandei Naționale [196, p.32].

În plin război pentru Basarabia, a fost schițat un plan de activitate al administrației românești în teritoriu, iar pe parcurs, au fost formulate acțiuni determinate de situația concretă din provincii. Regimul de guvernare antonesciană a urmărit experimentarea unui nou model de organizare și administrare a teritoriului, opus celui creat de regimul de autoritate bazat pe un puternic centralism al regelui Carol al II-lea. Noua formă de guvernare se pretindea a fi independentă având ca obiectiv „desfacerea vechiului centralism în unități administrative de sine stătătoare" cu viață proprie, în care rolul de bază să-l aibă comuna, cu buget de venituri și cheltuieli" [177, p.72], or instituirea unui model de administrație autonomă sub forma unui guvernământ [175, p.378-382].

Între anii 1942-1943, Vasile Țepordei a colaborat intens la *Raza* și *Basarabia.* S-a impus și de această dată ca *publicist tribun al Basarabiei românești*. Articolele sale erau expresia unui înalt spirit de patriotism românesc. În repetate rânduri a scris despre românitatea Basarabiei, istoria

și soarta ei vitregă, despre poporul basarabean cu suflet de aur, despre frumuseţile și bogăţiile Basarabiei care au stârnit și au întreţinut lăcomia vecinilor, despre unitatea Basarabiei românești cu celelalte provincii românești, despre jertfele și eroismul poporului român pentru eliberarea Basarabiei, despre destinul indivizibil al Basarabiei românești în componența României libere și independente [198, p.33].

În iulie 1943, a participat, din partea Basarabiei, la o consfătuire cu scriitorii și publiciștii din toate provincile, ţinută la Cernăuţi. A luat parte și la parastasul anual pentru Ştefan cel Mare, la Mănăstirea Putna. A organizat, a participat și a vorbit la mai multe Şezători cultural-literare, cu participarea scritorilor români din ţară și localnici. În 1944 Basarabia românească se evacuează în contextul operațiunilor militare desfășurate pe câmpurile de luptă. Vasile Țepordei se refugiază din nou în România, la București. Cotidianele *Raza* și *Basarabia* și-au sistat apariția. În perioada anilor 1945-1947, Vasile Țepordei a activat ca profesor secundar, la mai multe școli din București, activitatea de bază desfășurându-o în calitate de profesor la Liceul „Regina Maria" din București (1944-1948) [22, f.2], după care devine subiectul unei anchete penale a organelor Securității.

De jure, Securitatea de stat a fost înființată prin decretul nr. 221 din 28 august 1948 al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române. *De facto*, Securitatea își începuse activitatea imediat după lovitura de stat din 23 august 1944, când Ministerul Afacerilor Interne a fost înflitrat masiv de comuniști. În septembrie 1948, Securitatea română a intrat în funcţiune. Între 1944-1948, un intreg contigent de elemente tinere fuseseră instruite în URSS, fosta Siguranţă a Statului fiind înlocuită de Securitate. Practica represiunilor în rândul preoților basarabeni se fundamenta pe acuzații de agitație și propagandă antisovietică. Lupta împotriva elementelor dușmănoase a luat forma epurărilor, mulți preoți fiind urmăriți, arestați, anchetați până la epuizare, maltratați, uciși sau deportați în Siberia și în alte părți ale gulagului sovietic.

Activitatatea publicistică a lui Vasile Țepordei prezentată în dosarele Securității. La 20 octombrie 1948, activând în calitate de profesor de religie în cadrul Liceului „Regina Maria" din București, Vasile Țepordei a fost reținut de Securitate [149, p.156], în vederea unui proces penal politic. Motivul arestării sale îl surprindem chiar în *Amintirile* lui Țepordei: „Eu, care în activitatea mea publicistică îl criticasem pe I. V. Stalin, din ordinul căruia a fost ocupată Basarabia și Bucovina, mă așteptam la represalii" [199, p.49-51]. Așa a început *calvarul vieții* preotului Vasile Țepordei. Potrivit anchetatorului Done Nicolae, sublocotenent de Securitate în Direcțiunea Securității Capitalei, s-a impus deschiderea unui dosar penal pe numele lui Vasile Țepordei: „Fiind informați că preotul Vasile Țepordei, în timpul cât a fost ocupată Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, de trupele antonesciene, ar fi desfășurat o intensă activitate fascistă de agitație și propagandă prin oficioasele *Basarabia* și *Raza* al căror director era, am procedat la verificarea

informațiilor, deplasându-ne la Academia Română unde în arhiva acesteia s-au găsit cotidianele *Basarabia* care apărea la București având ca redactor pe preotul Sergiu C. Roșca și *Raza* care apărea la Chișinău" [13, f.113]. La dosarul de urmărire penală au fost anexate mai multe extrase identice publicate în cele două ziare, ca fiind esențiale pentru arestarea acuzatului, iar unele dintre acestea le considerăm relevante pentru a fi exemplificate în justificarea învinuirilor oficiale.

În numărul 585 (anul XI) al ziarului *Raza* din 28 iunie-5 iulie 1941, s-a publicat articolul semnat de Vasile Țepordei, intitulat *Țara strigoilor*: „Cine nu cunoaște iadul bolșevic [...], să treacă puțin Prutul și să plece urechea la spovedania țăranului eliberat de ghearele antihristului roșu și se va îngrozi de cele ce va auzi și va vedea. Fiindcă de când e lumea, nu a existat un sistem mai diabolic de pervertire, de persecuțiune și tortură, ca cel bolșevic. Pe viitor cei care vor să zugrăvească imaginea iadului vor avea cel mai plastic exemplu: Bolșevismul" [13, f.170].

Iar în numărul 586 din 5 iulie-12 iulie 1941 al ziarului *Raza*, apare articolul *În Basarabia curge sânge*, în care autorul relatează despre teroarea și calvarul la care au fost supuși basarabenii sub oblăduirea sovieticilor: „Pârjolul cruzimii bolșevice a întrecut orice închipuire. Nici ciuma n-a lăsat în cursul istoriei atât doliu și jale pe văile blândei Basarabii. Fiindcă istoria n-a mai cunoscut un al doilea conducător de Stat de cruzimea lui Stalin" [13, f.166].

Drama anului de ocupație sovietică și impactul care l-a avut acesta, prigoana împotriva credincioșilor și a Bisericii, pustietatea creată în provincie, a fost pe larg reflectat în scrierile lui Vasile Țepordei: „Bolșevicii criminalului de la Kremlin însă s-au dovedit mai cruzi chiar decât fiarele. Instalează tunuri și mitraliere în biserici, pentru a le distruge […] Asta-i priveliștea ce rămâne azi în Basarabia în urma puhoiului barbar. De aceea, Basarabia de mâine va trebui să cunoască altă viață. Din sângele eroilor eliberatori va trebuie să răsară o Basarabie nouă, fără pestriții trecutului și fără păcatele revoluțiilor anarhiste. […] Basarabiei i se pregătește un nou regim" [13, f.167], sublinia autorul în articolul *Basarabia de mâine*, anexat la dosarul de anchetă.

Cu publicația *Scrisoare din altă lume,* apărută în numărul 604 din 15 februarie 1942 al ziarului *Raza*, Vasile Țepordei ar fi accentuat, potrivit anchetatorilor, necesitatea continuării războiului până la definitiva nimicire a bolșevismului distrugător și a regimului comunist, numit de autor, anticreștin și antiuman, care face impresia că e marșul distrugerii geniului omenesc: „Nici imaginea autorului roboților americani, nu a putut inventa un tip mai bestial și mai antiuman ca cel bolșevic. De aceea pentru Europa de azi și de mâine se impune existenței sau neexistenței omului om. Nu-i vorba de o societate privilegiată ci de o societate de oameni, fiindcă regimul bolșevic nu însemna război împotriva războiului, împotriva imperialismului sau naționalismului, ci războiul împotriva omului" [13, f.115].

Aceleași idei au fost dezvoltate în publicațiile ulterioare ale ziarului (numărul 668 din 11 iulie 1943), precum *Contribuția României la reconstrucția noii Europe*, prin care autorul ar fi pledat pentru lupte armate împotriva inamicului pentru apărarea patriei și a poporului asuprit: „Conducătorii URSS nu au putut însă să-și realizeze planul lor diabolic întrucât intenția le-a fost demascată la timp și s-a dezlănțuit la 22 iunie 1941 marea ofensivă împotriva noilor barbari ce au căutat întotdeauna să încalce pământul nostru neținând seamă de nici un principiu moral sau tratat diplomatic [...]. Ca o mărturie vie a marei contribuții adusă de țara noastră pe altarul reconstrucției noii Europe, stau și vor rămâne de-apururi toate localitățile unde și-au dat întâlnire bravii ostași ai M.S.Regelui Mihai I cu roboții sângerosului tiran din Kremlin" [13, f.203].

Acestea și alte publicații ale preotului Vasile Țepordei au constituit reperele de bază ale arestării lui. Potrivit organelor de Securitate, prin intermediul articolelor publicate în cotidianul *Raza,* nr. 631, 647, 658, 651, 650, 671, 664 din anul 1943, inculpatul ar fi calomniat Uniunea Sovietică, Armata Sovietică, Guvernul Sovietic și conducătorii săi [14, f.147], instigând la ură și nesupunere față de noul regim, scriind neadevăruri la adresa Marii Țări a Socialismului, calomniind pe oamenii muncii din această țară și pe conducătorii ei. Autorul s-ar fi pus în slujba hitlerismului, având ca obiectiv realizarea aspirațiilor politice ale acestor regimuri.

Prin activitatea sa publicistică, Vasile Țepordei ar fi creat un curent favorabil continuării războiului de agresiune pornit de regimul fascist a lui Antonescu împotriva popoarelor pașnice din Uniunea Sovietică. În acest mod se spunea că inculpatul elogia hitlerismul și fascismul instaurat în țară, iar activitatea lui publicistică ar fi fost orientată spre aservirea intereselor acestor regimuri. În ideologia comunistă, în general, preoţii erau consideraţi reminiscenţe fasciste și, prin urmare, se impunea o epurare a clericilor și teologilor consideraţi indezirabili [96, p.18].

În procesul de interogatoriu, anchetatorii i-au propus părintelui lui S.C. Roșca să facă o declarație documentată împotriva lui Vasile Țepordei, în schimbul eliberării din detenție [196, p.54]. Acesta a refuzat, afirmând că nu are ce declara împotriva acuzatului, subliniind totodată că publicațiile celor două ziare erau conform indicațiile primite: „Pe păr. V.Țepordei, îl cunosc încă din seminar. [...] a fost delegat al Uniunii Clerului Ortodox să conducă ziarul *Raza* primind și sugestii sau directive asupra felului conducerii. […] Cele mai multe articole cu caracter anticomunist erau trimise de Direcția Presei și Propagandei și dacă nu le publicai, ziarul risca să fie supendat" [13, f.130].

Inculaptul Vasile Țepordei a declarat că a greșit scriind articolele menționate, având în vedere că acestea au fost impuse și dictate de Arhiepiscopia Chișinăului și normativele venite de la Direcția Propagandei. Totodată-subliniază acuzatul-acestea au fost publicate într-o epocă în care toate revistele bisericești și toate gazetele și foile săptămânale, toate ziarele cotidiane, au scris

la fel, când toți mitropoliții, episcopii, protopopii, preoții, au propovăduit la fel, când toți profesorii și învățătorii cu mici excepții, ofițerii, magistrații, avocații au ținut cuvântări de la amvon, de pe catedra școli, a atelierului, a căminului cultural, a cazărmii, a instituțiilor Judecătorești și personale, au vorbit public în același sens: „Eu, când am văzut în 1944 și 1945 în URSS nu-i aceia care ni se infiltrase în minte, când am văzut că în loc să ne pedepsească ne dă pâine salvându-ne de la moarte, puteam să nu văd că toată propaganda noastră din trecut era greșită" [13, f.125], [Anexa 6-6.3].

Atât dosarul preotului Roșca, cât și a lui Vasile Țepordei a fost înaintat Parchetului, sub învinuirea de crime de război [13, f.137]. Erau acuzați pentru publicistica antistalinistă interbelică, fiind anchetați într-un singur dosar. Au fost reținuți pentru crimă împotriva păcii și umanității prevăzută și pedepsită, pentru că s-au pus în slujba hitlerismului și fascismului prin activitatea lor propagandistică, contribuind la realizarea scopurilor lor politice și provocând tratamente neomenoase naționalităților conlocuitoare prin provocare la ura de rasă împotriva acestora.

Prin Ordonanța din 10 ianuarie 1949 a Parchetului Curții din București, s-a dispus deposedarea de bunuri, inventarierea și sechestrarea averii mobile și imobile aparținând învinuitului Vasile Țepordei [13, f.187]. Ulterior s-a procedat la condamnarea acestora în baza mandatelor de arestare nr.6155/1948 pe numele lui Sergiu C.Roșca [14, f.260] și Vasile Țepordei [13, f.264], ambii fiind acuzați de crime de război pentru că „au contribuit prin scris la realizarea scopurilor politice ale hitleriștilor și fasciștilor punându-se în slujba acestora", în calitate de colaborator, respectiv director al ziarului *Raza*, în care au publicat articole cu caracter rasial și antisovietic. În temeiul legii nr.291 din 18 august 1947 privind „urmărirea și sancționarea celor vinovați de crimă de război sau împotriva păcii ori umanității" [126, p.7423-7425], publicată în Monitorul Oficial nr.189 din 18 august 1947, s-a dispus pedeapsa acestora cu munca silnică pe viață și încarcerarea în Penitenciarul Văcărești.

La 4 iunie 1952, prin Decizia penală nr. 2341 a Curții București, secția a II-a, Vasile Țepordei a fost condamnat la 4 ani temniță grea, 10 ani degradare civică și confiscarea averii în baza art.2, lit.a, art.4 din Legea 207/1948, comb. cu art.147 din codul penal, iar Sergiu Roșca a fost condamnat la 3 ani temniță grea și 10 ani degradare civică și confiscarea averii pe baza art.2, lit.a, art.4 din Legea 207/1948, ambii fiind acuzați pentru crime contra păcii, dar achitați de crime contra umanității [13, f.242]. Ambii au depus recurs în contra deciziei nr.2341/1952, dar au fost respinse și declarate nefondate, obligând pe recurenți la plata cheltuielor penale [13, f.242v].

Judecarea nefondată a proceselor în această perioadă era o formalitate la ordinea zilei, iar acuzațiile și sentințele aplicate erau fatale în majoritatea cazurilor, dar mai ales dacă se ajungea la întemnițarea în penitenciar. O expresie a acestor practici era eradicarea propriu zisă, pe care a experimentat-o și Vasile Țepordei, relatând în *Amintirile* sale: „Se judecau procese la Tribunalul

Poporului și toate confirmau că odată ajuns la Văcărești, nu mai ai șanse de scăpare. Destinul îți era hotărât: *exterminarea*. [...] În situația de morți-vii, așteptam ce ne va aduce ziua de mâine. Singura ființă cu care îmi împărtășeam durerile și speranțele era părintele Sergiu Roșca. [...] După despărţirea noastră, la 2 februarie 1949, când am fost ridicat de la Văcărești și predat ruşilor, familia mea mă considera mort. Șapte ani nu am scris nimic"[196, p.60-61].

La 2 februarie 1949, deşi fusese eliberat de Securitatea din Calea Rahovei, în dreptul Bisericii Domniţa Bălaşa, părintele Vasile Ţepordei a fost ridicat de agenţii sovietici care l-au transportat într-o clădire conspirativă de pe Aleea Alexandru din Bucureşti. După o anchetă în care ofițerii sovietici i-au cerut să scrie declaraţii împotriva liderilor basarabeni care au făcut Unirea din 1918, Ţepordei, învinuit de activitate antistalinistă, a primit în data de 9 iunie 1949 o condamnare de 25 ani de muncă silnică, de la un Tribunal sovietic care funcţiona la Constanţa [149, p.157].

„Starea mea sufletească era de neconceput. Înțelegeam că sentința așa de dură îmi taie toate căile pentru continuarea vieții. Nimeni nu știa unde sunt eu, ce-i cu mine și ce zile mă așteaptă. În fața mea era un uriaș necunoscut. Numai la viață nu te mai puteai gândi" [196, p.65-66], rememorează preotul basarabean. Vasile Țepordei a fost deportat în gulagul sovietic până la Vorkuta, fiind repatriat după şapte ani de detenţie sovietică. Problema preoţilor basarabeni a fost reluată de Securitate la 6 martie 1957, prin deschiderea unui dosar de verificare. Urmărirea declanşată de Securitate poate fi pusă în legătură şi cu repatrierile basarabenilor şi bucovinenilor făcute de Uniunea Sovietică în 1956. Printre alţi basarabeni, la 6 aprilie 1956, preotul Ţepordei a fost repatriat din gulagul sovietic [149, p.164].

La revenirea în țară, acesta a căutat să se angajeze pe un post de profesor dar solicitarea sa a fost respinsă de Ministerul Învățământului, din motiv că religia ar fi fost scoasă din disciplinele școlare. Pe parcursul anului 1956 și 1957, Vasile Țepordei și-a asigurat traiul acordând meditații la limba română, franceză, germană și matematică pentru începători. În duminici și sărbători, era invitat de confrații săi preoți la oficierea slujbei religioase [196, p.128-129]. Reîncadrarea într-un post de muncă stabil și în alte activități a fost anevoioasă, întâmpinând deseori împotrivire.

Vasile Ţepordei a beneficiat, de sprijinul unor clerici basarabeni, precum Efrem Enăchescu sau Simion Neaga, cel care a intermediat pe lângă patriarhul Justinian pentru reîncadrarea la o parohie. Astfel, i-a fost încredințată parohia din Islaz, județul Ilfov (1956-1966): „Regretatul Mitropolit Efrem Enăchescu mă invita adesea la el, la mănăstirea Cernica, de unde nu plecam nici o dată cu mâna goală. De Efrem Enăchescu mă legau amintiri frumoase din timpul păstoriei sale, ca Mitropolit al Basarabiei. El mă preoţise și tot el a lăsat în testament să particip la înmormântarea lui, ceea ce am executat. [...] Cel care căutat să spargă gheaţa fost preotul Simion Neaga. [...] Pe

ziua de 1 decembrie 1966 am fost transferat la parohia Mărcuța unde funcționez până astăzi" [196, p.129-133], Biserica „Mărcuța" din București, fiind ultimul său domiciliu până la moartea sa, în data de 15 mai 2002.

Între timp, mai exact în anul 1976, Vasile Țepordei a efectuat și o deplasare turistică în Occident, vizitându-și fiul, pe Valentin Țepordei în Statele Unite ale Americii, călătorind în New York, Washington, Los Angeles, Las Vegas [196, p.134-153]. Eliberarea din detenție și revenirea în țară, reîncadrarea în activitatea parohială nu l-au scutit, însă, de urmărirea organelor de securitate, fiind admisă o eventuală recurutare a sa în rețeaua de informatori, după cum rezultă din dosarele Securității: „Ținând cont de rezultatul verificărilor întreprinse asupra lui Țepordei Vasile și a atitudinii pozitive adoptată în cadrul contactelor cu organele noastre, s-a permanentizat legătura cu el și atras treptat în executarea unor sarcini de securitate.[...] Având în vedere cele raportate mai sus, propun a se aproba recurtarea ca informator a numitului Țepordei Vasile și înregistrarea dosarului personal în evidențele de securitate, urmând a fi cunoscut în cadrul intern sub numele conspirativ de „Emilian", pseudonim cu care va semna notele informative" [22, f.3v].

Aparent, Vasile Țepordei și-a confirmat acordul de a colabora cu organele de securitate și de a furniza informații despre persoane neîncadrate în conceptul orânduirii socialiste din țară, fiind prelucrat asupra păstrării confidențialității și obiectivității [22, f.4]. În realitate, a încercat să evite pe cât posibil, o nouă urmărire penală, întreținând legăturile cu basarabenii, manifestând preocupări deosebite pentru difuzarea apelurilor publice referitoare la reîntregirea teritorială și națională. Iar prin „munca de informator", a fost semnalat cu refuz de colaborare și prezentare ireală a discuțiilor avute cu diverși interlocutori, motiv pentru care, în anul 1981, Vasile Țepordei a fost scos din rețeaua de informatori și luat în obiectivul Securității prin dosar de urmărire informativă [22, ff.31-32].

După 50 de ani, de la primul său refugiu, Vasile Țepordei revine în Basarabia mult iubită: „La 28 iunie 1990 s-au împlinit 50 de ani de când am părăsit meleagurile natale fugăriți de bandele staliniste. Calvarul celor 50 de ani a fost greu și-n culcare și-n sculare. Gândurile ne erau permanent la Basarabia, acest pământ binecuvântat de Dumnezeu. Noi, cei refugiaţi în țara liberă, am avut condiţuni omenesti de viaţă. [...] Generaţia dintre cele două războaie, însă, a continuat să ducă dorul Basarabiei. [...] A fost o zi istorică" [197, p.12-13].

Referindu-se la viața și activitatea preotului basarabean Vasile Țepordei, Mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului, în scrierile sale despre basarabenii iluștri consemna următoarele: „Oriunde și oricând, părintele Vasile Țepordei și-a dăruit simţirea patriotică, bogăţia inimii, gândirea judicioasă, cutezanţa legitimă, experienţa utilă, forţele și timpul cu neprecupeţire. S-a învrednicit să fie inima, mintea și condeiul Moldovei Românești de la hotarul de răsărit al

Ţării. Iar pentru generaţiile următoare a fost exemplu și îndemn. Pe părintele Ţepordei l-a numit Cunescu „steagul Basarabiei româneşti” [...] Părintele Ţepordei este ultimul mare preot al Basarabiei, ajuns în capitala Ţării după ce a trebuit să treacă prin Gulagul sovietic. Mi-a făcut o plăcere deosebită să-i citez din viaţa sa, despre care ne vom aminti întotdeauna cu recunoștință și admiraţie” [152, p.160].

Acestea ar fi coordonatele biografice ale preotului basarabean Vasile Țepordei, a cărui destin istoric este reflectat din perspectiva celor două refugii din Basarabia, supusă invaziei bolșevice, în România, transformată în țară comunistă, începând cu anul 1944. Crezul său dintotdeauna a fost readucerea Basarabiei în România Mare. Schimbarea regimului din România, prin abdicarea forțată Regelui Mihai și legiferarea rezultatelor unor alegeri parlamentare fraudate, a schimbat pentru 50 de ani viața politică a României, aservind-o ideologic, economic și militar URSS-ului. Brusc, patrioții români au fost trecuți în tagma infractorilor, iar problema basarabeană, una prohibitivă. Conștientizând impactul politicii sovietice, preotul Țepordei nu a putut rămâne indiferent, manifestându-se printr-un sentiment patriotic, reflectat în scrierile sale.

V.3. *Manifestul* ca formă de rezistență împotriva colaborării dintre BOR și regimul comunist. Cazul Mina Dobzeu

Implicarea Bisericii în politica noului regim, prin punerea Bisericii în slujba societății, ca o formulă de adaptare și existență a instituției ecleziastice în condițiile unui regim declarat ateu, a determinat dezaprobarea deschisă a unor preoți, exprimată în adrese-manifest. Un exemplu în acest sens este apelul anticomunist al călugărului basarabean Mina Dobzeu [52, p.43-48; 54, p.273-279] către reprezentanții BOR, prin care chema clerul ortodox *să nu se amestece cu politica și să nu se supună regimului*. Prin acțiunile sale, potrivit dosarelor fostei securități, acesta şi-ar fi manifestat „ura înverşunată contra regimului de democraţie populară” [18, f.2].

Această formă de opoziție anticomunistă este cunoscută în istoriografia de profil ca specifică perioadei în care s-au manifestat disidenții din PCR, adică începând cu anii 70. Aici, însă, suntem în fața unui cleric ortodox, care nu a fost membru al partidului comunist. Am ales cazul lui Mina Dobzeu deoarece acesta se situează printre puținii opozanți care au ales manifestul ca formă de opoziţie la adresa regimului ateist. Sursele de documentare privind personalitatea lui Mina Dobzeu provin din arhiva fostei Securități de stat, dar și din arhivele bisericești, precum Mitropolia Clujului, Arhiepiscopia Romanului şi Bacăului, Episcopia Huşilor, Protoieria ortodoxă din Dej, Seminarul Teologic Neamţ şi chiar la Jimbor, parohia în care părintele Mina a slujit după detenţie, toate identificate, lucrate și publicate pentru prima dată într-un volum de 333 documente inedite, dedicat părintelului Mina Dobzeu [140], la care am avut contribuția de co-editor. Alături de *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt în care găsim descrise etapele premergătoare și

momentul botezului viitorului monah de la Rohia, mai sunt câteva scrieri cu caracter biografic, unele documentate, precum cea a istoricului Costin Clit [67, p.223-225], Gabriela Grigore [103, p.106-112], Octavian Moșin [128, p.313-315] la care se adaugă mai multe interviuri şi mărturii ale părintelui Mina Dobzeu.

Mina Dobzeu: repere biografice. În ceea ce privește personajul istoric asupra căruia ne-am îndreptat atenția și analiza noastră, sunt necesare următoarele precizări biografice. Mina Dobzeu s-a născut la 5 noiembrie 1921 în comuna Grozești, raionul Nisporeni din Basarabia. Numele său de mirean este Mihail. A fost unul dintre cei șapte copii a lui Diomid și Vera Dobzeu (trei fete și patru băieți). În documentele întocmite de către Securitate se menționează că făcea parte din categoria socială a țăranilor mijlocași și că nu poseda nici-un fel de avere mobilă sau imobilă. Părinții acestuia erau agricultori, averea lor limitându-se la 7 ha de pământ, fiind etichetați ulterior-colhoznici. Mina nu a fost căsătorit și nu avea copii, fiind înregistrat cu ultimul domiciliu în satul Brădicești, comuna Dolhești-Huși-Iași [18, f.7], [Anexa 7].

Școala primară a facut-o în satul natal, iar la vârsta de 14 ani a intrat în monahism. Părintele Mina a intrat în monahism încă din adolescenţă, determinat de tatăl său și fascinat de râvna misionară a preotului Vasile Prisăcaru, originar din satul său natal. După absolvirea şcolii primare din localitatea natală (1935), ajunge frate în mănăstirea Hâncu (25 martie 1935), județul Lăpușna. De aici, în 1937, viitorul ieromonah Mina Dobzeu pleacă la mănăstirea Căldărușani, de lângă București, unde urmează cursurile Școlii de arte și meserii pentru monahi, Secţia sculptură. După recăpătarea Basarabiei, tânărul Mihail Dobzeu revine la Hâncu (1941), până la refugiul din 1944. În această perioadă a încercat să se înscrie la seminarul teologic, dar nu a putut din cauza bolii de care suferea (malarie). La praznicul Bunei Vestiri, împreună cu obștea mănăstirii Hâncu, fratele Mihail este nevoit să se refugieze, ajungând la mănăstirea Balaciu, județul Ialomița, după cum avea să mărturisească mai târziu: „Când deja veneau bolșevicii peste noi, ne-am refugiat în România. Eram zece călugări, cu tot cu părintele stareț. Am mers douăzeci de zile fără pauză, până am ajuns în Ialomița, doar cu o căruţă cu cai și un car cu patru boi” [140, p.15]. De aici, a fost mobilizat în Regimentul I Artilerie Timişoara (1944-1945), luptând în Banat și în Ungaria. Revine la mănăstirea Balaciu, unde se afla în refugiu Școala de Cântăreţi Bisericeşti de la Cernavodă, pe care a absolvit-o în iunie 1946. Aici avea ascultarea de cântăreţ [140, p.15].

De la Balaciu, alături de alţi doi călugări basarabeni (Dosoftei Sofianu şi Gamaliel Cimpoeşu) în frunte cu ieromonahul Iachint Ciobanu, la 29 iunie 1946 Mihail Dobzeu ajunge în schitul de la Brădiceşti din Eparhia Episcopului Grigorie Leu. Chiriarhul huşean îl remarcă pe tânărul aspirant în vieţuirea monahicească şi îl aşează în nou-refăcutul schit de la Brădiceşti cu ascultarea de cântăreţ (26 august 1946), apoi îl tunde ca monah cu numele de „Mina” în catedrala

eparhială din Huşi (27 decembrie 1946). Datorită pregătirii sale, Episcopul Grigorie îl va hirotoni ca ierodiacon pe seama Schitului Brădiceşti (29 iunie 1947) [140, p.16]. După detenţia din 1948, ierodiaconul Mina a revenit la Brădiceşti. În 1952, în acest aşezământ monastic erau şase vieţuitori (protos. Iachint Ciobanu, ierom. Gamaliel Cimpoeşu, ierod. Mina Dobzeu, ierod. Mina Agapie şi fratele Vasile Mihalachi) în frunte cu egumenul Dosoftei Sofian. Ca fost deţinut politic, la Brădiceşti, ierodiaconul Mina avea domiciliu obligatoriu, fiind nevoit să se prezinte la postul de Miliţie de două ori pe lună [140, p.22]. Din cauza acestui regim restrictiv, în iunie 1952 i s-a interzis să părăsească localitatea pentru a merge la un tratament balnear [18, ff.56-57]. Restricţiile domiciliare au fost eliminate abia după înscrierea la Seminarul Teologic.

Întrucât secţia monahală a Şcolii tehnice de Cântăreţi bisericeşti de la Neamţ se desfiinţase, în aprilie 1956, părintele Mina s-a transferat la Seminarul teologic de la Curtea de Argeş, pentru a absolvi şi ultimul an de seminar, pe care l-a urmat din trimestrul al II-lea. Aici a continuat inclusiv specializarea în meşteşugul sculpturii, pe care o începuse la Căldăruşani şi Neamţ, pentru care a şi promovat examenele din perioada 9-12 septembrie 1957, ţinute la mănăstirea Plumbuita, secţie a Institutului Biblic. În anul 1957, părintele Mina a absolvit Seminarul Teologic, după care s-a înscris la Institutul Teologic din Bucureşti, ca bursier al Episcopiei Romanului, unde a urmat primii doi ani, până la exmatriculare şi arestare [140, p.23].

A făcut studii și în cadrul Seminarului Teologic timp de 5 ani la Mănăstirea Neamț, apoi a fost înmatriculat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București (1957) dar în 1959, avea să fie exclus din anul II de studii, scos din monahism și condamnat la închisoare, fiind învinuit pentru delictul de uneltire contra ordinei sociale și aprecieri calomnioase la adresa regimului din RPR și URSS [15, f.35]. După ce s-a refugiat în România, în anul 1944, Mina Dobzeu nu s-a mai reîntors la locul natal: „Motivul că nu m-am întors în Basarabia este că eu am trăit în mănăstire de la etatea de patruspezece ani, până ce m-am refugiat şi găsind mănăstiri aici şi având tot acelaşi gând de trai tot în mănăstire, am preferat să rămân la schitul Brădiceşti, comuna Brădiceşti” [18, f.7].

Februarie 1948: „Feriți-vă de cei ce vor ca tineretul Dvs., să fie crescut fără de Dumnezeu”. Mina Dobzeu intră în atenția Organelor Securității de Stat ale Ministerului Afacerilor Interne începând cu anul 1944. După cum se întâmpla frecvent în această perioadă, ancheta sa era construită din perspectiva definirii sale ca *dușman al poporului*.

Instaurarea unui regim politic de orientare prosovietică la București, pregatirile pentru alegerile pentru Marea Adunare Naţională, au însemnat o formă de legitimare, chiar dacă fuseseră excluşi acei alegători care cunoscuseră epurarea sau o altă formă de sancţionare juridică din considerente politice. Între mulţii români care considerau că noul regim atentează la ştirbirea libertăţii de credinţă şi promovează ateismul s-a numărat şi ierodiaconul Mina Dobzeu de la Schitul

Brădiceşti. În esenţă, gestul său de opoziţie nu era de natură politică, ci avea în vedere păstrarea libertăţii de credinţă, ameninţată de măsurile care se preconizau a fi interzise. Ca monah nu putea să meargă în piaţa publică să manifeste. În schimb, ierodiaconul Mina a lansat un manifest în satul Brădiceşti, cu titlul „Adevărul", în care a denunţat politica ateistă a guvernului comunist şi a încurajat pe credincioşi să-şi păstreze credinţa şi să o cultive inclusiv copiilor lor [140, p.16-17].

Conform documentelor din arhiva fostei Securități, Mina Dobzeu a redactat un manifest intitulat „Adevarul" [Anexa 8], pe care l-a lipit pe gardurile din satul Brădicești, în ziua de 28 februarie 1948. Manifestul era o bucată de hârtie scrisă de ierodiacon și multiplicată la indigo, în șapte exemplare, cu un conținut „antimarxist, antileninist, antistalinist și antidemocratic", prin care ar fi protestat împotriva scoaterii învățământului religios din școală [18, f.8] și îndemnând la nesupunere față de politica antireligioasă a noului regim: „[...] ce legătură poate să fie între lumină și întuneric, între Hristos și Satana. Feriți-vă de învățătura Marxist-Leninstă și Stalinistă, smulgându-vă sufletele din mâna lui Dumnezeu, și să vă facă părtașii muncilor veșnice împreună cu el și cu satan. Feriți-vă de cei ce vor să distrugă opera lui Dumnezeu, creștinismul" [18, f.17].

Ierodiaconul Mina considera că noul regim politic vrea să distrugă „opera lui Dumnezeu, creştinismul" şi cultivă pe „tatăl minciunii, Satana". Ca replică la politica distructivă la adresa Bisericii, autorul solicita credincioşilor să-şi educe copiii astfel încât să „rămână ţărani în credinţa adevărată" [5, f.199].

Condițiile în care a fost depistat autorul acestor scrieri au fost determinate de efectuarea unei percheziții la Schitul Brădiceşti sub motivul că acolo ar fi ascuns „armament, muniţiuni şi diferite materiale ce interesează Securitatea Poporului" [18, f.5], găsindu-se, în schimb, cu acestă ocazie, mai multe scrieri şi predici scrise de mână, cu creion chimic, pe hârtie volantă.

Ancheta a fost adâncită asupra unor chestiuni legate de eventualele legături ale acuzatului cu reprezentanții partidelor istorice, în mod special cu elementele din PNȚ, în sensul în care acțiunile sale ar fi fost *dictate* în scopul compromiterii regimului comunist, prin instigarea populaţiei la nesupunere faţă de actualul regim. Totodată, organele securității invocau și relația apropiată între Episcopul Grigorie şi ierodiaconul Mina Dobzeu, realizându-se un scenariu în care cei doi erau vizaţi într-o conspiraţie împotriva regimului politic.

Prin urmare, în ancheta sa apar aspecte de ordin politic privind ostilitatea la adresa regimului comunist manifestată prin scrierea şi difuzarea manifestului, alături de legăturile pe care le avea cu Episcopul Grigorie Leu. În schimb, refuză să recunoască „dispoziţiunile sau instrucţiunile" primite de la Episcop, negând implicarea unor alte persoane în acţiunea sa de protest [18, ff.15-15v]. Potrivit documentelor anexate la dosar, Mina Dobzeu a recunoscut că manifestele au fost scrise de el personal, iar la difuzare nu a fost ajutat de nici o persoană, asumându-și în

totalitate acțiunile [18, ff.34-36], precizând, în același timp, că nu avea nimic contra Guvernului lui Petru Groza: „Nu recunosc că am ură asupra oamenilor ce sunt în conducerea de azi, că sunt contra acelora care sunt contra credinţei şi Bisericii. Am vorbit oamenilor şi am scris acele manifeste numai pentru a apăra credinţa. Menţionez că eu admir toate faptele şi toate măsurile şi legile aplicate de actualul Guvern, însă detest faptul că sunt contra credinţei şi contra Bisericii, lucru cu care nu mă pot împăca” [18, f.9].

Pentru că ancheta a durat mai multe luni, în prima parte a lunii mai 1949, Mina Dobzeu a intrat în greva foamei, considerând că este reţinut abuziv. După trei zile, era anunţat că urmează să fie trimis în justiţie [18, f.39], pentru *delictul de uneltire socială contra statului*. În ședința publică din 19 iulie 1949, Tribunalul Militar Galaţi a pronunţat, cu unanimitate de voturi, culpabil pe ieromonahul Mihai Dobzeu pentru delictul de agitaţie publică, condamnându-l la trei luni şi o zi închisoare corecţională și obligându-l la plata sumei de lei 2500 lei cheltuieli de judecată [19, ff. 58-59].

Arestarea din 1948 a lui Mina Dobzeu, în opinia istoricului Silviu B. Moldovan [124, p.164-166], a avut loc potrivit unui model frecvent întâlnit la sfârşitul anilor 40, când mulţi români îşi făceau iluzii în privinţa caracterului tranzitoriu al guvernării comuniste şi în şansele combaterii acesteia prin acţiuni de rezistenţă (armată sau ideologică) extrem de riscante, dar vitale pentru a menţine vii speranţele „majorităţii tăcute” a populaţiei. Potrivit istoricului, acest manifest, scris de mână, intitulat „Adevărul” şi semnat „BOR” nu era unul politic, ci unul care-şi propunea să stimuleze menţinerea devotamentului oamenilor faţă de credinţă, polemizând în mod direct cu cei că sunt atei, urmărind ca tineretul să fie educat fără credința în Dumnezeu.

Mai 1959: „Creștinii zilelor noastre au fericirea că au cunoscut pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, dar au mare nefericire și trăiesc zile grele pentru că a venit potrivnicul lui Hristos”. În anul 1959, Mina Dobzeu devine din nou subiectul unei anchete penale conduse de anchetatorul penal de Securitate, locotenent major Târlea Ion. În contextul declanşării măsurilor de excludere a personalului monahal şi de desfiinţare a mănăstirilor, care au fost însoţite de numeroase arestări iniţiate din februarie 1958, părintele Mina s-a văzut ameninţat cu eliminarea din viaţa monahală. Din aceste considerente, în mai 1959, Mina Dobzeu a scris o scrisoare cu „conținut dușmănos” la adresa regimului democrat popular din nou formata RPR, scrisoare pe care a multiplicat-o în 13 exemplare și le-a expediat ierarhilor ortodocși şi conducerii Institutului Teologic din Bucureşti [19, f.69-70]. Conținutul scrisorii a fost justificat de către ierodiacon, drept consecință a unor „vedenii” pe care le-ar fi avut în timpul vacanței de Paști, în chilia sa de la schitul Brădicești-Iași. În formula unor personaje, acestuia, i s-ar fi arătat în vis precum ierarhia BOR ar fi acceptat să colaboreze cu statul ateist.

Potrivit documentelor Securității, prin acțiunea sa, inculpatul ar fi solicitat persoanelor cărora le-a trimis scrisoarea să nu se supună legilor statului și ar fi calomniat regimul comunist [Anexa 9]. Mina Dobzeu ar fi dat o interpretare dușmănoasă unor texte biblice pretinzând că Biserica, sub actualul regim trece prin clipe grele și suferință, îndemnând conducătorii Bisericii și întregul cler ortodox la *rezistență* pentru *apărarea credinței* și să nu se supună legilor țării: „Creștinii zilelor noastre au fericirea că au cunoscut pe Hristos, Fiul lui Dumnezeu, dar au mare nefericire și trăiesc zile grele pentru că a venit potrivnicul lui Hristos [...] După cum Mântuitorul a dovedit puterea și dumnezeirea Sa prin învățătură, semne și minuni, tot așa din învățătura, procedeele, intențiile și faptele „potrivnicul lui Hristos" desprindem falsitatea, minciuna, perversitatea, fățărnicia, având ca duh inspirator pe Satana. Căci trei sunt care lucrează negativismul zilelor noastre: balaurul (Satana), fiara (filosofia veacului acestuia) și prorocul mincinos (omul fărădelegii sau Antihristul propriu-zis). Și iată aceste profețiuni s-au împlinit în zilele noastre" [19, f.69].

Având ca premisă mai multe texte din Apocalipsa Sfântului Evanghelist Ioan, autorul scrisorii afirmă că s-a ajuns astăzi la întemeierea unui stat păgân în cuprinsul Bisericii creștine, asemenea Imperiului Roman. Această paralelă pornește de la premisa persecuțiilor împăraților romani împotriva Bisericii și a creștinilor, argumentând în modul următor: „Imperiul Roman cu împărații persecutori până la Iulian Apostatul inclusiv, sunt cinci la număr (cinci capete). Al șaselea împărat este filosofia păgână reînviată în Renaștere. Iar al șaptelea este antihristul propriu-zis, numit și prorocul minciunii, omul păcatului, fiul pierzării" [15, f.69]. Tot el afirmă că cele 7 fiare din Apocalipsă, dușmani ai Bisericii „toți vor fi (și sunt) din Răsărit" [15, f.70]. Fiara a șaptea, Antihristul propriu-zis, sau „urâciunea pustiirii", va corupe clerul prin „scaune înalte și sume de bani" și-l va opri „să nască fii duhovnicești" și „să hrănească fii duhovnicești".

Din declaraţia dată de ieromonahul Mina Dobzeu despre scrisorile trimise ierarhilor BOR, constatăm că la interogatoriu și-a subliniat poziția de cetățean al statului. Astfel, în calitatea sa de civil, Mina Dobzeu sublinia: „Vederile mele în această privință sunt cele indicate de Sf. Scriptură, că trebuie să ne supunem stăpânirii, că orice stăpânire este orânduită de Dumnezeu, dar supunerea o înțeleg atât cât ea nu aduce prejudicii vieții religioase a mea și a semenilor mei" [6, ff. 44-47].

„Colaborarea Bisericii cu un Stat Creștin, care nu înstrăinează pe om de la Dumnezeu, nu e greșită, dar colaborarea cu puterile de Stat, care luptă fățiș la descreștinarea poporului, după Dumnezeu, nu e admisă chiar nici pentru ajutoarele materiale care i se dau Bisericii de către Stat, căci sunt mai mari pagubele sufletești care se fac, deoarece este mai de preț sufletul decât trupul" [19, f.24], precizează ierodiaconul.

Conform legiuirilor Bisericii și legislației cu privire la culte, Institutul Teologic din București s-a sesizat în baza rezoluției prorectorului instituției, diac., prof., N.I. Nicolaescu, prin organizarea unei Comisii de disciplină formată din profesorii Gheorghe Moisescu (catedra de Istoria Bisericii Române), Vladimir Prelipcean (catedra de Vechiul Testament) şi Ene Branişte (catedra de Liturgică) [140, p.25]. Aceasta a propus să se aplice ieromonahului Mina Dobzeu, student din anul II, pedeapsa eliminării definitive din Institutul Teologic, întrucât faptele sale dovedesc că a ieșit din disciplina vieții monahale, punându-se în conflict direct cu Sf. Sinod al Bisericii Române, cu legile Statului și cu spiritul bisericesc și patriotic: „Vedeniile avute dovedesc cu prisosință un suflet bolnăvicios și cu preocupări mistice exagerate, care nu cadrează nici cu viața de trăire religioasă conformă cu doctrina Bisericii, nici cu tradiția monahismului românesc, nici cu învățăturile predate de la catedră, nici cu îndrumările duhovnicești și nici cu educația cetățenească, date tuturor studenților noștri de către membrii corpului didactic și educativ al Institutului nostru" [15, ff.22-26].

S-a propus ca ieromonahul Mina Dobzeu să fie retrimis de îndată la mănăstirea sa de metanie și pus sub atentă supraveghere medicală, duhovnicească și civică, luându-se toate măsurile pentru a preîntâmpina difuzarea ideilor greșite ce-l stăpânesc [15, f.26]. Folosind vocabularul noii puteri, Institutul Teologic a dezmințit o eventuală susținere a sa, acuzându-l de nebunie și delict social contra ordinii din RPR. Mina Dobzeu era acuzat de *abateri grave*, adică denigrarea ierarhiei ortodoxe, „atitudine de vrăjmăşie faţă de bunele raporturi din BOR şi regimul de democraţie populară", „interpretarea ignorantă şi eretică a unor texte din Sf. Scriptură, cu aplicare tendenţioasă la vremurile actuale" şi „încercarea de a aduce prejudicii conducerii Institutului" [6, ff.18-18v].

În data de 13 octombrie 1959, Mina Dobzeu a fost arestat de către Serviciile Securității din Iași, iar la 31 octombrie, Direcția de Anchete Penale a emis ordonanța de învinuire pentru acțiunea de „uneltire contra ordinei sociale, prin agitație contrarevoluționară" [15, ff.9-10]. După o serie de interogatorii și anchete, la data de 9 februarie 1960, Tribunalul Militar București, s-a întrunit în ședință publică, cu respectarea dispozițiunilor legale pentru procesul de judecată.

La data de 11 februarie 1960, Tribunalul Militar București, cu unanimitate de voturi, prin Sentința nr.37, condamna pe Dobzeu Mihai zis Mina, la 7 ani închisoare corecțională, 4 ani interdicție corecțională, pentru delictul de uneltire contra ordinei sociale. S-a dispus confiscarea totală a averii personale a condamnatului și îl obligă la 600 lei cheltuieli de judecată. I se computa detenția preventivă de la 13 octombrie 1959 [15, f.57].

Împotriva acestei hotărâri, inculpatul a solicitat recurs [15, f.63], reținând o cauză pentru o nouă judecată. Ceea ce a determinat evocarea fondului a fost că prima instanță „a abdicat de la rolul său activ prin aceea că nu a administrat toate probele necesare stabilirii adevărului material"

[15, f.67] în sensul că nu s-a efectuat o expertiză neuropsihică pentru a stabili dacă la data comiterii infracțiunii, inculpatul era sau nu în deplinătatea facultăților mintale.

Se arată, că nelegalitatea hotărârii constă în aceea că instanța de fond nu și-a exercitat din plin rolul său activ, prin aceea că, nu a dispus efectuarea unei expertize neuropsihice pentru a se stabili gradul de responsabilitate penală al inculpatului. Față de această situație, tribunalul constata că primul motiv de recurs era justificat atât timp cât existau îndoieli cu privire la discernământul inculpatului [15, ff.72-73], urmând a se admite reținerea cauzei spre un nou proces de judecată. S-a dispus internarea inculpatului în Spitalul Văcărești pentru a fi supus unei expertize neuropsihice de către serviciul Medico-Judiciar al Capitalei [15, f.74]. Cu unanimitate de voturi, se amâna judecarea cauzei la 27 aprilie 1960, pentru lipsa raportului de expertiză neuro-psihiatrică [15, f.79].

La 19 aprilie 1960, expertiza medico-judiciară constată că inculpatul era în deplinătatea facultăților mintale și a fost conștient atunci când a comis fapta: „Pacientul are o atitudine liniștită, o ținută corectă, răspunzând adecvat întrebărilor ce i se pun. [...] Memoria de evocare, atenția nu prezintă devieri. [...] Socotim că era conștient atunci când a scris cele ce i se impută” [15, ff.83-84]. Faptul că inculpatul era lucid s-a dovedit și în fața instanței, cu ocazia interogatoriului.

La data de 27 aprilie 1960, s-a organizat ședința publică a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militară, unde s-a dat citire concluziilor de învinuire, precum și raportului de expertiză medico-judiciară [15, f.87]. În contextul în care faptele inculpatului au fost dovedite în repetate ședințe publice, de probele și raportul de expertiză medical, Mina Dobzeu a fost trimis în judecată pentru infracțiunea de uneltire contra ordinei sociale. În cadrul ședinței din 30 aprilie 1960, având în vedere toate probele dovedite în instanță, s-a aplicat sentința pronunțată la ședința publică din 11 februarie 1960. Hotărârea a rămas definitivă prin decizia nr.658 din 30.04.1959, astfel încât, Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militară, rejudecând cauza, i-au menținut pedeapsa și celelalte dispoziții ale sentinței [16, f.16]. Întrucât toate măsurile au fost duse la îndeplinire, s-a propus clasarea prezentului dosar la arhivă spre conservare [17, f.34]. Cauza penală pe civilul Dobzeu Mihai a fost închisă.

Parcursul părintelui Mina în închisorile comuniste, după ancheta de la Ministerul Afacerilor Interne, a fost următorul: (17 februarie - 23 aprilie 1960), Văcăreşti (12 aprilie 1960), Salcia-Ostrov (14 noiembrie 1960), Giurgeni (10 aprilie 1962), Periprava (20 mai 1962) şi Gherla (17 decembrie 1962) [140, p.31]. La 24 iunie 1964 a fost eliberat din Formaţiunea 0606, adică penitenciarul Gherla [16, ff.1-2]. În timpul detenţiei, pe fişa medicală, la rubrica *constatări la examinare*, s-a consemnat „delir mistic”, în urma expertizei medicale efectuate la spitalul-penitenciar Văcăreşti [15, ff.83-48]. La 11 februarie 1962, la Periprava i s-a depistat o „debilitate fizică generală”, care s-a perpetuat timp de un an, motiv pentru care a fost considerat „inapt” [16,

f.6v]. În perioada 30 octombrie 1961-7 decembrie 1962, pe când se afla la Ostrov, a primit 6 pachete a câte 5 kg de la Vasile Vieru, gazda sa de la Brădiceşti. Într-o însemnare aflată în arhiva personală, părintele Mina preciza că primul pachet pe care l-a primit în detenţie a venit din partea Episcopului Teofil Herineanu, prin Vasile Vieru [16, f.11v].

Despre detenția de la Jilava dar și rezistența semerită a ieromonahului basarabean, avem însemnările lui Nicolae Steinhardt, botezat de Mina Dobzeu la data de 15 martie 1960, în timpul deținerii acestora: „Căratul tinetelor la Jilava ia, când ele sunt pline ochi, aspecte jalnice şi caraghioase. [...] Pedepsele, alături de părintele Mina, îşi pierd caracterul sordid şi iau aspect de mortificare. Apoi, cuviosul nu e numai monah, ci şi ţăran mucalit. Râde atât de sincer, încât mă învăţ şi eu să fac haz mare de adunarea rahaţilor" [188, p.364].

Acesta este episodul arestării sale din anul 1959 și a manifestului contra colaborării Bisericii cu statul. Apelul anticomunist a lui Mina Dobzeu către reprezentanții BOR a constat în redactarea și răspândirea a unei scrisori multiplicată în 13 exemplare, ca rezultat al vedeniilor sale, prin evocarea unor texte biblice, prin care acesta chema la nesupunere și la luarea unei atitudini față de măsurile antireligioase ale regimului îndemnând conducătorii Bisericii să nu coopereze cu autoritățile statului. Acesta evidenția în scrisorile sale că au venit vremuri grele anume în perioada în care trăim (a regimului comunist) subliniind pericolul venit din Răsărit.

Cei trei martori, profesori în cadrul Institutului Teologic din București, îi respingeau punctul de vedere, sau cel mult doreau să-l scape de o pedeapsă mai cruntă, acuzându-l de nebunie, folosind vocabularul noii puteri pentru a dezminți o eventuală susținere a sa.

Acțiunea ieromonahului basarabean însă, este cu atât mai importantă, cu cât nu a fost vorba de o serie de manifeste răspândite aleatoriu, ci o serie de scrisori destinate conducerii instituției Bisericii, ca un soi de invitație la dialog deschis. Importanța acestui episod, curajul de care considerăm că a dat dovadă Mina Dobzeu, este dată și de perioada când acesta are loc și ne referim aici la faptul că, spre finalul anilor '50, Securitatea desfășura o amplă activitate de opresiune împotriva BOR. Prin urmare, era previzibil ca gestul său, să poarte astfel de consecințe, motiv pentru care putem încadra acest act în seria momentelor de rezistență, și chiar a unei forme de luptă a unor membri clericali, reflectat la scară individuală, împotriva regimului comunist.

Anii 1986-1988: „Nu e bine să persecutaţi creştinismul. Daţi libertate creştinismului. Ateismul este nefiresc, neştiinţific, abject". Fiind transferat și stabilit la mănăstirea „Sf. Apostoli" din Huşi, începând cu data de 1 septembrie 1969, părintele Mina Dobzeu își continuă și finalizează studiile de teologie. La 26 iunie 1970 obţine licenţa în teologie la Institutul Teologic din Bucureşti, cu lucrarea „Probleme dogmatice discutate în adunările ecumenice" [36, f.4]. Părintele Mina a intrat în vizorul Securităţii din localitate, care l-a urmărit din perspectiva a două perioade

determinate de statutul său în mănăstire, adică înainte şi după numirea ca stareţ. Dacă la început a fost urmărit pentru trecutul său şi relaţiile cu foşti deţinuţi politici, după 1977 s-a aflat în atenţia Securităţii pentru rolul său de conducător al unei mănăstiri de oraş, refuzul de a colabora şi, mai ales, ca autor al scrisorilor trimise conducerii de partid şi de stat [140, p.47].

O altă problemă pe care Securitatea o urmărea în cazul părintelui Mina era legată de atitudinea faţă de diferite evenimente din politica internă şi internaţională, de exemplu despre Primăvara de la Praga sau deschiderea lui Nicolae Ceauşescu spre statele occidentale, mai ales că asculta radio „Europa Liberă". Periodic, cei doi informatori erau instruiţi să poarte discuţii cu părintele Mina, care la început răspundea provocării la dialog, apoi mai puțin, bănuind probabil că trimişii sunt surse ale Securităţii. Evident că opinia părintelui Mina nu putea fi favorabilă sovieticilor pe care îi acuza de agresiune la adresa Cehoslovaciei, nu de puţine ori amintind inclusiv de „ocuparea samavolnică" a provinciilor istorice Basarabia şi Bucovina [4, f.9].

La 9 septembrie 1971, împotriva lui, Securitatea deschidea dosarul de urmărire informativă sub numele conspirativ „Darie Marcel", în care s-au utilizat toate mijloacele specifice: dirijarea unei reţele informative, montarea de tehnică operativă în locuinţă, executarea unor percheziţii secrete, filaj şi interceptarea corespondenţei, iar din 1973, părintele Mina figura în documentele Securităţii şi cu numele conspirativ „Dorel". Dosarul a fost închis la 24 ianuarie 1975, deoarece se constatase că „nu desfăşoară activitate duşmănoasă", în schimb rămânând în „Supraveghere Informativă Generală", pentru „antecedentele penale, cât şi poziţia sa mistică" [5, ff.2-2v]. Altfel spus, urmărirea informativă continua şi se acutiza, uneori folosindu-se mijloacele specifice acestei acţiuni operative. Dincolo de ranguri şi funcţii, părintele Mina a manifestat aceeaşi râvnă misionară care îl caracteriza de la intrarea în cinul monahal. Cu toate riscurile la care se expunea, părintele continua să-şi asume în mod deplin responsabilitatea de păstor de suflete. Căuta pe orice cale să suplinească minusurile dintr-o pastoraţie care devenise tot mai deficitară din cauza restricţiilor impuse prin măsurile luate de regimul ateist. De fapt, el se arăta optimist, fiind convins că regimul nu va rezista. La 27 ianuarie 1981, într-o discuţie, părintele Mina spunea: „Faptele rele din lume contravin legilor, umanităţii, iar societatea fără Dumnezeu şi fără religie nu are nicio stabilitate. Se simte nevoia să se ancoreze de Dumnezeu. [...] Noi putem trăi în libertate, iar eu am fost întotdeauna optimist. Această fază va fi depăşită" [8, f.30v].

Aceste convingeri l-au determinat sa transmită o serie de scrisori adresate conducerii de partid și de stat, direct lui Nicolae Ceaușescu. Iniţiativa părintelui Mina s-a concretizat prin trimiterea a şapte scrisori, semnate „din partea unui grup de scriitori din Bucureşti", cu excepţia celei de-a patra, care o relua pe cea din 1959, prin care combătea darwinismul și susținea că ateismul este nefiresc, neştiinţific, abject [140, p.64].

Respectivele scrisori necesită a fi analizate din perspectiva epocii, a contextului politic şi al tendinţelor filosofice care se promovau de la nivelul statului prin presa vremii, dar şi ca metodă de opoziţie faţă de regimul ceauşist, mai ales că provenea din mediul bisericesc. În această privinţă manifestul sau trimiterea de scrisori către conducerea statului, reprezenta un mijloc de protest specific dizidenţilor comunişti, ceea ce în dreptul unor slujitori creştini-ortodocşi, până acum, nu se reţinuse în istoriografia de specialitate, subliniază istoricul Adrian Nicolae Petcu [140, p.64].

Pentru Securitate existau toate indiciile că stareţul huşean duce o acţiune ostilă la adresa regimului socialist, motiv pentru care la 30 septembrie 1986, Securitatea din Huşi deschide un nou dosar de urmărire informativă pe numele părintelui Mina, pentru faptul că „este semnalat cu comentarii necorespunzătoare privind libertăţile religioase din ţara noastră", că a redactat scrisori pentru a fi expediate la Bucureşti, conducerii de partid şi de stat, că audiază posturile de radio străine, „este un fanatic din punct de vedere religios, fiind permanent preocupat de *progresul religiei* şi se consideră urmărit de Securitate, prin aceea că atunci când primeşte vizite acoperă telefonul" [7, f.1].

Securitatea a recurs la mijloace informativ-operative în vederea aplanării acţiunii iniţiate de stareţul Mina Dobzeu, atât pentru a nu mai redacta şi trimite scrisori, cât şi pentru că în jurul său să nu se creeze focare de ostilitate la adresa regimului politic. Erau dirijaţi informatori, se preconiza o percheziţie secretă la domiciliu în vederea depistării unor eventuale „materiale mistico-religioase cu conţinut duşmănos", se urmărea dacă face deplasări în alte localităţi, dar şi verificarea tuturor persoanelor cu care întreţine relaţii. La 15 iunie 1988 lui Mina Dobzeu i se închide dosarul de urmărire informativă pe motiv că informaţiile sesizate la deschidere nu se confirmă, după ce la 1 aprilie ca stareţ fusese numit ieromonahul Iacob Bucur, fost administrator, iar parintele Mina a fost dat dispărut după ce și-a depus cererea de concediu în scopul tratării reumatismului de care suferea.

În câteva însemnări provenite din arhiva personală, părintele Mina consemnează mai târziu: „Reţinut la Securitatea din Bucureşti timp de 8 luni, pentru cele 7 scrisori din anii 1986-1988, adresate lui N. C., în care combăteam darwinismul, ideologia materialist-ateistă, care este neştiinţifică, nefirească şi abjectă. Ceream libertatea cuvântului, respectarea drepturilor omului şi a calendarului BOR, ca astfel creştinul cetăţean român să aibă răgazul să se întâlnească în casa lui cu cei dragi cel puţin duminica" [36, f.21].

La 27 iunie 1989, Securitatea a deschis, din nou, un dosar de urmărire informativă pe numele „Diaconu", fiind suspectat că întreţine relaţii cu cetăţeni străini şi persoane cu potenţial ostil la adresa regimului „sub acoperirea religiei" [7, f.126]. În fapt, era vorba de relaţii cu un consătean din RSSM, cu persoane din Baia Mare, suspecte de acţiuni ostile la adresa regimului şi

de unele angajate ale mănăstirii care aveau legături cu preotul Emilian Panait de la Schitul Runc, considerat cu activitate pe linia „Oastea Domnului” şi „secta Mucenicia albă”. În cadrul dosarului, în septembrie 1989 se preconiza să se afle unde a lipsit părintele Mina în cursul anului 1988, dacă a făcut-o cu ştirea episcopului, şi dacă a îndeplinit serviciul în această perioadă [7, f.126, f.102]. În cadrul acţiunii informative, părintele Mina a fost supravegheat prin mijlocul ICDT, montat în telefonul de la stăreţie, în perioada 24 mai 1988-18 noiembrie 1989 [7, f.126, f.125].

După evenimentele din decembrie 1989, situaţia în mănăstirea „Sf. Apostoli” s-a schimbat treptat, mai ales la iniţiativele părintelui Mina care dorea o dinamizare a activității duhovnicești şi o revigorare a misiunii religioase în mijlocul societăţii abia ieşită de sub regimul ateist. Era chemat la numeroase conferinţe, manifestări ştiinţifice în domeniul istoric, dar şi ca duhovnic, ca interpret al rugăciunii inimii în mănăstiri din cuprinsul Patriarhiei Române. A fost consilier cultural, apoi consilier misionar al Episcopiei Huşilor în instituţiile sociale şi penitenciare, s-a luptat pentru reintroducerea Religiei ca disciplină în învăţământ şi a predat Religia în şcolile din Huşi. A activat intens în plan editorial şi a făcut parte din consistoriul monahal eparhial abia reînfiinţat (1992). Mina Dobzeu s-a stins din viață în data de 7 iunie 2018, la ultimul său domiciliu înregistrat la Huși.

V.4. Concluzii la Capitolul V

Analiza studiilor de caz privind mitropolitul Antonie Plămădeală, preotul Vasile Țepordei și preotul Mina Dobzeu, ne oferă un tablou detaliat și complex asupra relației Biserică-Stat, a atitudinii unor preoți, opiniile lor și rațiunile lor cu privire la adoptarea unei atitudini sau a alteia. În acest capitol sunt exploate în mod consistent arhivele CNSAS și pot fi identificare traseele personale ale acestor preoți, precum și intepretarea modului de raportare a autorităților române, și acestea comuniste, față de preoții basarabeni în România din cauza represiunii sovietice. Paradigma în care ei se aflau este una cel puțin interesantă, de aceea acțiunile lor în acest context sunt și mai interesante de urmărit. Cariera și destinul lor a depins de fluctuația politicii Bucureștiului față de sovietici. Cu cât ideea independenței față de Moscova era mai acentuată și dorită de București, cu atât și preoții basarabeni refugiați s-au bucurat de o mai mare independență și chiar bunăvoință din partea autorităților românești.

Unul dintre exemple ar fi provocările mitropolitului Antonie Plămădeală. Etapele pe care tânărul monah le-a parcurs, respectiv studenția cu toate dificultăţile materiale, urmărirea continuă a organelor securității și condamnarea în lipsă, refugiul la Baia Mare și activitatea pedagogică în calitate de profesor de limba rusă, absolvirea în condiții vitrege a Facultății de Teologie și susţinerea licenţei în domeniu, intrarea în monahism la Prislop și fuga constantă din calea urmăritorilor, așezarea la Crasna și stabilirea la Slatina, atât ca monah, cât și ca profesor al monahilor din mănăstirile Moldovei, arestarea, confruntarea cu fenomenul Vladimireștilor,

rejudecarea procesului și detenția cu toate momentele ei marcate de tortura Securității și specificul închisorilor comuniste, au fost direcțiile care am încercat să le creionăm într-un studiu dedicat unei figuri reprezentantive a ortodoxiei, Antonie Plămădeală, devenit ulterior înalt ierarh al BOR, mitropolit al Ardealului și reprezentant al BOR la Consiliul Mondial al Bisericilor.

Un alt aspect al analizei noastre scoate în evidență, prin exemplul personal al preotului Vasile Țepordei, relația dintre biserică și putere, fiind relevant pentru înțelegerea condițiilor și a importanței Bisericii și a reprezentanților ei. Problema clericilor refugiați din Basarabia deschide calea înțelegerii circumstanțelor în care aceștia au activat după 1947, în România, în condițiile unui regim antidemocratic. Confruntată cu noul cadru politic marcat de venirea comuniștilor la guvernare, sovietizarea statului și conștientă de deficiențele pe care le avea la moment, BOR și-a redefinit rolul în societatea românească printr-un *compromis* cu noul regim.

Mina Dobzeu este un caz neordinar, deoarece se situează între puţinii care au ales manifestul ca formă de opoziţie la adresa regimului ateist. Perseverența acestuia a dat dimensiunea eticii creștine, care nu se îndreapta împotriva nimănui, ci doar își apăra propriile valori. Și-a asumat faptele din convingerea că le face un bine semenilor influențați de propaganda sovietică și nu a încetat s-o facă până a văzut căderea regimului. Intrasigența și verticalitatea sa, refuzul de a face orice concesie instituțiilor unui stat ateu fac dovada credinței, dar și a curajului personal.

Concluzionând, putem observa că începutul perioadei comuniste, relațiile de colaborare dintre BOR și puterea politică au fost privite și acceptate în mod diferit. În timp ce unii au considerat necesar ca instituția Bisericii și membrii ei să aibă o poziție fermă și univocă față de regimul comunist, în special, în ceea ce privește protejarea drepturilor și libertăților religioase, alții au considerat că era mai indicat un compromis cu noua autoritate politică în schimbul păstrării unor drepturi. Chiar dacă diferite din punct de vedere politic, cele două perspective se întretăiau în planul relațiilor umane, unde lucrurile nu pot fi tranșate categoric între alb și negru. În condițiile unui regim de teroare, când oamenii dispăreau în noapte, fără a li se mai da de urmă, era greu să te menții pe principiile intransigenței și să duci cauza în care crezi până la sacrificiul suprem. De aceea nu putem rupe din contextul istoric analiza faptelor și a atitudinilor. Au existat sacrificii supreme, dar au existat și cazuri de colaborare, pornind de la premisa că toți sunt oamenii Bisericii și nu trebuie lăsați la discreția regimului totalitar. Au fost colaboratori care au produs multă suferință prin denunțurile lor, dar au fost și colaboratori care s-au pliat doar formal pe cerințele organelor de urmărire, așa cum putem urmări în studiile de caz prezentate în lucrare. Prin urmare, în abordarea unui astfel de subiect, se impune o revizuire aprofundată a problemei colaboratorilor și informatorilor Securității din interiorul Bisericii, deoarece există mai multe ipoteze eronate legate de acest subiect.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Subiectul *Preoților basarabeni în România comunistă* și a relațiilor dintre cele două instituții Biserică-Stat, de o parte și de alta a Prutului, a fost și continuă să rămână controversat în istoriografie, la fel ca și istoria Basarabiei în ultima sută de ani. Până acum 30 de ani, subiectul era unul tabu, iar sursele de cunoaștere unilaterale. Deschiderea arhivelor a deschis posibilitatea cunoașterii aprofundate a temei basarabene, în toate aspectele ei. În același timp, democratizarea vieții politice a stimulat producția memorialistică, intervievarea și evocarea mărturiilor supraviețuitorilor. La elaborarea lucrării am operat cu mai multe surse pentru a analiza diverse dimensiuni ale politicii regimului față de culte în tot ansamblul lor. Cercetarea, interpretarea și contextualizarea acestora a generat o serie de concluzii la acest subiect:

1) Analiza bibliografiei referitoare la subiectul celor două exoduri din Basarabia în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a raporturilor dintre stat, societate și Biserică, a poziției clerului ortodox în noile realități politice ale epocii, formele de rezistență sau de colaborare a reprezentanților clericali cu regimul ne-a dus spre reconstituirea unui tablou general al discursului istoriografic pe marginea subiectului enunțat, fără a fi explicate, însă, resorturile, intime ale fenomenului.

2) Cercetarea ar fi fost incompletă fără o amplă documentară în arhive și identificarea unui volum impresionant de elemente documentare necesare completării arsenalului istoriografic, documente revelatoare pentru tematica în discuție, numărul dosarelor cercetate fiind mult mai mare. Introducerea în sfera științifică a surselor inedite reprezintă o contribuție importantă pe care o aducem acestui subiect.

3) Problema religioasă din anii comunismului, cu toate repercusiunile la nivel social și personal, rămâne o temă incomplet studiată. Nu există o listă completă a preoților și călugărilor refugiați, nici o situație cu privire la destinul lor ulterior. Schimabrea numelor, retragerea în mănăstiri și biserici din cele mai îndepărtate colțuri ale țării sunt tot atâtea motive pentru care cercetarea este incompletă. O simplă cercetare a cimitirelor mănăstirești ar aduce la lumină mai multe nume de preoți basarabeni, care nu au mai revenit niciodată acasă.

4) Pactul Molotov-Ribbentrop din 1939, consolidat de protocolul adițional secret semnat la Moscova, a avut un impact semnificativ asupra evoluției situației în Europa de Est, schimbând configurația hotarelor. În cazul nostru, raptul Basarabiei a marcat începutul unei drame umane fără precedent, care a determinat o serie de schimbări radicale în toate aspectele. Are loc instaurarea puterii absolute a partidului bolșevic, o organizație suprastatală, cu cadre provenite doar din afara Basarabiei. Urmările pactului Ribbentrop-Molotov își fac marcate prezența și după 85 de ani de la producere.

5) Ocuparea teritorial-politică a Basarabiei a determinat încadrarea imediată a Bisericii în marea operă sovietică de construire a statului ateu. Prin urmare, s-au creat premisele favorabile

planului ateist de distrugere a valorilor spirituale ale românilor din Basarabia în anii 1940-1941. Acestea au fost materializate în acțiuni concrete desfășurate de bolșevici pe parcursul unui an de ocupație sovietică. Multe biserici și mănăstiri au fost închise și/ sau au fost transformate în depozite, locuri de divertisment, aziluri etc. Bisericile și mănăstirile au fost lipsite de proprietăți și bunuri care le asigurau întreținerea, deposedate de lucruri duhovnicești, precum icoane, cărți, biblioteci și arhive. Oficierea slujbelor religioase a fost condiționată de taxe extrem de ridicate, ceea ce a determinat imposibilitatea achitării acestora și prin urmare, închiderea bisericilor. Pe parcursul unui an de ocupație, preoții basarabeni rămași în provincie au fost supuși persecuțiilor, arestărilor și deportărilor. Demisionarea, persecuția, asasinările erau printre instrumentele de lucru ale bandelor comuniste. Mai mulți dintre aceștia au fost uciși sau dispăruți. Autoritățile bolșevice au folosit o varietate de metode și mijloace de propagandă antireligioasă pentru a promova programul ateist, prin intermediul școlii, presei, radioului și altele.

6) Autoritățile sovietice au instalat teroarea, determinând frică în rândurile populației și amenințând cu deportarea *elementelor neconforme*. O astfel de evoluție a lucrurilor și evenimentelor în plan social-politic a condiționat refugiul multor preoți în România, în 1940. Numărul refugiaților este dificil de stabilit cu exactitate, deoarece sursele furnizează date și statistici care variază. Datele prezentate în teză sunt aproximative, dar nu am identificat o cifră unanim acceptată.

7) Regele, Guvernul, Casa Clerului din București, Consiliul Central Bisericesc, Primăria Capitalei, Arhiepiscopia Bucureștilor, și opinia publică românească au venit în sprijinul refugiaților basarabeni imediat după acceptarea datelor ultimative. În gări și diferite locații au fost organizate cămine și cantine pentru refugiați, unde erau cazați și hrăniți gratuit, asigurați cu haine și încălțăminte. S-a înființat și Comisariatul General al refugiaților. Aceste măsuri și acțiuni au contribuit esențial la ameliorarea condițiilor de viață ale fraților refugiați și ridicarea moralului acestora.

8) Eliberarea Basarabiei și refacerea vieții bisericești, reîntoarcerea la tradiția creștinească și unitatea națională prin eliminarea bolșevismului din Basarabia reprezentau prioritățile guvernului Antonescu. De aceea, politica religioasă a regimului antonescian a favorizat revenirea în Basarabia a preoților refugiați în România după ocupația comuniștilor. Pe lângă încadrarea preoților în parohii, erau implementate o serie de măsuri împotriva a tot ceea ce însemna cultura bisericească slavă, respectiv, scoaterea din uz a cărților în slavona bisericească, introducerea slujirii în limba română, reformarea calendarului, ca parte a identității bisericești românești, slujba pe stil vechi fiind asociată tradiției Bisericii ruse. Concomitent au fost refăcute catedralele mitropolitane din Chişinău și Cernăuţi, au fost reconstruite edificiile vechi ale Bisericii în cele trei eparhii din Basarabia, au fost redeschise şcolile teologice, au început să reapară periodicile bisericeşti. Eforturile depuse au fost încununate de succes.

9) Biserica Ortodoxă, pe lângă reconstruirea edificiilor religioase, a realizat o activitate misionară și culturală intensă, în perioada guvernării mareșalului Antonescu. Beneficiind de ajutor și sprijin din partea statului, a Patriarhiei și a eparhiilor de dincolo de Prut, Biserica din Basarabia a desfășurat o activitate misionară intensă între Prut și Nistru, precum și în Transnistria, chiar în primele săptămâni după eliberare, eliminând reminiscențele sovietice asupra Bisericii. Prin urmare, sute de preoți din toată țara, în special din Basarabia, au fost trimiși în Transnistria sub coordonarea acestei Misiuni. Zeci de biserici au fost redeschise, preoții locali au fost hirotoniți sau repuși la parohiile lor, viața monahală a fost refăcută, s-au tipărit cărți de rugăciuni și diferite broșuri pentru mireni.

10) Revenirea Basarabiei și Nordul Bucovinei la România a fost de scurtă durată. Trupele sovietice conduse de mareșalul I. S. Konev au intrat în Cernăuți pe 30 martie 1944, iar unitățile Armatei Roșii au intrat în capitala Basarabiei pe 24 august 1944. Până la mijlocul lunii aprilie 1944, trupele sovietice au ocupat total județele Soroca, Bălți și parțial județele Orhei și Chișinău. Aceste evenimente au consemnat un nou refugiu în România. Spre deosebire de refugiul din vara lui 1940, acum autoritățile antonesciene s-au ocupat în detaliu pentru o retragere organizată. Al doilea refugiu a fost marcat de spulberarea crezului că Basarabia va mai fi eliberată de bolșevism. Destinul celor rămași pe loc, din diverse motive (unele fiind analizate în teză), a fost crunt: mulţi preoţi și călugări au fost arestaţi, ucişi sau deportați în Siberia, Kazahstan și în alte regiuni ale URSS.

11) Urmând principiile politicii antireligioase, autoritățile sovietice au elaborat un mecanism de coordonare și monitorizare a relației Stat-Biserică. Un indiciu clar pentru poziția de subordonare a Bisericii din Republica Moldova a fost instituirea unei instituții speciale pentru relația Stat - Patriarhia Moscovei. Alte structuri ale puterii de stat (Consiliul pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse, Consiliul de Miniștri al URSS și al RSSM, organele de siguranță ale statului etc.) aveau în vizor „elementele antisovietice” din rândul clerului și enoriașilor din RSSM.

12) În contextul unei politici acerbe antiromânești, școlile, bibliotecile și alte așezăminte culturale au fost desființate, ziarele închise, limba română înlăturată din toate instituțiile publice, alfabetul latin, înlocuit cu cel rusesc. A fost eliminat tot ceea ce amintea de originea românească a locuitorilor, fiind rusificate până și numele lor de familie sau de botez. S-au reintrodus sărbătorile pe stilul vechi. În interiorul Bisericii au fost infiltrați agenți secreți pentru a diminua influența acesteea. În ierarhia bisericească, agenții ocupau poziții de conducere. Închiderea bisericilor și transferul proprietății acestora către organele sovietice, prin creșterea impozitelor, au menținut Biserica în tensiune. Presa, radioul, televiziunea, cinematograful și organizarea de procese publice erau cele mai eficiente mijloace de defăimare a Bisericii, utilizate de sistem pentru propagandă antireligioasă. Susținem, în baza documentelor, că Biserica Ortodoxă din RSSM a fost supusă unor constrângeri și restructurări, încercându-se prin toate mijloacele ștergerea oricăror elemente identitare românești.

13) Intrarea trupelor sovietice pe teritoriul României a determinat rediscutarea situaţiei refugiaţilor basarabeni şi bucovineni. După semnarea Convenției de armistițiu din septembrie 1944, s-a desfăşurat o amplă acţiune de identificare a românilor basarabeni refugiaţi în România şi de „repatriere" a lor. Fiind amenințați de pericolul politicii de repatriere forțată de către autoritățile sovietice de ocupație din România, unii dintre preoți și slujitori ai ortodoxiei au reușit să rămână prin diverse modalități în Țară, slujind BOR și adaptându-se în cadrul unui stat aflat în proces de sovietizare. *Acul de balanță* al raportului stabilit între un regim de guvernare ateu și BOR a fost noul alesul patriarh al României, Justinian Marina.

14) Pentru că instituția Bisericii reprezenta un factor important în societatea românească, educată și formată în spiritul învățăturii creștine, liderii comuniști au ales să o folosească în favoarea propriilor interese, demonstrând că măsurile care implicau domeniul religios nu afectau tradițiile istorice. Acceptând ideea unui compromis, instituția Bisericii din România s-a bucurat de menținerea unor drepturi imposibile în alte state comuniste. Bisericile, în mare parte au rămas deschise în continuare, s-au oficiat slujbele religioase, s-au putut edita și publica lucrări cu caracter religios.

15) Analizând o parte din discursurile patriarhului și raportându-ne la contextul social-politic al epocii, deducem că BOR a fost „chemată" să accepte un *modus vivendi* cu noul regim în formula unei concepții proprii patriarhului, *apostolat social*. Colaborarea dintre BOR și autoritățile comuniste, supunerea clerului față de regimul comunist era mai curând o formă de supraviețuire în contextul politic al epocii, or, în alt caz, statul comunist și biserica s-ar fi exclus reciproc, motiv pentru care discursurile oficiale ale BOR trebuie analizate prin raportare la contextul politic al perioadei.

16) Paradoxal sau nu, nici soarta unor preoți refugiați în Țară nu a fost mai ușoară, aceștia fiind arestaţi și deportați în Uniunea Sovietică. Odată ajunși aici, au împărtășit soarta condamnaților la muncă silnică sau chiar la moarte, fiind asimilați elementelor dușmănoase statului sovietic. Practica represiunilor sovietice în cazul preoții basarabeni se fundamenta pe acuzații de complicitate cu autoritățile române, spionaj si contraspionaj, participarea activă a acestora la românizarea comunității ortodoxe din Basarabia, aspect echivalat cu agitația și propaganda antisovietică, ceea ce însemna pedepsirea inevitabilă a celor care se supuneau jurisdicției BOR.

17) Cele trei cazuri reprezentantive de clerici basarabeni prinși în angrenajul Securității, vin să facă dovada represiunilor la care au fost supuși preoții basarabeni, alături de frații lor din România. Fie că e vorba de un tribun la poporului, Vasile Țeprodei, care a luptat prin intermediul publicațiilor sale pentru cauza basarabeană, demascând, în articole virulente, viața țărănimii române din Basarabia, rămasă sub ocupație; fie ca e vorba de viitorul mitropilit al Ardealului, Antonie Plămădeală, care, după anii de detenție, a parcurs un traseu profesional aproape miraculos, într-un stat autoproclamat ateu; fie că ne referim la cei numiți *clerici conspiraţionişti* din rândul basarabenilor din Capitală şi

din provincie, a căror acțiuni au fost clasificate subversive, un exemplu în acest sens fiind „acţiunea revanşardă antisovietică” a călugărului Mina Dobzeu. Am prezentat cele trei cazuri diferite, fără a ne erija în judecător, dar ferm convinși că rolul istoricul este de a prezenta corect sursele și de a le analiza nepărtinitor și echidistant.

În urma cercetărilor întreprinse asupra problemei *Preoților basarabeni în România comunistă*, dar și în temeiul concluziilor şi al generalizărilor de mai sus, pot fi înaintate unele **recomandări şi propuneri:**

1) Continuarea cercetărilor asupra trecutului recent al istoriei bisericești din Basarabia, în ceea ce privește fenomenul epurării preoților basarabeni refugiați și persecutați de organele NKVD, respectiv practicile de urmărire și de anchetare, identificare, urmărire etc.

2) Continuarea investigațiilor asupra evoluției umane și profesionale a preoților basarabeni încadrați în parohiile din România, formele de manifestare subversivă sau colaborare cu regimul, în perspectiva elaborării unor biografii particulare ale clericilor reprezentativi pentru tipurile caracteristice de opresiune ale organelor de securitate românești, reflectate la scară individuală.

3) În paralel cu cercetarea documentelor de arhivă, ar fi indicată și cercetarea pe teren (mănăstiri, biserici, cimitire mănăstirești), intervievarea persoanelor care au cunoscut preoți basarabeni refugiați și care ar putea aduce elemente noi la biografiile unor clerici. Introducerea subiectului privind raporturile *biserică-regim de guvernare*, interdependența acestora la nivel social, redefinirea rolului care îl are preotul în societate prin raportare la activitatea sa circumscrisă unui larg cerc ocupațional, în afară de cel religios, toate aceste elemente fiind subiecte interesante și actuale în opțiunile disciplinelor de studii pentru programele teologice și în completarea lucrărilor de specialitate. Considerăm că subiecul vizat face parte dintr-un proces complex și necesar de recuperare a memoriei istorice, fără de care o comunitatea este lipsită de simțul civic și cel al apartenenței etnice. Rolul istoricului, în acest caz, este cel de a cerceta că memoria istorică să rămână activă și, mai ales, lucrativă.

BIBLIOGRAFIE

1. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (în continuare ACNSAS), Fond Documentar, dosar nr.12239.
2. ACNSAS, Fond Documentar, dosar nr.15880.
3. ACNSAS, Fond Documentar, dosar nr.7374.
4. ACNSAS, fond Informativ, dosar nr.181347, vol. II.
5. ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr.181347, vol. III.
6. ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr.181347, vol. IV.
7. ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr.181347, vol.VI.
8. ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr.181347, vol.IX.
9. ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr.2672.
10. ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr.1015, vol I.
11. ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr.1015, vol II.
12. ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr.1015, vol.III.
13. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.6164, Vol, I.
14. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.6164, Vol, II.
15. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.126777, Vol. I.
16. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.126777, vol. II.
17. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.126777, vol. III.
18. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.21363, vol. I.
19. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.21363, vol. II.
20. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.1149, vol.VII.
21. ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.905, Vol.II.
22. ACNSAS, Fond Rețea, dosar nr.68736.
23. Agenția Națională a Arhivelor (în continuare ANA), Fond nr.1135 „Episcopia Chişinăului, 1918-1948”.
24. ANA, Fond nr.1135 „Episcopia Chişinăului, 1918-1948”, inv.2, dosar nr. 222.
25. ANA, Fond nr.1135 „Episcopia Chişinăului, 1918-1948”, inv.2, dosar nr.3198.
26. ANA, Fond nr.1135 „Episcopia Chişinăului, 1918-1948”, inv.2, dosar nr.3454.
27. ANA, Fond nr.1135 „Episcopia Chişinăului, 1918-1948”, inv.2, dosar nr.3456.
28. ANA, Fond nr.1135 „Episcopia Chişinăului, 1918-1948”, inv.2, dosar nr.3459.
29. ANA, Fond nr.1135 „Episcopia Chişinăului, 1918-1948”, inv.2, dosar nr.3460.
30. Arhivele Naționale ale României (în continuare ANR), Fond Direcția Generală a Poliției (1937-1947), dosar nr.75/1946.
31. ANR, Fond Direcția Generală a Poliției (1937-1947), dosar nr.76/1946.
32. ANR, Fond Direcția Generală a Poliției (1937-1947), dosar nr.77/1946.
33. ANR, Fond Direcția Generală a Poliției (1937-1947), dosar nr.88/1947.
34. ANR, Fond Direcția Generală a Poliției (1937-1947), dosar nr.145/1948.
35. ANR, Fond Președinția Consiliului de Miniștri. Cabinetul Militar Ion Antonescu (1940-1944), dosar nr. 222/1942.
36. Arhiva Episcopiei Huşilor (AEH), Fond Protoieria Huşi, dosar personal Dobzeu Mina.

În limba română:
37. AIOANEI, T. Arhimandrit. *Mitropolitul Antonie Plămădeală și amintirea unei prietenii: scrisori inedite*, Vol.I, Sibiu: Editura Adreiana, 2012, 494 p, ISBN 978-606-8106-63-2.
38. *Alfa și omega*, an I, nr.1, ianuarie 1995.
39. *Apostolat social. Pilde și îndemnuri pentru cler*, Vol.I, București: Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1948, 178 p.
40. *Apostolat Social. Pilde și îndemnuri pentru cler în lupta pentru pace*, vol.IV, București: Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1952, 514 p.
41. *Apostolat Social. Umanism Evanghelic și Responsabilitate Creștină. Pilde și îndemnuri pentru cler*, vol.IX, București: Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1968, 359 p.
42. *Apostolat Social. Slujind lui Dumnezeu și Oamenilor. Pilde și Îndemnuri pentru cler*, Vol. X, București: Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă, 1971, 351 p.
43. BĂLĂNUȚĂ. S. N. *Creștinism și cooperație*, în: Cronica Romanului, anul XVII, nr.7-8, iulie-august, 1940.
44. BERDIAEV, N. *Originile și sensul comunismului rus*, traducere de Ioan Mușlea, ediția a II-a, Cluj-Napoca: Dacia, 1999, 222 p., ISBN 973-35-0470-x.
45. BETEA, L. *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist*, București: Cartea Veche, 2006. 432 p., ISBN: 973-50-0048-2/ ISBN-10: 973-50-0048-2.
46. BOZGAN, O. *Stat, ortodoxie și catolicism în România comunistă*, în: *Dosarele Istoriei,* nr.5, 2001.
47. BRUSANOWSKI, P. *Coordonatele biografice ale Mitropolitului Antonie,* în: *vol. Antonie Plămădeală, Mănăstirea Brâncoveanu, Sâmbăta de Sus, ctitoria Mitropolitului Antonie*, Ed. Semne, Sibiu, 2005.
48. BUDA, N., Maica Anastasia. *Mitropolitul Antonie: rugul aprins al conștiinței neamului*, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2012, 360 p., ISBN: 978-606-17-0183-4.
49. **BUȚCU, M**. *Preoți basarabeni în obiectivul Securității. Studiu de caz: Mina Dobzeu,* în: „Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei”, Vol.VI, partea II, **2019**/ ISSN 2587-3563/ E-ISSN 2587-3571, p.232-236.
50. **BUȚCU, M**. *Biserica Ortodoxă Română în regimul totalitar: compromis prin compromitere*, în: Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3-4 (123-124), 2020, ISSN 1857-2022, p.158-166.
51. **BUȚCU, M**. *Biserica Ortodoxă Română și noua imagine în Statul Totalitar: Apostolatul Social*, în: „Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei”, Vol.VIII, partea II, Universitatea B. P. Hașdeu, Cahul, 2020/ ISSN 2587-3563/ E-ISSN 2587-3571/ ISBN 978-9975-88-061-9, p.313-318.
52. **BUȚCU, M**. *Cazul ieromonahului basarabean Mina Dobzeu – mărturia credinței unui om*, în: „Studia Universitatis Moldaviae” (Seria Ştiinţe Umanistice), Numărul 10 (150), 2021/ ISSN 1811-2668 /ISSNe 2345-1009, p.43-48.
53. **BUȚCU, M**. *Patriarhul Justinian Marina si Redefinirea Statutului Bisericii Ortodoxe Române în Raport cu Statul*, în: „Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei”, vol. VIII, partea II, Universitatea B. P. Hașdeu, Cahul, 2021/ ISSN 2587-3563/ E-ISSN 2587-3571, p.196-201.
54. **BUȚCU, M**. *„Manifestul” ca formă de rezistență împotriva colaborării dintre Biserica Ortodoxă Română și Regimul Comunist*, în: „Perspectivele şi Problemele Integrării în Spaţiul European al Cercetării şi Educaţiei”, ed. IX-a, Universitatea B. P. Hașdeu, Vol. IX, partea II, Cahul 2022/ ISSN 2587-3563/ E-ISSN 2587-3571, p.273-279.

55. **BUȚCU, M**. *Preoți basarabeni în obiectivul Securității. Studiu de caz: Vasile Ţepordei*, în: Revista „Crisia”, vol. LII, supliment I, 2022/ ISSN: 1016 – 2798, p.526-531.
56. BUZATU, Gh., DUMITRESCU, H., *22 Iunie 1941 România și Războiul Mondial*, Iași: Tipo Moldova, 2011, 678 p., CNCSIS 99/2010.
57. BUZATU, Gh., ROTARU, G. *Stalin, Hitler, Antonescu*, Iași: Tipo Moldova, 2010, 586 p., CNCSIS 99/2010.
58. BUZILĂ, B. *Din istoria vieții bisericeşti din Basarabia (1812-1918, 1918-1944)*, București: Editura Fundației Culturale Române și Chișinău: Știința, 1996, 376 p., ISBN: 9975-67-312-0; 973-577-061-X.
59. CANDU, T., MOȘIN, O. *Documente privitoare la Istoria Bisericii din RSSM: registrul și listele clerului (1945-1955)*, Chișinău: Pontos, 2013, 290 p., ISBN 9789975515047/ 9975515045.
60. *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, coordonare și redactare științifică, POSTICĂ, E., VolI, Chișinău: Știința, 1999, 464 p., ISBN 9975–67–109–8.
61. *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, coordonare și redactare științifică POSTICĂ, E., Vol.II, Chișinău: Știința, 2001, 464 p., ISBN 9975–67–152–7.
62. *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, coordonare și redactare științifică POSTICĂ, E., Vol. III, Chișinău: Știința, 2003, 424 p., ISBN 9975–67–369–4.
63. *Cartea Memoriei. Catalog al victimelor totalitarismului comunist*, coordonare și redactare științifică POSTICĂ, E., Vol.IV, Chișinău: Știința, 2005, 460 p., ISBN 9975–67–475–5.
64. CEMÎRTAN, R. *Relația Biserică Ortodoxă-Stat în Republica Moldova: Aspecte istorice, politice și misionare*, Chișinău: Lexon Prim, 2020, 312 p., ISBN 978-9975-3454-1-5.
65. CHIRIAC, C. *Biserica și Partidul Națiunei*, în: Cronica Romanului, anul XVII, nr.7-8, iulie-august, 1940.
66. CIOROIANU A. *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc,* București: Curtea Veche, 2007, 519 p., ISBN 973-669-175-6.
67. CLIT, C. *Mănăstirea Brădiceşti*, Iaşi: Doxologia, 2013, 476 p., ISBN 978-606-666-039-6.
68. CONSTANTIN, I. *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, București: Fiat Lux, 1994, 201 p., ISBN 973-96321-1-4.
69. CONSTANTIN, I. *România, Marile Puteri şi problema Basarabiei*, București, Editura Enciclopedică, 1995. 312 p., ISBN 973-45-0114-3.
70. CONSTANTINIU, F. *Între Hitler şi Stalin. România şi Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Danubius, 1999, 135 p., ISBN 973-9067-03-4.
71. Convenţie de Armistițiu din 12 septembrie 1944: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/31
72. *Corespondența Monahală. Antonie către Cleopa, Ioanichie și Caliopie,* ediție îngrijită de pr. Paul Mihail, Iași: Editura Doxologia, 2013, 86 p., ISBN: 978-606-666-099-0.
73. DECRET Nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase. Disponibil: http://www.monitoruljuridic.ro/act/decret-nr-177-din-4-august-1948-pentru-regimul-general-al-cultelor-religioase-emitent-ministerul-cultelor-publicat-n-47.html
74. DELETANT, D. *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu si regimul său, 1940-1944*, București: Humanitas, 2008, 396 p., ISBN 978-973-50-2623-3.
75. DELETANT, D. *Ceaușescu și Securitatea, Constrângere și disidenţă în România anilor 1965-1989*, tr. de Georgeta Ciocâltea, București: Humanitas, 1998, 390 p., ISBN: 973-28-0882-9.

76. DELETANT, D. *România sub regimul comunist*, București: Fundația Academia Civică, 2010, 286 p., ISBN 978-973-8214-52-1.
77. *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța: 28 iunie 1940-22 iunie 1941* (Studiu şi culegere de documente), Partea I, lucrare îngrijită de Mihai TAŞCĂ, Wolfram NIEß, Chișinău: Ed. Cartea Juridică, Ed. Serebia, 2017, 794 p., ISBN 978-9975-9577-8-6.
78. *Dezmembrarea României. Exodul din Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța : 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941* (Studiu şi culegere de documente), Partea a 2-a, lucrare îngrijită de Mihai TAŞCĂ, Wolfram NIEß, Chișinău: Ed. Cartea Juridică, Ed. Serebia, 2018, 891 p., ISBN 978-9975-3255-1-6.
79. DOBRE, F., NEAGOE-PLEȘA, E., PLEȘA, L. *SECURITATEA: structuri-cadre: obiective și metode, Vol.II (1967-1989). Documente inedite din arhivele secrete ale comunismului*, București: Editura Enciclopedică, 2006, 791 p., ISBN: 978-973-45-0540-1.
80. DOBRINESCU, V. F. *Bătălia pentru Basarabia*, 1918-1940, Iaşi: Editura Moldova, 1991, 288 p., ISBN 973-37-0125-4.
81. DOBRINESCU, V. F., CONSTANTIN, I. *Basarabia în anii celui de al Doilea Război Mondial (1939-1947)*, Iași: Institutul European, 1995, 374 p., ISBN: 973-9148-68-9.
82. DONOS, Al. *Regimul Sovietic și Biserica Ortodoxă din Basarabia comunizată (1944-1953),* p.337-349, în: Adrian Nicolae Petcu (coord.), *Partidul, Securitatea şi Cultele, 1945-1989*, București: Nemira, 2005, 427 p., ISBN 973-569-747-5.
83. DRAGNEV, E. *Biserica Ortodoxă din Republica Moldova în secolul XX*, p.199-224, în: CHAILLOT, C. *Biserica Ortodoxă din Europa de Est în secolul XX*, trad.: Liliana Donose Samuelsson. pref.: Kallistos Ware, control șt.: preot Vasile Răducă, București: Humanitas, 2011, 494 p., ISBN 978-973-50-3109-1.
84. DRĂGOI, E. *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos, 1864-1989*, Galați: Editura Arhiepiscopiei Tomisului şi Dunării de Jos, 1990, 354 p.
85. DURĂ, I. *Din Istoria Bisericii Ortodoxe Române a anilor 1945-1989. Evidențe și realități din viața acesteia*, București: Ramida, 1994, 130 p., ISBN 973-96523-2-8.
86. DUȚU, Al. *Eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei*, în: Dosarele Istoriei, an.VI, nr.7 (59), 2001.
87. DUȚU, Al. *Eliberarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei: (22 iunie-26 iulie 1941),* București: Editura Fundaţiei Culturale Române, 199, 376 p., ISBN: 973-577-261-2.
88. ENACHE, G. *Biserica în Comunism: modele și mărturii*, Galați: Editura Muzeului de Istorie Galați. Cluj-Napoca: Eikon, 2014, 347 p., ISBN 978-606-93763-4-8.
89. ENACHE, G. *Mărturisiri înaintea marii încercări - Conferințele Preoțești din Episcopia Cetății Albe - Ismail (iulie 1944),* Chișinău: Lexon-Prim, 2018, 448 p., ISBN 978-9975-139-72-4.
90. ENACHE, G. *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, București: Nemira, 2005, 592 p., ISBN: 973-569-699-1.
91. ENACHE, G., PETCU, A. N. *Părintele Arsenie Boca în atenția poliției politice din România*, Galați: Partener, 2009, 128 p., ISBN 978-973-1914-00-8
92. ENACHE, G., PETCU, A. N. *Patriarhul Justinian și BOR în anii 1948-1964,* Galați: Partener, 2009, 272 p., ISBN 978-973-88713-9-7.
93. FUȘTEI, N. *Consiliul pentru Problemele Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lângă Consiliul de Miniștri al URSS (1943-1965)-un organ de legătură dintre Atat și biserică*, în: Tyragetia. Serie nouă Nr. 2 (24) / 2015, p.249-257, ISSN 1857-0240/ E-ISSN 2537-6330.

94. GABOR, A. *Biserica Ortodoxă Română în timpul regimului comunist (1945-1964). O imagine a relațiilor Stat-Biserică*, București: Editura Sofia, 2005, 344 p.
95. GALACTION, G. *Zile Basarabene*, Ediție de Gheorghe Cunescu, Chișinău: Știința, 1993, 226 p.
96. GEORGESCU, B. *Biserica Ortodoxă Română și puterea comunistă (1945-1964),* București: Eikon, 2018, 285 p., ISBN 978-606-711-302-0.
97. GEORGESCU, Fl. *Epurările politice în administrația publică locală în România anului 1945. Cazuri particulare,* p.112-119, în: *Memoria Antiquitatis XXVII*, Piatra-Neamț: Editura „Constantin Matasă", 2011, p. 111-119, ISSN: 1222-7528.
98. GHEORGHIU, C. V. *Ard malurile Nistrului*, ed. a II-a, București: Geea, 1993, 220 p., ISBN 973-96263-0-0.
99. GILLET, O. *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, București: Compania, 2001, 300 p., ISBN: 973-8119-18-9.
100.GRIBINCEA, M. *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică 1944-1950*, Cluj-Napoca: Dacia, 1995, 187 p., ISBN 973-35-0483-1.
101.GRIBINCEA, M. *Refugiații basarabeni în România (1940-1941),* în: „Patrimoniu" (Republica Moldova), nr.1, 1993, p.145-152.
102.GRIGORE Ș. *Spiritualitatea creștin ortodoxă din Transnistria*, în: Cronica Romanului, anul XIX, nr.12, decembrie 1942.
103.GRIGORE, G. *Biserică și politică în România: cronica unor relații controversate reflectate în presa religioasă (1936-1949),* Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2020, 45 p., ISBN: 978-606-537-501-7.
104.Guvernământul Basarabiei. *Basarabia desrobită*, Institutul de Arte Grafice „Marvan" SAR, 1942. Disponibil: https://archive.org/details/guvernamantulbasarabieibasarabiadesrobita1942
105.HITCHINS, K. *Scurtă Istorie a României*, București: Polirom, 2015, 367 p., ISBN 978-973-46-5179-5.
106.IANCU A. M. *Clerici basarabeni, refugiați în Arhiepiscopia Craiovei, victime ale regimului totalitar comunist*, în: *Evenimente și personalități marcante ale vieții spirituale din spațiul pruto-nistrean și vecinătățile lui din sec. XIX-X*, Chișinău: CEP USM, 2017, p.194-209, ISBN 978-9975-71-952-0.
107.IONESCU, G. *Comunismul în România*, București: Litera, 1994, 410 p., ISBN 973-43-0173-X
108.IORDACHE, V. *România în războiul contra comunismului*, în: Cronica Romanului, anul XVIII, nr.7-8, iulie-august 1941.
109.JELA, D. *Lexiconul Negru. Unelte ale represiunii comuniste*, București: Humanitas, 2001, 344 p., ISBN 973-50-0132-2.
110. *Justinian. Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române: amintiri*, ed., studiu introd. și note: RUS, R. și IANCU, D. D., București: Editura Enciclopedică, 2011, 144 p., ISBN 978-973-45-0650-7.
111.KAREȚKI, A., FRICOP, A. *Lacrima Basarabiei*, Chișinău: Știința, 1993, 320 p., ISBN 5-376-01581-5.
112.LISNIC, I. *Clerici ortodocși din Basarabia și Bucovina de Nord în închisorile comuniste*, Chișinău: Cuvântul ABC, 2018, 330 p., ISBN 978-9975-3216-1-7.
113.LISNIC, I. *Clerici ortodocși din Basarabia și Transnistria în închisorile comuniste*, Iași: Editura Stef, 2019, 261 p., ISBN 978-606-028-159-7.
114.LISNIC, I. *Episcopia Hotinului cu Reședința la Bălți (1923-1944)*, Chișinău: Labirint-Cutasevici, 2014, 206 p., ISBN 978-9975-948-96-8.

115.LISNIC, I. *Episcopul armatei, general de brigadă dr. Partenie Ciopron-conducător al Episcopiei de Bălţi (1941-1944),* în: *In honorem Alexandru Moşanu: Studii de istorie medievală, modernă şi contemporană a românilor*, Cluj-Napoca, România, 2012, p.521-533, ISBN: 978-973-7784-78-0/ ISBN: 978-973-595-418-5.
116.LISNIC, I. *Preotul C. Sergiu Roşca-condamnat pentru crimă de război*, https://bitly.cx/IHg0S
117.LUCHIAN, N. C. *Monahismul moldav în primele decenii ale comunismului românesc (1947-1977)*, Iași: Doxologia, 2010, 200 p., ISBN: 978-606-8117-33-1.
118.MAGHERESCU, Gh. *Adevarul despre Mareșalul Antonescu*. Vol.II, București: Paul Editions, 1991, 496 p.
119.*Mănăstiri şi schituri din Republica Moldova*: Studii Enciclopedice./ red. șt. EȘANU, A. resp. de ed.: ADAUGE, M., XENOFONTOV, I. V. Chişinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, 800 p. ISBN 978-9975-4389-2-6.
120.*Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, 813 p., ISBN 978-973-616-092-9.
121.MEYNDORFF, J. *Biserica Ortodoxă ieri și azi*, București: Anastasia, 1996, 240 p., ISBN 973-9239-07-2.
122.MIHAIL, P. *Jurnal (1940-1944),* ed. îngrijită de Eugenia Mihail și Zamfira Mihail, București: Paideia, 1998. 380 p., ISBN 973-9368-12-3.
123.MIHAIL, P. *Reconstituiri. Jurnal. Corespondență*, ed. îngrijită de Zamfira Mihail și Mihai Papuc, Chișinău: ÎEP Știința, 2018. 412 p., ISBN 978-9975-65-995-4/ 978-9975-85-128-2.
124.MOLDOVAN, S. B. *Mina Dobzeu, între răspândirea de „manifeste subversive" şi „subversiune" prin manifestare în spirit, în* Revista "Prutul", Serie nouă, Anul VI (XV), Nr. 2 (58) /2016, p.165-170.
125.*Monitorul Oficial*, anul CXII, partea I, nr.245, 23 octombrie 1944.
126.*Monitorul Oficial*, anul CXV/1947, partea I, nr.189, 18 august 1947.
127.*Monitorul Oficial*, partea I, nr. 278, 30 noiembrie 1944.
128.MOȘIN, O., BORTĂ, M. *Vrednici ostenitori ai Bisericii*. Colecţia "Personalităţi basarabene", Chişinău: FE-P "Tipografia Centrală", 2017. 372 p., ISBN 978-9975-53-827-5.
129.MOȘIN, Octavian. *Nevoitori basarabeni refugiați în județul Vâlcea, România*/ Simpozionul ştiinţific internaţional „Evenimente și personalități marcante ale vieții spirituale din spațiul pruto-nistrean și vecinătățile lui din sec. XIX-XX", Chişinău, Republica Moldova, 24-25 noiembrie 2017. Chişinău: CEP USM, 2017, p. 209-214.
130.MOȘNEGUȚU I. *Rolul mănăstirii Hârbovăţ în viața monahală din spaţiul Pruto-Nistrean (anii 1730– 1960)* /cons. șt.: PÂSLARIUC, V., red. șt.: XENOFONTOV, I. V., resp. de ed.: PRISAC, L., Chişinău: Lexon-Prim, 2022, 240 p., ISBN 978-9975-163-55-2.
131.NEDELCU, S. C. *Cenzurarea presei ortodoxe în comunism*, București: Eikon, 2019, 278 p., ISBN 978-606-49-0043-2.
132.NEGRU, N. *Misiunea Ortodoxă Română de peste Nistru în timpul celui de-al Doilea Război Mondial*, în: Cercetare şi istorie într-un nou mileniu, Galaţi, 2001, p. 222-253.
133.NEGRUȚ, P. *Biserica şi Statul: o interogaţie asupra modelului „simfoniei" bizantine*, Oradea: Ed. Institutului Biblic Emanuel, 2000, 199 p., ISBN/Cod: 973-99220-2-3.
134.NICULESCU, T. *„Ei mă consideră făcător de minuni": viața lui Arsenie Boca*, București: Humanitas, 2018. 232 p., ISBN: 978-973-50-8422-6.

135.OLARU-CEMÂRTAN, V. *Deportările din Basarabia 1940-1941, 1944-1956*, Chișinău: Pontos, 2013, 540 p., ISBN 978-9975-139-23-6.
136.OPREA M. *Banalitatea Răului. O istorie a Securității în documente(1949-1989),* Iași: Polirom, 2002, 584 p., ISBN 973-683-927-3.
137.PĂCURARIU, M. *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a neamului românesc*, Iași: Editura Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, 1993, 152 p., ISBN 973-96208-3-3.
138.PĂCURARIU, M. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. a 3-a, rev., București: Basilica, 2013, 615 p., ISBN 978-606-8495-51-4.
139.PĂIUȘAN, C., CIUCEANU R. *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist (1945-1958),* Vol.I, București: Institutul Naţional pentru studiul totalitarismului, 2001, 366 p., ISBN 973-85454-5-5.
140.*Părintele Mina Dobzeu-Duhovnicul Huşilor. Documente (1946-2011)*, Ed.: PETCU, A. N., **BUȚCU, M.**, LUCHIAN, N. C., Huși: Horeb, 2021, 614 p., ISBN 978-606-94825-3-7.
141.PÂRVU C. *Patriarhul Justinian. Mărturii, fapte și adevăr*, București: Basilica, 2017, 325 p., ISBN 978-606-29-0177-6.
142.PASAT, V. *Biserica Ortodoxă și Puterea Sovietică în RSS Moldovenească (1940-1991)*, Chișinău: Cartier, 2019, 565 p., 978-9975-86-364-3.
143.PASAT, V. *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS Moldovenești, 1940-1950.* Moscova: Rosspen, 2006, 453 p., ISBN 9975-78-357-0.
144.PETCU, A. N. (coord.) *Partidul, Securitatea şi Cultele, 1945-1989,* București: Nemira, 2005, 427 p., ISBN 973-569-747-5.
145.PETCU, A. N. *Bibliografia post-decembristă referitoare la Biserica Ortodoxă Română în perioada regimului comunist (1945-1989)*, în: *Culte religioase în România comunistă Anul IX*, nr. 1-2 (17-18)/2016, București: CNSAS, 2017, p.423-478, ISSN: 1844-6590.
146.PETCU, A. N. *Dicționarul clericilor și mirenilor ortodocși români mărturisitori în detenția comunistă (1945-1964)*, București: Basilica, 2017, 390 p., ISBN 978-606-29-0195-0.
147.PETCU, A. N. *Ortodoxia Basarabeană în timpul Guvernării Antonesciene (1941-1944)*, în: Studia Universitatis Moldaviae, Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2023, nr. 4 (174), p. 32-44, ISSN 1811-2668 /ISSNe 2345-1009.
148.PETCU, A. N. *Patriarhul Justinian Marina şi Apărătorii Ortodoxiei în Perioada Comunistă* - Album Comemorativ*,* București: Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2017. 496 p., ISBN 978-606-29-0196-7.
149.PETCU, A. N. *Preoţii Basarabeni şi Bucovineni în atenţia Securităţii*, în: Caietele CNSAS, anul II, nr. 1(3)/2009, București: Editura Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, 2010, p.147-179, ISSN:1844-6590.
150.PETRENCU, A. *Basarabia în timpul celui de al Doilea Război Mondial (1939-1945),* Chișinău: Prut Internațional, 2006, 222 p., ISBN 978-973-168-278-5.
151.PETRENCU, A. *Deportarea populației românești din Basarabia și alte crime ale autorităților sovietice săvârșite în iunie-iulie 1941*, în: Vol. *Instaurarea comunismului între rezistență și represiune*. Colecţie: Analele Sighet, Nr: 2, București: Fundația Academia Civică, 1995, p. 249-251/ 530 p., ISBN 973-0-00190-1.
152.PLĂMĂDEALĂ, A. *Basarabia*, Sibiu, 2002, 196 p., ISBN 973-98987-5-0.
153.PLĂMĂDEALĂ, A. *Rugul Aprins*, Sibiu: Arhiepiscopia SIBIU, 2002, Digitalizare pdf: Apologeticum, 2006.

154.PLĂMĂDEALĂ, A. *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, 1995, 382 p., ISBN 973-97189-0-6.
155.PLĂMĂDEALĂ, A. *Trei ceasuri în Iad*, București: Editura Eminescu, 1970, 304 p., ISBN 973-95923-6-8.
156.PLĂMĂDEALĂ, M., ed.: PETCU, A. N. *Refugiul. Deznădejde și Speranță*, Brăila: Editura Istros, 2012, 186 p., ISBN 978-606-654-019-3.
157.PLĂMĂDEALĂ, M., PETCU, A. N. *Mitropolitul Antonie Plămădeală. Detalii biografice, Partea I „Dosarele nu știu tot!", perioada 1948-1956*, Sibiu: Editura Adreiana, 2011, 200 p., ISBN 978-606-8106-34-2.
158.PLUGARU, Șt., CANDU, T. *Episcopia Huşilor și Basarabia (1598-1949),* Iași: Editura PIM, 2009, 362 p., ISBN 606-520-375-0/ ISBN 978-606-520-375-4.
159.POGAN, N. *Preotul și noul ritm al vremii*, în: Cronica Romanului, anul XVII, nr.4, aprilie, 1940.
160.PREDA, R. *Biserica în Stat. O invitație de dezbatere,* București: Scripta*,* 1999. 172 p.
161.PREDA, R. *Biserica în stat. Șansele și limitele unei dezbateri*, în: ICĂ I. Jr. și MARANI G. *Gândirea socială a Bisericii: fundamente, documente, analize, perspective*, Sibiu: Deisis, 2002, p.357-385.
162.*Purgatoriul sovietic în Basarabia: Directive, ordine și indicații ale NKGB-MGB, 1944-1946*. Ed.: MALACENCO, Al., ROTARU, L. Chişinău: S.n., 2022, 520 p., ISBN 978-9975-87-991-0.
163.*Raza*, an XII, nr.613, 3 mai 1942.
164.*Raza*, an XII, nr.616, 31.05-06.06.1942.
165.*Raza*, an. XIII, nr.643, 1-9 ianuarie 1943.
166.*Raza*, an.XII, nr.630, 13-20 septembrie 1942.
167.*Raza*, an.XIII, nr.645, 17-24 ianuarie 1943.
168.*Raza*, an.XIII, nr.646, 24-31 ianuarie 1943.
169.*Raza*, anul XII, nr.628, 23-30 august 1942.
170.*Raza*, anul XII, nr.632, 27 septembrie-4 octombrie 1942.
171.*Raza*, anul XII, nr.637, 1-8 noiembrie 1942.
172.*România liberă*, 1944, An. 2: sept.-oct.
173.SĂNĂTESCU, C. *Jurnal*, București: Humanitas, 1993, 288 p., ISBN 973-28-0381-9.
174.SCHMITT, O. J. *Biserica de Stat sau Biserica în Stat? O istorie a Bisericii Ortodoxe Române (1918-2023),* București: Humanitas, 2023, 457 p., ISBN 978-973-50-7919-2.
175.SCURTU, I. (coord.) *Istoria Basarabiei, de la începuturi până în 2003*, Editura Institutului Cultural Român, 2003, 606 p., ISBN 973-577-377-5.
176.SCURTU, I. *4 Aprilie 1944 - Nu trebuie uitat!,* în: Revista Art-Emis. Disponibil: https://www.art-emis.ro/istorie/4-aprilie-1944-nu-trebuie-uitat
177.SCURTU, I., HLIHOR, C. *Complot împotriva României 1939-1947. Basarabia, Nordul Bucovinei și ținutul Herța în vâltoarea celui de-al Doilea Război Mondial*, Iași: Tipo Moldova, 2010, 225 p., ISBN 9789731682457.
178.SECRIERU, V. *Incursiuni în biografia presei bisericeşti din Basarabia: ziarul Raza*, în: Filmul Colecției. Disponibil: http://libruniv.usarb.md/xXx/reviste/confbib/articole/2005_2/35-37%20conf_2-2005.PDF
179.SEICHE, F. *Martiri și mărturisitori români din secolul XX. Închisorile comuniste din România*, ed. a II-a, rev., Făgăraș: Agaton, 2014, 624 p., ISBN: 978-973-1981-19-2.

180.ȘEULEANU Dr., DUMITRIU, C. *Amintirile Mitropolitului Antonie Plămădeală*, București: Editura CUM, 1999, 322 p., ISBN 973-99359-0-7.
181.ȘIȘCANU, E. *Basarabia sub regimul bolșevic, 1940-1952*, București: Semne, 1998, 184 p., ISBN 973-9318-48-7.
182.ȘIȘCANU, I. *Încorporarea Basarabiei în sistemul social-economic al URSS (Iunie 1940-Iunie 1941),* în: Buletinul Științific al Universității de Stat „B. P. Hașdeu" din Cahul, Seria Științe Umanistice, 1 (13), 2021, p.63-83, pISSN: 2345-1866/ eISSN: 2345-1904.
183.ȘIȘCANU, I. *Raptul Basarabiei, 1940*. Chișinău, AgoDacia, 1993, 186 p., ISBN 5-86892-118-6.
184.SOFRONIE, M. *Poziţia Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal față de Dictatul de la Viena, reflectată în coloanele Telegrafului Român*, în: „Mitropolia Ardealului", an. XXXI, nr.2, martie-aprilie 1986.
185.STAN G. *Părintele Patriarh Justinian Marina*, București: Eimbor, 2005, 253 p., ISBN 978-606-529-345-8.
186.STAN, C. I. *Profesori și Învăţători Refugiaţi din Basarabia și Nordul Bucovinei - 1940*, în: Studii și Articole de Istorie LXVII, București: Editura Publistar, 2002, p.191-190.
187.STAN, C. I., GAIȚĂ, Al. *Biserica Ortodoxă Română din Basarabia și Nordul Bucovinei în anii 1940-1941*, în: Destin Românesc, IV (1997), 3 (15), p.99-110.
188.STEINHARDT, N. *Jurnalul fericirii,* postfaţă şi repere bio-bibliografice de Virgil Bulat, Editura Mănăstirii Rohia, 2005, 450 p., ISBN: 973871530X.
189.*Stenogramele Ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, Vol.I-XI, Ed.: CIUCĂ, M. D., TEODORESCU, A., POPOVICI, B. Fl., IGNAT M., București: Arhivele Naționale ale României, 1997-2008.
190.ȚANU, C. *Biserica și dimensiunea socială a Securității*, Iași: Institutul European, 2012. 397 p., ISBN 978-973-611-889-0.
191.ȚĂRANU, M. *Unele modalităţi de racolare a basarabenilor în NKVD (1940-1941),* în volumul: *La Frontierele Civiliațiilor. Basarabia în context geopolitic, economic, cultural și religios*: conferință internațională: Galați, 21-23 octombrie 2010, Galați: Partener, Galați University Press, 2011.
192.ȚÂRĂU, V. *„Democraţiile populare" și atitudinea lor față de religie și Biserică în anul 1948*, în: AS, vol. VI, *Anul 1948–instituţionalizarea comunismului* (Ed.: RUSAN, R.), Bucureşti: Fundaţia Academică Civică, 1998, p.670-679, ISBN: 973-98437-4-3
193.*Telegraful Român*, Anul 88, 1940-07-14, nr. 29-30, Sibiu.
194.*Telegraful Român*, Anul 88, 1940-08-25, nr. 35-36, Sibiu.
195.*Telegraful Român*, Anul 88, 1940-10-13, nr. 42, Sibiu.
196.ȚEPORDEI, V. *Amintiri din Gulag*, București: Casa Editorială pentru tursim și cultură Abeona, 1992, 176 p., ISBN 973-48-0074-4.
197.ȚEPORDEI, V. *Au murit cu gândul și dorul de Basarabia*, Editura Eminescu,1997, 169 p., ISBN 973-22-0581-4.
198.ȚEPORDEI, V. *Scrieri Alese*, Chișinău: Editura Flux, 2005, 432 p., ISBN 9975-77-061-4.
199.ȚEPORDEI, V. *Te revăd Basarabie după 50 de ani*, în: *Basarabia* 1940, Chişinău, 1991.
200.TIHONOV, L. *Politica Statului Sovietic față de cultele din R.S.S.Moldovenească (1944-1965),* Chișinău: Prut Internațional, 2004, 170 p., ISBN 9975-69-691-0.
201.TIHONOV, L. *Religie și Totalitarism în Moldova Sovietică*, Chișinău: Lexon Prim, 2021. 200 p., ISBN 978-9975-909-88-4.

202.TIHONOV, L. *Tactici şi Metode Comuniste de marginalizare a Bisericii Ortodoxe în RSS Moldovenească în anii 1944-1965*, în: History & Politics, 2012, anul V, nr. 1 (9), p.109-124.
203.TOMA, I. *Părintele Alexie, preotul lui Dumnezeu*, ed. îngrijită de Costin Nicolaescu, București: Editura Bizantină, 2002, 172 p., ISBN 978-606-93513-0-7.
204.TOMESCU, C. N. *Jurnal din viața mea*, ed. îngrijită de Silvia Corlăteanu-Granciuc și Geroge Enache, Chișinău: Cardidact, 2018. 1100 p, ISBN 978-9975-139-83-0.
205.TRONCOTĂ, C. *DUPLICITARII. O istorie a Serviciilor de Informații și Securitate ale regimului comunist din România (1965-1989),* București: Editura Elion, 2003, 240 p., ISBN: 973-8362-14-8.
206.TUDOSĂ C. *Patriarhul Justinian Marina: (1948-1977)*, Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2016, 440 p., ISBN: 978-606-537-349-5.
207.VĂRATEC, V. *Basarabia în primele săptămâni de ocupație sovietică: observațiile unui martor de la fața locului*, în: Destin Românesc, IV (1997), 3 (15).
208.VÂRGOLICI, T. *Destinul Mitropolitului cărturar Antonie Plămădeală*, în: Antonie Plămădeală. *Basarabia*, Sibiu, 2003.
209.VASILE, C. *Autoritățile comuniste şi problema mănăstirilor otodoxe în anii '50,* în: *Anii 1954-1960. Fluxurile şi refluxurile stalinismului* (Ed.: RUSAN, R.), București: Fundația „Academia Civică", 2000, 1006 p., ISBN 9739960588.
210.VASILE, C. *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București: Cartea Veche, 2005, 291 p., ISBN 973-669-136-5.
211.VELICU, D. *Biserica Ortodoxă Română în anii regimului comunist. Însemnări zilnice*, vol.I *(1944-1947),* București: Arhivele Naționale ale României, 2004, 312 p., ISBN 973-8308-15-1.
212.VELICU, D. *Biserica Ortodoxă Română în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice, Vol.II (1948-1959),* ed. îngrijită de Alina Pavelescu, București: Arhivele Naționale ale României, 2021, 285 p., ISBN 973-8308-20-8.
213.VICOVAN, I. *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Vol.II, Iași: Trinitas: 2002. 372 p.
214.XENOFONTOV I. V. *Atrocitățile bolșevice comise împotriva clerului ortodox din R(A)SS Moldovenească*, în: *Arhivele Memoriei. Recuperarea și valorificarea istorică a memoriei victimelor regimului totalitar-comunist din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească,* Vol.III, Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) Secția editorial-poligrafică, 2019, p.276-298, ISBN 978-9975-3283-9-5.
215.XENOFONTOV I. V. *Complexul monahal Japca: istorie și spiritualitate*. Chișinău: Lexon Prim, 2020. 540 p., ISBN: 978-9975-3283-0-2/ ISBN: 978-9975-3435-0-3.
216.XENOFONTOV I. V. *Învățământul superior în Basarabia interbelică: constituire, instituționalizare și evoluție*, în: *În oglinda istoriei: de la medieval la contemporan: In honorem profesor Valentin Tomuleț*/ coord.: ROTARU, L., resp. de ed.: GHERASIM, C., Chișinău: Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", 2022, 768 p., ISBN 978-9975-62-465-7.
217.ZAMFIR, Z., ROTARU, G. *Patriarhul Justinian Marina: părintele sufletesc al neamului românesc:* culegere de articole, Râmnicu Vâlcea: Bibliostar, 2013, 152 p.

În limba engleză:

218.TALANTOV, B. *The Moscow Patriarchate and Sergianism*. Disponibil: http://orthodoxinfo.com/ecumenism/cat_tal.aspx

În limba rusă:

219.*Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1991: собрание документов в 4 т.*/Отв. ред., сост. и авт. предисл. ПАСАТ, В., Том 1. 1940-1953, Москва, РОССПЭН, 2009, 823 с., ISBN 978-5-8243-1047-4.

220.*Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1991: собрание документов в 4 т.*/Отв. ред., сост. и авт. предисл. ПАСАТ, В., Том 2. 1953-1960, Москва, РОССПЭН, 2010, 967 с., ISBN 978-5-8243-1048-1.
221.*Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1991: собрание документов в 4 т./*Отв. ред., сост. и авт. предисл. ПАСАТ, В., Том 3. Весна 1961-1975, Москва, РОССПЭН, 2011, 663 с., ISBN 978-5-8243-1049-8.
222.*Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие. 1940-1991: собрание документов в 4 т.* /Отв. ред., сост. и авт. предисл. ПАСАТ, В., Том 4. 1976-1991, Москва, РОССПЭН, 2012, 679 с., ISBN 978-5-8243-1562-2.

ANEXE

LISTA ANEXELOR

1. Ordinul Comisiei de Epurație privind chestionarea persoanelor din cler (preoți și cântăreți) refugiați în România, 1944.
2. Model chestionar completat de către personalul clerical din fosta Arhiepiscopie a Chișinăului, încadrat în parohiile din județele din România.
3. Notă informativă privind chestionarele furnizate Comisiei de Epurație.
4. Fișă personală privind urmărirea preoților basarabeni în România comunistă. Exemplu: preotul basarabean Bruma Pavel.
5. Fișă personală pe numele preotului basarabean Vasile Țepordei.
6. Declarația lui Vasile Țepordei privind învinuirile și cauzele arestării sale.
7. Fișa personală pe numele ieromonahului Mina Dobzeu.
8. Manifestul „Adevărul" răspândit de ierodiaconul Mina Dobzeu, februarie 1948.
9. Extras din scrisoarea trimisă de ieromonahul Mina Dobzeu ierarhilor BOR, mai 1959.

[Anexa 1]

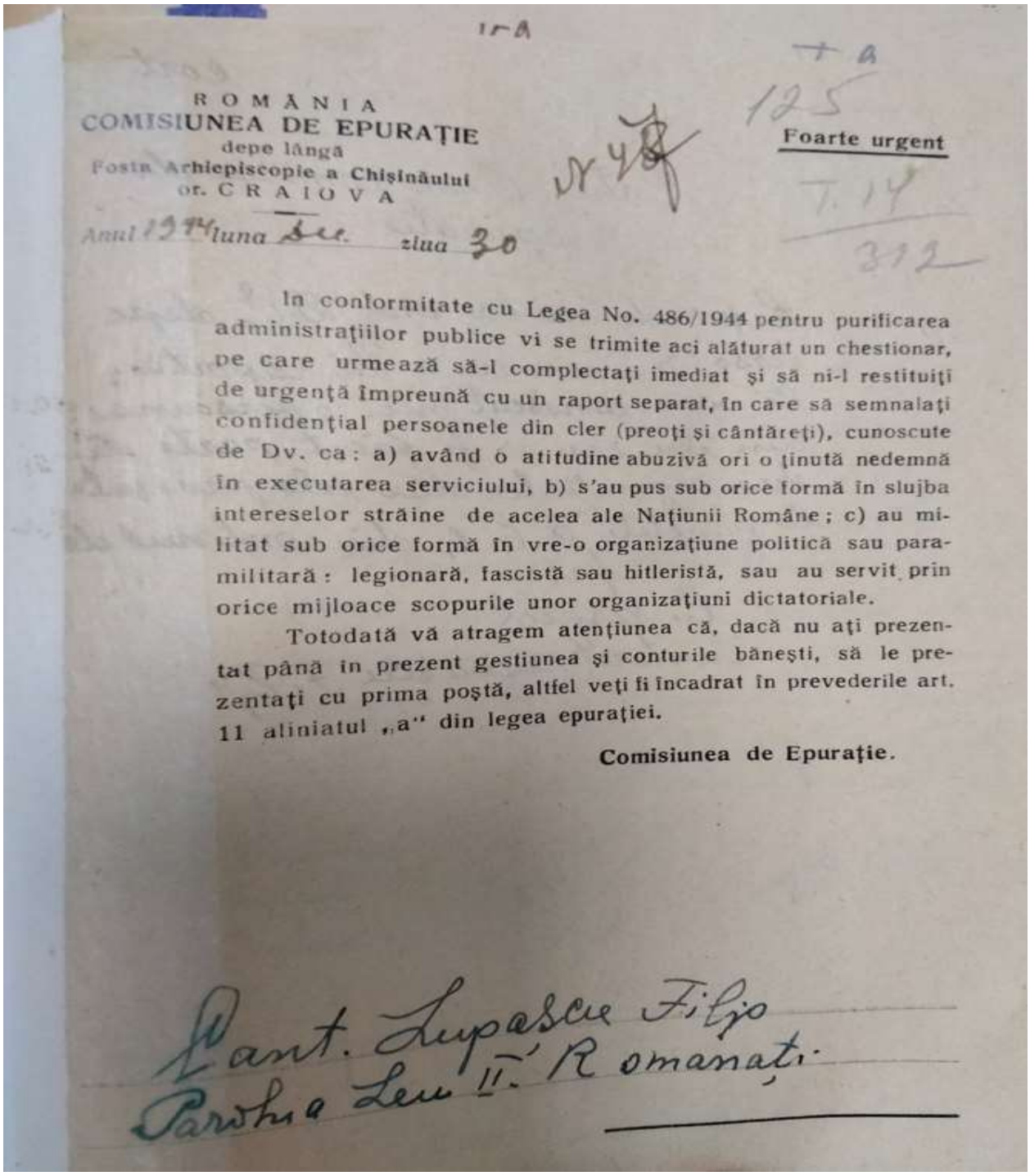

ROMÂNIA
COMISIUNEA DE EPURAȚIE
depe lângă
Fosta Arhiepiscopie a Chișinăului
or. CRAIOVA

Foarte urgent

Anul 1944 luna Dec. ziua 30

In conformitate cu Legea No. 486/1944 pentru purificarea administrațiilor publice vi se trimite aci alăturat un chestionar, pe care urmează să-l complectați imediat și să ni-l restituiți de urgență împreună cu un raport separat, în care să semnalați confidențial persoanele din cler (preoți și cântăreți), cunoscute de Dv. ca: a) având o atitudine abuzivă ori o ținută nedemnă în executarea serviciului, b) s'au pus sub orice formă în slujba intereselor străine de acelea ale Națiunii Române; c) au militat sub orice formă în vre-o organizațiune politică sau paramilitară: legionară, fascistă sau hitleristă, sau au servit prin orice mijloace scopurile unor organizațiuni dictatoriale.

Totodată vă atragem atențiunea că, dacă nu ați prezentat până în prezent gestiunea și conturile bănești, să le prezentați cu prima poștă, altfel veți fi încadrat în prevederile art. 11 aliniatul „a" din legea epurației.

Comisiunea de Epurație.

Pant. Lupascu Filip
Parohia Leu II. Romanați

Sursă: ANA, Fond 1135 „Episcopia Chișinăului", 1918-1948, inv.2, dosar nr.3456, f.125 (Ordinul Comisiei de Epurație privind chestionarea persoanelor din cler (preoți și cântăreți) refugiați în România, 1944).

[Anexa 2]

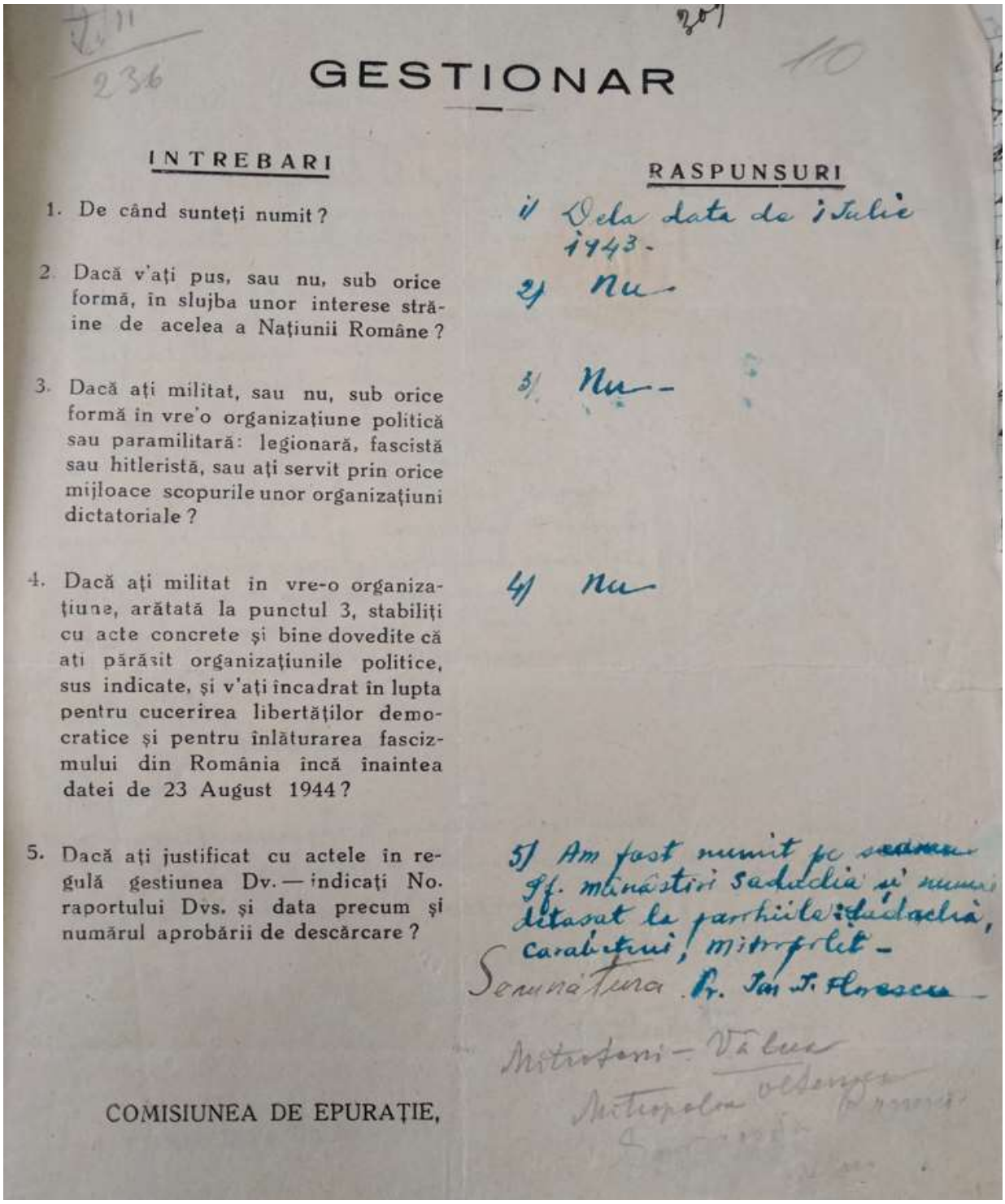

GESTIONAR

INTREBARI	RASPUNSURI
1. De când sunteţi numit?	1/ Dela data de 1 Iulie 1943.
2. Dacă v'aţi pus, sau nu, sub orice formă, în slujba unor interese străine de acelea a Naţiunii Române?	2/ Nu.
3. Dacă aţi militat, sau nu, sub orice formă in vre'o organizaţiune politică sau paramilitară: legionară, fascistă sau hitleristă, sau aţi servit prin orice mijloace scopurile unor organizaţiuni dictatoriale?	3/ Nu.
4. Dacă aţi militat in vre-o organizaţiune, arătată la punctul 3, stabiliţi cu acte concrete şi bine dovedite că aţi părăsit organizaţiunile politice, sus indicate, şi v'aţi încadrat în lupta pentru cucerirea libertăţilor democratice şi pentru înlăturarea fascizmului din România încă înaintea datei de 23 August 1944?	4/ Nu
5. Dacă aţi justificat cu actele în regulă gestiunea Dv. — indicaţi No. raportului Dvs. şi data precum şi numărul aprobării de descărcare?	5/ Am fost numit pe scurtul Sf. mănăstiri Sadaclia şi numai detaşat la parohiile: Sadaclia, Carabeţeni, Mitropolit. Semnătura Pr. Ion I. Florescu. Mitropolit – Vălua. Mitropolia Olteniei

COMISIUNEA DE EPURAŢIE,

Sursă: ANA, Fond 1135 „Episcopia Chişinăului", 1918-1948, inv.2, dosar nr.3454, f.10 (Model chestionar completat de către personalul clerical din fosta Arhiepiscopie a Chișinăului, încadrat în parohiile din județele din România).

[Anexa 3]

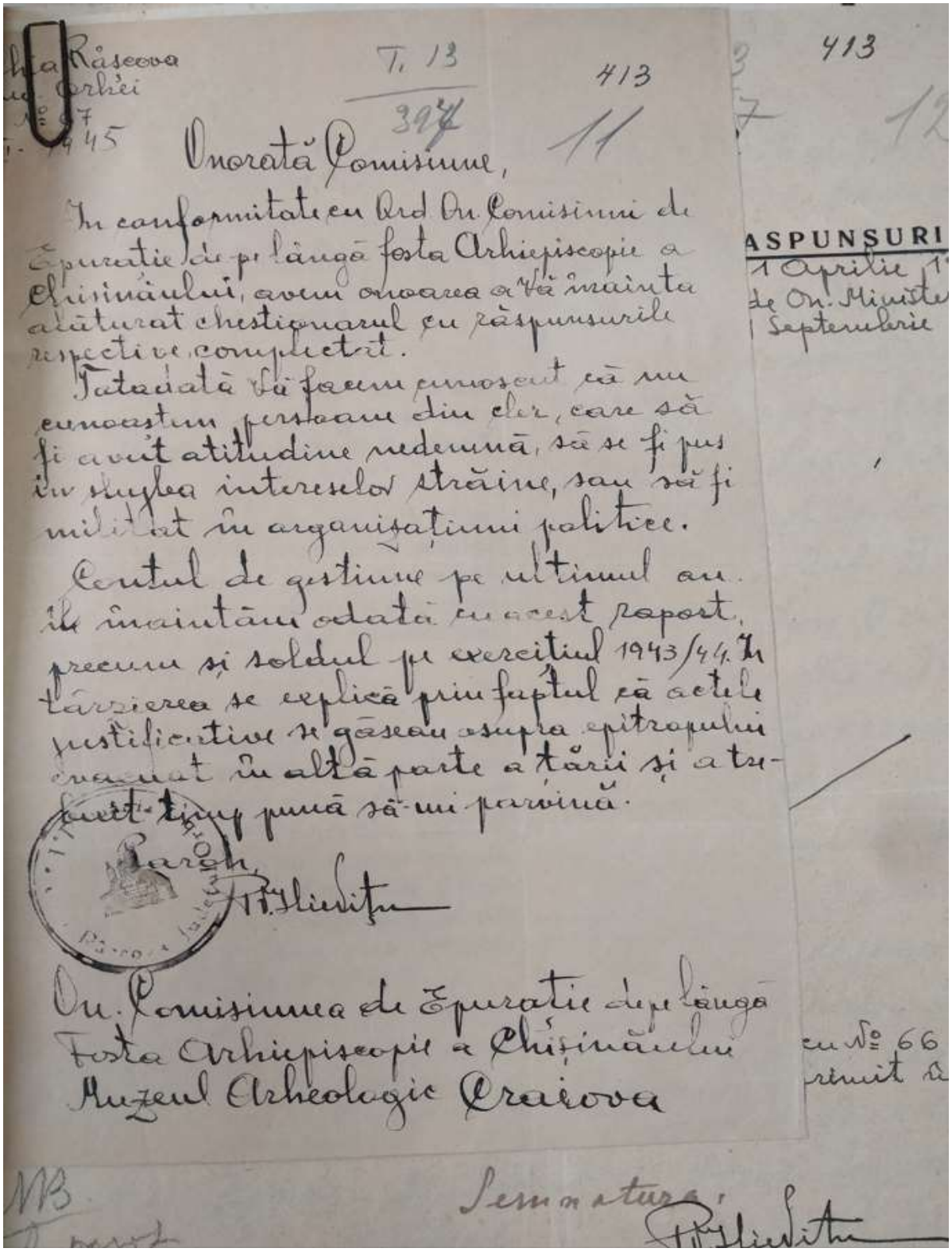

Onorată Comisiune,

In conformitate cu Ord. On. Comisiunii de Epurație de pe lângă fosta Arhiepiscopie a Chișinăului, avem onoarea a Vă înainta alăturat chestionarul cu răspunsurile respective complectat.

Totodată Vă facem cunoscut că nu cunoaștem persoane din cler, care să fi avut atitudine nedemnă, să se fi pus în slujba intereselor străine, sau să fi militat în organizațiuni politice.

Contul de gestiune pe ultimul an îl înaintăm odată cu acest raport, precum și soldul pe exercițiul 1943/44. In târzierea se explică prin faptul că actele justificative se găseau asupra epitropului evacuat în altă parte a țării și a trebuit timp pună să-mi parvină.

Paroh,

Pr. Hlieviţu

On. Comisiunea de Epurație de pe lângă Fosta Arhiepiscopie a Chișinăului
Muzeul Arheologic Craiova

Semnatura,

Pr. Hlieviţu

Sursă: ANA, Fond 1135 „Episcopia Chişinăului”, 1918-1948, inv.2, dosar nr.3454, f.11. (Notă informativă privind chestionarele furnizate Comisiei de Epurație).

[Anexa 4]

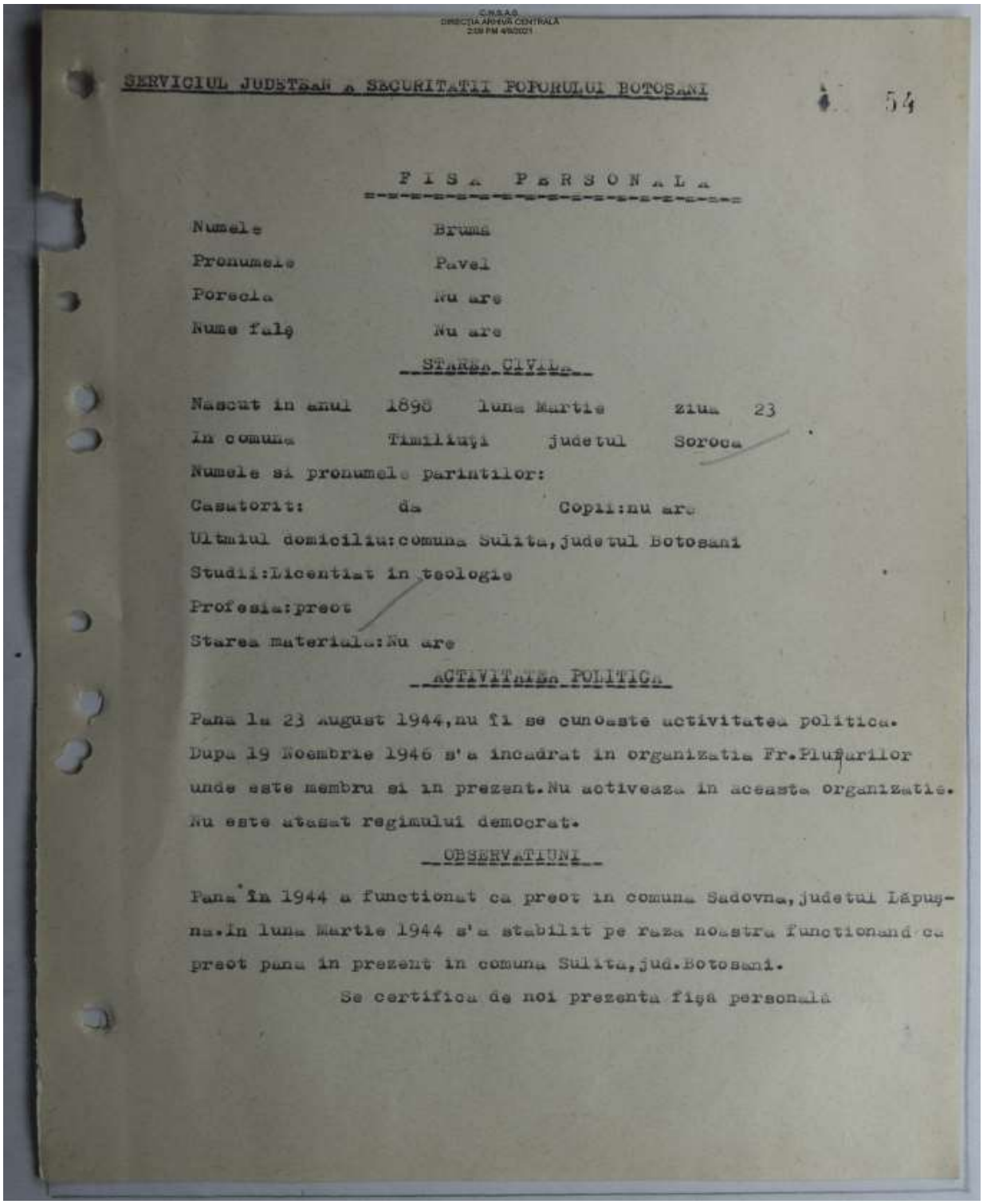

C.N.S.A.S.
DIRECȚIA ARHIVĂ CENTRALĂ
2:08 PM 4/8/2021

SERVICIUL JUDETEAN A SECURITATII POPORULUI BOTOSANI

54

F I S A P E R S O N A L A

Numele Bruma
Pronumele Pavel
Porecla Nu are
Nume falș Nu are

STAREA CIVILA

Nascut in anul 1898 luna Martie ziua 23
In comuna Timiliuți judetul Soroca
Numele si pronumele parintilor:
Casatorit: da Copii:nu are
Ultmiul domiciliu:comuna Sulita,judetul Botosani
Studii:Licentiat in teologie
Profesia:preot
Starea materiala:Nu are

ACTIVITATEA POLITICA

Pana la 23 August 1944,nu îi se cunoaste activitatea politica. Dupa 19 Noembrie 1946 s'a incadrat in organizatia Fr.Plugarilor unde este membru si in prezent.Nu activeaza in aceasta organizatie. Nu este atasat regimului democrat.

OBSERVATIUNI

Pana în 1944 a functionat ca preot in comuna Sadovna,judetul Lăpuș-na.In luna Martie 1944 s'a stabilit pe raza noastra functionand ca preot pana in prezent in comuna Sulita,jud.Botosani.

Se certifica de noi prezenta fișa personală

Sursă: ACNSAS, Fond Documentar, dosar nr.12239, f.54 (Fișă personală privind urmărirea preoților basarabeni în România comunistă. Exemplu: preotul basarabean Bruma Pavel).

[Anexa 5]

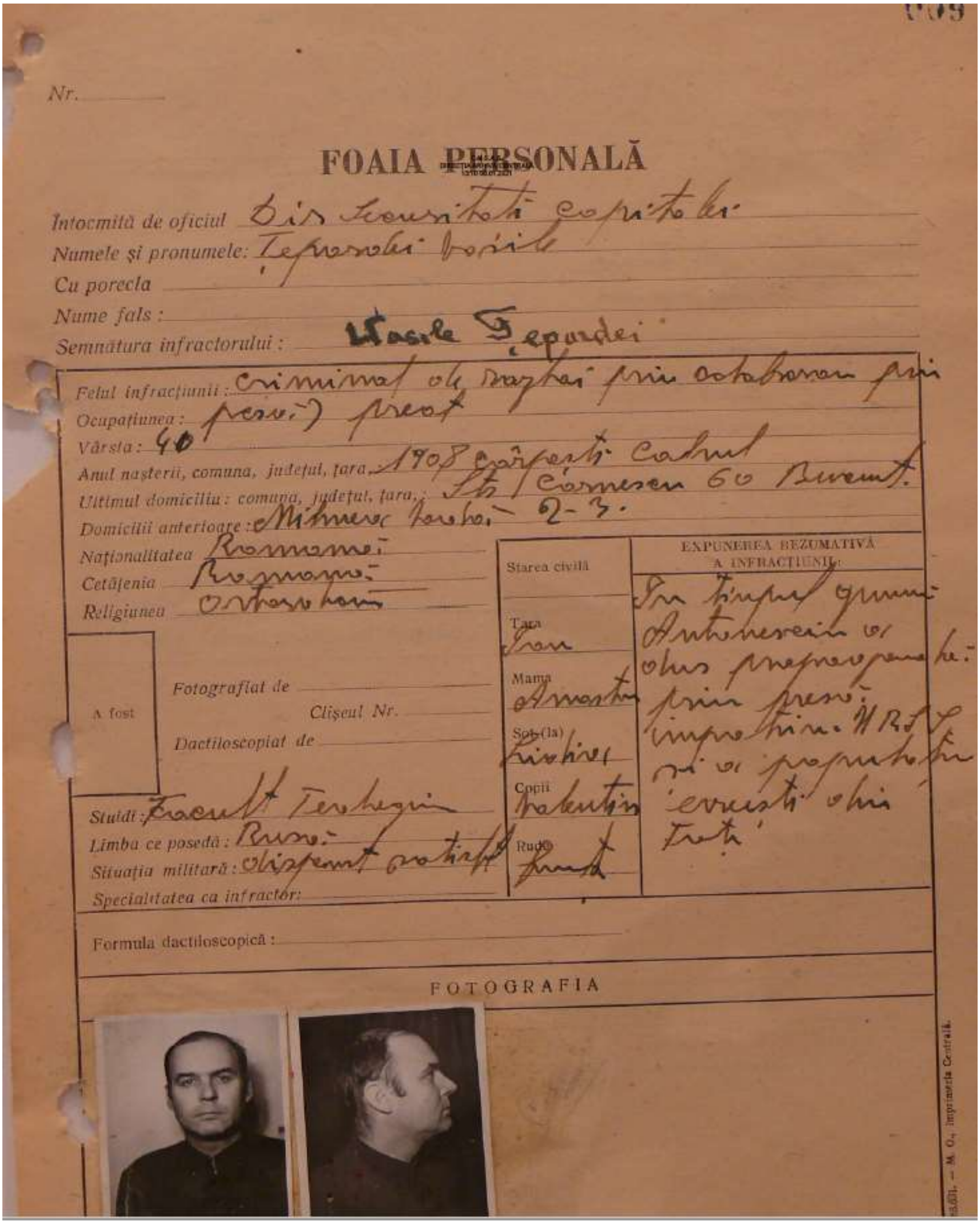
Nr. ....

FOAIA PERSONALĂ

Întocmită de oficiul: Dir. Securității capitalei

Numele și pronumele: Țepordei Vasile

Cu porecla

Nume fals:

Semnătura infractorului: Vasile Țepordei

Felul infracțiunii: criminal de război prin colaborare prin

Ocupațiunea: presă) preot

Vârsta: 40

Anul nașterii, comuna, județul, țara: 1908 Cărpești Cahul

Ultimul domiciliu: comuna, județul, țara: Str. Cernescu 60 Bucureșt.

Domiciliii anterioare: Mihnea Vodă 2-3.

Naționalitatea: Român

Cetățenia: Român

Religiunea: Ortodox

Starea civilă	EXPUNEREA REZUMATIVĂ A INFRACȚIUNII
Tata: Ion	În timpul guvernării Antonescu a
Mama: Anastasia	dus propagandă
Soț (ia): Livia	prin presă împotriva U.R.S.S.
Copii: ...	și a propagat
Rude: ...	...

A fost

Fotografiat de ....

Clișeul Nr. ....

Dactiloscopiat de ....

Studii: Facult. Teologie

Limba ce posedă: Rusa

Situația militară:

Specialitatea ca infractor:

Formula dactiloscopică:

FOTOGRAFIA

Sursă: ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.6164, Vol. II, f.9 (Fișă personală pe numele preotului basarabean Vasile Țepordei).

[Anexa 6]

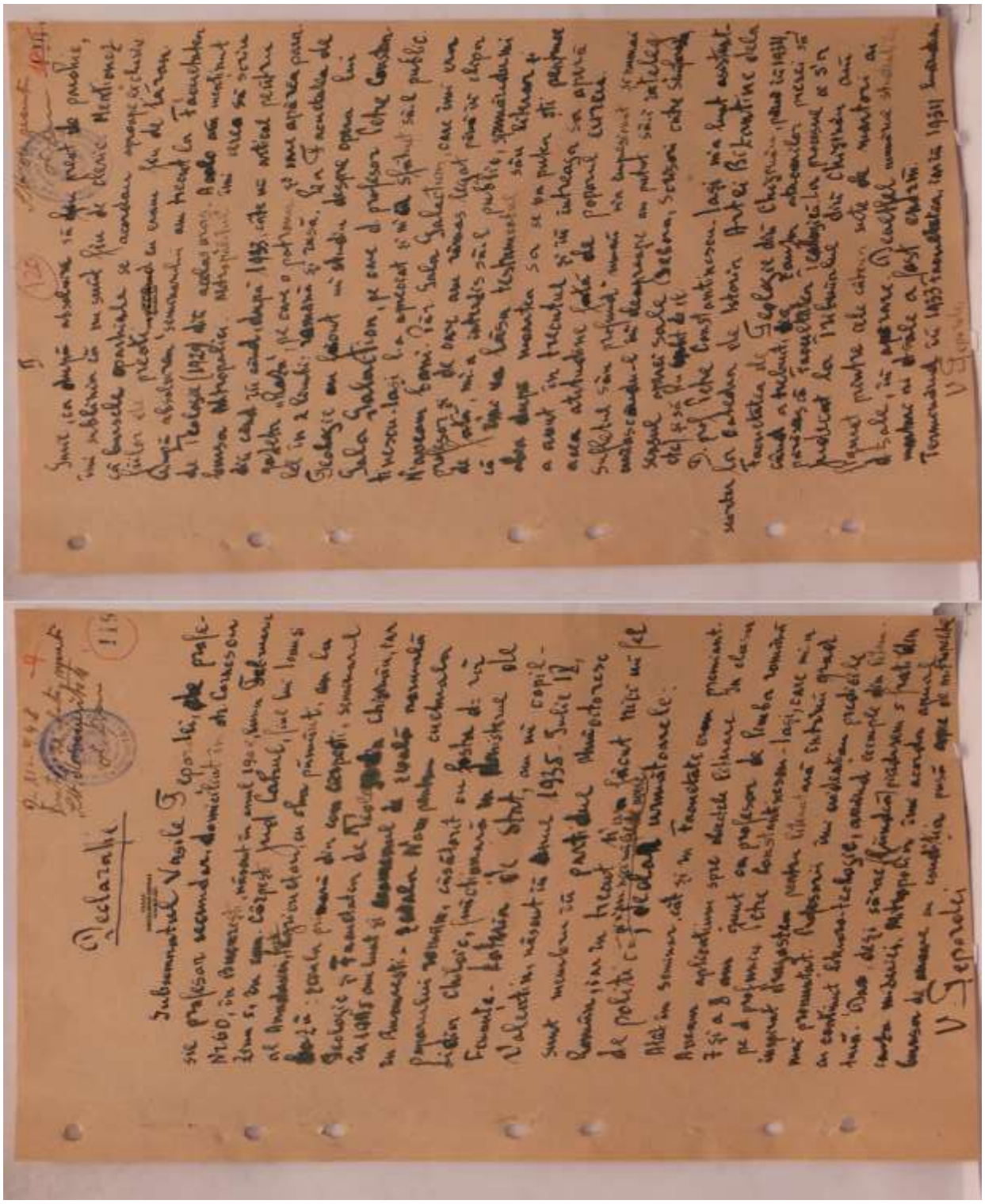

Declarație

Subsemnatul Vasile Țepordei, fiul lui Ștefan și al Mariei, născut în anul 1900, în Ștefan Vodă, din satul Ștefan Vodă, în prezent domiciliat în București, str. Ion Câmpeanu nr. 6, sector 1, căsătorit, fost profesor secundar, fost membru al Partidului Țărănesc, în prezent fără o ocupație, în prezent în București, str. Ion Câmpeanu nr. 6, sector 1, am fost arestat în anul 1948 și condamnat de Tribunalul Militar București la 8 ani închisoare correctională pentru infracțiunea de complicitate la trădare prin ajutarea și favorizarea unor persoane care au comis infracțiunea de trădare prin spionaj, în baza Decretului 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 17 iulie 1955 prin Decretul de grațiere din 23 August 1955.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 1959 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 1963 prin Decretul de grațiere din 1962.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 1964 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 1971 prin Decretul de grațiere din 1970.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 1974 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 1983 prin Decretul de grațiere din 1982.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 1984 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 1993 prin Decretul de grațiere din 1992.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 1994 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2003 prin Decretul de grațiere din 2002.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2004 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2013 prin Decretul de grațiere din 2012.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2014 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2023 prin Decretul de grațiere din 2022.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2024 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2033 prin Decretul de grațiere din 2032.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2034 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2043 prin Decretul de grațiere din 2042.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2044 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2053 prin Decretul de grațiere din 2052.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2054 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2063 prin Decretul de grațiere din 2062.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2064 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2073 prin Decretul de grațiere din 2072.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2074 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2083 prin Decretul de grațiere din 2082.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2084 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2093 prin Decretul de grațiere din 2092.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2094 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2103 prin Decretul de grațiere din 2102.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2104 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2113 prin Decretul de grațiere din 2112.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2114 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2123 prin Decretul de grațiere din 2122.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2124 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2133 prin Decretul de grațiere din 2132.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2134 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2143 prin Decretul de grațiere din 2142.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2144 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2153 prin Decretul de grațiere din 2152.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2154 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2163 prin Decretul de grațiere din 2162.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2164 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2173 prin Decretul de grațiere din 2172.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2174 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2183 prin Decretul de grațiere din 2182.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2184 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2193 prin Decretul de grațiere din 2192.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2194 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2203 prin Decretul de grațiere din 2202.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2204 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2213 prin Decretul de grațiere din 2212.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2214 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2223 prin Decretul de grațiere din 2222.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2224 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2233 prin Decretul de grațiere din 2232.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2234 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2243 prin Decretul de grațiere din 2242.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2244 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2253 prin Decretul de grațiere din 2252.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2254 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2263 prin Decretul de grațiere din 2262.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2264 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2273 prin Decretul de grațiere din 2272.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2274 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2283 prin Decretul de grațiere din 2282.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2284 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2293 prin Decretul de grațiere din 2292.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2294 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2303 prin Decretul de grațiere din 2302.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2304 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2313 prin Decretul de grațiere din 2312.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2314 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2323 prin Decretul de grațiere din 2322.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2324 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2333 prin Decretul de grațiere din 2332.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2334 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2343 prin Decretul de grațiere din 2342.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2344 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2353 prin Decretul de grațiere din 2352.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2354 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2363 prin Decretul de grațiere din 2362.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2364 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2373 prin Decretul de grațiere din 2372.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2374 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2383 prin Decretul de grațiere din 2382.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2384 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2393 prin Decretul de grațiere din 2392.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2394 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2403 prin Decretul de grațiere din 2402.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2404 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2413 prin Decretul de grațiere din 2412.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2414 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2423 prin Decretul de grațiere din 2422.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2424 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2433 prin Decretul de grațiere din 2432.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2434 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2443 prin Decretul de grațiere din 2442.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2444 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2453 prin Decretul de grațiere din 2452.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2454 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2463 prin Decretul de grațiere din 2462.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2464 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2473 prin Decretul de grațiere din 2472.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2474 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2483 prin Decretul de grațiere din 2482.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2484 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2493 prin Decretul de grațiere din 2492.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2494 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2503 prin Decretul de grațiere din 2502.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2504 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2513 prin Decretul de grațiere din 2512.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2514 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2523 prin Decretul de grațiere din 2522.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2524 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2533 prin Decretul de grațiere din 2532.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2534 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2543 prin Decretul de grațiere din 2542.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2544 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2553 prin Decretul de grațiere din 2552.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2554 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2563 prin Decretul de grațiere din 2562.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2564 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2573 prin Decretul de grațiere din 2572.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2574 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2583 prin Decretul de grațiere din 2582.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2584 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2593 prin Decretul de grațiere din 2592.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2594 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2603 prin Decretul de grațiere din 2602.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2604 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2613 prin Decretul de grațiere din 2612.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2614 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2623 prin Decretul de grațiere din 2622.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2624 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2633 prin Decretul de grațiere din 2632.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2634 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2643 prin Decretul de grațiere din 2642.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2644 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2653 prin Decretul de grațiere din 2652.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2654 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2663 prin Decretul de grațiere din 2662.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2664 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2673 prin Decretul de grațiere din 2672.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2674 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2683 prin Decretul de grațiere din 2682.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2684 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2693 prin Decretul de grațiere din 2692.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2694 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2703 prin Decretul de grațiere din 2702.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2704 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2713 prin Decretul de grațiere din 2712.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2714 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2723 prin Decretul de grațiere din 2722.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2724 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2733 prin Decretul de grațiere din 2732.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2734 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2743 prin Decretul de grațiere din 2742.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2744 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2753 prin Decretul de grațiere din 2752.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2754 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2763 prin Decretul de grațiere din 2762.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2764 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2773 prin Decretul de grațiere din 2772.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2774 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2783 prin Decretul de grațiere din 2782.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2784 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2793 prin Decretul de grațiere din 2792.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2794 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2803 prin Decretul de grațiere din 2802.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2804 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2813 prin Decretul de grațiere din 2812.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2814 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2823 prin Decretul de grațiere din 2822.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2824 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2833 prin Decretul de grațiere din 2832.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2834 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2843 prin Decretul de grațiere din 2842.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2844 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2853 prin Decretul de grațiere din 2852.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2854 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2863 prin Decretul de grațiere din 2862.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2864 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2873 prin Decretul de grațiere din 2872.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2874 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2883 prin Decretul de grațiere din 2882.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2884 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2893 prin Decretul de grațiere din 2892.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2894 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2903 prin Decretul de grațiere din 2902.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2904 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2913 prin Decretul de grațiere din 2912.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2914 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2923 prin Decretul de grațiere din 2922.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2924 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2933 prin Decretul de grațiere din 2932.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2934 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2943 prin Decretul de grațiere din 2942.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2944 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2953 prin Decretul de grațiere din 2952.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2954 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2963 prin Decretul de grațiere din 2962.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2964 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2973 prin Decretul de grațiere din 2972.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2974 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2983 prin Decretul de grațiere din 2982.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2984 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 2993 prin Decretul de grațiere din 2992.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 2994 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3003 prin Decretul de grațiere din 3002.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3004 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3013 prin Decretul de grațiere din 3012.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3014 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3023 prin Decretul de grațiere din 3022.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3024 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3033 prin Decretul de grațiere din 3032.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3034 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3043 prin Decretul de grațiere din 3042.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3044 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3053 prin Decretul de grațiere din 3052.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3054 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3063 prin Decretul de grațiere din 3062.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3064 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3073 prin Decretul de grațiere din 3072.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3074 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3083 prin Decretul de grațiere din 3082.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3084 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3093 prin Decretul de grațiere din 3092.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3094 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3103 prin Decretul de grațiere din 3102.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3104 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3113 prin Decretul de grațiere din 3112.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3114 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3123 prin Decretul de grațiere din 3122.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3124 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3133 prin Decretul de grațiere din 3132.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3134 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3143 prin Decretul de grațiere din 3142.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3144 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3153 prin Decretul de grațiere din 3152.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3154 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3163 prin Decretul de grațiere din 3162.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3164 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3173 prin Decretul de grațiere din 3172.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3174 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și am fost eliberat din penitenciarul Jilava la data de 15 iunie 3183 prin Decretul de grațiere din 3182.

Am fost arestat din nou la data de 15 iunie 3184 și condamnat la 8 ani și 8 luni de Tribunalul Militar București, în baza aceluiași Decret 53/1948 și 1249/1948 și

[Anexa 6.1]

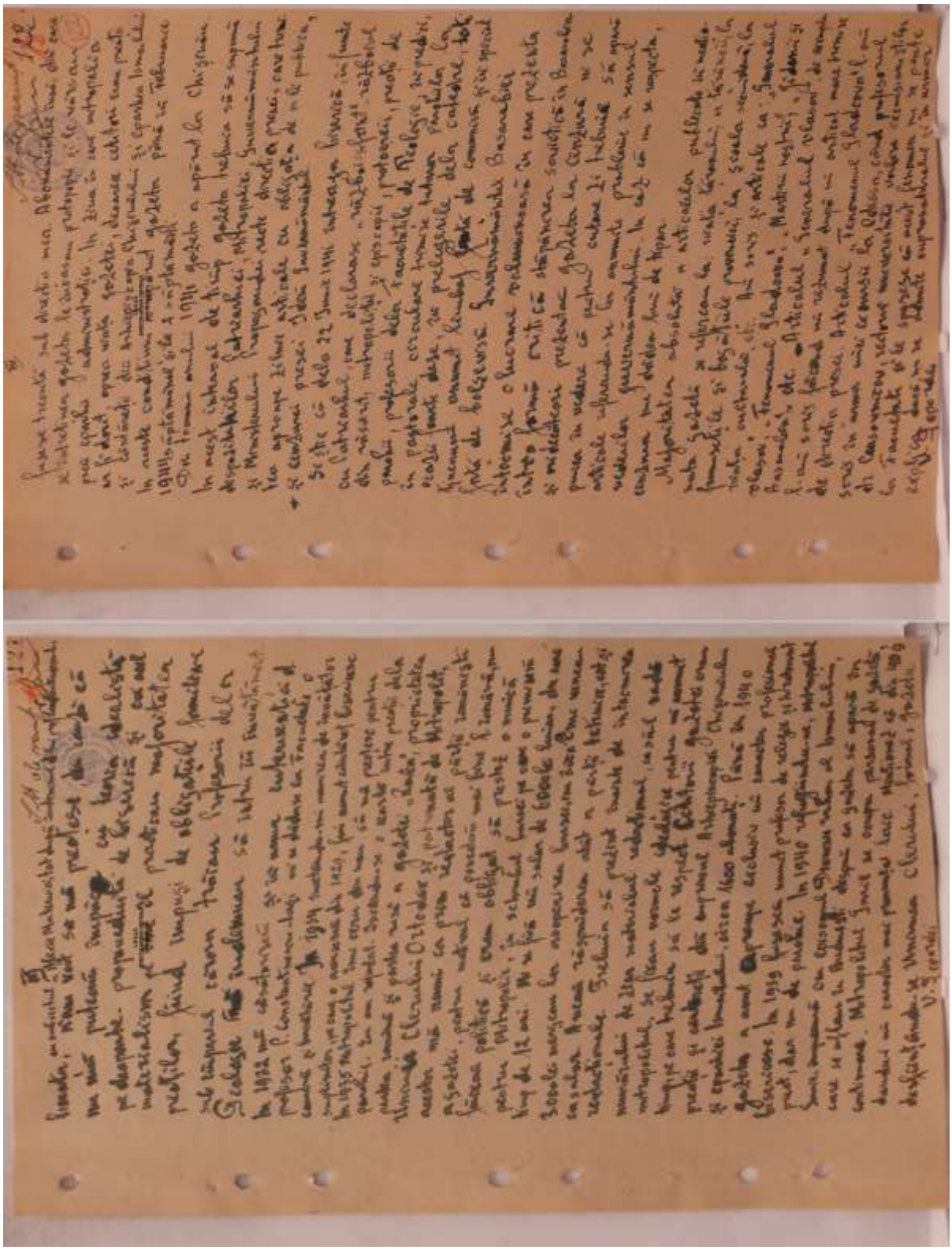

Sursă: ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.6164, Vol. I, ff.121-122.

[Anexa 6.2]

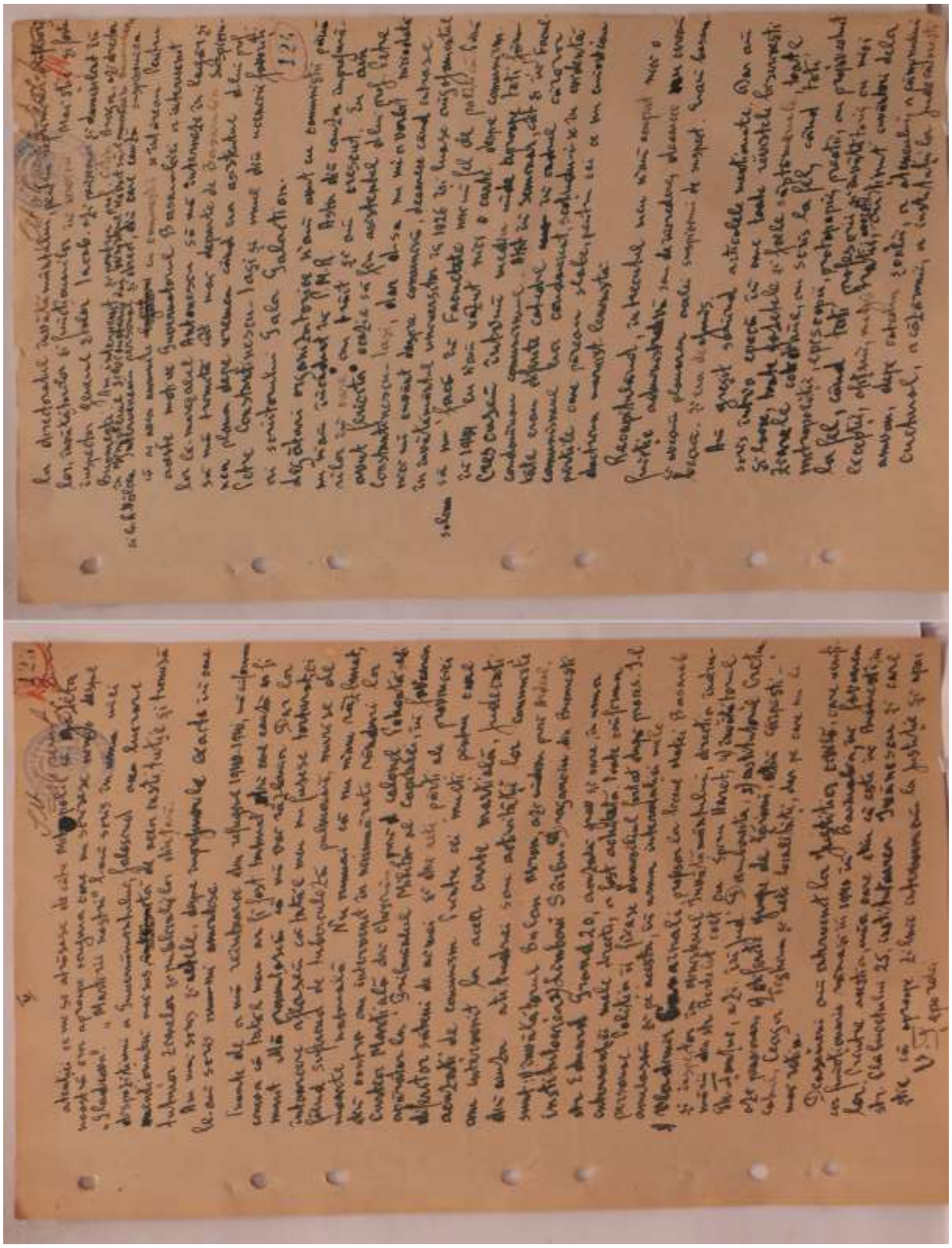

Sursă: ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.6164, Vol. I, ff.123-124.

[Anexa 6.3]

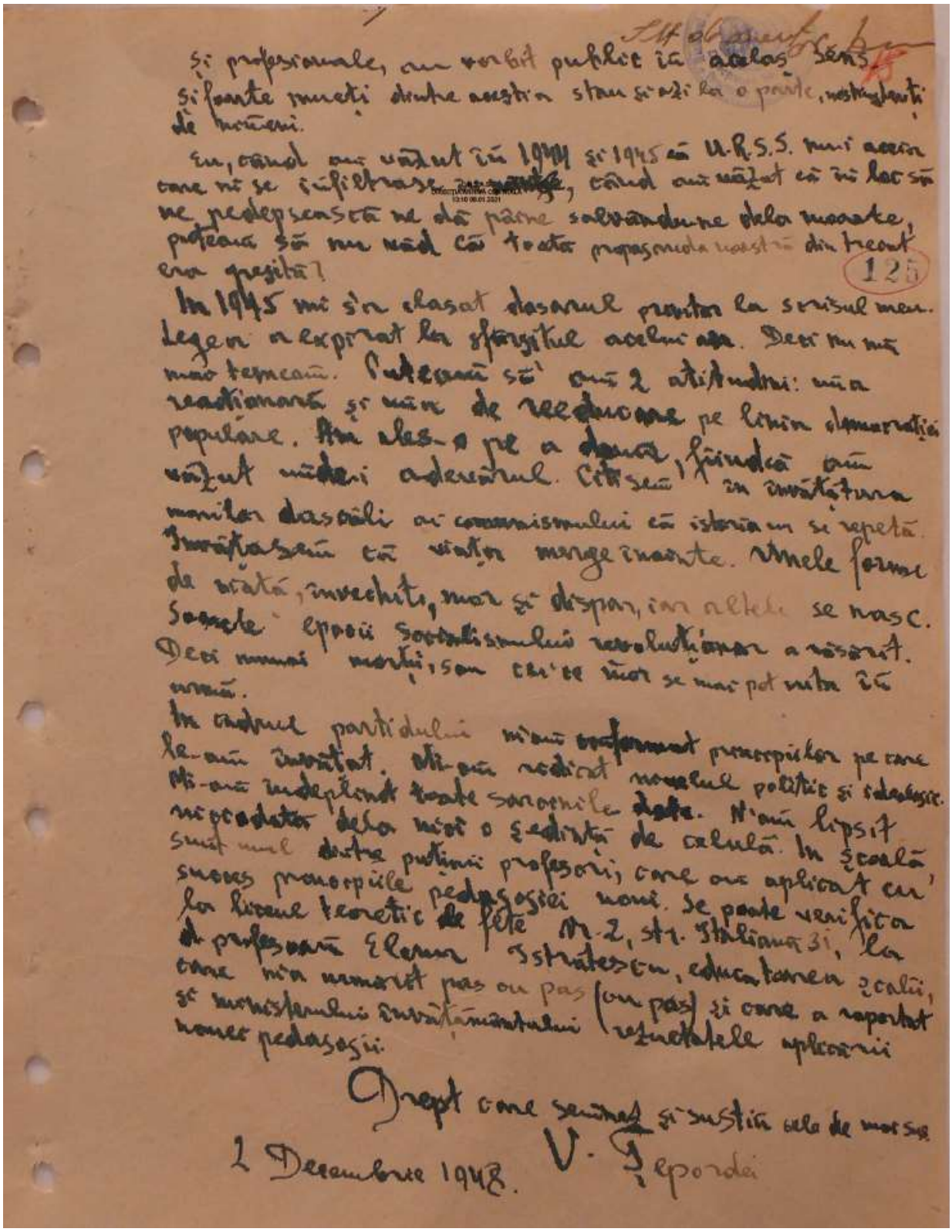

și profesionale, au vorbit public în acelaș sens și foarte mueți dintre aceștia stau și azi la o parte, nestingheriți de nimeni.

Eu, când am văzut în 1944 și 1945 că U.R.S.S. nu-i aceia care ni se infiltrase, când am văzut că în loc să ne pedepsească ne dă pâine salvându-ne dela moarte, puteam să nu văd că toată propaganda noastră din trecut era greșită?

125

In 1945 mi s'a clasat dosarul privitor la scrisul meu. Legea a expirat la sfârșitul acelui an. Deci nu mă mai temeam. Puteam să am 2 atitudini: una reacționară și una de reeducare pe linia democrației populare. Am ales-o pe a doua, fiindcă am văzut unde-i adevărul. Citisem în învățătura marilor dascăli ai comunismului că istoria nu se repetă. Învățasem că viața merge înainte. Unele forme de viață, învechite, mor și dispar, iar altele se nasc. Soarele epocii socialismului revoluționar a răsărit. Deci numai morții, sau cei ce mor se mai pot uita în urmă.

In cadrul partidului m'am conformat principiilor pe care le-am învățat. Mi-am ridicat nivelul politic și ideologic. Mi-am îndeplinit toate sarcinile date. N'am lipsit nicicodată dela nici o ședință de celulă. In școală sunt unul dintre puținii profesori, care am aplicat cu succes principiile pedagogiei noui. Se poate verifica la liceul teoretic de fete Nr. 2, str. Italiană 31, la d-ra profesoară Elena Istrătescu, educatoarea școlii, care m'a urmărit pas ou pas (ou pas) și care a raportat și ministerului învățământului rezultatele aplicării noilor pedagogii.

Drept care semnez și susțin cele de mai sus

2 Decembrie 1948. V. Țepordei

Sursă: ACNSAS, Fond Penal, dosar nr.6164, Vol. I, f.125.

[Anexa 7]

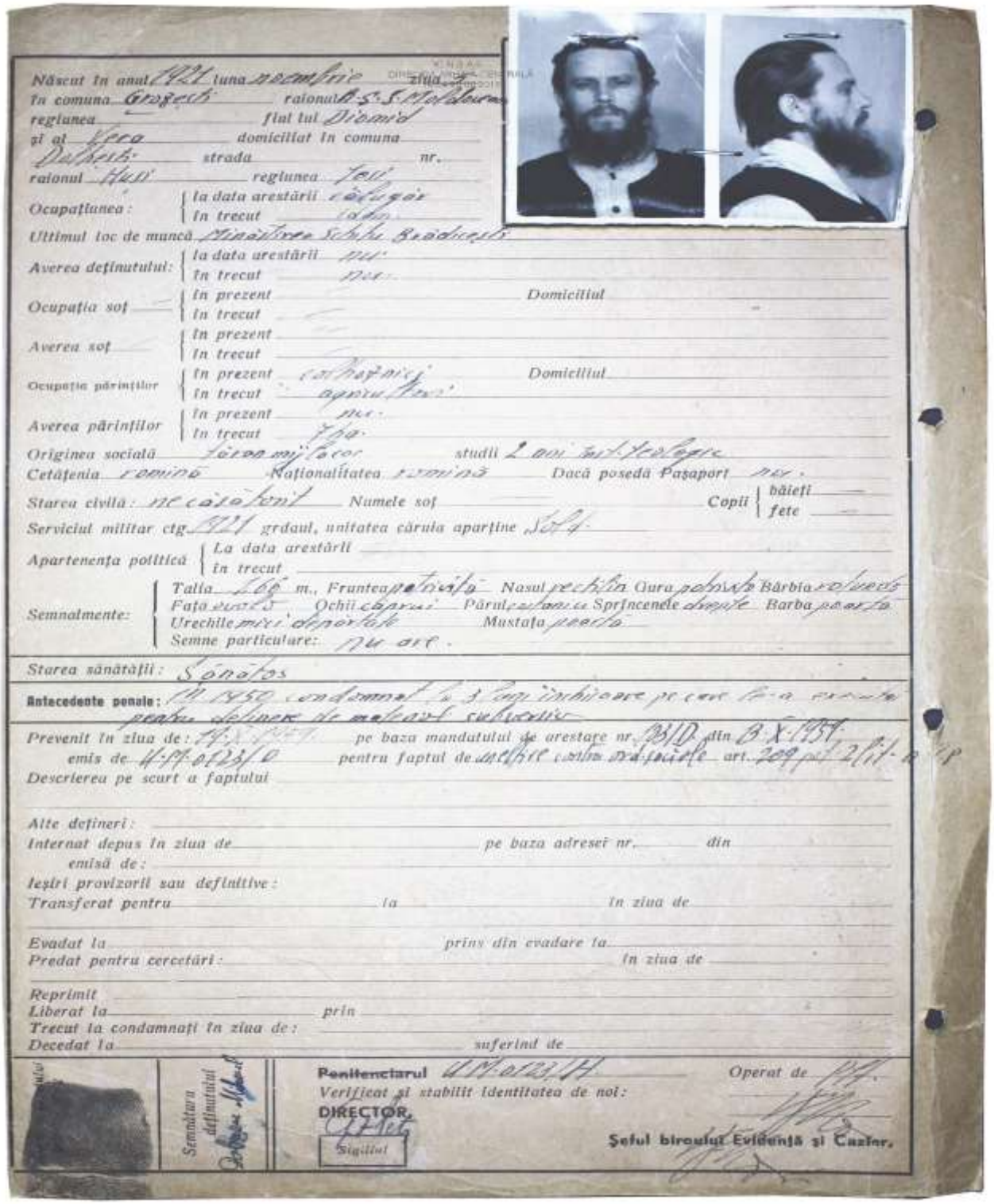

Născut în anul 1921 luna noembrie ziua 3
în comuna Grozești raionul R.S.S. Moldovenă
regiunea fiul lui Diomid
și al Vera domiciliat în comuna
Dolhești strada nr.
raionul Huși regiunea Iași
Ocupațiunea: la data arestării călugăr
în trecut idem
Ultimul loc de muncă Mănăstirea Schitu Brădicești
Averea deținutului: la data arestării nu
în trecut nu
Ocupația soț — în prezent Domiciliul
în trecut
Averea soț — în prezent
în trecut
Ocupația părinților în prezent colhoznici Domiciliul
în trecut agricultori
Averea părinților în prezent nu
în trecut 7 ha
Originea socială țăran mijlocaș studii 2 ani inst. teologic
Cetățenia romînă Naționalitatea romînă Dacă posedă Pașaport nu
Starea civilă: necăsătorit Numele soț Copii băieți —
fete —
Serviciul militar ctg. 1921 grdaul, unitatea căruia aparține Sold.
Apartenența politică La data arestării
în trecut
Semnalmente: Talia 1,66 m., Fruntea potrivită Nasul rectilin Gura potrivită Bărbia rotundă
Fața ovală Ochii căprui Părul cestaniu Sprîncenele drepte Barba poartă
Urechile mici depărtate Mustața poartă
Semne particulare: nu are.
Starea sănătății: Sănătos
Antecedente penale: în 1950 condamnat la 3 luni închisoare pe care le-a executat pentru deținere de material subversiv
Prevenit în ziua de: 14.X.1959 pe baza mandatului de arestare nr. 1031/D din 13.X.1959
emis de U.M. 0123/D pentru faptul de uneltire contra ord. sociale art. 209 pct. 2 lit. a CP
Descrierea pe scurt a faptului
Alte deținerî:
Internat depus în ziua de pe baza adresei nr. din
emisă de:
Ieșiri provizorii sau definitive:
Transferat pentru la în ziua de
Evadat la prins din evadare la
Predat pentru cercetări: în ziua de
Reprimit
Liberat la prin
Trecut la condamnați în ziua de:
Decedat la suferind de
Semnătura deținutului
Penitenciarul U.M. 0123/H Operat de
Verificat și stabilit identitatea de noi:
DIRECTOR,
Sigiliul
Șeful biroului Evidență și Cazier.

Sursă: ACNSAS, Fond Penal, dosar 126777, vol. 2, f. 1v (Fișă personală pe numele ieromonahului Mina Dobzeu).

[Anexa 8]

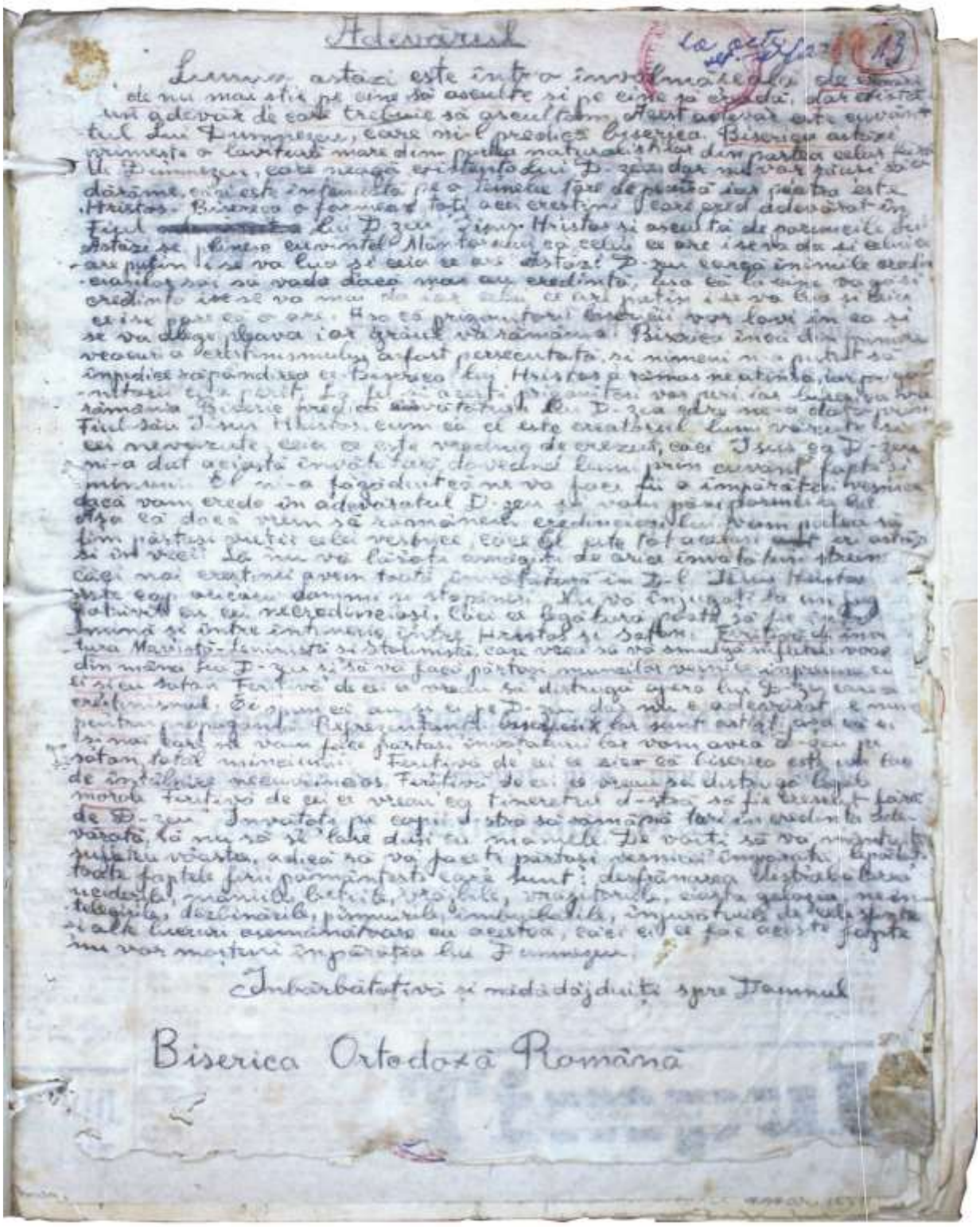

Adevărul

Lumea astăzi este într-o învălmășeală de [illegible] ele nu mai știe pe cine să asculte și pe cine să creadă, dar adevărul adevărat de care trebuie să ascultăm. Acest adevăr este cuvântul Lui Dumnezeu, care nu îl predică biserica. Biserica astăzi primește o lovitură mare din partea naturii și din partea celui fără de Dumnezeu, care neagă existența lui D-zeu, dar nu vor izbuti să o dărâme, căci este înființată pe o lumină fără de pământ iar piatra este Hristos. Biserica o formează toți acei creștini care cred adevărat în Fiul ~~[illegible]~~ lui D-zeu, Iisus Hristos și ascultă de poruncile Lui. Astăzi se [illegible] cuvintele Mântuitorului ca celui ce are i se va da și celui ce are puțin i se va lua și ceea ce are. Astăzi D-zeu cercă inimile credincioșilor ca să vadă dacă mai au credință. Iar ca la sfârșit credința iarăși se va mărui [illegible] ce are puțin i se va lua și lui ce i se pare că o are. Iar ca prigonitorii bisericii vor lovi în ea și se va dărâma, pleava iar grâul va rămânea. Biserica încă din primele veacuri a fost persecutată și nimeni nu a putut să împiedice răspândirea ei. Biserica lui Hristos a rămas neatinsă, iar prigonitorii au pierit. În fel și acești prigonitori vor pieri iar biserica va rămânea. Biserie predicând învățătura lui D-zeu ne-a dăruit prin Fiul Său D-nul Hristos, cum că El este creatorul lumii văzute și nevăzute, ceea ce este vădit de credință, căci Iisus ca D-zeu ni-a dat această învățătură, dovedind lumii prin cuvânt, fapte și minuni. El ne-a făgăduit că ne va face fii ai împărăției veșnice dacă vom crede în adevăratul D-zeu și vom păzi poruncile Lui. Și ca dacă vrem să rămânem credincioși Lui vom putea să fim părtași puterii celei veșnice, căci El este tot atotputernic și astăzi și în veci. Și nu vă lăsați amăgiți de ariei învățătura. Noi creștinii avem toți învățătura în D-l Iisus Hristos este cap, ariienii dumnii și stăpânii. Nu vă înjugați la un jug [illegible] cu ei necredincioși. Căci ce legătură este să fie [illegible] și între întuneric, între Hristos și Satan. Ferițivă de [illegible] Masoni-Ferminiști și Stalinești, care vrea să vă smulgă din mâna lui D-zeu și să vă facă părtași munciilor veșnice împreună cu ei și cu Satan. Feriți-vă de ei ce vrem să distrugă ogorul lui D-zeu care este credinciosul. Și cum ei au și ei pe D-zeu dar nu e adevărat e numai pentru propagandă. Reprezintând [illegible] lor sunt ostași, așa că ei și mai tare nu vom face părtași învățăturii lor vom avea D-zeu pe Satan, tatăl minciunii. Feriți-vă de ei ce zice că biserica este [illegible] de [illegible]. Feriți-vă de ei ce vrem să distrugă legile morale. Feriți-vă de ei ce vrem ca tineretul d-stră să fie crescut fără de D-zeu. Învățați pe copiii d-stră să rămână tari în credința adevărată, să nu se ia duși cu mânile. De voiți să vă mântuiți pământul vieții, adică să vă faceți părtași veșnicei împărății, evitați toate faptele firii pământești care sunt: desfrânarea, [illegible] necredința, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] și alte lucruri asemănătoare cu acestea, căci ei ce fac aceste fapte nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu.

Îmbărbătați-vă și nădăjduiți spre Domnul

Biserica Ortodoxă Română

Sursă: ACNSAS, Fond Penal, dosar 21363, vol. 2, f. 13 (Manifestul „Adevărul” răspândit de ierodiaconul Mina Dobzeu, februarie 1948).

[Anexa 9]

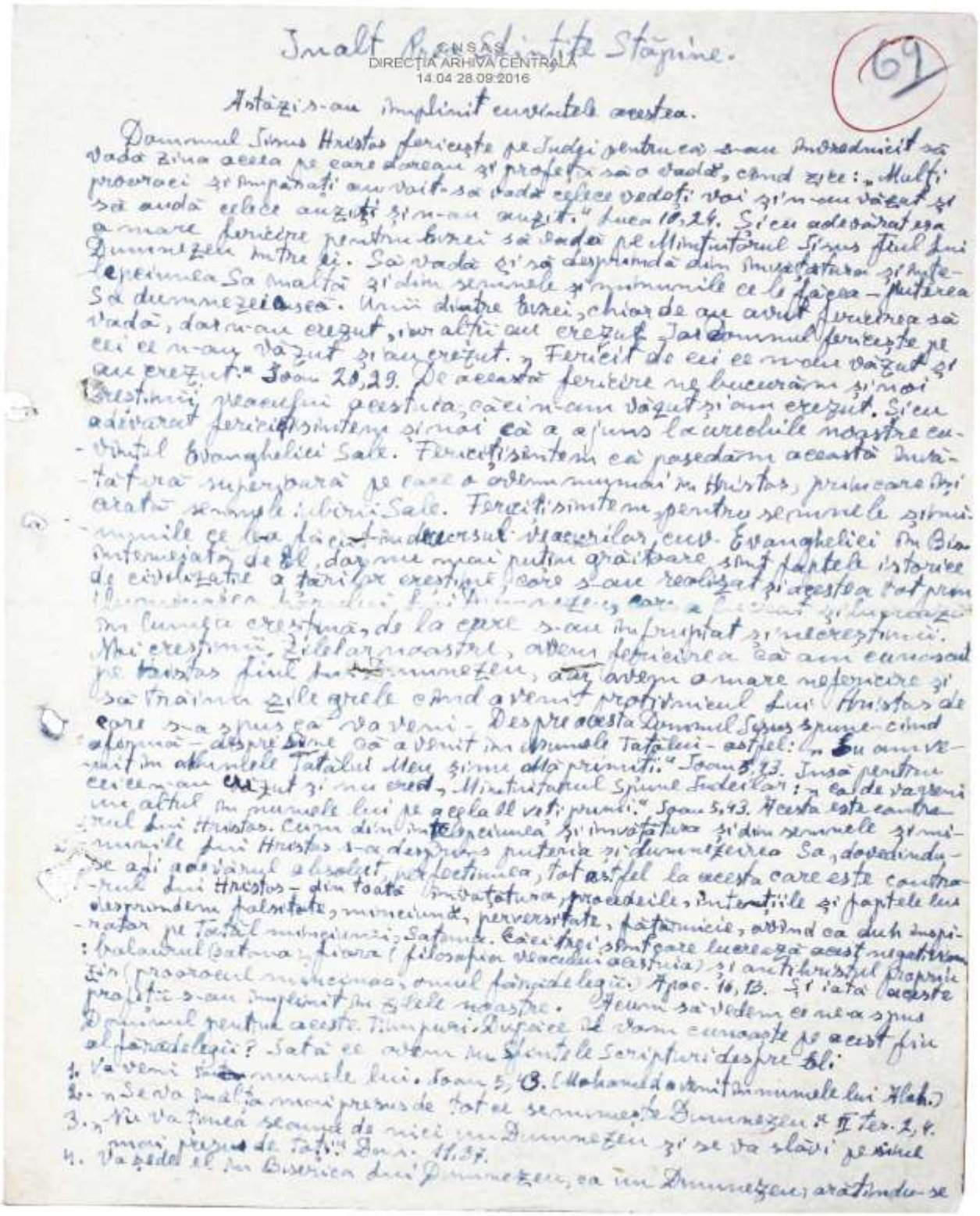

Înalt Prea Sfințite Stăpâne.

ACNSAS
DIRECȚIA ARHIVA CENTRALĂ
14.04.28.09.2016

69

Astăzi s-au împlinit cuvintele acestea.

Domnul Iisus Hristos ferește pe Iudei pentru că s-au hotărâcit să vadă ziua aceea pe care doreau și profeții să o vadă, când zice: „Multi proroci și împărați au voit să vadă celce vedeți voi și n-au văzut și să audă celce auziți și n-au auzit." Luca 10,24. Și cu adevărat e a mare fericire pentru cei să vadă pe Mântuitorul Iisus Fiul lui Dumnezeu între ei. Să vadă și să deprindă din învățătura și înțelepciunea Sa multă și din semnele și minunile ce le făcea — puterea Sa dumnezeiască. Unii dintre ei, chiar de au avut fericirea să vadă, dar n-au crezut, iar alții au crezut. Iar Domnul ferește pe cei ce n-au văzut și au crezut. „Fericiți de cei ce n-au văzut și au crezut." Ioan 20,29. De această fericire ne bucurăm și noi creștinii prezenți aceștia, căci n-am văzut și am crezut. Și cu adevărat fericiți sântem și noi că a ajuns la urechile noastre cuvântul Evangheliei Sale. Fericiți sântem și că posedăm această învățătură superioară pe care o avem numai în Hristos, prin care ne-a arătat semnele și minunile Sale. Fericiți sântem și pentru semnele și minunile ce le face în decursul veacurilor cuv. Evangheliei în Biserica Lui, dar nu mai puțin grăitoare sânt faptele istorice de civilizație a țărilor creștine, care s-au realizat și acestea tot prin Dumnezeiasca Lui Biserică și Dumnezeu, cât și prezența și lucrarea în lumea creștină, de la care s-au înfruptat și necreștinii. Noi creștinii, zilelor noastre, avem fericirea că am cunoscut pe Hristos Fiul lui Dumnezeu, dar avem o mare nefericire și să trăim în zile grele când a venit protivnicul lui Hristos de care s-a spus că va veni. Despre acesta Domnul Iisus spune cândva — despre sine că a venit în numele Tatălui — astfel: „Eu am venit în numele Tatălui Meu și nu mă primiți." Ioan 5,43. Însă pentru cei ce n-au crezut și nu cred, Mântuitorul spune iudeilor: „Ca de va veni un altul în numele lui pe acela îl veți primi." Ioan 5,43. Acesta este cel contrarul lui Hristos. Cum din înțelepciunea și învățătura și din semnele și minunile lui Hristos s-a deprins puterea și dumnezeirea Sa, dovedindu-se azi adevărul absolut, perfecțiunea, tot astfel la acesta care este contrarul lui Hristos — din toată învățătura, procedeele, intențiile și faptele lui deprindem falsitate, minciună, perversitate, fărnicie, având ca duh inspirator pe Tatăl minciunii, Satana. Căci frați sânt care lucrează acest negativism: balaurul Satana, fiara (filosofia veacului acestuia) și antihristul propriu zis (proorocul mincinos, omul fărădelegii) Apoc. 16,13. și iată aceste profeții s-au împlinit în zilele noastre. Acum să vedem ce ne-a spus Domnul pentru aceste timpuri. Și după ce le vom cunoaște pe acest fiu al fărădelegii? Sată ce avem în Sfintele Scripturi despre El:

1. Va veni în numele lui. Ioan 5,43. (Mahomed a venit în numele lui Alah.)
2. „Și se va înălța mai presus de tot ce se numește Dumnezeu." II Tes. 2,4.
3. „Nu va ține seamă de nici un Dumnezeu și se va slăvi pe sine mai presus de toți." Dan. 11,37.
4. Va ședea el în Biserica lui Dumnezeu, ca un Dumnezeu, arătându-se

Sursă: ACNSAS, Fond Penal, dosar 126777, vol. 1, f. 69 (Extras din scrisoarea trimisă de ieromonahul Mina Dobzeu, ierarhilor BOR, mai 1959).

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, Buțcu Maria, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Numele, prenumele Buțcu Maria

CURRICULUM VITAE

DATE PERSONALE:

Nume şi prenume: Buțcu Maria

Cetățenie: moldoveană/ română

Data nașterii: 23/07/1994

Mobil: (+373) 69267618

E-mail: marina.butcu@gmail.com

Adresă: loc. Pepeni, r-nul Sîngerei, Moldova (Acasă)

Adresă: Str. Drumul Gării Baloteşti nr.20, Ilfov, 075100, Otopeni, România (Muncă)

EDUCAȚIE ȘI FORMARE PROFESIONALĂ

30/10/2018 - în curs: Studii Doctorat în Istorie, 611.2 Istoria Românilor (pe perioade)

Tema: PREOȚI BASARABENI ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ

Facultatea de Istorie și Filosofie, USM.

01/09/2016 - 30/06/2018: Studii Master în științe umanistice

Facultatea de Istorie și Filosofie, USM.

01/09/2013 - 23/06/2016: Studii Licență în Științe ale Educației

Facultatea de Istorie și Filosofie, USM.

STAGII DE STUDII

20.02.2017-18.06.2017: Stagiu de mobilitate Erasmus+, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, România.

17.02.2015-22.06.2015: Stagiu de mobilitate academică, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, România.

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

01/11/2019 - ÎN CURS: Expert Achiziții Publice

SC EURODIDACTICA SRL, Otopeni, România.

01/02/2019 - 09/10/2019: Specialist principal, Serviciul informare și comunicare cu mass-media Ministerul Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova.

15/08/2016 - 18/01/2017: Laborant superior în cadrul Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, USM.

PROIECTE

20/09/2017 - 01/10/2017: „Expedițiile Memoriei: Krasnoiarsk/ Irkutsk", Siberia, Federația Rusă.

PUBLICAȚII

Articole în reviste ştiinţifice recenzate – 3

Preoți basarabeni în obiectivul Securității. Studiu de caz: Vasile Țepordei

Revista „Crisia", vol. LII, supliment I, 2022; p.526-531.

Cazul ieromonahului basarabean Mina Dobzeu - mărturia credinței unui om

„Studia Universitatis Moldaviae" (Seria Științe Umanistice), Numărul 10 (150), 2021; p.43-48.

Biserica Ortodoxă Română în regimul totalitar: compromis prin compromitere

Revista de Istorie a Moldovei, nr. 3-4 (123-124), 2020, p.158-166.

Articole în lucrările conferințelor și altor manifestări ştiinţifice – 4

Culegeri de documente colective – 1

Părintele Mina Dobzeu – Duhovnicul Huşilor. Documente (1946-2011), Ed.: Adrian Nicolae PETCU, Maria BUŢCU, Pr. Nicolae Cătălin LUCHIAN, Editura Horeb 2021.

CONFERINȚE ȘTIINȚIFICE: 11 conferințe naționale şi internaționale.

COMPETENȚE LINGVISTICE

Limbă(i) maternă(e): ROMÂNĂ.

Altă limbă (Alte limbi):

ENGLEZĂ B2 *(comprehensiune, vorbit, scris).*

RUSĂ B2 *(comprehensiune, vorbit, scris).*